

Intervju
»Objektivni« greh skupine
25 poslancev
Kronološki pregled
dogodkov in akcij skupine
25 poslancev
Rock glasba in subkultura

Tone Remc

Mile Setinc

Tibor Kneif

101/102

1987

AKCIJA 25 POSLANCEV

Časopis

Kritično

znanosti

BA

Časopis za kritiko znanosti

101/102, 1987

Izdajatelj

Univerzitetni konferenci Zveze socialistične mladine Slovenije Maribor in Ljubljana
Revijo sofinancirata Kulturna skupnost Slovenije in Raziskovalna skupnost Slovenije

Izdajateljski svet

Ciril Baškovič, Igor Bavčar, Branko Gregorčič, dr. Andrej Kirn, *predsednik*, Srečo Kirn, Igor Omerza, Vika Potočnik, Marjan Pungartnik, Leo Šešerko

Uredništvo

Milan Balažič, Igor Bavčar, Vekoslav Grmič, Janez Janša, Srečo Kirn, Andrej Klemenc, Bojan Korsika, Bogomir Kovač, Lev Kreft, Mitja Maruško, Igor Omerza, Leo Šešerko, Samo Škrbec, Peter Wieser, Siniša Zarič, Janko Zlodre

Glavni urednik

Bojan Korsika

Odgovorni urednik

Igor Bavčar

Sekretar uredništva

Tonči Kuzmanič

Grafična zasnova

Ranko Novak, Studio Znak

Lektor

Milena Blažič, Karmen Gradišek

Naslov uredništva

Kersnikova 4/II
YU-61000 Ljubljana
tel. 061/319 498

Uradne ure

torek in četrtek, 11.00—13.00

Cena enojne številke 1.000,—, dvojne 2.000,— din.

Celoletna naročnina za posameznike 5.000,—, za institucije 10.000,— din.

Tisk

Tiskarna Kočevski tisk, Kočevje

Po mnenju RS za prosveto in kulturo št. 421-/74 z dne 14. 3. 1974 je revija oproščena temeljnega davka od prometa proizvodov.
Nenaročenih rokopisov na vračamo! Rokopis pošljite v dveh izvodih s kratkim povzetkom v domačem in tujem jeziku ter osnovnimi podatki o avtorju.

časopis *za* **kritiko znanosti**

UDK 3

YU-ISSN-0351-4285

Vsebina:

UVODNIK

- 4 *Janez Janša*

AKTUALNA TEMA

- 8 *Mile Šetinc* / »Objektivni« greh skupine 25 poslancev
19 *Peter Jambrek* / Intervju s Tonetom Remcem
51 Kronološki pregled dogodkov in akcij skupine 25 poslancev
66 Izjave poslancev
96 Poročilo sekretariata CK ZKS o stališčih o poslanski akciji
103 Stališča komiteja UK ZKS o iniciativi 25 poslancev
108 Odstopna izjava Toneta Remca
113 Pismo Vojana Rusa republiškim organom
116 Mnenje častnega razsodišča ZK Slovenije o dr. Ernestu Petriču

ČLANKI

- 119 *Tonči Kuzmanič* / Delokracija, zakon o združenem delu in boj proti štrajkom
131 *Lucijan Vuga* / Metadimenzije
148 *Vekoslav Grmič* / Pomen kritike v cerkvi

PREVOD

- 156 *Hans-Georg Gadamer* / Estetika in hermenevtika
163 *Andrej Klemenc* / *Claus Offe*: Nova družbena gibanja
176 *Tibor Kneif* / Rock glasba in subkultura

101/102 1987

UWODNIK

Zadnja, jubilejna številka Časopisa (99/100) je naletela na zelo ugoden odmev med bralci, predvsem zaradi objavljenega intervjuja s pokojnim Stanetom Kavčičem, med ljudmi najbolj priljubljenim nekdanjim predsednikom slovenske vlade.

V pričujoči številki pa je nosilna tema »Akcija 25. poslancev«, mlademu rodu večidel neznan poskus demokratizacije kadrovske in volilne politike iz začetkov 70. let. V zadnjih 15. letih tolikokrat kritizirani »od baze odtujeni« poslanci so skušali s povsem zakonito akcijo predlagati dodatne kandidate za člane predsedstva SFRJ iz Slovenije, čeprav je republiški politični vrh na isti seji, na kateri je odprl postopek evidentiranja, praktično že tudi zaprl kandidatno listo. Akcija, ki po svoji osnovni zasnovi v kolikor toliko normalnem parlamentarnem sistemu ne bi mogla imeti kakšnih pretresljivih političnih posledic, kot to v nadaljevanju ugotavlja Mile Šetinc, je v slovenskem političnem življenju povzročila (predvsem zaradi reakcije) pravi vihar in to predvsem iz dveh razlogov.

1. S samostojno poslansko akcijo je bil ogrožen popoln kadrovski monopol partijskega vrha v republiki. Modrim glavam je bilo težko predvideti, kaj bi se zgodilo ob naslednjih podobnih poskusih prostih strelcev v slovenskem parlamentu. Zato je bilo treba prvi poskus zatreti. Strah ima velike oči. To je bržkone najustreznejša razlaga ostrine partijskega protitudara, ki bi tudi ob mnogo manjšem pompu dosegel isti rezultat. Toda kljub uradno-partijsko sprejeti oceni, da je šlo za povsem zakonito akcijo, je šel Popit v Domžale in tam govoril o »mračnih silah«, ki bojda stojijo v ozadju te akcije.

2. Bralcu, ki bo pazljivo prebral objavljene dokumente, bo bolj ali manj jasno, da je partijski vrh poslansko akcijo skušal uporabiti tudi

kot orožje proti »liberalom« v tedanji slovenski politiki, predvsem proti predsedniku IS Stanetu Kavčiču. Ker jim to takoj ni uspelo, so strelivo prihranili za pozneje in ga res tudi uporabili, saj je bilo »nejasno in milo« stališče do poslanske akcije poleg spletke z Zebotom in Cestne afere eden od »argumentov«, s katerimi so na zaprti seji razširjenega sekretariata CK ZKS prisilili Staneta Kavčiča k odstopu.

V tistem času je kulturna revolucija na Slovenskem zbirala orožje in pristaše. Ponekod drugod v Jugoslaviji je že bila na svojem zmagoslavnem pohodu. Čistke v Srbiji, Makedoniji, na Hrvaškem in v Sloveniji, ki so sledile, so jo dokončno ustoličile. V ospredju je bila spet prej morda malo manj poudarjena PARTIJA, ki ima objektivno vedno prav. Kot je dejal dve leti kasneje Dolanc v Celju, vodi vsaka kritika ali celo opozicija do politike ZK ali v levi odklon ali pa v meščansko kontrarevolucijo. Sveta preproščina. Z njo je že Stalin v 30. letih obračunaval s svojimi političnimi tekmeči. Partija je nezmotljiva. Zato je normalno, da je prisotna povsod. V politiki, gospodarstvu, kulturi, umetnosti, šolstvu. »Nihče me ne bo prepričal, da so učenci v poklicnih šolah manj pametni od tistih, ki sede v gimnazijah«, je v svojem govoru predstavnikom slovenske mladine dejal Popit. Začela se je reforma šolstva, da bi dobili usmerjene generacije. Bolj kritične knjige in filmi so spet romali v bunker. Vrstile so se velike proslave, politična vnebovzpetja in parade. Od mrtvih smo obudili udarništvo in mladinske delovne akcije. Spet so kovali odlikovanja in tiskali priznanja in jih znotraj »zvestih« delili z lopato. A tiskali so tudi denar, v tujini pa najemali kredite brez vsake mere. Politično praznino so zapolnile fraze o svobodnem združenem delu. O novi ustavi, ki ji v svetu ni para. Razbohotili so se SIS-i. Ustanavljali TOZD-i, pa če je bilo to ekonomsko upravičeno ali ne. To je bila partijska naloga. Kot celodnevna šola.

Potem so se pojavile razpoke. A neprizivne politične avtoritete so jih lepile že s svojo pojavo. Potem je narava terjala svoje. Ostala je navidezna trdnost, pod njo pa strah, zmeda, boj za nasledstvo, sistemska nedorečenost, mednacionalna nasprotja, nesposobna vodstva in dolgovi. Navidezna monolitnost je razpadla skoraj v trenutku. Devalvirali smo valuto. Reprogramirali nekatere dolgove. Uvedli bone, depozit, karte; ukinili posojila. Še jeseni 1984 je Marinc trdil, da partija ne priznava politične krize, čez pol leta pa so jo bili polni vsi časopisi, malo kasneje pa tudi kongresne resolucije.

V praksi pa se je ta kriza začela mnogo prej. Eden njenih začetkov na Slovenskem je prav gotovo tudi groba politična likvidacija poslanske akcije, ki je skušala iti preko dejstva, da so zakoni in pravo le orodje v rokah vladajoče avantgarde, bolje rečeno njenega vodstva, saj so bili konec koncev tudi vsi iniciatorji akcije komunisti.

AKTUALNA TEMA

AKCIJA 25 POSLANCEV

Mile Šetinc

»Objektivni« greh skupine 25 poslancev

Akcija skupine 25 poslancev je sčasoma postala eden od sinonimov za obdobje takoimenovanega liberalizma (v slovenski inačici), ki se je začelo nekako po brionskem plenumu leta 1966 in končalo s splošno politično čistko v letu 1972. Politično krilo, ki je v tem letu zmagalo in se kasneje ideološko legitimiralo v dobršni meri prav z »obračunom z liberalizmom«, tega obdobja nikoli ni jasno ekspliciralo, ne teoretsko ne zgodovinsko-analitično. To tudi ni čudno, saj so politični spopadi v tem času (kljub razmeroma odprtemu tisku, ki je spominjal na današnji »osvobojeni« tisk, in pojavu nekaterih množičnih gibanj, kakršni sta bili zlasti študentsko in razvpiti hrvaški »maspok«) v glavnem potekali za zaprtimi vrati, »liberalistično« krilo pa ni imelo ne dovolj časa ne možnosti, da bi svoje politične in razvojne koncepte docela razvilo v politični in ekonomski praksi.

Zato si je zmagovito krilo v ideološki kampanji, ki je sledila političnemu obračunu (zadnji odmev te kampanije smo lahko slišali celo še pred kratkim, v Šinigojevem govoru na pogrebu Staneta Kavčiča!), v definiranju liberalizma lahko privoščilo hibridno mešanico nejasnih ideoloških oznak (nacionalistične tendence v separatistični in hegemonistični obliki, tendence krepitve »kapital odnosa«, prevlada odtujenih centrov gospodarske in finančne moči v družbenoekonomskem ter predstavniških odnosov v političnem sistemu, izrivanje ZK na obrobje družbenega življenja, liderstvo, koketiranje s srednjeevropsko demokracijo in meščanskim načinom življenja itd.), praktičnih razvojnih konceptov (v Sloveniji naj bi šlo za koncept avtarkičnega in ekstenzivnega razvoja, opiranje na največje gospodarske organizacije, bančništvo in turizem, podcenjevanje razvoja industrije, energetike, infrastrukture itd.), geopolitičnih interesov (samostojna Slovenija, naslonjena na Srednjo Evropo, podcenjevanje odnosa do

držav v razvoju, »napačno« obravnavanje gibanja neuvrščenih itd.) in političnih afer, ki naj bi bistvo te politike poosebljale (cestna afera, akcija skupine 25 poslancev, Kavčičev predlog za uvedbo »delnic« itd.). Kasneje, z daljše časovne distance, so postale te definicije še bolj poljubne in so segle celo do najhujših politično-ideoloških grehov, ki so možni v vladajoči ideološki shemi, na primer do očitkov povezo- vanja s politično emigracijo in poskusa uvedbe večstrankarskega sistema, ne da bi se pri tem kdorkoli potrudil te očitke tudi dokazo- vati (kar končno ni bilo niti potrebno, saj so bili vsi glavni akterji slovenskega »liberalizma« zaviti v neprobojni javni molk, ki je bil prebit — kakšna črna ironija — šele na dan Kavčičeve smrti).

Ta tekst bo poskušal biti prispevek k dokazovanju, da so bile omenje- ne afere kot takšne skonstruirane post festum za potrebe praktične akcije »idejno-politične diferenciacije«, da so v času svojega nastan- ka imele drugačne realne razsežnosti, kot so jim jih pripisovali v kasnejši rabi (oziroma da so bile po teh razsežnostih mnogo bolj ne- dolžne, kot bi bilo mogoče sklepati glede na njihov kasnejši simbolni pomen) in da so bolj nakazovale, kot pa že kazale globlje idejne raz- like v slovenskem političnem vrhu, ki so ostale javnosti nedostopne vse do končnega obračuna, deloma pa tudi še kasneje. Za cestno afero je več ali manj že znano, da se je začela kot enotna akcija slovenskega političnega vrha proti »diskriminatorškemu odnosu do Slovenije« pri delitvi sredstev mednarodnega posojila za gradnjo cest v Jugoslaviji in da torej to ni bila nikakršna »solo« akcija slovenskih »liberalistov« (Dušan Bilandžić ji v svoji »Zgodovini SFRJ« daje celo splošni poziti- tivni zgodovinski smisel, saj je v njej videl zlasti »želje in zahteve širše slovenske javnosti, da se preuredijo odnosi v federaciji na tem- eljih in načelih nacionalne osamosvojitve in krepitve položaja rep- publik« in ji pripisoval pomemben vpliv na kasnejšo reformo federa- cije). Razprava o pomenu Kavčičevih »delnic« pa je sploh že deplasi- rana, saj je tedaj šlo le za razmeroma skromen in ideološko ne preveč ambiciozen koncept preusmerjanja osebnih prihrankov (nastalih v ta- kratnih procesih socialne diferenciacije) iz potrošnje v akumulacijske sklade gospodarstva, v bistvu za obveznice, ki jih danes ponekod v državi brez večjih ideoloških pretresov že obilno uporabljajo (celo v obliki nesramežljive »kraje« osebnih sredstev, kar vsekakor so obvez- nice Crvene zastave s 25-odstotno obrestno mero, ki jih ta privilegi- rani avtomobilski trust uspešno izdaja s pomočjo »moralnega« pri- tiska na lastne zaposlene in izsiljevanja kooperantov). Zato nam osta- ne zlasti akcija skupine 25 poslancev, ki je imela to čudno lastnost, da se je končala še preden se je prav začela, pa je kljub temu dobrega pol leta temeljito pretresala slovensko politično življenje. Opis poteka akcije in odzivov nanjo je sestavljen na podlagi dokumentacije SZDL (zlasti »Kronološkega pregleda dogodkov in akcij skupine 25 poslan- cev« in pisnih izjav vpletenih poslancev), neobjavljenega intervjuja s poslancem Tonetom Remcem in časopisne dokumentacije Dela.

I. Potek akcije

Vse skupaj se je formalno začelo 28. maja 1971, ko sta predsedstvo in izvršni odbor RK SZDL uradno objavila začetek razprave v občinskih družbenopolitičnih organizacijah in republiških vodstvih o kandidatih za dva člana predsedstva SFRJ iz Slovenije (tretji, takratni predsednik slovenske skupščine Sergej Kraigher, je bil to že po funkciji), ki naj bi trajala do 15. junija, do 10. julija pa naj bi se sestala RK SZDL in dokončno oblikovala predlog kandidatov ter ga predložila republiški skupščini. Čeprav so bile vnaprej določene in zaprte kandidatne liste že v tistih časih izrazito nepopularne, zlasti v luči takratnega »naglega procesa politične demokratizacije«, je vodstvo SZDL poskrbelo, da je bilo negotovosti čim manj in je že ob odprtju javne razprave predlagalo oba kandidata, Mitjo Ribičiča (takrat še predsednika zvezne vlade) in Marka Bulca. Delo je skupaj s to odločitvijo objavilo še okvirček s seznamom dotedanjih funkcij in prejetih odlikovanj obeh kandidatov — in to je bilo vse. Zadeva je izginila s strani časopisja in se zopet pojavila šele 9. julija, na dan končne odločitve RK SZDL. Konferenca je soglasno izvolila oba predlagana kandidata. Delo je še poročalo, da je »pod točko razno predstavnik skupnosti študentov Stanko Hočevar zastavil predsedujočemu, delovnemu predsedstvu in konferenci nekaj nekoliko provokativnih pripomb in vprašanj, ki jih je imenoval pomisleki. Zadevali so sestavo kandidatne liste za člane predsedstva SFRJ in kandidatne liste za člane ZK SZDLJ, pa tudi način volitev in spremembe dnevnega reda današnje konference. Hočevarju je odgovoril najprej Stane Markič, ki je pojasnil razloge okoli sestave kandidatne liste, nato pa Dagmar Šuster, ki je na polemičen ton odgovoril prav tako polemično. Janez Vipotnik je na koncu povedal, da konferenca lahko glasuje tudi javno, kot je zapisano v statutu. Podčrtal je, da si RK SZDL želi tudi vnaprej sodelovanje z študenti, da pa do zdaj niso imeli prave sreče. Po še enkratnem nastopu Stanka Hočevarja je Janez Vipotnik zaključil konferenco«. S tem skrivnostnim novinarskim poročilom je bila slovenska javnost prvikrat »obveščena«, da se s kandidaturo nekaj zapleta.

»Študentski poslanec« (prvi in zadnji v povojni zgodovini slovenskega parlamentarizma) Tone Remc trdi, da se je akcija spočela v njegovi glavi in se kasneje oblikovala v pogovoru s poslancem Ivanom Kreftom in Cenetom Matičičem. Ideja se mu je porodila dan pred sejo RK SZDL, ko je na poslanski klopi republiškega zbora zagledal predlog zakona o izvolitvi predstavnikov SR Slovenije v predsedstvo SFRJ. Pričakoval je analogno ureditev kot v zvezni ustavi, ki je omogočala, da najmanj 30 poslancev zvezne skupščine predlaga kandidata za predsednika republike, 20 poslancev pa kandidata za predsednika skupščine. Ker tega v slovenskem zakonu ni našel, je predlagal amandma, da lahko kandidate predlaga tudi najmanj 20 republiških poslancev. Amandma je bil sprejet s štirimi vzdržanimi glasovi, proti pa ni bil nihče. Glede na izredno kratek čas, ki je še ostal do volitev

(omenjeni zakon pa je veljal le za takratne volitve članov predsedstva, saj naj bi bila ta materija kasneje urejena v novi ustavi), je bilo jasno, da morebitna poslanska iniciativa ne bo mogla iti skozi enako verifikacijo po občinah kot predlogi SZDL. Po sprejemu amandmaja so poslanci Remc, Matičič in Vojan Rus odšli na skupnost študentov na neformalni sestanek članov izvršnega odbora in nekaterih drugih študentov. Tam so govorili, da ima med možnimi kandidati Kardelj absolutno prednost in da ta predlog izključuje vse ostale. Zakaj ravno Kardelj? Remc pravi, da se mu je že ob objavi uradnih kandidatov zdelo nerazumljivo, da ni bilo vmes Kardelja, poleg tega pa je v načinu postopka SZDL videl zapostavljanje vloge skupščine v strukturi političnega odločanja in zapiranje kandidacijskega postopka v neformalne in izvršilne politične organe. »Kot Slovenec je bil preprosto užaljen«, ker nihče ni javno pojasnil, zakaj Kardelja (»pojma v slovenski politični zavesti«) ni med kandidati. Pričakoval je, da bo poslanska akcija razkrila politične mehanizme in njihove nosilce, ki so obvladovali družbo, pokazala dejanske odnose med centri moči, njihovo realno politično moč, politično osveščenost množic, vpliv javnosti itd.

Trije poslanci so se s študenti dogovorili, da bodo naslednji dan na seji RK SZDL predlagali Kardelja, če bodo do takrat dobili od njega pristanek na kandidaturo. Če tega odgovora ne bo, naj bi predstavnik študentov vprašal, zakaj na kandidatni listi ni Kardelja, hkrati pa bi kot možno kandidatko predlagal Maro Bešter (menda so isti politiki, ki so kasneje očitali poslancem, da so obšli SZDL, očitali tudi ta postopek, češ da so iskali dopolnilne kandidate, čeprav je republiško politično vodstvo že dalo svoj predlog!). Na seji RK SZDL je tako prišlo do prvega konflikta. Stanko Hočevar, ki je zamudil začetek seje, je protestiral, ker so zamenjali dnevni red in ker sploh niso glasovali o tem, ali naj bodo volitve javne ali tajne, vprašal, kako je s Kardeljem, in omenil, da skupnost študentov ni bila vključena v nekatere odločilne dogovore v postopku evidentiranja in kandidiranja — kandidata ni predlagal, ker ga do takrat še niso imeli. Seja je bila v petek, v ponedeljek pa so dobili od Kardelja negativen odgovor. Sporočil jim je, da kandidate ne more sprejeti in da je razloge za to že povedal republiškem političnemu aktivu (Kraigher je kasneje izjavil, da je Kardelj rekel, naj pridejo v predsedstvo mlajši ljudje, on pa da se bo posvetil teoretskemu delu v vodstvu ZKJ).

Ko je tako propadla možnost Kardeljeve kandidate, Mara Bešter pa je od kandidate odstopila (»izključno iz zdravstvenih razlogov«), so se pobudniki akcije odločili za drugega kandidata, tokrat za dr. Ernesta Petriča, člana republiškega izvršnega sveta, ki so mu pripisovali velike rezultate in strokovne kvalifikacije za delo na področjih družbenopolitičnega sistema in mednarodno pravnih odnosov, pa tudi osebni ugled med mlajšo inteligenco. Ta je na kandidaturo načeloma pristal in prosil za razmislek, v tem času pa naj bi se posvetoval z »odgovornimi tovariši« (najprej je skušal dobiti Kavčiča, ker pa mu to ni uspelo, je klical Kraigherja in se dogovoril za sprejem pri njem na-

slednjega dne). Istega dne, ko so klicali Petriča, so Remc, Matičič in Kreft iz skupščine po telefonu klical 29 poslancev, od katerih jih je 22 pristalo, da podprejo Petričevo dodatno kandidaturo (Milan Batista, Benjamin Božiček, dr. Miran Celestin, Peter Finžgar, dr. Milan Hodalič, Miran Hasl, Vida Kastarin, Polde Maček, Avgust Majerič, Ivo Mikluš, Anica Okršlar, Slavko Osredkar, Jože Pogačnik, Miloš Polič, Ivan Pučnik, Rudi Rebek, Zdenko Roter, dr. Vojan Rus, Ivo Sonc, Franc Svetelj, Marjan Tavčar in France Zupan). V njihoven imenu je Matičič poslal predlog za kandidata predsedniku skupščine. Okoli tega telefoniranja je bilo kasneje veliko razprave, ali so pobudniki akcije »manipulirali« s poslanci ali ne. Po izjavi treh »telefonistov« je bilo sporočilo v vseh primerih isto in je, ob navzočnosti vseh treh, potekalo takole: Matičič je najprej govoril o skupščinskem amandmaju in po potrebi razložil njegovo vsebino (če kakšnega poslanca tedaj ni bilo na seji zbora ali pa je bil član kakega drugega zbora), omenil, da so najprej hoteli predlagati Kardelja, da pa je ta kandidaturo odklonil (čeprav jo je sprejel s simpatijo) in pri tem navedel že znane razloge in svojo starost; nato je povedal, da so stopili v stik s Petričem, ki je pobudo načeloma sprejel, vendar se bo dokončno odločil šele po posvetovanjih; če bo Petrič zvečer izjavil, da sprejema kandidaturo, bodo predlog napisali in podpisali poslancepobudnike, če ne, »potem stvar pade v vodo, se pravi, da v tem slučaju predloga ne bo in da o tem ne govorimo več«. Kardeljev sekretar Jože Pacek je kasneje trdil, da so si poslanci izmislili nekatere besede, ki so jih v teh telefonskih pogovorih pripisali Kardelju, zlasti tiste o starosti in »Simpatiji«, nekateri vpleteni poslanci pa so se v svojih pisnih izjavah zgovarjali na »manipulacijo«, češ da so jim »telefonisti« govorili o tem, da se Kardelj strinja s Petričevo kandidaturo, ali celo, da jim Petriča sploh niso omenjali, pač pa samo Kardelja, da so mislili, da je akcija »dogovorjena s forumi« itd. Vendar pa so drugi vpleteni poslanci, zlasti tisti, ki so se tudi še kasneje solidarizirali z akcijo, potrdili točnost vsebine telefonskega pogovora, kakršno so navedli trije pobudniki, hkrati pa zatrjevali, da niso imeli pojma, kakšne politične razsežnosti bo akcija v kratkem dobila, da so za vse ostalo zvedeli šele iz časopisov itd.

Naslednjega dne je Petrič po pogovoru s Kraigherjem (ki je po Remčevih besedah že takoj na začetku »zelo odločno in grobo zavrnil kakršenkoli pogovor v tej smeri«) pismeno obvestil Matičiča in druge poslance, da odstopa od kandidature, Matičič pa je v imenu poslancev umaknil pobudo in o tem obvestil predsednika skupščine. To je bilo tudi vse — kar se tiče same akcije. Afera pa se je šele začela!

II. Partijska protiakcija

Že drugi dan po telefoniranju je imel France Popit posvetovanje s sekretarji medobčinskih svetov ZK, kjer jih je obvestil o poskusu dodatnega kandidiranja, Andrej Marinc pa pogovor z novinarskim

aktivom. Istega dne so začeli sklicevati regionalne klube poslancev. Na sestanku ljubljanskih poslancev so pobudniki akcije v bistvu dosegli uspeh — sprejeli so sklep, da so sicer pobudniki akcije uporabili »neustrezno tehniko«, vendar pa da je bil njihov odnos do Kardelja »dober«, hkrati pa so obsodili »pomanjkljivosti v kadrovske politiki« in zahtevali, da se okrepi vloga poslancev v SZDL. Prvi protitudar se je zgodil 16. julija na razširjeni seji domžalskega partijskega komiteja (Domžale so bile Matičičeva poslanska »baza«!). Ocenili so, da je bila akcija naperjena proti Mitju Ribičiču, da je »rušila dogovore v celotni Sloveniji« in je zato »huda politična diverzija, od katere se morajo podpisniki javno ograditi«. Vendar pa so morali priznati tudi »hudo pomanjkljivost občinskega vodstva SZDL, da v občini ni bila organizirana obravnava in razprava o predlogih RK SZDL«, zaradi česar so zahtevali ugotavljanje odgovornosti sekretarja in predsednika OK SZDL.

Razprave v regionalnih klubih poslancev so pokazale, da je bila akcija poslancev kar dobro sprejeta, zato so pobudniki pričakovali, da na zasedanju skupščine 21. julija o tem sploh ne bo govora in da je stvar v bistvu že »ad acta«. V tem smislu je res nastopil Kraigher, ki je v svojem ekspoziju samo omenil, da druge kandidature pač ni sprejel. Zadevo pa je pogrel Vipotnik, ki je najprej hvalil demokratičnost kandidacijskega postopka SZDL. Ta naj bi »kljub določeni časovni stiski opravila demokratičen postopek z najtemeljnejšimi družbeno političnimi dejavniki, ki so organizirani v naši družbi: vodstvu DPO v republiki, predsedstvom republiške skupščine, izvršnim svetom, gospodarsko zbornico, občinskimi konferencami SZDL, ki v svoji sestavi in delovanju vključujejo in dajejo možnost izražanja stališč in mnenj vsem družbenim in političnim dejavnikom v občini«. Omenil je, da je 31 občinskih konferenc poslalo svoje pripombe in mnenja — »verifikacija kandidatne liste je bila torej opravljena v vsej politični širini in predvidenem postopku« (»v dodatno poročilo« je povedal, da se je vodstvo Slovenije posvetovalo tudi s Titom). Pomanjkljivosti v postopku je omenil zgolj kot nekakšno konstruktivno napako s podkupom za prihodnost: »... takšne sodbe ne more spremeniti niti dejstvo, da je tu in tam v postopku preverjanja kaka vrzel, in tudi ne dejstvo, da so bili poslanci v to politično verifikacijo in priprave v občinskih konferencah premalo ponekod pritegnjeni; vsekakor je to hiba v delovanju SZDL in v splošni premajhni dejavnosti poslancev kot njenih aktivnih in odgovornih tvorcev; naloga nas v republiški konferenci in občinskih konferencah SZDL in tudi vaša odgovornost je, da bomo v prihodnje te vrzeli odpravili.« Najbolj zanimiva je bila omemba skupščinskega amandmaja: »... tudi upoštevajoč sprejeto dopolnilo, ki je **nesporno znamenje demokracije, moramo vedeti, da resnična demokratičnost ni v črki, temveč v organiziranem demokratičnem postopku**« (to in nadaljnja podčrtavanja opravil M. Š.). Samo poslansko akcijo je ocenil mimogrede in z razmeroma blago opredelitvijo, češ da »ta akcija nekaj dni pred

volitvami, brez široke politične verifikacije, ne more nadomestiti postopka, v katerega je SZDL v večmesečnem delu zajela malodane vse družbeno politične subjekte v Sloveniji«. S tajnim glasovanjem so nato izvolili oba uradna kandidata (Ribičič je od 247 poslancev dobil 213 glasov, Bulc pa 243).

Protiakcija je potem tekla predvsem znotraj partijske strukture. O poslanski akciji je 30. julija razpravljala sekretariat CK ZKS, ki je prevzel vodenje protiakcije v svoje roke. Najprej je opozoril na »pomembne naloge« (načrtovanje dolgoročnega razvoja Slovenije, pospeševanje procesov samoupravne integracije na temelju ustavnih dopolnil, prizadevanja za zmanjševanje socialnih razlik med ljudmi, stabilizacija gospodarstva itd.), ki da zahtevajo »idejno enotnost in akcijsko učinkovitost« ZK. Poslanska akcija je imela najprej svoj konstruktivni del, to je »opozorila je na nekatera tehtna vprašanja in dileme v našem delovanju in v političnem sistemu« (način uveljavljanja vodilne vloge ZK v samoupravni družbi, načelo demokratičnega centralizma, kako razvijati notranjo demokracijo v ZK, ne da bi to šlo na škodo »njene akcijske sposobnosti in učinkovitosti«, »pot političnih pobud posameznikov in skupin« v ZK, »kdaj poslanca komunista pri njegovem delu v skupščini ne obvezujejo sklepi in dogovori v ZK«, odnos med »pravno in moralnopolitično odgovornostjo poslanca« itd.), vendar je odgovore nanje sekretariat prepustil »konkretnim aktivnostim« v prihodnosti. Nato se je lotil destruktivnega dela poslanske akcije, ki ga je videl v »načinu, kako je do pobude prišlo, in v metodi, s katero so jo posamezniki želeli uveljaviti«, ne pa v formalni obliki (»... pri tem posebej poudarjamo, da ne gre za oceno s formalno-pravnega vidika, ker je bila akcija zakonita, in da tudi ne gre za obsodbo same pobude«). Kaj je bilo potem narobe v sicer zakoniti akciji? To, da so poslanci »akcijo zasnovali zunaj SZDL in ZK, ne javno in ne odkrito, s tem pa so kršili osnovne pravne našega političnega sistema«, s pristajanjem na takšno ravnanje pa bi omogočili težnje, »ki bi **objektivno** vodile v večstrankarski sistem«. Res, da je bilo »delovanje SZDL preveč forumsko in ne dovoli demokratično«, vendar pa je to poslance »toliko bolj obvezovalo, storiti vse za širjenje njenega okvira, ne pa delovati mimo nje; zato njihovo ravnanje **objektivno** ni krepilo, pač pa je zanimalo družbeno vlogo te politične organizacije«.

III. Javni spopad

V tem času se je vnela časopisna polemika, zlasti na straneh Dela, ki je bila razmeroma hitro prekinjena, po Remčevih besedah zaradi embarga tiskovnega sveta na pisanje in obveščanje o poslanski akciji. Vojan Rus je odgovarjal na očitke partije in SZDL v njegovi šišenski »bazi«, češ v čigavem imenu je nastopil v akciji, s trditvijo, da ga noben organ občine ni obvestil o stališčih do kandidatov in da

niti enkrat v času svojega poslanstva nihče v občini od njega ni zahteval, da v skupščini izrazi kakršnokoli stališče, čeprav je bil velikokrat na sejah občinske skupščine. Zdenko Roter je pisal, da je v poslancu vedno videl svobodno in ustvarjalno osebnost, v skupščini pa »tvornega sodelavca« družbenopolitičnih organizacij (ne pa »zbor kimavcev, glasovalni stroj, ki nima svojega obličja«). V uvajanju večjega števila kandidatov pa pomembno demokratično razširitev, zlasti zaradi »globokega nasprotja med deklarirano demokratizacijo kadrovske politike na eni strani in tisto ozkosrčno kadrovsko kombinatoriko v zaprtih sobah, kjer šahirajo z majhnim številom vedno enih in istih ljudi«. Živahno je polemiziral Matevž Krivic, ki se je na primer lotil dejstva, da poslance napadajo kljub zakonitosti njihove akcije (»... imamo torej lahko demokratične zakone, vendar pa naj ne pade komu na misel, da bi se možnosti, ki jo tak zakon daje, tudi v resnici poslužil; zakon je torej pesek v oči — delalo pa se bo tako, kot hoče politično vodstvo in nič drugače!«), in monopola SZDL v kadrovski politiki (»... monopol, pa četudi je to monopol naše najširše politične organizacije, in zlasti še monopol v kadrovski politiki, namreč nikoli ni dober; kakšen predlog bi na primer v SZDL lahko ostal v manjšini; zakaj tudi tak manjšinski kandidat ne bi smel biti uvrščen na kandidatno listo, zlasti še, če večinski predlog ne daje nobene možnosti izbire — saj se mora tako ali tako potem na volitvah pokazati, kdo dejansko uživa večinsko podporo?!«).

S sekretariatom CK ZKS se je javno spopadel komite univerzitetne konference ZKS, ki je svoja stališča sprejel 30. in 31. avgusta. Poslanske akcije ne gre razumeti kot spopad s političnim vodstvom Slovenije, pač pa kot »nasprotovanje stališčem, sprejetim v najožjih izvršilnih organih«. SZDL je kandidacijski postopek vodila premalo demokratično, kar se je kazalo zlasti v dejstvu, da je sprejela kandidatno listo brez razprave in z javnim glasovanjem, čeprav so v polovici občin izrazili želje po drugih ali dodatnih kandidatih, na političnem aktivu obalnih občin pa je bila predlagana kandidatna lista celo v celoti zavrnjena (»... **sploh pa nasprotovanje političnim vodstvom ne pomeni nikakršnega političnega prestopka, zaradi katerega bi bilo iniciatorje akcije treba klicati na odgovornost**«). Zato je bilo »celo koristno in potrebno takšnemu stališču (političnega vodstva Slovenije, op. M. Š.) **nasprotovati in skušati odpraviti omenjeno pomanjkljivost**«. Poslancem ni bila dana možnost, da na te slabosti opozorijo najprej v SZDL, saj so poslance le malokje vabili na kandidacijske konference, sploh pa **te v največ primerih sploh niso bile sklicane** (čeprav je bil sprejet sklep, da je za pridobitev kandidatne liste potrebno soglasje tretjine vseh občinskih kandidacijskih konferenc!), ampak so odločala izvršilna vodstva ali politični aktivisti. Osrednja vloga SZDL »**še ne pomeni, da bi morala vsaka pobuda pred odločanjem v samoupravnih in državnih organih dobiti tudi podporo od vseh ali večine v SZDL**«, saj bi to vodilo v razvijanje enostrankarskega sistema. Poslanci bi sicer lahko nastopili v tisku ali sporočili svoje

mnenje SZDL, vendar »pa je treba upoštevati, da so poslanci zaradi velikega odpora proti pobudam, ki posegajo v še obstoječe monopole in tabuje našega političnega življenja, z vso pravico iskali pot, po kateri bi lahko na ustrezne odločitve tudi učinkovito vplivali in ne le sodelovali pri ustvarjanju demokratičnega videza.«

Poslansko akcijo je podprla tudi skupnost študentov oziroma njen izvršni odbor, ki je v sporočilu javnosti 6. avgusta ocenil, da bi »postopek proti skupini poslancev lahko postal nevaren precedens za nadaljnje delo poslancev in ovira nadaljnji demokratizaciji slovenske družbe«. Republiška konferenca mladinske organizacije pa je obsodila »dolgoročno nevarne idejno politične teze in pojave«, na primer: tezo o nepolitičnosti obnašanja republiškega zbora skupščine, ki postavlja pod vprašaj samostojnost skupščine; tezo o dobrih (preverjenih) in slabih (nepreverjenih) zakonih, kar vodi v zakonitost subjektivnih meril in ocen; tezo o SZDL kot edini in izključni nosilki volilnega postopka, kar vodi v njeno vlogo izključnega selektorja predlogov; grobo etiketiranje in odsotnost politične kulture; povzdigovanje stališč izvršilnih političnih organov na raven stališč celotnih organizacij itd.

Okoli poslanske akcije se je torej začela razvijati že kar preočitna polarizacija v »političnem vodstvu Slovenije« (omeniti je treba še, da sta do poslanske akcije zavzela zelo blago stališče tudi vodstvo republiških sindikatov in izvršni svet — slednji se je omejil predvsem na to, da je zavračal namige, da je vedel za priprave na akcijo). Zato ne preseneča Vipotnikova pomirljivost, ko je v zaključni besedi skupne seje predsedstva in izvršnega odbora SZDL 7. septembra rekel, da gre pri vsej stvari predvsem za to, da »politične organizacije Slovenije enotno obsodijo akcijo — brez kazenskih ekspedicij — in enotno ocenijo, kako se je treba obnašati v praktičnem političnem življenju; tudi za to, da se ostro obsodijo pomanjkljivosti v delu SZDL, saj je moč iz tega potegniti veliko koristnega za delo SZDL«. Kljub temu pa so se ostri toni še naprej pojavljali. Popit je v teh dneh izjavil, da »akcija skupine poslancev sama zase niti ni tako pomembna, saj je večina udeleženih poslancev nasedla, pa tudi sami protagonisti so bili le lutke v rokah sil, ki skušajo pod plaščem demokracije rušiti ugled ZK in dejansko socialistično samoupravno demokracijo«, Roman Albreht pa je poslansko akcijo povezal »z drugimi nastopi razrednega sovražnika, kot so znana akcija okoli cest, študentske manifestacije ipd.«, predvsem pa je vedno znova obujal dvom »v možnost, da vlada ne bi vedela, kaj delajo njeni člani«.

Na tem mestu lahko našo kronologijo tudi zaključimo, kar pa ne pomeni, da se o akciji kasneje ni več govorilo. Razprave o tem so se pojavljale do konca tega leta, Matičiču, Remcu in Petriču pa je bil odvzet poslanski mandat (prvi je bil tudi izključen iz ZK). Vse skupaj se je pravzaprav končalo šele z obračunom z »nosilci liberalizma«, kar pa je tema, ki presega ambicije tega teksta.

IV. Zaključki

Iz povedanega se zaključki v dobršni meri ponujajo že sami od sebe. Predvsem preseneča popolno nesorazmerje med razsežnostmi poslanke akcije in politične kampanje, ki je sledila. Pobudnik dodatne kandidature so se od vsega začetka omejevali na pritisk na slovenski politični vrh, ne da bi hoteli iti z njim v odkrit spopad — Remčeve besede o nameravanem javnem razkritju slovenske »politične igre« gre bržkone pripisati bolj naknadni racionalizaciji akcije, kot pa temu, da bi akcija imela kakšen politični program (končno so pobudniki odstopili od akcije takoj, ko so ugotovili, da slovenski vrh ni pripravljen na nikakršne kompromise glede uradnih kandidatov). Poleg tega je bila akcija popolnoma zakonita in tega tudi nihče ni poskušal zanikati. Očitno so poslanci, ne da bi se tega sploh dobro zavedali, dregnili v samo kritično točko političnega odločanja v sistemu tako imenovane samoupravne demokracije.

Politična avantgarda, ki svoje oblastne vloge ne more več legitimirati z nastopanjem »v imenu delavskega razreda«, to je v sistemu direktivnega reguliranja vseh družbenih odnosov, začne neskončni proces »razlašanja same sebe«. Obda se z gosto in skoraj nepregledno mrežo samoupravnih institucij, ki naj bi neposredno izražale množico »depolitiziranih« interesov vseh delov družbe. Sistem »nestranske samoupravne demokracije« vzpostavlja vakuum na področju, kjer se posamezni družbeni interesi politizirajo, se med seboj spopadajo, sklepajo kompromise in koalicije, iščejo sintezo itd. (sistem pa hkrati ne omogoča in tudi ne dopušča avtonomnega političnega organiziranja v nestranskarskih oblikah). Tu vskoči blok »subjektivnih sil«, ki stalno dela red v anarhični množici samoupravnih interesov in v njej konstituira »splošni družbeni interes«. Svoje vmešavanje pojasnjuje z zgodovinskimi težavami (»porodni krči« novega sistema, ostanki starih odnosov v porajajočih se novih družbenih odnosih, »tehnobirokratske« tendence »odtujenih centrov družbene moči«, splošna »podedovana« zaostalost države, nevarnost obujanja starih mednacionalnih razprtij itd.) in mednarodnimi okoliščinami (kar naprej »zapleteni« mednarodni odnosi, blokovski pritiski, politična emigracija v povezavi s »tujjo reakcijo« itd.). Da pa vse skupaj ne bi bilo videti kot farsična ponovitev enostranske diktature, mora to vmešavanje potekati čim bolj nevidno, zlasti s famoznim delovanjem zveze komunistov »znotraj sistema«. Za učinkovitost tega delovanja skrbi personalna pripadnost večine članov odločujočih organov politični avantgardi, za usklajenost pa dogovori neformalnih političnih aktivov na raznih ravneh političnega odločanja. Kljub temu pa zapleteni in zelo težko obvladljivi institucionalni sistem vedno znova poraja tudi emancipatorske tendence (ki jemljejo samoupravno demokracijo »zares«), ki se izmikajo kontroli političnega vrha. Takrat izbruhnejo politične afere, sledi jim politično »razčiščevanje«, do izraza pa pride priročna sofistika leninističnega diskurza, zlasti »sindrom« objektivne krivde. Tisti, ki so kršili »dogovore«, so bili morda

celo povsem dobronamerni (hoteli so ravnati v duhu načel sistema in deklariranega programa avantgarde in to lahko tudi dokažejo), vendar pa vse to nič ne zaleže ob njihovi **objektivni** krivdi, ki jo seveda vsakič znova ugotavlja vrh »zgodovinske« avantgarde. Zato je mogoče »lastne« ljudi brez zadrege uvrstiti med razredne sovražnike, ali pa — v najboljšem primeru — med orodja skrivnostnih sovražnih sil. Vendar pa ta **objektivnost** ni nekakšna samovoljna fantazija cinične oblasti — ponavadi se izkaže, da so nosilci avtonomne politične akcije dejansko (čeprav pogosto nevede) ogrožali idejno in akcijsko monolitnost bloka »subjektivnih sil«, brez katere ta sploh ne zna živeti.

Akcija skupine 25 poslancev je bila morda res predvsem simptom frakcijskega boja v slovenskem političnem vrhu (takšne ocene so takrat po Remčevih besedah prevladovale v slovenski »javnosti«), vendar to nikakor ne zmanjšuje njenega širšega zgodovinskega pomena. Njen morebitni uspeh bi brez dvoma vzpostavil določeno stopnjo demokratičnih odnosov znotraj politične elite (nekaj te demokracije pa je bilo že v tistem času, saj brez tega tudi ne bi bilo opisanih javnih spopadov) — brez teh pa tudi ni nastavkov za razvoj kakršnekoli širše oblike politične in ekonomske demokracije. Njen neuspeh najbrž ni bil brez vpliva na zasnovo kasnejše vzpostavljenega delegatskega sistema, ki je skoraj do temeljev uničil zametek sodobnega parlamentarizma. Na mesto poslancev, ki so v tistem času že kazali tendence grupiranja in razlikovanja glede nekaterih aktualnih političnih in razvojnih vprašanj, je stopila brezimna delegatska množica, oropana vseh sredstev za kvalificirano odločanje. Skrajni primer je prav slovenska iznajdba »zamenljivega« delegata, ki iz članov skupščin dela neogljene prenašalce pismenih stališč »delegatskih okolišev«, na milost in nemilost prepuščene izvršno-upravnemu državnemu aparatu in bloku »subjektivnih sil«, organiziranemu v družbenopolitičnih zborih. Utopična zamisel »stalnega in živega stika med delegatom in delegatsko bazo« služi kot ideološko kritje za dolgotrajno predvidljivost skupščinskih odločitev!

Peter Jambreč

Intervju s Tonetom Remcem o akciji 25 odposlancev

Vprašanje: Kdaj si bil izvoljen?

Odgovor: Trinajstega aprila 1969. Volilni proces je imel tri faze, prva faza je bila evidentiranje in evidentirala me je Skupnost študentov ljubljanskih visokošolskih zavodov. Moja kandidatura je bila sprejeta z zelo velikim številom glasov na občinski kandidacijski konferenci Ljubljana-Center; kandidacijska konferenca je bila sestavljena iz elektorskega dela, ki se je oblikoval iz krajevnih skupnosti, in iz stalnega dela občinske konference SZDL Ljubljana-Center. Kandidacijska konferenca je kot kandidate za eno poslansko mesto sprejela še Jožeta Packa in Nika Toša. V predkandidacijskem postopku pa je bilo evidentiranih enajst možnih kandidatov, volilna komisija pa je na podlagi konzultacije s političnimi subjekti izbrala nas tri. Zanimiva je struktura kandidatov: Pacek — družbeno politični delavec, Niko Toš — predavatelj in raziskovalec na FSPN in jaz — študent. Mislim, da gre tu, razen v mojem primeru, za delitev vpliva dveh političnih sfer: Pacek je bil izvajalec Kardeljeve oziroma Kraigherjeve politike, Niko Toš pa je bil po svojem političnem profilu bliže Kavčiču.

Moja kandidatura je bila vspodbujena z določenimi procesi, ki so se že dalj časa kazali v skupnosti študentov, še posebej pa po junijskih dogodkih 1968 v Ljubljani, ko so študentje podpisali *bianco menico* slovenskemu Izvršnemu svetu. Obljube niso bile izpolnjene in postavilo se je vprašanje, kako bi bilo mogoče, da bi se študentje kot socialno — politični subjekt družbe organizirano vključili v institucije samoupravne družbe. Istočasno z menoj je Skupnost študentov evidentirala kot možne poslance v zборе delovnih skupnosti še šest drugih študentov, med njimi tudi Dimitrija Rupla in Emila Milana Pin-

* Intervju je bil opravljen 25. in 26. maja 1972 in je tokrat prvič objavljen.

tarja; Rupel je izgubil na kandidacijski konferenci občine Ljubljana-Vič samo za en glas, da bi bil tudi on uvrščen na kandidacijsko listo za volitve.

Vprašanje: Ali je bila to tudi posledica teženj iz junija 1968 v Beogradu, ko so študentje postavili določene zahteve in so potem hoteli imeti določene garancije in biti prisotni v skupščini, ko bi se te zahteve izpolnjevale?

Odgovor: Mislim, da je partija z znanimi »Smernicami«, sprejetimi na Brionih neposredno po junijskih dogodkih 1968. leta, dala jugoslovanski družbi neko relativno radikalno usmeritev — projekt, v kate-terega so študentje verjeli. Ta projekt je danes še vedno aktualen, vendar se je zaradi strukture in razmerja političnih sil znotraj sebe zlomil. Drugič, v študentskem gibanju je bila vedno prisotna tudi določena sindikalistična tendenca. Težnja po participaciji je imela v bistvu troje obrazov: eden je bil sindikalistična participacija pri materialnih dobrinah; drugi je bil poskus udeležbe v diferenciaciji in distribuciji politične moči na Slovenskem (zastopala sta jo Rupel in Pintar) in tretja usmeritev, za katero sem stal jaz, je bila težnja po prisotnosti študentov v **notranjem revolucioniranju inštitucij**, čemur sedaj nekateri pravijo intelektualna politična »gverila«. To je bila usmeritev na delovanje znotraj in preko družbenih institucij s tem, da ob institucijah, spontano ali organizirano delujejo tudi socialno politična gibanja ali interesne politične skupine, ki prav v samoupravnem skupščinskem sistemu dobivajo svoja stičišča, koordinacijo, dialog in ustvarjajo sintezo družbenih interesov.

Od šestih predlaganih kandidatov — študentov sem bil v občini Ljubljana-Center na neposrednih volitvah 13. aprila 1969 izvoljen le jaz, medtem ko so vsi ostali študentski kandidati na posrednih volitvah v občinskih skupščinah Ljubljana-Center in Ljubljana-Vič-Rudnik propadli, ker je tam očitno prevladal nek ozek komunalistično-podjetniški lokalni interes. Na mojo izvolitev je vplivalo več dejavnikov, politični so bili npr. tile: polemike, konflikti in poseben način njihove razrešitve v zvezi s komunalno ureditvijo Ljubljane (v dilemi ena ali pet občin sem stal na stališču postopne, življenjske povezave občin in mesta v celoto). Drugič, mislim, da je pri povprečnem Ljubljančanu nastala potreba po spremembi in jaz sem kot mlad, to spremembo tudi obetal; tretjič, največji pomen so gotovo imeli dialogi, ki smo jih kandidati vodili z občani na zborih volilcev. To je prvi povojni primer v Sloveniji, da smo v občini pred volitvami vodili dejanski politični dialog o programih in usmeritvah za delo v skupščini. Na zborih volilcev, ki so po zakonu morali izreči svoje soglasje, da se nek kandidat uvrsti na volilno listo, smo imeli vsi trije kandidati svoje programske nastope, zelo vsebinske, s prav malo psihološke demagogije in politične agitacije.

Vprašanje: Kateri so bili glavni problemi, o katerih ste razpravljali na zborih volilcev?

Odgovor: To so bili v glavnem vsi tisti problemi, ki so se kasneje zaostrovali tudi v skupščini. Jaz sem zaostroval predvsem globalna vprašanja političnega sistema, na primer položaj in vloga skupščine v razvitejši samoupravni družbi, avtonomija in pluralizem političnih subjektov, vloga sredstev javnega obveščanja, kadrovska politika. Na nekaterih področjih smo imeli kandidati tudi različna stališča, na primer v oceni mesta samoupravnih in političnih subjektov v političnem sistemu socialistične demokracije, kjer sem jaz vztrajal na **pluralizaciji SZDL** in na tem, da je v tem sistemu **skupščina** dejansko **središče in nosilec odločanja**. Pacek se je že takrat približeval konceptu družbenega dogovarjanja, kar je v praksi takrat pomenilo načelo nadrejenosti in podrejenosti z monopolno vlogo političnega aktiva republike.

Vprašanje: Kako so izpadle volitve?

Odgovor: Pred drugim kandidatom sem imel 1200 in pred zadnjim 1700 glasov prednosti. Volilcev je bilo 15 000, volilna udeležba 87 %.

Vprašanje: Komu si se čutil bolj odgovornega, ko si bil izvoljen — študentom, ki so te predlagali ali volilcem, ki so te izvolili? S kom si bil preko stikov bolje povezan?

Odgovor: Pri meni je šlo za dvojno odgovornost: odgovornost do študentov oziroma širše do sfere izobraževanja, znanosti in kulture, in odgovornosti do volilcev. Moram reči, da sem imel sam v sebi svoj politični model v skladu s katerim sem se poskušal obnašati. Prioritetna področja moje pozornosti so bila zlasti kadrovska politika, razvoj skupščinskega sistema, položaj in vloga izobraževanja, dialog s katoliško levico, položaj zamejskih Slovencev, socialna politika v smislu premagovanja družbenoekonomskih in političnih vzrokov poglobljanja socialne diferenciacije med ljudmi ... Ta projekt politike se je v meni oblikoval že od mladih dni in se je na univerzi poglobil. V politiko sem vstopil predvsem iz moralnih spodbud in ne nekih koristolovskih, ozkih interesno-političnih pobud; interesno politične pobude so bile prisotne v smislu humanizacije družbenih odnosov.

Vprašanje: Kako si se znašel v skupščini in kako si navezoval prve stike?

Odgovor: V skupščino sem že na osnovi dotedanje dejavnosti prinesel navade organiziranega političnega dela, poznal pa sem tudi osnovno polarizacijo skupščine. Ta polarizacija je očitna še danes — med Popitom, Kraigherjem in Kavčičem s tem, da ima tu Kardelj posebno vlogo. Kraigher ima sredotežno vlogo, deluje kot centrist z levim predznakom. (Komentar vpraševalca: kaj pa pomeni »levo«?)

Lahko uporabimo druge predznake kot npr. napredno — konservativno, centralistično — decentralistično, zvezno — republiško, gospodarsko — politično . . .) Kraigher je znan kot zagovornik komunalističnega koncepta socializma, Slovenije kot »federacije« komun, pri čemer izhaja iz Kardeljevega modela in je kasneje tudi evaluiral tako, da sedaj komunam kot bistveni člen koncepta priključuje tudi samoupravne interesne skupnosti in družbeno-politične organizacije (razen skupnosti študentov). Gledano osebno je Kraigher zelo delaven, pošten in dosleden, kar se odraža tudi v njegovi politični aktivnosti. V vprašanih marginalnega pomena dopušča široko razpravo, konfrontacijo in ne zapira problemov, medtem ko je v globalnih strateških vprašanih, o katerih zavzema stališče najožji politični vrh Jugoslavije (Tito-Kardelj) zelo trd, neizpros in če so odpori lahko celo nasilen, pri čemer zna varovati ugled voditelja slovenskega naroda z očitno tendenco, da v drugi fazi ustavnih sprememb kot predsednik predsedstva SR Slovenije tudi nominalno postane »šef« Slovenije. Vsekakor je s Kraigherjem skupščina pridobila na svojem političnem pomenu v tem smislu, da je zveza med neformalno skupino v CK, ki je de facto vrhovni center moči in skupščino kot ljudskim predstavništvom sedaj bolj funkcionalno postavljena tako, da je hierarhizacija sedaj ublažena, če jo primerjamo s položajem skupščine pod Mačkom, Tomšičevo in Marinkom, ko je obstojala še personalna unija.

Vprašanje: Kakšna je bila pri tem vloga Mačka; ali je bila njegova funkcija predsednika skupščine neke vrste partijska zadolžitev in ali ni to vidno tudi pri Kraigherju, ki je zelo močna politična osebnost v CK ZKS?

Odgovor: V bistvu gre za enako poslanstvo s tem, da so danes družbeno politične razmere bisveno drugačne od takratnih. Po svojem človeškem profilu, tudi delno po politični poziciji, ki jo Kraigher objektivno ima, on uspeva večkrat tudi v korist interesov razvitejšega dela Slovenije, blažiti ekstreme določene tehnokratsko-funkcionalistične politike, ki jo je uveljavljal Kavčič. Takrat, ko je Kavčič izrazito poudarjal pomen tehnokracije v družbenem razvoju, je Kraigher vztrajal na širši demokratični nacionalni platformi. Kavčič se je opiral na centre finančnega kapitala, predvsem banke, večje delovne organizacije, na določene idejne grupacije . . . Njegova konfliktna zveza s »Perspektivami« je zelo zanimiva. Kavčič je takrat v CK dobil nalogo, da »Perspektive« politično porazi, ker je bil tudi edini sposoben poraziti jih na relativno kulturnen način . . . Kavčič je v določenih obdobjih podcenjeval vlogo slovenskega kmetijstva in pomen socialne diferenciacije, bil je skeptičen do nekaterih humanističnih znanosti in njihovega pomena za nacionalni razvoj (razen tistih znanosti, ki so se lahko vključile v njegov programski koncept). Kavčičev politični razvoj je zelo zanimiv. Kot predsednik Zveze sindikatov Slovenije je prišel v stik z najširšimi sloji prebivalstva in že takrat postal nosilec

smelejše in predvsem bolj moderne gospodarske politike . . . Od tod je odšel za predsednika ideološke komisije CK ZKS in v tej funkciji ima velike zasluge, da se je dokaj moderno zastavil problem demokratičnega centralizma. Akcent prehaja od togega centralizma na demokratizacijo celotne politike in zlasti na demokratizacijo odnosov v ZK Slovenije. Kavčič je bistveno prispeval k praktični uveljavitvi ZK kot notranje avantgardne idejno-politične sile v sistemu in politiki družbenega razvoja ter v tem smislu k preseganju najbolj grobih oblastniških metod v delovanju partijskega aparata . . . Obenem pa je Kraigher imel sposobnost, da je paraliziral negativne ekstreme tako funkcionalistične politike kot tudi ekstreme vulgarnega dogmatskega konservativizma in oblastništva. To mu omogoča, da drži svoj politični prostor znotraj piramidalne strukture oblasti, na čelu katere so v Sloveniji trije ljudje.

Vprašanje: Kaj pa politični profili ostalih?

Odgovor: Popit je zame zelo zagonetna osebnost. On je, rečeno na kratko, dober vojak »vojnega komunizma«.

Vprašanje: Ali ni Popit odigral zelo pozitivno vlogo v Rankovičevem primeru? Bil je član komisije, ki je raziskovala Rankovičevo dejavnost.

Odgovor: Da, ne vem pa, koliko je on prispeval k sprejetim dokumentom četrtega plenuma CK ZKJ leta 1966 na Brionih. Ne vem, če ni bil on v to komisijo imenovan tudi zato, da se mu ustvari politično ime v Jugoslaviji.

Vprašanje: Kako pa se je ta polarizacija odražala na poslance?

Odgovor: Profesionalni del poslancev (okrog 30) je bil sestavljen tako, kot je ustrezalo notranjim razmerjem med političnimi centri moči v Sloveniji. Oni živijo kot profesionalna grupa znotraj skupščine, to so predsedniki skupščinskih organov, večina vodilnih mest v skupščini je profesionaliziranih (člani predsedstva skupščine, predsedniki zborov, odborov in stalnih komisij skupščine). Pri političnem opredeljevanju sicer ne pride toliko do izraza diferenciacija med profesionalnimi in neprofesionalnimi posledicami, kot pride do izraza polarizacija v odnosu na prej omenjene tri vodilne politične centre. Višina poslancev je bila izbrana po nekem ključu, so pa tudi nekateri, ki niso bili izvoljeni po predvidevanjih (npr. Zdenko Roter, Vojan Rus, Ivan Pučnik). Poslanci, ki niso bili vnaprej kandidirani ali pa so bili izvoljeni med več predlaganimi kandidati, se opredeljujejo mnogo bolj po osebnem prepričanju in to na osnovi identificiranih interesov določenih družbenih skupin npr. Pušenjak in Kreft — kmetje, Roter — del inteligence in borcev in jaz — študentje in inteligenca.

Moj prvi nastop (že na prvi seji republiškega zbora) v skupščini je bil konflikten — ob volitvah izvršnega sveta sem Stanetu Kavčiču

kot mandatarju zastavil tri vprašanja: o politiki finansiranja družbenih dejavnosti in odnosu gospodarstvo-negospodarstvo, o predvidenih sistemskih ukrepih za omejevanje odliva kvalificiranih delavcev v inozemstvu, tretje vprašanje pa je zadevalo reševanje borčevske problematike. Prav tako je v okviru razprave o politiki izvršnega sveta zastavil tri vprašanja poslanec dr. Vojan Rus. Kavčič na ta vprašanja ni posebej odgovoril, ampak je prebral vnaprej pripravljen programski nastopni govor. To je bil zanimiv politični fenomen, saj se je v slovenski skupščini zgodilo prvič, da so poslanci še pred izvolitvijo nekoga na vodilno mesto, spraševali za konkreten program njegovega dela. Drugi konflikt z dokaj monolitno skupino profesionalnih poslancev je nastal na drugi seji zbora ob sprejemanju skupščinskega poslovnika in v tej zvezi ob izvolitvi članov stalnih odborov skupščine, ko sva z Rusom poskušala doseči, da bi v te odbore in komisije imenovali tudi po nekaj strokovnjakov in predstavnikov določenih družbenih grupacij, npr. v prosvetne odbore univerzo, v odbor za znanstveno-raziskovalno delo predstavnika SAZU, v gospodarske odbore predstavnike določenih gospodarskih združenj itd. Zavzela sva se torej za odprti tip skupščinskih odborov in komisij, sprejet pa je bil poslanski tip odborov, kamor se je potem samo ad hoc vabilo določene strokovnjake ali predstavnike določenih dejavnosti.

Vprašanje: Kako pa je bila grupirana skupščina navznoter?

Odgovor: Poslanci se grupirajo po več osnovah, najbolj je značilno **grupiranje na teritorialni osnovi**, posebej so močne zveze znotraj gorenjskih in štajerskih poslancev. Ljubljanski poslanci ne nastopajo kot zaključena celota. Oni izražajo stališče občinskih forumov ali mesta, včasih so prisotni vplivi republiških centrov. **Drugi način grupiranja** je opredeljen z odnosi znotraj vodilnih centrov slovenske politike. Ne bi mogel trditi, da gre za direktno vezanost poslancev na določen center, gre predvsem za intenzivnejše komunikacije v določeni smeri ali pa za akumulacijo funkcij v določenih republiških organih. Imam pa občutek, da so se ob pripravi in sprejemanju resolucije o konceptu dolgoročnega razvoja Slovenije vsi vodilni politični centri (CK ZKS, RK SZDL, Izvršni svet in skupščina, Gospodarska zbornica in drugi) vskladili na določeni razvojni platformi, seveda pa je vprašanje, koliko so jo pripravljene tudi enotno izvajati. Tretji kriterij diferenciacije je načelna osnova in idejno-teoretska usmeritev določene politične strategije, npr. usmeritev na neposredne pragmatične učinke dnevne politike ali pa usmeritev na dolgoročne spremembe v družbi; bolj ali manj poudarjeni liberalizem v politiki ali pa načelnejša ideološka usmerjenost političnih dejanj in podobno. Vsi kriteriji diferenciacije in osnove, po katerih se poslanci grupirajo pri svojem odločanju, se seveda v praksi med seboj kombinirajo, čeprav vedno več poslancev nastopa vedno bolj samostojno, odvisno predvsem od kvalitete vseh dejavnikov, ki vplivajo na učinkovito delo poslanca, zlasti neposrednih stikov z volilno bazo ...

Vprašanje: Kako si se znašel v skupščini na začetku?

Odgovor: V skupščini sem nastopil še preden sem bil izvoljen za republiškega poslanca in sicer ob amandmaju skupnosti študentov k predlogu zakona o volitvah odbornikov in poslancev (v februarju 1969). Po tem amandmaju naj bi bila univerza ne samo samostojna volilna enota, ampak naj bi opravljala tudi kandidacijsko funkcijo, ki jo je zakon določal za občinske kandidacijske konference. V amandmaju smo predlagali, da se kandidati visokošolskih delavcev in študentov, ki bi jih potrdila univerza kot posebna kandidacijska enota v funkciji občinske kandidacijske konference, direktno uvrstijo na kandidacijske liste za zборе delovnih skupnosti republiške skupščine, ki jih izvolijo občinske skupščine. Nosilci tega amandmaja so bili: v organizacijsko-političnem zboru Stane Dolanc in Zdenko Roter, v republiškem zboru pa Cene Matičič in Mirko Jamar, s strani skupnosti študentov sva amandma utemeljevala Ciril Baškovič in jaz. Zanimivo je, da je organizacijsko politični zbor ta amandma z veliko večino glasov sprejel, v fazi usklajevanja z republiškim zborom, kjer smo vodili dolgotrajno zanimivo polemiko, pa je potem odstopil od svojega stališča in sprejel zakon v besedilu, kot ga je izglasoval republiški zbor. Celo pri ponovljenem glasovanju o vsebini amandmaja skupnosti študentov je 15 poslancev organizacijsko političnega zbora vztrajalo pri prvotnem stališču. Če bi zbor vztrajal pri svojem stališču, bi to imelo za praktično posledico odložiti volitve za štiri mesece, zato je temu amandmaju nasprotovala celotna politična struktura v skupščini s trditvami, da bi takšen amandma vnašal v kandidacijski postopek posebne privilegije za univerzo... To je bil moj prvi spopad v skupščini, naslednja dva pa sem opisal že prej.

Vprašanje: Kako je potekalo delo skupščine in njen politični razvoj do same akcije 25 poslancev?

Odgovor: Akcija 25 poslancev je v določenem smislu rezultat notranjega razvoja skupščine in širših političnih procesov v družbi do tistega trenutka. Posebej so zanimive tri skupščinske razprave o ekonomskih vprašanjih, na katerih se je jasno pokazala takratna politična diferenciacija. V juniju in juliju 71 je bila razprava o oceni gospodarskih gibanj v Sloveniji in Jugoslaviji, na osnovi katere so skupščinski zbori v posebnem dokumentu oblikovali svoja stališča do izhodišč ekonomske politike in temeljnih vprašanj ekonomskega sistema Jugoslavije. Osutek stališč, ki sta jih sprejela republiški in gospodarski zbor, je pripravila posebna komisija obeh zborov, ki jo je vodil Cene Matičič... Približno štiri mesece pred akcijo 25 poslancev se je vodila v republiškem zboru zanimiva politična razprava o vlogi Slovenije v federaciji, ki se je sprožila ob razpravi o stabilizacijski politiki republiškega izvršnega sveta. To razpravo je sprožil sam izvršni svet z ne dovolj premišljeno izjavo njegovega predsednika, da ne namerava predložiti posebnega stabilizacijskega programa, češ da je bila celotna dosedanja politika izvršnega sveta dosledno stabilizacij-

sko naravnana. To je predstavnik izvršnega sveta izjavil v trenutku, ko je bila stabilizacija politična parola številka ena. Na to izjavo je zelo ostro reagiral poslanec Martin Košir, večina prisotnih je njegovo intervencijo razumela kot poskus dokazati, da se Kavčič in njegov izvršni svet v tistem trenutku nahajata zunaj političnega kurza. Nato se je zvrstila cela vrsta govornikov (izstopili so Marjan Orožen, Jože Brilej, Tone Remc, Vojan Rus, Cene Matičič, Jože Florjančič, Ivan Kreft — predlagam, da to razpravo prebereš v Skupščinskih zapisnikih); med razpravljalci se je izkristaliziralo več teženj: ena usmeritev razprav je bila poskus radikalizacije dosedanje ekonomske politike slovenskega izvršnega sveta, iti naprej od doseženega v tej smeri (v tej smeri smo razpravljali zlasti Matičič, Rus in jaz).

Vprašanje: Kaj pa naj bi pomenila po vaše takšna radikalizacija ekonomske politike izvršnega sveta?

Odgovor: Za Kavčiča bi lahko poenostavljeno rekli, da vodi moderno politiko ekonomskega liberalizma s forsiranjem propulzivnih panog, kjer se kapital hitreje oplaja. Pri tem se opira na tehnično inteligenco, z zanimivim, deloma manipulativnim odnosom do znanosti. Izključujoč univerzo kot združenje znanstvenih zavodov, ki ni pokazala organiziranega interesa da pri tem sodeluje, je skoraj celoten znanstveni korpus Slovenije organizirano sodeloval pri koncipiranju dolgoročnega razvoja Slovenije, vendar žal ne vse znanstvene discipline v enaki meri med seboj povezano in uravnoteženo.

Radikalizacijo koncepta ekonomske politike izvršnega sveta, za katero sem se zavzel v skupščinski razpravi, vidim v potrebi da se le-ta globlje in celoviteje poveže s procesi politične demokratizacije samoupravne družbe, z uveljavljanjem Zveze komunistov kot notranje avantgardne sile družbenega sistema ter z poglobljanjem in razširjanjem idejno — teoretske kulture v družbi.

Gre za to, da se preseže neke vrste ekonomski funkcionalizem, ki je značilen za poznokapitalistično potrošniško družbo. Te razvojne stopnje naša družba sicer ni dosegla, je pa kljub temu soočena z nekaterimi vidiki takšnih družbenih trendov, ki bi jih bilo treba zavestno obvladovati.

Vprašanje: S kakšnimi sredstvi bi bilo mogoče razrešiti probleme, ki so sicer značilni za ekonomski liberalizem razvitega kapitalizma, kako te probleme preseči v povezavi s političnim sistemom socialistične družbe?

Odgovor: Gre za koncepcijo družbenega usmerjanja gospodarstva, za razmerje med tržiščem in družbenim planom z vidika krepitve samostojnosti in odgovornosti temeljnih ekonomskih subjektov za celoten gospodarski in družbeni razvoj; pod konceptom družbenega usmerjanja razumem dialektično celoto delovanja ekonomskih zakonitosti na tržišču in političnega dogovora, ki nastopa kot korektor in usmer-

jevalec objektivnih stihijskih gospodarskih gibanj. Takšen politični dogovor bi se moral po moji zamisli formirati skozi celoten institucionalni predstavniški sistem, preko demokratičnega skupščinskega sistema, ki bi izhajal iz osnovnih celic družbe in jih povezoval v celoto družbenih subjektov na ravni samoupravljanja kot globalnega družbenega sistema odnosov. Mi imamo danes samoupravljanje uveljavljeno zgolj fragmentarno, nimamo pa samoupravljanja razvitega kot globalnega in realnega sistema organizacije družbe, uveljavljenega na vseh ravneh. Tako na primer republiški zbor, ki večkrat v večji meri deluje kot samoupravno telo in ne prvenstveno kot predstavniški organ države, kot tak izvisi v zraku, se nahaja v praznem prostoru, ker med njim in temeljnimi družbenimi subjekti v bazi ni izdelanih samoupravnih komunikacij in odnosov.

Vprašanje: Dobro, ti in Cene Matičič sta zahtevala radikalizacijo ekonomskega in političnega koncepta Izvršnega sveta, kakšne pa so bile pozicije drugih razpravjalcev?

Odgovor: Druga pozicija, ki se je čutila v razpravah, je bil poizkus odstraniti Kavčiča kot predsednika Izvršnega sveta. Ti poizkusi so se večkrat pojavljali v različnih priložnostih... Kavčič se je nekajkrat hudo zameril, prvič očitneje na 9. kongresu ZKJ, ko je pred Titom odklonil, da vstopi v novo imenovani Izvršni biro predsedstva CK ZKJ. Oster konflikt je bil pred tem ob znani »cestni aferi«, ki je zaostriala notranje odnose v federaciji in še posebej razmerja v slovenskem političnem vodstvu.

Vprašanje: Ali se ti zdi, da je bil slovenski politični vrh pred »cestno afero« v sebi dokaj enoten?

Odgovor: Ne, politični vrh je bil že takrat razcepljen, vendar to ni bilo tako javno razvidno. Javno mnenje, objektivni interesi slovenske ekonomike, položaj Slovenije v gospodarskih in političnih gibanjih Jugoslavije in v Evropi, nastop mlade generacije, še posebno študentskega gibanja po letu 1968 in še vrsta drugih posebnih okoliščin je vplivalo na to, da so se sicer obstoječe idejne in politične razlike nekako zakrivale. Vodstvo je v določenem obdobju navzven nastopalo kot enotna politična skupina, kot nacionalno vodstvo. Ta enotnost je navzven razpadla šele na brionski seji predsedstva ZKJ na Brionih ob »cestni aferi«, kjer so se tudi hrvaški predstavniki zelo enostransko obnašali. O tem bi kazalo ponovno prebrati znamenito 8. sejo CK ZKS in predhodni pogovor Kardelja s političnim aktivom Slovenije avgusta 1969, ko je Kardelj v svoji štiri urni razpravi podal svojo analizo razredno — politične strukture slovenske družbe (razprava je v celoti objavljena v slovenski izdaji »Komunista«). Mislim da bi bilo opravljeno zelo veliko delo, če bi nekdo znanstveno analiziral procese politične diferenciacije do »cestne afere« preko konstituiranja novega zveznega Izvršnega sveta po smrti Borisa Kraigherja (oblikovanje Ribičičeve vlade) do propada ekonomske reforme iz leta 1965, preko

priprav in odločitev 9. kongresa ZKJ, v Sloveniji pa bi bilo treba zajeti v analizo diferenciacijo, novo grupiranje in razvojne trende od »cestne afere« poleti 1969 do poslanske akcije v juliju in avgustu 1971 leta. V tem kontekstu analize bi bilo možno vzporedno analizirati dogajanja na Hrvaškem in opredeljevanje Slovenije v obdobju eskalacije nacionalizma, tehnokratizma in liberalizma v različnih sredinah Jugoslavije.

Kavčič je na seji predsedstva CK ZKJ ob »cestni aferi« ostal osamljen, oziroma so ga drugi zapustili. Ko so Popit, Kraigher in Vipotnik neposredno po sklepu ZIS-a (o vrstnem redu republik in pokrajin za najemanje kreditov Mednarodnega monetarnega fonda za razvoj cestne infrastrukture) obiskali Ribičiča na letnem dopustu, so bili še zelo enotni v zahtevi, da se sklep ZIS-a spremeni. Vsi so bili takrat pod pritiskom zahtev štiridesetih občinskih skupščin, ki so se spontano sestajale in izražale podporo zahtevi slovenskega izvršnega sveta za spremembo sklepa ZIS-a. V tem času je Tito opravil najprej ločene in potem skupne razgovore z Ribičičem, Kardeljem in Popitom. Nato je sklical znamenito sejo predsedstva CK ZKJ na Brionih, kjer je Popit vsebinsko odstopil od poprejšnjih enotnih slovenskih zahtev in težišče svoje razprave postavil na pojav političnega tehnokratizma (kar naj bi bila Kavčičeva politika) in na nacionalistične pojave v Jugoslaviji, pri tem pa je zadržal en del slovenskih stališč in argumentov, s katerimi so do takrat enotno nasprotovali odločitvi ZIS-a glede mednarodnih kreditov za ceste. Na tej seji je Popit obsodil Kavčiča za frakcionašenje in nacionalni egoizem, izsiljevanje posebnih slovenskih interesov z metodami pritiska in manipulacije z javnostjo. Kavčič je takrat očitno ocenil, da je slovenska družba politično že toliko stabilna in da je on še toliko močan, da je lahko zelo odločno ugovarjal izrečenim obtožbam in od temeljnih svojih opredelitev tudi na seji predsedstva ni odstopil, temveč je ponovil argumente slovenskega izvršnega sveta zanje. Neposredni udeleženci brionske seje bi ti lahko povedali kaj več, kar ni prišlo v javnost, očitno pa je bila konfrontacija na sami seji dramatična, če je Tito Kavčiča direktno vprašal: »Ali se mislite odcepiti in kam?!« Kavčič na ta nivo razprave ni hotel pristati, Kardelj pa je s svojo politično analizo vzrokov nacionalističnih tendenc in možnih posledic, ki bi lahko nastale, če bi pristali na metodo pritiskov ali licitiranju nasprotujočih si interesov različnih republik. S takšnim svojim pristopom je Kardelj takrat uspel preusmeriti razpravo na načelnejšo raven.

Naslednji hujši Kavčičev konflikt je bil na zadnjem 9. kongresu ZKJ, ko ni hotel vstopiti v novo ustanovljeni Izvršni biro, ki ga je Tito predlagal po samem izteku kongresa. Tito je takrat zahteval, da republiška in pokrajinska vodstva ZK predlagajo v Izvršni biro ljudi ki imajo v svojih sredinah največjo realno politično moč in vpliv, iz Slovenije naj bi tako prišla v IB Kardelj in Kavčič. Kavčič tega ni sprejel, ker je verjetno ocenil, da bi se s tem zmanjšala njegova politična moč v Sloveniji.

Vprašanje: Na kaj pa se je Kavčičeva politična moč realno naslanjala?

Odgovor: Kavčič je podprl prodor nosilcev sodobne ekonomske misli v politično sfero odločanja. Spoznal je, da ni več mogoče vladati na ortodoksen dogmatski način. Odprl je vrata kritiki in bistveno razširil prostor teoretskemu dialogu, ki ima seveda tudi sedaj svoje meje, kadar zadene ob vitalne interese političnih centrov. Kavčič se je v svoji politiki upiral predvsem na večje gospodarske in močne finančne organizacije, podpiral ga je večji del inteligence in mlade generacije.

Vprašanje: Inteligenca, mlada generacija . . . to predstavlja v večji meri samo potencialno in ne realno politično moč. Na kakšen način bi Kavčič to moč lahko konzumiral v primeru, ko bi bil sam v nevarnosti?

Odgovor: To je v veliki meri res, čeprav mislim, da obstojijo tudi nekateri institucionalizirani centri moči, s katerimi je Kavčič v dobrih kooperativnih odnosih: to so deli univerze, znanstvene organizacije, revija »Teorija in praksa«, Gospodarska zbornica SRS in poslovna združenja, banke in nekatere večje delovne organizacije kot na primer železarne, Gorenje Velenje, Krka, Novoles, Meblo, Iskra, Sava Kranj, Metalka, Emona, Ljubljanska banka in še nekatera večja gospodarska združenja . . .

Ob poskusu vključitve Kavčiča v Izvršni biro sta soupadla dva interesa: interes Tita, da v IB pridobi Kavčiča zaradi njegove realne politične moči in perspektive na eni strani in na drugi strani interes tistih slovenskih politikov, ki so se želeli Kavčiča na ta način iznebiti. Sploh je značilno, da so vsi slovenski politiki, ki so po svoji moči ali osebnostno kakorkoli presegli neformalno vodilno skupino okrog Kardelja, kmalu odšli v federacijo (Kidrič, Boris Kraigher).

Vprašanje: Kako je prišlo do akcije 25 poslancev?

Odgovor: Akcija se je spočela v moji glavi in se kasneje oblikovala v pogovoru s Kreftom in Matičičem. Ideja se mi je porodila v trenutku, ko sem na poslanski klopi zagledal predlog zakona o izvolitvi predstavnikov SR Slovenije v predsedstvo SFRJ. Na podlagi poznavanja ustavne ureditve in skupščinskega poslovnika sem pričakoval, da bo že v samem predlogu zakona predvideno, da lahko kandidate predlagajo tudi poslanci oziroma republiška skupščina. Po zvezni ustavi je na primer 30 poslancev zvezne skupščine predlagalo kandidata za predsednika republike, ali 20 poslancev zvezne skupščine predsednika skupščine. Ker takšne možnosti v predlogu zakona o izvolitvi predstavnikov Slovenije v predsedstvo SFRJ tokrat ni bilo, sem predlagal ustrezen amandma, ki je bil z veliko večino glasov tudi sprejet v republiškem zboru. S takšnim amandmajem se je skupščina kvalitativno okrepila tudi že v kandidacijskem postopku. Skupščina bi postala

prostor, kjer se znotraj samoupravnega sistema sklepa politični dogovor o problemskih izhodiščih in možnih kandidatih, ne pa da o tem sklepa neka neformalna ali vzporedna superstruktura npr. republiški aktiv zunaj samoupravnega skupščinskega sistema.

Vprašanje: Ali bi amandma podali tudi v primeru, ko bi bila v predlaganem zakonu podana možnost, da Republiška konferenca SZDL lahko predlaga več kandidatov?

Odgovor: Tudi v tem primeru bi amandma verjetno podal, čeprav bi bila v tem primeru vloga skupščine v izboru možnih kandidatov večja, vendar tudi v tem primeru šele sekundarna.

Na celoten problem sem postal pozoren, ker se je stvar že začela nekako sumljivo. Bistveni podatek zame je bil, da sta izvršni odbor in predsedstvo RK SZDL Slovenije že 28. maja 1971, ko so objavili, da se s tem dnem začenja javna razprava, istočasno tudi že uradno objavili, da sta možna kandidata za predsedstvo SFRJ iz Slovenije tovariša Marko Bulc in Mitja Ribičič. S takšnim postopkom so dejansko postavili v drugi rang vsakega nadaljnjega možnega kandidata, ki bi se v javni razpravi lahko pojavil. S tem, da so vnaprej objavili uradna kandidata, so vsakega nadaljnjega možnega kandidata objektivno postavili v položaj drugorazrednega, »opozicionalnega« kandidata. Javna razprava se je odprla izključno v smislu strinjanja ali nestrinjanja z že objavljenimi kandidati.

Mislím, da bi bilo potrebno postopati bistveno drugače (o tem sem kasneje govoril na sestanku z gorenjskimi in ljubljanskimi poslanci): naprej bi bilo potrebno celovito oceniti dejanski položaj in opredeliti vlogo Slovenije v Jugoslaviji, formulirati nacionalne cilje in s tem postaviti tudi kriterije za možne kandidate, ki bi lahko najbolj avtentično in učinkovito predstavljali slovenske interese v federaciji. Možno bi bilo postaviti tudi alternativne kandidate. Vedel sem tudi, da je politična moč skoncentrirana v republiškem aktivu oziroma še v ožji neformalni skupini, in da so torej o kandidatih dejansko že vnaprej odločali na tem republiškem aktivu, ki ga je skliceval predsednik CK ZKS.

Takoj, ko sem prebral v časopisu imena možnih kandidatov, se mi je zdelo nerazumljivo, da ni bilo vmes Kardelja. Čutil sem politično praznino. Ko sem predlagal amandma, sem imel v mislih zlasti troje: zapostavljen položaj skupščine v strukturi političnega odločanja; način kadriranja na pomembne družbene funkcije, ki se je zapiral v neformalne ali izvršilno politične strukture odločanja, in pa dejstvo, da med kandidati ni bilo Kardelja . . .

Vprašanje: Ali nisi ob tem pomislil, da je tak način kandidiranja ustaljena praksa?

Odgovor: Vedno sem prebijal ustaljene prakse, tudi na tem področju sem hotel prebiti doseženi plafon. Zavedal sem se, da dejansko prev-

laduje tak zaprt način kadrovanja, toda istočasno sem bil prepričan, da obstoje realne politične možnosti in zlasti potrebe, da se taka praksa spremeni. Predvsem tele politične možnosti: že uveljavljena vloga skupščine v političnem prostoru, že dosežena stopnja avtonomije družbenih subjektov (predvsem sindikatov in zveze mladine), rastoča dejavnost zveze študentov in vedno bolj tudi kritično dozorevanje javnega mnenja. Izhajal sem iz načelnega stališča, da sta učinkovitost in demokracija dva dela iste celote. Nobena politika ne more biti dolgoročno učinkovita, če v sebi ne mobilizira vseh demokratskih potencialov. Tudi avtoritarna partijska politika je bila lahko učinkovita le v posameznih sunkovitih akcijah na kratek rok, dolgoročno pa je bila takšna politika vedno neučinkovita.

Vprašanje: Izhajal si torej iz potrebe, da se takšna politika spremeni.

Odgovor: Da, in bil sem tudi prepričan, da je republiški zbor dovolj zrel, da se loti te bitke, čeprav nisem bil prepričan, da bomo to bitko tudi dobili v tistem trenutku. Ocenil sem, da smo kot avantgardno jedro republiškega zbora sposobni začeti to bitko in tako sprožiti plaz, to naj bi bil sunek, ki bi sprostil širša družbena gibanja za utrditev in razvoj demokratičnih procesov.

Moja takratna predvidevanja so se kasneje v vseh ključnih točkah izkazala kot pravilna: predvideval sem silovito reakcijo konservativnega dela oblastniške strukture. Po objektivnih zakonitostih politike rojeva takšna reakcija vedno tudi nasprotno akcijo subjektov, ki so sicer razbiti in slabo organizirani, nepovezani, vendar pa tu so. Praksa je pokazala, da so se ti novi subjekti tudi pojavili, npr. v zelo odločnem stališču Republiškega sveta zveze sindikatov in Predsedstva RK ZMS. Pravilno sem predvideval, da bo prišlo do širšega konflikta, ki bo pred vso javnostjo razkril dejansko razmerje političnih sil v Sloveniji. To je bil zame zelo pomemben pokazatelj okoliščin za drugo fazo ustavnih sprememb, kjer je osrednje vprašanje kakšno skupščino hočemo.

Vprašanje: Pa si predvideval tako ostro reakcijo kot je pozneje bila?

Odgovor: Moram reči, da ne. Predvideval sem, da bo Kraigher sprejel našo pobudo, da se sestane republiški aktiv, kjer pa naj bi nas tako ali drugače prepričali ali prisilili, da od kandidature odstopimo. Apriornih diskvalifikacij v takšnih dimenzijah, kot smo jim bili kasneje izpostavljeni, pa res nisem pričakoval.

Vprašanje: Kakšen izid političnega konflikta, ki ste ga sprožili z akcijo, si pričakoval?

Odgovor: Zame ni bilo toliko pomembno, kakšen bo neposredni izid konflikta v političnem vrhu kot to, da so Slovenci to pot jasno zvedeli, da slovensko politiko praktično vodijo trije ljudje (Popit,

Kraigher, Vipotnik) na eni strani in da na drugi strani v SZDL, med inteligenco in v drugih družbenih okoljih, obstojijo potencialne politične sile, ki bi lahko bistveno razširile demokratično bazo konkretne politike in jo poglobile.

V odnosu do Kavčiča sem vseskozi vodil neko domišljeno politiko, spremljal sem njegov razvoj (o tem sem govoril v prvem delu najjinega pogovora) in njegov politični položaj ocenil tako, da sam zaradi preteklih dogodkov, zaradi realne konstalacije politične moči in relativno šibke pozicije v upravno političnih strukturah, ne more začeti nekaterih večjih »novotarij«, da pa začenja pogumne politične akcije takrat, kadar dobiva učinkovite impulze od spodaj ali od strani. Večina mojih diskusij in poslanskih vprašanj je bila takšnih, da sem z njimi spodbujal izvršni svet k jasnim opredelitvam, ki pa zanj seveda niso bile usodne. Akcija 25 poslancev je bila zame preizkusni kamen tudi za Kavčiča.

Vprašanje: Prej sva govorila, da je Petrič pričakoval verjetno podporo svoji kandidaturi s strani Kavčiča in Kropuška...

Odgovor: Za njega je bilo bistveno, kako se bo opredelil Kraigher. Osebnostno je Petrič pričakoval, da bo Kraigher sprejel našo pobudo za sestanek republiškega aktiva in da bo on tu omogočil diskusijo. Zgodilo pa se je ravno obratno. Takoj na začetku svojega pogovora s Petričem je Kraigher zelo odločno in grobo zavrnil kakršenkoli pogovor v tej smeri.

Petrič je sicer računal tudi na podporo Zveze mladine, bal se je na kakšen način ga bodo podprli študentje, da ga ne bi kompromitirali, predvsem pa je bil to tudi njegov osebni eksperiment. Petričovo kandidaturo smo utemeljevali z naslednjimi dejstvi: Dosedanji rezultati njegovega dela v Izvršnem svetu in pozitivna ocena njegovega dela na področju znanstveno-raziskovalnega dela v organih medrepubliškega sodelovanja, doseženi rezultati in strokovne kvalifikacije za delo na področju družbeno-političnega sistema in na področju mednarodno-pravnih odnosov ter osebni ugled, ki ga je nedvomno imel zlasti med mlajšo inteligenco.

Vprašanje: Zakaj po tvojem mnenju Kardelj ni bil uvrščen na kandidacijsko listo za člana predsedstva SFRJ? Ker je sam tako hotel, ker je bil drugače razporejen ali iz kakšnih drugih motivov? En del političnega vodstva je na vašo akcijo skoraj užaljeno reagiral češ: tu sedaj nekateri hočejo dokazati, da mi v vodstvu Kardelja ne cenimo dovolj...

Odgovor: Da, tako je najprej reagiral Kraigher na začetku pogovora z nami češ kako ste mogli pričakovati, da bi Kardelj sprejel vašo kandidaturo, če pa je on zelo jasno nam povedal, da ne misli kandidirati?! Takrat sem Kraigherju povedal, da mi poslanci pač nismo bili obveščeni o teh predhodnih dogovorih v vodstvu. Kasneje se je

izkazalo, da je iz vse republike samo sedemnajst poslancev bilo objavljeno na občinske kandidacijske konference. Kardeljev problem je bil za mene vseskozi največja uganika.

Ob dejstvu, da ni bil uvrščen na kandidacijsko listo, sem si postavil več hipotez. Prva izhaja iz občutka, ki me je vseskozi spremljal, da je Kardelj v Sloveniji objektivno in subjektivno premalo priznan, da ga torej sedanje vodilne garniture pri mnogih važnih vprašanjih skušajo postaviti na drugi tir.

Seveda ga pa vedno pokličejo na pomoč, kadar kaj »zaškriplje«. Tudi en del širše javnosti, pri čemer ne mislim samo na klerikalce ali nacionaliste, ni mogel pravilno doumeti nekaterih potez, ki jih je Kardelj moral napraviti v federaciji, če je hotel utrditi samoupravne in federativne osnove razvoja Jugoslavije v celoti. Tudi če smo lahko kritični do posamičnih Kardeljevih taktičnih potez, je vendarle treba priznati, da je bil on s svojo vlogo v najožjem vodstvu Jugoslavije vseskozi uspešen koordinator in globalni strateg neodvisnega demokratičnega razvoja in mednacionalne enakopravnosti v Jugoslaviji. On je Titu večkrat dajal samostojno in kritično podporo. Kardeljeva analiza nacionalizma je bila poglobljena in načelna in je kot taka npr. ob zadnjih hrvaških dogodkih bila bistveno drugače intonirana kot nekatere Titove ocene v posameznih etapah boja proti nacionalizmu. V Sloveniji se dalje zelo malo ve o Kardeljevi vlogi pri obračunu z Rankovičem. Razplet tega obračuna z nosilci unitaristično-birokratske politike na 4. brionskem plenumu ne bi bil mogoč, če Kardelj pred tem desetletja ne bi izgrajeval koncepcije socialističnega samoupravljanja, uvajal komunalni sistem, poglobljajl koncepcijo partije kot vodilne idejno-politične usmerjevalne sile itd. Moja prva hipoteza je bila, da Kardelja slovensko vodstvo ni nameralo resno kandidirati, čeprav so ga verjetno iz politično-kurtoaznih razlogov vprašali o tem. Zato se mi je zdelo pomembno, da ga kandidiramo poslanci.

Druga hipoteza je bila, da je Kardelj pač drugače razporejen. Nekateri smo pričakovali, da bo postal generalni sekretar ZKJ. Vse od konca predsedništva Zvezne skupščine naprej je bil Kardelj le Titov svetovalec, dejansko njegova desna roka, ni pa imel formalnega političnega položaja, s katerega bi lahko učinkovito deloval.

Na koncu se mi je kot tretja hipoteza pojavljala možnost, da je Kardelj predviden za Titovega naslednika, za to naj ne bi bilo umešno, da prevzame formalne obveznosti člana predsedstva že sedaj, ko predsedstvo še ne opravlja v polni meri svoje ustavne vloge.

Kot Slovenec sem bil preprosto užaljen, ker niso javno pojasnili zakaj Kardelja ni med kandidati. On je vendar pojem v slovenski politični zavesti in slovenski narod je imel polno pravico izvedeti, kaj je z njim. Nasprotni tabor nas je kasneje poskušal moralno diskvalificirati prav s tem, da je zatrjeval kako naj bi bil Kardelj za nas le izgovor, da smo z njim manipulirali, do vodstva pa bili politikantski.

Vprašanje: Kaj pomeni zate izraz »politikantski«?

Odgovor: To je vodenje politike brez pravih vrednot in principov, lahko pa pomeni tudi diletantizem v politiki. Pomen diletantizma je prisoten pri tistih, ki na politiko tudi sicer gledajo kot na izključno področje manipulacije, za njih je torej politikantstvo sinonim za neučinkovito manipulacijo, ki jo omogoča položajna hierarhija. Pri teh obtožbah je zanimivo, da je bivši Kardeljev osebni sekretar Jože Pacek, preko katerega smo vzpostavili stik s Kardeljem, zelo energično odbil obtožbe, da bi šlo za manipulacijo s Kardeljem. Na sestanku ljubljanskih poslancev je Pacek podprl mojo diskusijo s svojim osebnim zagotovilom, da je bil naš odnos do Kardelja korekten, ta ugotovitev je prišla tudi v zapisnik tega pogovora. Zelo zanimivo je — čeprav so poskušali vseskozi izsiliti od Kardelja, da nas bi on neposredno napadel, — se to niti z eno samo Kardeljevo potezo ni zgodilo.

Vprašanje: Po čem pa sklepaš, da so ga navajali na to?

Odgovor: To bi bila najkrajša pot. Če bi Kardelj res ocenil, da se je v slovenski skupščini pojavila frakcija, ki je hotela uvesti večpartijski sistem (to oceno implicirajo nekatera kasnejša politična stališča), bi bili lahko z eno samo Kardeljevo besedo odstranjeni — pa se to ni zgodilo, celo več — Kardelj je deloval v nasprotni smeri. Vipotnik in Popit sta imela v tej zadevi s Kardeljem tri sestanke. Kardelj jima je na prvem sestanku rekel, da je pobuda 25 poslancev zakonita in da morajo to upoštevati, čeprav jim je morda tudi rekel, naj gredo s politično akcijo proti nam. Na ta način se je tudi distanciral od zahtev, da se poslancem odvzame mandate, ampak se je izrekel le za politično kritiko. On je verjetno pojmoval akcijo kot nov dogodek v našem parlamentarizmu, seveda pa kot negativno izkušnjo. Prvi sestanek pri Kardelju je bil verjetno takoj po tem, ko smo oddali svoj predlog Kraigherju, naslednji pa ob vrhuncu kampanje proti poslancem — teh je bilo pravzaprav več: Koširjev nastop pred političnim aktivom slovenskih občin, ki sta ga sklicala Popit in Kraigher — takrat so nas obsodili za »subverzivno silo«, drugi vrhunec, ki je bil za nadaljni potek dogodkov odločilen, je bila Popitova pot v Domžale (tja je šel drugega septembra). To njegovo samostojno odločitev je mogoče razumeti na več načinov: ker ni bil zadovoljen z objavljenimi stališči sekretariata CK, zanj so bila ta še preblaga, čeprav so smiselno vključevala zahtevo po izključitvi iz partije in odvzem poslanskega mandata. Morda je za njegov odhod v Domžale pomembno tudi nezaupanje in nezadovoljstvo s tem, kar je o akciji 25 poslancev govoril Vipotnik na skupnem zasedanju vseh zborov skupščine 22. julija. V tem govoru, ki je bil v celoti zelo umirjen in uravnotežen, se je izrecno izrekel proti »lovu na čarovnice«. Postavil se je na kompromisno stališče: priznamo slabosti v kandidacijskem postopku SZDL, obsojamo pa metodo poslancev, ki ni bila v skladu z vlogo SZDL v sistemu. Zanimivo je, da s skupščinskim scenarijem sploh

ni bilo predvideno, da bi predsednik RK SZDL govoril o akciji 25 poslancev, zato je Kraigher tudi očital Vipotniku, zakaj je to zadevo sploh načel, »jaz druge kandidature sploh nisem sprejel«. Tretji Popitov razlog za njegov ekstremni napad v Domžalah pa je bil verjetno v tem, da so oni v javnem mnenju izgubljali vse poene. Na uredništvih so se grmadila solidarnostna in protestna pisma, ljudje v vseh republikah so akcijo na široko komentirali . . . in končno je šel on v Domžale reševat Skokovo kožo, to je podpreti pravilnost sprejete Matičičeve izključitve.

Vprašanje: Torej je bil Popit med vsemi najbolj zavzet za učinkovit pregon?

Odgovor: Ne vem, če je bil ravno za pregon, hotel je stvar likvidirati po hitrem postopku in je pri tem uporabil svojo staro metodo zastraševanja. V Domžalah je govoril o poslancih kot »lutkah v rokah razrednega sovražnika in temnih sil«, za kar je imenoval neke skupine, ki naj bi se na Filozofski fakulteti zbirale okrog Vojana Rusa.

Vprašanje: Kakšen je bil tvoj politični cilj pri akciji 25 poslancev?

Odgovor: Sprožiti javno politično akcijo, ki bi razkrila zakrite politične konflikte in **razkrila mehanizme**, ki obvladujejo to družbo ter identificirati njihove nosilce. (Mi se stalno borimo z nekim birokratizmom, tehnokratizmom, nacionalizmom . . . pri čemer ljudje ne vedo za koga gre.) Predvideval sem, da se bodo razkrili dejanski odnosi med centri moči, njihova realna politična moč in razmerje sil, nadalje tudi, kako so množice politično osveščene in kakšen je vpliv javnosti na razreševanje političnih konfliktov. Predvsem pa sem predvideval, da se bodo ob tej priložnosti zaostriле konceptualne dileme o nadaljnjem razvoju skupščinskega sistema, da se bodo aktualizirala vprašanja kadrovske politike in da bi vse to lahko imelo tudi določen pozitiven vpliv na obče jugoslovanski razvoj. Ne glede na obliko razpleta (iz skupščine sva morala oditi Matičič in jaz), si upam reči, da se je večina mojih predvidevanj izpolnila tako, da tega, kar se je ob akciji razkrilo, v javnosti ni več mogoče zanikati. To pa omogoča, da se ob nekem drugem projektu revolucionarne politične sile v partiji zberejo in pridobljene izkušnje koristno uporabijo.

Vprašanje: Kaj pa druga hipoteza: da je imela akcija tudi posledice, ki pomenijo korak nazaj; manevrski prostor skupščine se je zožil; s sprejetim ustavnim amandmajem o SZDL se je kandidiranje zreduciralo na eno samo organizacijo, iz skupščine ste odšli ti, Matičič in Petrič, v skrajni konsekvenci so zmagali konservativci . . . ?

Odgovor: Da, toda to so iluzorne, pirove zmage. Namesto mojega amandmaja so oblikovali poseben amandma o SZDL, do katerega pa jaz nimam negativnega odnosa. Na zadnji razpravi v skupščini sem poudaril, da ta amandma smiselno implicira mojega, ker, če SZDL

pojmuje kot najširšo demokratično organizacijo in fronto njihovih asociacij, potem ni nemogoče, da se tudi katerikoli skupščinski zbor pojavi v fazi evidentiranja s svojim kandidatom znotraj SZDL, ki organizira postopek.

Vprašanje: Ali je akcija kaj prispevala k slabitvi pozicij izvršnega sveta, predvsem pa njegovega predsednika? Ali so uspeli izrabiti akcijo tudi na ta način?

Odgovor: Prav gotovo, da so nekateri kljub našemu zagotavljanju, da Kavčič ni neposredno sodeloval v akciji, njemu tudi zaradi nje pripisovali nove grehe. Toda stvari je treba gledati dolgoročno. Če je izvršni svet v svoji politiki, ki predstavlja notranjo zakonitost razvite socialistične družbe, dovolj učinkovit, ga tudi takšni viharji ne morejo bistveno prizadevati. Če pa politika izvršnega sveta ne izraža objektivnih zakonitosti ali pa je pri svoji politiki bolj pragmatičen, kot to položaj zahteva, so pa takšne akcije lahko zanj koristno opozorilo. Pri tem seveda ne gre predvsem za osebnosti, ampak za določeno politiko. Poslanci smo bili predpričani, da Kavčiča zaradi same akcije 25 poslancev ne bodo mogli odstraniti, tudi, če bi se nanj izvršil maksimalni pritisk z najvišjega mesta in to iz preprostega razloga, ker je vlada imela dovolj materialnih dokazov za učinkovitost svoje dosedanje politike, npr. pri stabilizaciji slovenskega gospodarstva, v sanaciji šolstva, pri organizaciji znanosti in zlasti v bolj sistematičnem in ofenzivnem nastopanju na ravni federacije. Za položaj izvršnega sveta so se med drugim potegovali ljudje, ki še zdaleč ne ustrezajo zahtevnosti tega položaja, tako da iz vseh naštetih razlogov ni bilo realno pričakovati, da bi se Kavčičeva politična pozicija ob akciji kaj bistveno omajala, čeprav smo pri taktični zasnovi in izvedbi akcije mislili tudi na to.

Vprašanje: Kaj bi lahko rekel o bodočnosti sedanjega izvršnega sveta?

Odgovor: Leta 1973 bo gotovo prišlo do personalne zamenjave predsednika izvršnega sveta, toda osnovna usmerjenost politike izvršnega sveta se bo ohranila, oziroma ni mogoče izbrisati sledu dosedanje politike izvršnega sveta.

Kraigherjeva pozicija se bo gotovo okrepila, Popit pa bi lahko, če nadaljuje po tej poti, zapravljal možnost, razen, če se ne bo sicer v državi uveljavil koncept politike trde roke do kraja. To pa je odvisno od vrste dejavnikov: od ekonomske situacije, od razvoja mednarodnega položaja, od tega, kako se bo razpletel hrvaški primer, odvisno je končno od Titovega zdravja itd.

Vprašanje: Vrniva se nazaj k poteku akcije. Kakšne kontakte si vzpostavil pri pripravi akcije?

Odgovor: Preko klopi sem pokazal osnutek svojega amandmaja Kreftu. O uporabnosti tega amandmaja se takrat sploh še nisva menila, vendar je Kreft kot izkušen parlamentarec čutil, da je tak amandma načelno potreben. Tudi Matičiča sem obvestil, da name ravam predložiti amandma, ki ga je on tudi v svojem govoru podprl. O osnutku mojega amandmaja smo se torej pogovarjali le mi trije, morda do neke mere pričakoval predsednik zbora Miran Goslar, ker so oni takrat v predsedstvu skupščine nihali med tem, ali bi predložili zakon ali samo poslovniški odlok in so se končno odločili, da se predloži predlog zakona. Amandma je bil sprejet skoraj soglasno, samo pet poslancev se je vzdržalo, proti ni bil nihče. Moram reči, da so amandma poslanci zelo dobro razumeli, zato tudi kasnejša Koširjeva razlaga, da so ga sprejeli le formalno, kaže na njegovo popolno nerazumevanje in podcenjevanje razpoloženja v skupščini. Isti ljudje, npr. Marjan Jenko in Edo Brajnik, ki so kasneje trdili, da so glasovali samo formalno, so nas takrat v zboru spraševali, kje imamo sedaj kandidata, ko smo amandma dobili. Takoj, ko je bil amandma sprejet, smo vzpostavili stik z Jožetom Packom, generalnim sekretarjem skupščine SRS, ki nam je rekel, da Kardelj te naše kandidate verjetno ne bo mogel sprejeti, da pa je zelo lepo, da smo se nanj spomnili.

Ko je bil amandma v skupščini sprejet, smo Matičič, Rus in Remc odšli na skupnost študentov. Tam je bil neformalni sestanek, zbralo se je okrog 15 ljudi — članov Izvršnega odbora in nekaterih drugih študentov in mi smo jih informirali o tem, kaj novi amandma omogoča. Ko smo skupaj razmišljali o možnih kandidatih, smo se vsi strinjali, da ima Kardelj absolutno prednost in da njegov predlog izključuje vse ostale. Računali pa smo z verjetnostjo, da Kardelj tega ne bo sprejel, zato smo razmišljali tudi o drugih kandidatih, predvsem o Mari Beštrovi.

Vprašanje: Zakaj ste šli na sestanek v Izvršni odbor Skupnosti študentov.

Odgovor: Naslednji dan je bila sklicana republiška konferenca SZDL, ki bi morala formalno izglasovati kandidatno listo. S študenti smo se dogovorili, da bodo na tej konferenci predlagali Kardelja, če dobimo do takrat od njega pozitiven odgovor, če tega odgovora ne bo, pa bo predstavnik študentov vprašal, zakaj na kandidatni listi ni Edvarda Kardelja. Hkrati bi v tem primeru predlagal kot možno kandidatko Maro Beštrovo, s tem, da Kardeljeva kandidatura ostane odprta (lahko bi ga kandidirali poslanci skupščine na podlagi sprejetega republiškega zakona). V tem smislu je na republiški konferenci tudi nastopil predstavnik študentov Stanko Hočevar. Isti politiki, ki so nam kasneje očitali, da smo obšli postopek v SZDL, so nam takrat na mnogih političnih sestankih (posebej pa v internih političnih razgovorih) očitali, da smo za sejo RK iskali primerne kandidata.

Nam so torej vnaprej zamerili prav to, da smo poskusili s svojim predlogom priti pred RK SZDL.

Vprašanje: Da, zanimivo, zakaj pa to?

Odgovor: Čutili so, da imajo monopol nad kandidaturo. Zato so nam zamerili, da smo iskali dopolnilne kandidate. To je na pogovoru s poslanci (Rus, Remc) izrecno poudaril Fajfer, takrat dežurni član predsedstva RK z besedami »pa vi ste vendar iskali kandidata in ste ga hoteli predložiti republiški konferenci!« Torej na socialistični zvezi kot najširši tribuni socialistične demokracije se ne bi smeli poslanci ali študentje ali kdorkoli drug pojaviti s svojim dopolnilnim kandidatom. Po njihovem se sme pojaviti s takšnim predlogom samo republiško politično vodstvo!

Vprašanje: Kako so študenti reagirali na tvoj amandma in na njegove možnosti?

Odgovor: Strinjali so se s Kardeljevo kandidaturo in s tem, da se opravijo pogovori z Maro Bešter, bili so pripravljene vso stvar formalno predstaviti na RK SZDL s tem, da je predsednik Izvršnega odbora študentov Lenart Šetinc takrat opozoril, da ne morejo nastopiti v imenu Izvršnega odbora, ampak le kot skupina študentov. Izvršni odbor študentov je na svojem neformalnem sestanku tudi sklenil, da študentski predlog podprejo študentje s podpisi in v enem dnevu je bilo nabranih 35 podpisov.

Na seji RK SZDL naslednjega dne je prišlo do prvega konflikta. Ker je Hočevar zamudil začetek seje, je s svojim predlogom nastopil šele pod točko razno. Hočevar je naprej protestiral, ker so zamenjali dnevni red; preciziral je dejstvo, da sploh niso glasovali o tem, ali naj bodo volitve javne ali tajne; vprašal je, kako je s Kardeljem in na koncu omenil, da Skupnost študentov ni bila vključena v nekatere odločilne dogovore v postopku evidentiranja in kandidiranja. Kandidata ni predlagal, ker ga do takrat še nismo imeli. Seja konference je bila v petek, v ponedeljek pa smo dobili negativni odgovor Kardelja.

Povzetek kronologije dogodkov v akciji zgleđa nekako takole:

— sprejetje amandmaja, istočasno kontakt s Packom zaradi možnosti Kardeljeve kandidature;

— še isti večer pogovor na Skupnosti študentov;

— naslednji dan nastop študentov na seji RK SZDL, ki je predlagala Mitjo Ribičiča in Marka Bulca za kandidate, Kraigherja po položaju, pred tem pa je bil opravljen pogovor z Maro Beštrovo, rečeno ji je bilo, da je v primeru Kardeljeve kandidature ona na drugem mestu. Ker Kardeljevega odgovora še nismo dobili, je predstavnik Skupnosti študentov ni formalno predlagal;

— v ponedeljek okrog pol desetih smo preko Packa dobili Kardeljev negativen odgovor. Sporočil je, da svoje kandidature ne more sprejeti in da je svoje razloge že povedal republiškem političnemu aktivu. S tem je možnost Kardeljeve kandidature odpadla. Potem sem omenil Kreftu, da bi bilo možno predlagati Ernesta Petriča, o tem smo se namreč pogovarjali tudi v Izvršnem odboru skupnosti študentov. Sledi pogovor s Petričem v Trziču, on načelno pristane, prosi za razmislek. V tem času se je mislil povezati oz. posvetovati s Kavčičem, toda ni mu uspelo, ob petih istega dne pa je telefoniral Kraigherju in prosil za sprejem naslednjega dne. Ob desetih je imel Popit posvetovanje s sekretarji medobčinskih svetov ZK in že tam obvestil politične delavce v ZK o poskusu kandidature. Zvečer je imel sekretar CK Marinc pogovor z novinarskim aktivom in tudi on je obvestil o tem, kaj se je zgodilo. Po umiku kandidature je Matičič namreč odšel k Marincu, da ga obvesti o zadevi, in prav tako k družnemu članu Izvršnega odbora SZDL Adolfu Ariglerju;

— še istega dne so začeli sklicevati regionalne klube poslancev, kot prvi je bil sklican za naslednji večer ljubljanski aktiv, nato gorenjski in še vsi ostali;

— na sestanku ljubljanskih poslancev smo sprejeli naslednje zaključke: prvič, povečati je treba dejavnost, vlogo in odgovornost poslancev kot aktivnega jedra v političnem aktivu SZDL; drugič, v kadrovski politiki ugotavljamo velike pomanjkljivosti, niso izdelani kandidacijski postopki, odloča se v zaprtih, večkrat neformalnih skupinah; tretjič, akcija poslancev je bila legalna (**ne gre za politično diverzijo**); četrtič, obstojala je možnost za verifikacijo poslanske kandidature v občinah; petič, poslanci so uporabili neustrezno tehniko, to je zbiranje soglasja preko telefona; šestič, odnos poslancev do Kardelja je bil korekten; sedmič, poslanci bodo odgovorno volili predstavnike Slovenije v predsedstvo SFRJ. Vsi ti sklepi so bili sprejeti tako, kot sem jih jaz sam predlagal. Na tem sestanku smo torej doživeli popoln uspeh;

— obdobje priprav na skupno sejo vseh zborov: priprave tečejo v več smereh; preko poslanskih klubov, po partijski liniji in uporabljajo se vedno pogosteje metode osebnih pritiskov na poslance. To še ni protiakcija, to je šele merjenje sil. Seveda pa je bil namen vseh teh priprav, da se nas na skupnem zasedanju vseh zborov skupščine obsodi (zlasti iniciatorje akcije), za to je bil določen eden od podpisnikov, ki je kasneje umaknil podpis; Svetelj z Kamnika. Politična analiza poteka razprav v regionalnih kljubih je pokazala, da bi se lahko zgodilo celo to, da bi na skupnem zasedanju skupščine poslanci udeleženci akcije 25 poslancev celo zmagali. Zato Svetelj ni nastopil na tej seji s svojim napadom na nas in če ne bi začel o zadevi govoriti predsednik RK SZDL Vipotnik, potem na tem zasedanju sploh ne bi razpravljali. Predsednik skupščine Kraigher je namreč v svojem ekspezeju izjavil, da druge kandidature ni sprejel in stvar bi bila s tem formalno zaključena. Res smo vsi pričakovali, da je bila s tem stvar ad acta. »Bomba« je znova eksplodirala šele

na sestanku sekretarjev občinskih komitejev in občinskih odborov SZDL, ko sta govorila Košir in Kučan po službeni dolžnosti. Dan pred tem je imel sekretariat CK ZKS neformalno sejo (v nesklepčnem sestavu) in sprejel osnutke svojih znanih sklepov, ki so bili kasneje potrjeni na seji CK. V njih poudarjajo, da je bila akcija 25 poslancev zasnovana zunaj in mimo Socialistične zveze in uperjena proti vlogi in položaju Socialistične zveze v političnem sistemu in pa, da je treba obravnavati odgovornost poslancev, posebej iniciatorjev akcije in oceniti, če lahko še ostanejo v skupščini in če jih ni potrebno zaradi tega izključiti tudi iz ZK. Najprej so računali, da bi bilo možno izključiti iz skupščine celo deset poslancev, potem so to skrčili na šest (Matičič, Rus, Remc, Roter, Kreft in Pučnik). Po seji sekretariata CK se vodi proti nam akcija predvsem v partijski strukturi. Najprej reagirajo Domžale in 3. avgusta 1971 izključijo iz ZK Ceneta Matičiča. Naslednji dan kritizirajo Rusa na občinski konferenci SZDL v Šiški. Pacek kot predsednik občinske konference SZDL Ljubljana-Center odkloni Vipotnikovo zahtevo, da bi obravnavali mene. To je mogoče razumeti na več načinov: da se je sam tako odločil, ker se ni hotel boriti z menoj, ki sem bil njegov protikandidat na volitvah. Lahko, da mu je tako sugeriral Kardelj, njegovo znano stališče je bilo, da poslanci ne smejo trpeti nobenih represalij zaradi svoje legalne akcije. Lahko pa razumemo tudi drugače, npr., da mu preprosto njegovo politično poštenje ni dovoljevalo takšnega postopka.

— predsednik skupščine Sergej Kraigher je 15. julija 1971 sprejel poslance Krefta, Matičiča in mene in vsak s svoje strani smo mu razložili motive za akcijo, izrazili obžalovanje, da ni prišlo do sestanka z republiškim političnim aktivom, ki smo ga predlagali, ampak da sedaj to našo iniciativo diskvalificirajo kot politično diverzijo. Povedali smo utemeljitev svojih razlogov za Kardeljevo kandidaturo. Kraigher je večkrat ponovil, da Kardelj ne bi mogel sedaj sprejeti kandidature, ker je že prej obvestil politično vodstvo Slovenije, da ne namerava kandidirati v predsedstvo SFRJ. Po Kardeljevem mnenju naj bi v to telo prišli mlajši ljudje, on pa se želi posvetiti teoretičnemu delu in delu v vodstvu ZK Jugoslavije. Kraigher je na tem pogovoru sicer priznal, da javnost o zadevi ni bila ustrezno obveščena, vendar pa nam to ne daje pravice, kot je izjavil, da smo začeli samoiniciativni postopek zunaj SZDL in s tem SZDL izrekli politično nezaupnico. Kraigher je na tem pogovoru in kasneje vztrajal na politični oceni, da je bil naš postopek v nasprotju z vlogo SZDL v političnem sistemu nasploh in v kandidacijskih in volilnih procesih še posebej ter poudarjal, da smo poslanci šli v akcijo takrat, ko je bil že dosežen sporazum v vodstvu. Na to smo mu odgovorili, da poslanci niso bili vključeni v vse te pogovore in da za tak politični sporazum nihče ni vedel. Kraigher je utemeljeval resnost in zapletenost političnega položaja v Jugoslaviji, ki po njegovi oceni ne dovoljuje pluralizma oziroma različnosti v akcijah. Pogovor je zaključil z napovedjo, da sedaj sledi diferenciacija in razčiščevanje v klubih

poslancev in v družbeno političnih organizacijah, kjer se bomo sporazumeli ali pa tudi razšli. Posebej je poudaril tudi odgovornost Slovenije za stabilnost in politično enotnost v Jugoslaviji in nam zameril prav to, da smo s svojo akcijo razkrili politične razlike, ki obstoje tudi v Sloveniji. Po tem pogovoru mi je bile še bolj jasno, da smo s svojo pobudo zadeli na monopolne interese vodilnih funkcionarjev in da smo v javnosti razbili lažno predstavo o politični enotnosti, v kateri naj bi Slovenija prednjačila v Jugoslaviji.

Po sestanku v CK je konflikt dobil javno razsežnost. Rus je v »Delu« odgovoril na kritiko, izrečeno na občinski konferenci SZDL v Šiški, oglasil se je Zdenko Rotar. Časopisi so objavili prispevke, ki so bili večinoma poslancem v korist. Tretjega avgusta 1971 je bil izključen iz ZK Cene Matičič. Nekaj dni po Koširjevem nastopu v političnem aktivu Slovenije oziroma na posvetovanju občinskih sekretarjev v CK ZKS se je v akcijo vključil Univerzitetni komite in sprejel svoja stališča. Z diferenciranimi političnimi stališči je univerzitetna organizacija ZK nastopala vse do tretje konference ZK Slovenije v novembru 1971. Sledi popitov nastop v Domžalah, Matičič nanj odgovori v »Delu«, ki objavi tudi moj prispevek.

Vprašanje: Na katere grupacije ste v svoji akciji računali kot na potencialne podpornike?

Odgovor: Računali smo na tiste, ki so se kasneje tudi res pojavili: Univerzitetni komite in Zveza mladine Slovenije (čeprav nismo pričakovali, da se bo postavila tako radikalno), na sindikate (sindikati so izbrali zelo zanimivo formulo; izhajali so iz gospodarske krize in odgovornosti za gospodarsko politiko v Sloveniji. Krizo so utemeljevali s kadrovskimi in drugimi monopoli, o akciji sami pa neposredno ni bilo nič govora.) Računali smo še z javnim mnenjem. »Delo« je pod uredništvom Mitje Gorjupa naredilo največ, kar je moglo v tistem položaju. Nameravali pa smo v nadaljevanje akcije vključiti še posamezne dele inteligence, in sicer Društvo slovenskih pisateljev, španske borce, del borčevske strukture, nekatera strokovna združenja in Gospodarsko zbornico, ki pa se ni pojavila in pa univerzo kot institucijo. Računali smo na podporo v nekaterih partijskih organizacijah v občinah, ta se je spontano pojavila na obali, kjer je obalna konferenca SZDL izrecno podprla poslansko akcijo. Na tej kandidacijski konferenci na obali Mitja Ribičič ni dobil zadostnega števila glasov. Podpora poslanski akciji na obali je prišla do izraza tudi kasneje, ko so obravnavali odgovornost svojega poslanca Marjana Tavčarja kot enega od podpisnikov predloga poslancev.

Ce greva naprej kronološko, prideva do priprav na plenum CK. Na tem plenumu je celo dve tretjini razpravljalcev smiselno podprlo akcijo oziroma razloge zanjo. Posebej so v tem smislu pozitivno izstopali v svojih razpravah Kučan, Kranjc, Majer, Murkova, Zlobec in še nekateri. Zanimivo je, kaj je v razpravi rekel Stane Kavčič. Za razliko od mnogih je bil v svoji razpravi zelo kratek. Rekel je:

Tovariši, zdi se mi, da bi bilo najbolj pametno, da se obogateni s pozitivnimi in negativnimi izkušnjami zadnjih mesecev z vso delovno vneto obrnemo k žgočim problemom sedanjosti in bodočnosti. « Zakaj je tako nastopil, je jasno. Akcije ni mogel napasti, ker bi s tem izgubil podporo struktur, ki ga sicer v Sloveniji podpirajo, seveda pa akcije ni mogel tudi povsem podpreti, ker bi v tem primeru postavil pod vprašaj svoj položaj predsednika izvršnega sveta. Nevtralnno se ni hotel postaviti, ker bi bilo to preveč naivno, vsi so vedeli, da ima svoje stališče tako on kot tudi izvršni svet. Kot dober pragmatik je izbral četrto možnost, to je opozoriti na nerešena politična in gospodarska vprašanja, kjer je izvršni svet imel operativni načrt za njihovo reševanje in na ta način pokazati, da je akcija poslancev lahko tudi vzpodbuda za reševanje vseh teh problemov. V svoji razpravi je kot osrednjo misel poudaril odgovornost za posledice, ki nastanejo, če se važna vprašanja obravnavajo in razrešujejo v zaprtih strukturah. Kasneje je izvršni svet dal še formalno izjavo o Petriču, interno pa so imeli približno takšno politično analizo in stališče kot Univerzitetni komite ZK. Tega stališča sicer niso sprejeli na formalni seji izvršnega sveta, ampak na seji v isti sestavi, ki ni bila sklicana kot formalna seja.

Vprašanje: V kakšnem smislu je bilo stališče izvršnega sveta podobno analizi Univerzitetnega komiteja?

Odgovor: Po stališčih, po argumentaciji, (s tem, da oni s svojo celostno argumentacijo niso mogli takrat povsem odkrito nastopati).

Prva reakcija na stališča Univerzitetnega komiteja je prišla iz občinskega komiteja ZK Ljubljana-Center, kjer je bil sekretar Roman Albreht. Stališča občinskega komiteja ZK Center so bila tako, kot pred tem stališča UK, objavljena v »Komunistu« in povzeta v »Delu«. Razlike v ocenah nekaterih ključnih problemov, npr. odnos med skupščino in družbeno-političnimi organizacijami s stališča pluralizma političnih in samoupravnih subjektov, položaj manjšine oziroma manjšinjskih stališč občanov v SZDL v odnosu do večinskih pobud, ki jih skozi skupščinski sistem poslanci posredujejo v nadaljni postopek, dalje vprašanja notranjega partijskega demokratizma in uveljavljanja načel demokratičnega centralizma znotraj tega, potem vprašanje avantgardne ali oblastniške funkcije oziroma načina delovanja ZK s stališča aparata oblasti ali s stališča prevladujočih idej in argumentov zanje v javni politični razpravi itd. . . ., vsa ta stališča so imela v jugoslovanskih sredstvih javnega obveščanja izredno velik odmev. Res pa je, da so jih tako v Srbiji, in zlasti na Hrvaškem na določen način uporabljali za svoje posebne potrebe.

V Srbiji so poudarjali zlasti avtonomijo političnih subjektov in razvoju skupščinskega sistema odločanja, na Hrvaškem so posebej poudarjali doseženo polarizacijo in pluralizacijo političnega življenja na Slovenskem in pa to, da se ob organizirani dejavnosti pojavljajo tudi spontana gibanja in podobno.

Jaz sem takrat vodil bitko na dveh frontah: na univerzi in kot poslanec v občini Ljubljana-Center. Albreht je nekaj dni zatem sklical sestanek s poslanci iz svoje občine, kjer je poskušal doseči, vendar brez uspeha, obsodbo poslanske akcije. Predvsem pa je bil njegov jasen cilj, da akcijo zlorabi kot nadaljni povod za odstranitev predsednika Izvršnega sveta Staneta Kavčiča. V svoji razpravi sem tako kot nekateri drugi poslanci, npr. Tone Tribušon, dokazal, da Kavčič niti Izvršni svet niso imeli z akcijo nobene neposredne vsebinske zveze. Albreht je med razpravo celo prekinil Tribušona, ko je pojasnjeval odnos Izvršnega sveta do kandidature Petriča in sem potem moral jaz nadaljevati Tribušonovo razpravo in dokazati, da je bila to avtonomna akcija poslancev, ne pa naročena ali organizirana s strani Staneta Kavčiča.

Med časopisi se je »Delo« obnašalo dokaj korektno s tem, da so seveda vedeli, do kot se da, dokler ni tiskovni svet objavil embargo na pisanje in obveščanje o akciji 25 poslancev. Embargo je prekršil Popit, ko je šel v Domžale in s tem sprožil ponovno pisanje o tem. »Naši razgledi« niso hoteli objaviti Debenjakovega prispevka, ki je predstavljal v določeni meri stališče Univerzitetnega komiteja ZK v akciji, do nas sta se negativno opredeljevala »Večer« in zlasti televizija, radio pa je bil nekako nevtralen. Zelo vplivni in značilni so komentarji, ki jih je v TT in v »Mladini« objavljala Mojca Drčar-Murko.

— 21. avgusta je objavilo »Delo« moj odgovor na kronologijo, ki jo je o akciji objavila Socialistična zveza;

— 24. avgusta se je vključila Soc. zveza iz Gornje Radgone, pojavijo se zapleti v zvezi s Kreftovim demantijem. Kreft je moral zavrniti poročanje »Večera« s sestanka v Gornji Radgoni, ki je bil predstavljen kot da se je Kreft na nek način odrekel poslanski akciji. Zato je Kreft objavil demanti.

Približno v tem času je Matičiča sprejel Janez Vipotnik, in mu predlagal, naj vendar pomaga poiskati neke vrste modus vivendi. Predlagal je, naj izreče samokritiko, on pa mu obljublja, da bo zastavil vse sile, da se akcija proti poslancem ustavi na tej točki. Matičič tega predloga ni sprejel, jaz pa sem to pobudo komentiral prek Radia Študent.

— 3. septembra je sekretariat CK v določeni meri spremenil svoja prvotna stališča in v nekaterih točkah bistveno evoluiral. Takrat se je Stanič odpovedal stališčem UK in izjavil, da med njimi in spremenjenimi stališči sekretariata CK ni več bistvenih razlik, kar ni bilo res. Vse to se časovno ujema s Popitovim odhodom v Domžale. V teh dneh je sprejel vodje protiakcije tudi Kardelj in jim znova svetoval zmernost;

— 4. septembra je »Delo« objavilo Matičičev in moj odgovor na razpravo Franceta Popita v Domžalah. V tem času se je tudi ne-

uradno zvedelo za stališče skupine mladincev, ki se je imenovala Aktiv za novo Zvezo mladine Slovenije, ki je imela vso stvar za »institucionalno godljo«. Izvedeli smo tudi za interno oceno Izvršnega sveta, ki je bila zelo podobna stališčem UK;

— seja RK SZDL je bila 6. septembra. Glede na pomembnost razprav na tej seji predlagam, da v tisku in v originalnih dokumentih prebereš te zapiske. V »Delu« je bil v tem času objavljen moj in Krivičev članek o kandidiranju za predsedstvo SFRJ. Takrat sem tudi v skupščini v okviru pripravljajoče se javne razprave o ustavnih amandmajih predložil nov amandma, po katerem bi tudi skupščinski zbori lahko predlagali kandidate, torej ne več 20 poslancev, ampak zbori skupščine;

— neuspeh Ceneta Matičiča na občinski konferenci SZDL v Domžalah. Stališče predsedstva Zveze mladine Slovenije se je najprej pokazalo v stališčih ptujske mladine.

Komisija za politični sistem pri CK je podprla moj novi amandma; to je namreč zelo pomembno.

— v Univerzitetnem komiteju ZK je prišlo do notranje diferenciacije, razpravljali so o smotrnosti sestanka s predsednikom CK Popitom in s sekretariatom CK, prišlo pa je samo do sestanka delegacije UK z Albrehtom.

— če gremo kronološko naprej, potem pridemo do priprav na plenum CK, ki je bil 29. septembra 1971. Tu bi opozoril, da je bila na začetku te točke dnevnega reda imenovana komisija za sklepe pod predsedstvom Vinka Hafnerja, razprava je bila izredno vsestranska in na posameznih mestih tudi polemična, približno na sredi seje je zato Hafner vprašal, kakšna je funkcija komisije, ali bo plenum sprejel svoje sklepe na prihodnji seji in takrat se je, to je zelo pomembno, vključil Gojko Stanič kot sekretar UK s svojo izjavo, da med stališči UK in predloženimi stališči CK pravzaprav ni razlik. To je pomembno ugotoviti prav zato, ker so stališča UK bila osnova za polemično razpravo v CK. Tam, kjer bi bilo torej treba ugotoviti dejanske razlike in probleme, ki bi jih bilo treba naprej razčiščevati v CK, je Stanič ugotovil, da razlik pravzaprav ni in s tem posredno prispeval, da je CK v bistvu potrdil vnaprej pripravljena stališča svojega sekretariata. To, da so bile bistvene razlike v stališčih, ki bi jih bilo treba na CK usklajevati naj ilustriram s tem, da je UK po objavljenih stališčih občinskega komiteja ZK Center izdal svoja nova, dopolnilna stališča in preciziral svojo pozicijo v razlikah, ki so se pojavile. Univerzitetni komitej je z novimi, dopolnilnimi stališči v bistvu zavestno zaostрил sporne točke; mi smo šli naprej v svojih stališčih, Stanič pa je nasprotno na plenumu CK izjavil, da razlik pravzaprav ni?! Še več, njegovo razpravo je bilo mogoče v tej točki razumeti kot da so nova stališča UK v bistvu most med njim in CK. S tem je v bistvu hote ali nehote blokiral glasovanje oziroma blokiral to, da bi komisija CK, imenovana za sklepe, povzela večinsko raz-

pravo v CK in mu predložila svoje sklepe. Tako tedaj CK ni sprejel svojih sklepov na podlagi svoje razprave, ampak vnaprej pripravljen stališča svojega sekretariata. Vendar pa je diskusija, opravljena na seji CK bistveno različna od vnaprej pripravljenih sklepov in tako ti sklepi ne izražajo te diskusije. K vsemu temu je Stanič bistveno pripomogel, zanimivo pa je, da je na začetku seje CK odklonil, da bi bil član komisije za sklepe.

— po seji CK res vlada določeno zatišje. Za to obdobje je zanimivo, da Petrič in Kreft nista prišla v postopek partijske obravnave oziroma, da se ni postavilo vprašanje izključitve. Krefta so sicer kritizirali v socialistični zvezi v Gornji Radgoni, možnost za partijsko izključitev pa so prepustili osnovni organizaciji ZK na Viču, kjer je bil povezan. Tu pa je večina vplivnih komunistov zagrozila, da ne bo več plačevala članarine, če Krefta obravnavajo. Za Petriča ne vem, zakaj ga niso obravnavali v partijski organizaciji.

— od tu naprej se začenjajo priprave na tretjo sejo republiške konference ZK, ki je bila novembra 1971 in kjer je bila kot posebna točka dnevnega reda tudi polemična razprava o akciji 25 poslancev. V skladu s svojimi stališči, ki so bila medtem objavljena v »Komunistu«, je delegacija univerzitetne organizacije ZK na tej konferenci predložila poseben amandma, na to je zelo odločno reagiral sekretariat CK. Marinc je celo zagrozil z ostavko sekretariata, če bi bil amandma sprejet, potem je nastopil Miloš Mikeln s poskusom kompromisnega amandmaja (nekako tako, kot je svoj čas poskušal kompromisno delovati Vipotnik, češ napake so bile tu in tam, na podlagi izkušenj se posvetimo novim problemom), na ta amandma v zvezi s prejšnjim amandmajem UK se veže možna ostavka sekretariata CK, zanimiva je bila razprava Vinka Hafnerja ob možni ostavki sekretariata CK: protestiral je proti temu in opozoril, češ, kakšna ostavka neki, kritiko je treba sprejeti v tistih točkah, kjer je bila opravičena, poslanska akcija pa je bila neke vrste improvizirana epizoda, iz katere se vsi skupaj lahko veliko naučimo. Hafner je tako poskušal pomiriti duhove in prepričati, da se republiška konferenca ob tem problemu ne bi razbila. Za to je bil še posebej zainteresiran, ker je bil nosilec gradiva in celotnih priprav na osrednjo točko dnevnega reda, to je vprašanje socialne diferenciacije. Ko je bilo treba glasovati o Mikelnovem amandmaju, je Popit uporabil še zadnjo možnost pritiska na konferenco in izjavil, da je bil eden glavnih protagonistov in organizatorjev poslanske akcije soustanvitelj Zlobčeve lige komunistov in da mora to vsem skupaj marsikaj pomeniti. Jaz pa sem malo pred tem stopil na balkon (konferenca se je namreč odvijala v glavni skupščinski dvorani) in to slišal. Takoj sem sestavil odprto pismo konferenci, v katerem sem zanikal kakršno koli zvezo Zlobčeve Lige komunistov s tem, da sem bil jaz organizator poslanske akcije, delovni predsednik Mitja Gorjup je mojo izjavo prebral in Popit je izrazil svoje zadovoljstvo, da se Tone Remc odreka Zlobčevi Ligi komunistov. Pri glasovanju je vseeno od 150 članov konference 35 glasovalo za Mikelnov amandma.

Vprašanje: Kako je potekala protiakcija oziroma postopek proti tebi, kakšne sankcije so zahtevali, kako je ravnal Univerzitetni komite ZK in kakšno je bilo njegovo razmerje do sekretariata CK v tej zadevi?

Odgovor: Bili sta dve možnosti ukrepanja proti meni: ali ostra kritika — partijska kazen ali pa izključitev iz ZK. Po dolgi razpravi se je zgodilo, da sem sam predlagal nekaj točk v stališča UK, ki pomenijo mojo samokritiko. Sicer pa je UK tudi v tem trenutku v bistvu ponovil svoja prejšnja stališča o poslanski akciji in meni zaradi sodelovanja v njej izrekel samo politično kritiko zaradi uporabe nekaterih neprimernih metod, npr. zbiranje podpisov po telefonu in podobno. Bistvena politična stališča pa so ostala takšna, kot so bila prej in med nami ni bilo razlik. Priznal sem torej neprimernost zbiranja pristankov po telefonu, omenil sem, da bi bilo možno pisanje v tisk in da bi se lahko poslanci samoiniciativno povabili na kandidacijske konference SZDL, če jih že vodstva SZDL niso vabila nanje. Stanič je najprej poskušal doseči mojo izključitev, ko pa je videl, da je to povsem nemogoče, je ostal pri ostri kritiki v smislu statuta, pa se mu tudi to ni posrečilo. Na potek seje UK je bistveno vplivala telefonska informacija Rudija Kocjančiča, ki je bil takrat profesionallec na občinski konferenci SZDL v Kopru, o tem, kako je bilo z glasovanjem na Obali.

Vprašanje: Ali misliš, da je Stanič na seji UK samo izvajal navodila sekretariata CK, ali je imel pri tem tudi svoje stališče?

Odgovor: Ne, poskušal je najti neko tretjo, kompromisno pot med stališči UK in stališči sekretariata CK. Stanič je poskušal predvsem varovati svoj položaj v sekretariatu in seveda tudi objektivno politično pozicijo univerze in UK v partijski strukturi Slovenije. On je manipuliral, zavestno ali objektivno prisiljen v to. Zanimivo je, da se je še po tem sestala osnovna organizacija na Biotehnikih in zaradi takšnega taktiziranja izrekla Univerzitetnemu komiteju kritiko in zahtevala, da UK vztraja pri svojih stališčih o akciji 25 poslancev in da jih še v določeni meri zaostri. Res pa je, da je bil UK in še posebej Stanič pod hudimi političnimi pritiski. Zato smo na UK v prvem delu sprejeli osnutek stališč, jih poslali v osnovne organizacije v razpravo in šele po razpravah sprejeli dokončno besedilo.

4. septembra sva Matičič in jaz v »Delu« odgovorila na razpravo Popita v Domžalah, reagirala sva zlasti na njegovo oceno o nekih »temnih silah«, ki da stojijo za akcijo 25 poslancev. Odgovorila sva na te nesmiselne obtožbe in nekaj dni po tem sem si zapisal v svoj dnevnik, da v delu javnosti nastaja vtis, da gre za spopad dveh partij v eni ZK, da torej gre za neke vrste frakcijski boj. Psihološko in politično dejstvo je, da del Slovencev še vedno misli na klasičen, enodimenzionalen partijski način: ali — ali, tretje možnosti ni itd. Zato takšne psihološke situacije v javnosti ni bilo, dokler so bile diskusije

v institucijah in se je pojavljala neke vrste dialogična situacija. Ko pa je nekdo napadel šefa partije, pa je to že podobno spopadu dveh organiziranih skupin. Takšna mnenja so mogoča pod predpostavko, da moraš biti že dobro politično organiziran, če hočeš kritizirati predsednika CK. Tak vtis se dobi tudi ob prebiranju nekaterih komentarjev v tujih sredstvih obveščanja, zalsti *Kleine Zeitung*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung* in še nekaterih drugih. Tudi nekateri naši znanstveniki, npr. sociolog Arzenšek je v »Tribuni« pisal o akciji 25 poslancev kot o obliki institucionalnega konflikta; zanj torej akcija ni bila neka nova kvaliteta v političnih procesih.

7. septembra se je sestala komisija za politični sistem CK, katere član sem bil tudi jaz. Ta komisija je podprla moj novi amandma, s katerim predlagam, da lahko katerikoli zbor skupščine predlaga kandidate za predsedstvo SFRJ. Ta komisija se po tem ni več sestala, in, kar je tudi zanimivo, kot referent na seji CK ni v imenu komisije nastopil predsednik Kristan, ampak član sekretariata Milan Kučan. Nekateri razumejo to potezo, da se problemu, to je drugi fazi ustavnih sprememb v političnem sistemu da večjo težo, nekateri pa so to razumeli kot kritiko same komisije, ker je podprla moj amandma.

7. septembra so bila v »Delu« objavljena stališča, ki so v bistvu formalna polemika s stališči Univerzitetnega komiteja. Z UK-jem polemizirajo v treh ključnih točkah: prva točka je pluralizem v Socialistični zvezi, ki ga Albreht zanika, UK pa vztraja pri tem, da je treba mnenjski pluralizem speljati do kraja. Po našem mnenju je potrebno stališča, ki ostanejo v manjšini, oblikovati do kraja in jih kot taka posredovati v skupščinskem sistemu v verifikacijo in v nadaljni postopek (to je bilo kasneje ocenjeno kot pot v večpartijski sistem). Drugo vprašanje je notranja partijska demokracija v ZK, kjer nam je Albreht očital frakcionaštvo. Na pogovoru z delegacijo UK je reagiral na stališče UK, češ, mi se bomo že potrudili na naslednjem partijskem kongresu, da tudi iz statuta ZK vržemo tiste določbe, ki jih vi razlagate kot pravico manjšine v ZK. Tu gre za znana statutarne določila, da tisti, ki v določenem vprašanju ostane v manjšini, mora sicer večinska stališča izvajati, ob tem pa ima dolžnost in ne samo pravico, da organizacijo opozarja na negativne posledice in da v kateremkoli trenutku zahteva ponovno razpravo o že sprejetih stališčih in njihovo spremembo. V smislu tega statuta, ki je gotovo naprednejši v primerjavi z nekaterimi vzhodnoevropskimi komunističnimi partijami, je torej odnos med manjšino in večino dialektični življenjski proces in se politika ZK vedno znova preverja na podlagi rezultatov, novih spoznanj, novih dokazov itd.

16. septembra se je začela v občini Ljubljana-Center javna razprava o ustavnih spremembah. Razpravo so organizirali tako, da so se sestanki v krajevnih skupnostih časovno pokrivali, da se vseh ne bi mogel udeležiti. Kljub takšni organizaciji mi je uspelo sodelovati na tretjini vseh zborov volivcev, in sicer na Poljanah, na Prulah, na Taboru in na Vodmatu. Po razpravi o mojem novem amandmaju so

na zboru volilcev na Poljanah pustili zadevo odprto, bila so različna stališča; na Taboru so amandma zavrnila, na Prulah in Vodmatu pa tudi niso sprejeli končne odločitve, ampak so samo v zapisnikih oblikovali različna stališča, ki so pri tem prišla do izraza.

Vprašanje: Kako je kronologiji dogodkov potem ob akciji 25 poslancev potekala stvar naprej?

Odgovor: Protiakcija se je nadaljevala. Prišlo je do sestanka med Albrehtom in delegacijo UK. Ta delegacija je bila na srečo sestavljena tako, da Stanič ni mogel forsirati kompromisne linije. V delegaciji so bili Debenjak, Ule, zdi se mi, da Hočevar in Krivic, tako Staniču ni uspelo taktizirati, ampak so v bistvu potrdili, v čem se ne strinjajo. Po tem je bil planiran sestanek med delegacijo UK in sekretariatom CK, vendar do tega sestanka ni prišlo, oziroma bil je le pogovor med Marincem in Debenjakom.

Še pred sejo CK se je sestalo častno razsodišče ZKS, ki je potrdilo izključitev Ceneta Matičiča iz ZK in pri tem so ugotovili, da je edino občinski komite ZK Domžale deloval pravilno v duhu statuta, kar pomeni, da je potrebno na enak način obravnavati mene, Krefta in Petriča, torej izključiti iz ZK. Častno razsodišče je celo sprejelo takšno priporočilo in ga poslalo občinskim komitejem oziroma osnovnim organizacijam, kjer smo bili mi povezani. Pismo častnega razsodišča s katerim so zahtevali izključitev iniciatorjev akcije 25 poslancev, je kasneje zavrnil celo sekretariat CK z obrazložitvijo, da je bilo polemike dovolj in da bo akcija dokončno ocenjena na prihodnjem partijskem kongresu.

Vprašanje: Potem pa je prišlo do tvojega nastopa v Zagrebu...

Odgovor: Iz Zagreba sem se vrnil 25. novembra 1971. Takoj prvi dan potem se je sestal UK ZKS, ki je obravnaval informacijo o 21. seji Predsedstva CK ZKJ in pod drugo točko vprašanje moje partijske izključitve... V razpravi nekaterih članov UK-ja, na pr.: Slivnik, Krešo Petrovič in dveh ali treh drugih, se je čutila politična kritika, ki mi jo je UK ZKS pred nekaj meseci izrekel zaradi akcije 25 poslancev, češ: šel si v novo eskalacijo, čeprav smo te že zaradi poslanke akcije morali obravnavati, to pa sedaj od nas zahteva, da te ostreje obravnavamo... V sredstvih javnega obveščanja je bilo veliko razhajanje med tistim, kar sem na plenumu ZK Zagreba resnično rekel in tistim, kar so oni objavili, oziroma česar so me sedaj obdolžili. Prvič je bila že »Tanjugova« vest bistveno pomanjkljiva, tako da je bilo razpoloženje proti meni že vnaprej nenaklonjeno. Drugič, do takrat mnoge stvari v javnosti niso bile znane in zaradi enotne obsodbe predvsem hrvaškega nacionalizma, izrečene na seji v Karadževiću, med člani UK-ja, ni bilo pravega razpoloženja, da se razpravlja o resničnih, globljih vzrokih političnega konflikta, ki je dobil obliko konflikta z nacionalističnimi silami v hrvaškem vodstvu. Celó

Debenjak, ki je običajno pripravljen stvari strukturalno analizirati, na tej seji UK-ja ni preveč »slišal« na tisti del moje razprave, kjer sem jaz pojasnjeval, da je nacionalizem objektivni proces, izraz objektivnih nasprotij in notranjih protislovij v strukturi družbe... Takoj na začetku svoje razprave sem najprej pojasnil, da sem se plenumu zagrebških študentov udeležil kot član predsedstva ZŠJ, takrat zadolžen za spremljanje javne razprave o ustavnih amandmajih in kot koordinator priprav ter referent na posebni jugoslovanski študentski tematski konferenci o spremembah ustave, ki je bila maja 1971 v Ljubljani.

Potem sem povedal, kaj sem v Zagrebu resnično govoril in kaj je bilo preko »Tanjuga« javnosti predstavljeno... Pri analizi situacije sem poskušal oceniti družbeno-ekonomska gibanja in politično diferenciacijo na Hrvaškem, oceniti realno pozitivno vsebino 21. seje v Karadorđevu: po moje je bila pozitivna v kolikor je bila začetek obračuna z vsemi vidiki kontrarevolucije, predvsem sem opozoril na nevarnost eskalacije velikosrbskega šovinizma, centralizma in unitarizma; opozoril sem na nevarnost, da se pod krinko boja proti kontrarevoluciji v bistvu nadaljuje in legalizira frakcijski boj v vodstvu ZKH, na nevarnost, da se situacijo uporabi za nadaljnje zmanjševanje prostora demokratične evolucije v političnem sistemu Jugoslavije, na nevarnost, da se gre v obračun s posamezniki, ne pa z določeno politiko... Vse te stvari, ki jih sedaj navajam, so se kasneje v bistvenih točkah tudi potrdile. Sodni politični procesi proti študentskim funkcionarjem zahteve, da jih razširijo tudi na partijsko vodstvo (verjetno ne na najvišje voditelje, ampak na nekatere izvajalce te nacionalistične politike), me prepričujejo v to, da sem takrat stvari v bistvu pravilno ocenil.

Vprašanje: Kakšen je bil rezultat te seje UK-ja?

Odgovor: Meni so v smislu statuta ZKS izrekli kritiko... sprejeli so politično stališče, v katerem ugotavljajo, da sem nasedel akciji nacionalističnih sil med študenti in da sem jih »objektivno podprl«, — da pa, upoštevajoč mojo siceršnjo politično dejavnost v študentskem gibanju in upoštevajoč stališča ob akciji 25 poslancev — oni meni izrekajo samo tovariško kritiko, ne pa tudi izključitev iz ZKJ. Za izključitev so glasovali samo trije (sekretar Stanič, Slivnik in Pipan), ostalih dvanajst je glasovalo za tovariško kritiko kot obliko partijske kazni. Stanič na tej seji ni uspel izpeljati izključitve, kar so od njega zahtevali iz CK-ja.

Stanič je izrabil moje vztrajanje na tezi, da bi bilo možno izpeljati do kraja politično diferenciacijo v hrvaškem študentskem gibanju. Jaz sem dopuščal možnost določene nacionalistične usmerjenosti pri nekaterih vplivnih posameznikih, nisem pa pristal na to, da se predsednika ZŠ Zagreba Dražena Budišo, ki je bil sicer ideolog in strateg »pokreta hrvatskih sveučilištaraca«, okvalificira kot nacionalista. Za Staniča je bil to šok, in je ob tem izjavil, da je bil do te moje izjave še

pripravljen da se mi izreče samo kritika, sedaj pa bo glasoval za izključitev.

Vprašanje: Si imel občutek, da jim je bil tvoj nastop v Zagrebu samo priložnost, da izpeljejo do kraja tisto, kar niso mogli storiti ob akciji 25 poslancev?

Odgovor: Nedvomno. To je bil osrednji motiv. Ob akciji 25 poslancev smo imeli povsem drugačno psihološko-politično ozračje kot takrat. Dejstvo je, da sem jaz sam takrat podcenil dejansko obstoječe anti-hrvaško razpoloženje v Sloveniji, ki je zgodovinsko zasidrano v nekaterih zgodovinskih okoliščinah, npr.: v ustaški tezi o Slovencih kot alpskih Hrvatih, v obnašanju konkretne hrvaške vodilne garniture v federaciji nasploh in v odnosu do slovenske politike še posebej. Zagrebški nastop je bil ocenjen kot ponoven dokaz moje politične samovolje.

Vprašanje: Ob akciji 25 poslancev pa ni bilo tvoje obnašanje ocenjeno kot izraz politične samovolje?

Odgovor: Ne, takrat je razprava potekala na ravni principialnih vprašanj razvoja političnega sistema skozi prizmo akcije 25 poslancev. Sedaj pa so poskusili kritiko individualizirati na meni. Moja prisotnost, ne toliko sam govor, je bila tokrat izrabljena kot dvojni dokaz moje politične samovolje in zadnja priložnost, da se me odstrani — ne zaradi nastopa v Zagrebu, ampak zaradi posledic in vpliva moje celotne politične dejavnosti, ki ni ustrezala takratnim interesom vodilnih političnih struktur v republiki, dejansko pa zlasti zaradi akcije 25 poslancev, ki sem jo organiziral. Temu so potem sledile politične priprave na postopek odpoklica s funkcije republiškega poslanca . . .

Sledi postopek odpoklica oziroma priprave nanj: Najprej so me poklicali na Častno razsodišče občinske konference SZDL Ljubljana-Center, s tem je bil formalno sprožen politični postopek za odpoklic. Po tem pogovoru se začnejo sestanki v krajevnih skupnostih in sicer v dveh fazah; najprej politični aktivni, na katerih nisem bil prisoten, čeprav se je govorilo samo o meni, v drugi fazi pa razširjene seje krajevnih konferenc SZDL, na katere sem bil povabljen. Ti sestanki so bili sklicani z edinim namenom, da se spelje do kraja to, kar je bilo sklenjeno na političnih aktivih, to je, da se organizira odpoklic, če jaz ne ponudim svojega odstopa. Bil sem na teh sestankih in na Taboru sem najavil svoj odstop. Vmes so preprečili, da nisem mogel odgovarjati na obtožbe v časopisih. Nato je občinska skupščina Ljubljana-Center sklenila sklicati zbere volilcev, ki bi morali odločati o začetku postopka za odpoklic poslanca, 5. marca, to je na svoj rojstni dan, sem napisal odstopno izjavo, republiški zbor pa jo je 16. marca obravnaval in sprejel na znanje.

Kronološki pregled dogodkov in akcij skupine 25 poslancev

Preden preidemo h kronološkemu pregledu akcij skupine 25 poslancev je potrebno, da na kratko pregledamo potek kandidacijskega postopka za možne kandidate za predsedstvo SFRJ.

I. Postopek za izvolitev članov predsedstva SFRJ se je odvijal na osnovi političnega dogovora, ki je temeljil na sklepu 7. seje Centralnega komiteja ZKS in odločitvi, ki je temu sledila, da je nosilka kandidacijskega postopka organizacija Socialistične zveze in da se v kandidacijskem postopku uporabi podobnost s postopkom za volitve delegacije zbora narodov skupščine SFRJ.

Tako postopek ni bil konkretiziran z normativnim aktom, pač pa s »**sklepom o poteku in postopkih kandidiranja za člane predsedstva SFRJ**«.

Ta sklep je bil sprejet na skupni seji izvršnega odbora in volilne komisije republiške konference SZDL Slovenije **14. maja 1971**.

Predsedstvo republiške konference SZDL Slovenije pa je ta sklep potrdilo na svoji seji **22. maja 1971**.

Začetek volilnih priprav smemo tako šteti od sprejema sklepa na seji izvršnega odbora RK SZDL Slovenije — **14. maja t.l.**

Zaradi boljše preglednosti celotnega poteka postopka navajamo posamezne faze v postopku:

- a) **do 15. junija** razprava o možnih kandidatih po občinah in v republiških vodstvih;
- b) **do 20. junija** sklic razširjene seje predsedstva RK SZDL, na kateri sprejme predlog možnih kandidatov in ga predloži v razpravo in odločitev republiški konferenci SZDL Slovenije;
- c) **do 10. julija** se sestane republiška konferenca SZDL in predlaga kandidate za člane predsedstva. Ta predlog posreduje ustreznemu volilnemu telesu skupščine SR Slovenije.

Ker je za začetek postopka šteti čas od potrditve sklepa na izvršnem odboru RK SZDL Slovenije (14. maja t.l.), smo z dopisom št. 012-1/12 z dne 17. maja t.l. obvestili o sklepu skupne seje izvršnega odbora in volilne komisije republiške konference SZDL Slovenije vse občinske organizacije SZDL. V dopisu smo navedli v kratkem naslednje:

1. predsedstvu RK SZDL se predlaga dokument o poteku in postopku kandidiranja za člane predsedstva SFRJ iz SR Slovenije,
2. pri predlogih za možne kandidate za predsedstvo SFRJ se upoštevajo kadrovska načela — sprejeta na volitvah 1969 in drugih dokumentih (sklepi CK ZKS, ustavna dopolnila in spremembe statuta SZDLJ),
3. občinske konference SZDL ali vsaj izvršilna vodstva družbenopolitičnih organizacij in občinske skupščine ter predstavniki raznih društev in samoupravnih organizacij v občini ter predstavniki krajevnih organizacij naj razpravljajo o predlogu možnih kandidatov,
4. **predlogi in pripombe** se pošljejo volilni komisiji pri republiški konferenci SZDL Slovenije **do 15. junija t.l.**

V tem obdobju je bilo v republiki vrsta sestankov, na katerih se je razpravljalo o možnih kandidatih. O možnih kandidatih so razpravljala vsa vodstva družbenopolitičnih organizacij, skupščine, izvršni svet; večkrat je o tem razpravljal tudi koordinacijski odbor za kadrovska vprašanja. Poleg naštetih je o tem razpravljal tudi republiški politični aktiv.

II. Na osnovi naštetih predhodnih razprav in konsultacij je predsedstvo republiške konference SZDL Slovenije na svoji seji z dne **28. maja t.l.** odločilo predlagati kot možna kandidata za predsedstvo SFRJ tovariša Mitja RIBIČIČA in Marka BULCA in tako dalo kandidaturi tudi v postopek.

V teku postopka so se poleg omenjenih kandidatov pojavila še nova imena in sicer: Stane KAVČIČ, Stane DOLANC, Ivan DOLNIČAR, Janez VIPOTNIK, Tone KROPUŠEK, Janko SMOLE in Edvard KARDELJ.

Z dodatno predlaganimi kandidati smo govorili in so vsi kandidature odklonili v prid predlaganima kandidatom Marku BULCU in Mitji RIBIČIČU.

III. **Izvršni svet skupščine SR Slovenije** je na **73. seji, 10. junija t.l.** razpravljal o sklepu predsedstva republiške konference SZDL Slovenije o poteku in postopku kandidiranja možnih kandidatov in se z njim v celoti strinjal — dopis št. 020-68/71.

Republiška konferenca ZMS je obravnavala sklep predsedstva republiške konference SZDL Slovenije na svoji seji — **9. junija t.l.** in podprla kandidaturi za Marka BULCA in Mitjo RIBIČIČA — dop. št. II-41/3—71.

Republiški svet ZS Slovenije — predsedstvo je razpravljalo o možnih kandidatih za člane predsedstva SFRJ na seji — **14. junija t.l.** in

soglasno podprlo predlog predsedstva republiške konference SZDL Slovenije za kandidata Marka BULCA in Mitjo RIBIČIČA.

Skupščina SR Slovenije je svoj pristanek za kandidaturo Marka BULCA in Mitjo RIBIČIČA za člana predsedstva SFRJ sporočila po telefonu.

Centralni komite ZK Slovenije — sekretariat se je poslužil enake metode kot skupščina SR Slovenije. Poleg tega pa se je seje CK ZK Slovenije, ki je med drugim obravnavala tudi to, udeležil naš delegat.

IV. Na skupni seji predsedstva in izvršnega odbora RK SZDL Slovenije 22. VI. 1971 je bil na podlagi pismenih in drugih poročil iz občinskih konferenc SZDL, mestne in obalne konference sprejet sklep, da se predlaga Republiški konferenci SZDL Slovenije dva kandidata za predsedstvo SFRJ (glej zapisnik seje).

V. Republiški zbor Skupščine SR Slovenije je na 29. seji dne 8. julija 1971 pod 5. točko dnevnega reda razpravljal o predlogu zakona o volitvah članov predsedstva SFRJ v Socialistični republiki Sloveniji. Tovariš Tone Remc je podal k predlogu zakona naslednji amandma in utemeljitev: »Na podlagi 302. člena poslovnika Skupščine SR Slovenije predlagam, da se prvi člen zakona o volitvah članov predsedstva SFRJ iz Socialistične republike Slovenije dopolni tako, da se drugi stavek prvega odstavka glasi: »Predlog za njuno izvolitev poda republiška konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva ali skupina najmanj 20 poslancev vseh zborov Skupščine SR Slovenije. Drugi odstavek tega člena ostane nespremenjen. Utemeljitev:

1. Predlagani amandma je v skladu z veljavnimi določili ustave SR Slovenije, poslovnika Skupščine SR Slovenije in obstoječo skupščinsko prakso. Poslovník Skupščine SR Slovenije v členu 356. določa kandidata za predsednika Skupščine SR Slovenije, predlaga komisija za volitve in imenovanja, skupina najmanj 20 poslancev na lastno pobudo, ali na predlog republiške konference SZDL.

2. Kandidatno listo za člane delegacije v zboru narodov zvezne skupščine predlaga komisija za volitve in imenovanje Skupščine SR Slovenije, člen 364.

3. Ustava SFRJ v členu 221. določa, da predsednika republike predlaga zvezni odbor Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije ali najmanj 30 poslancev zvezne skupščine. Glede na politični značaj predsedstva Socialistične federativne republike Jugoslavije je seveda, poudarjam, pravilno, da kandidate predlaga tudi republiška konferenca Socialistične zveze kot organ najširše demokratične zveze občanov. Vendar ta praksa ne bi smela omejevati skupščine SR Slovenije, da se kot organ iniciativno vključi tudi v kandidacijski postopek. Takšna praksa bi tudi pozitivno vplivala na sodelovanje in odgovornost izvoljenih predstavnikov SR Slovenije v predsedstvo pred republiško skupščino, kot to določajo sprejeti ustavni amandmaji v zvezni ustavi in predvideva osnutek dopolnil tudi k ustavi SR Slovenije. Tu je obrazložitev, čeprav me poslovník v tem primeru,

ker gre za hitri postopek, ne obvezuje, da predlog podpremo s podpisi poslancev, vas obveščam, da ta proceduralni predlog podpirajo naslednji tovariši poslanci: Ivan Kreft, Cene Matičič, dr. Vojan Rus, Franc Svetelj, Miloš Polič, Bogdan Šnabl, Ivan Pučnik, Karel Forte, Rado Pušenjak in Janez Verbič.«

Povzetek razprave o predlogu amandmaja tov. Remca.

Cene Matičič:

»Tovariš predsednik, tovarišice in tovariši poslanci! Podpiram predlog amandmajev, ki ga je podal tovariš Remc. Smatram, da je amandma, ki ga je tov. Remc podal, smotrno in prav tako nujen iz naslednjih razlogov:

1. Dopolnjuje zakon z institucijo, ki je naši praksi že poznana in prakticirana in to ne le ob volitvah funkcionarjev, pač pa tudi ob volitvah predsednika republike,

2. naj se poslanci možnosti predlaganja kandidata za predsedstvo SFRJ poslužijo ali pa ne, v vsakem slučaju pomeni vprašanje te institucije v zakon novo pomembno obliko demokratizacije naše družbe in

3. čeprav ima novo telo izredno pomembne politične prerogative in je potem takem spričo dejstva, da je SZDL najvišja institucija, v kateri sodelujejo prav vsi državljani, razumljivo in edino pametno, da ona predlaga člane tega telesa in s tem tudi prevzema odgovornost za to. Odgovornost za predlaganje pa ne gre mimo dejstva, da ima novo telo tudi pomembne oblastne prerogative, je lahko kot vemo zakonodajni pobudnik, sprejema poročila zveznega izvršnega sveta in skupščine, zahteva poročilo in tako naprej, tako pa ne gre pozabiti, da obstaja tudi v bodoče najvišji samoupravni in oblastni organ skupščina. Tako je torej evidentno, da skupščini ne gre jemati možnosti, da tudi sama predlaga kandidate za to telo. Sicer pa je stvar razumljiva že iz samega dejstva, da člane tega telesa naša skupščina tudi voli, ker s tem sprejema odgovornost za volitve, ji moramo verjetno tudi dati možnost, da lahko sprejme tudi odgovornost za predlaganje.«

Janko Česnik:

»Tovariši poslanci in tovarišice. Za amandma tovariša Remca mislim, da ne bo zadržkov, oziroma nasprotovanj, vendar se mi postavlja vprašanje, kako naj 20 poslancev, ki so predlagatelji, zagotovijo predhodni postopek konzultiranja in kandidiranja v okviru občinskih skupščin v organe SZDL in tako naprej, tako da je tu določena ovira. Mislim, da iz teh razlogov ta postopek ne bi bil sprejemljiv, razen seveda, če Socialistična zveza predloži tako široko listo, da potem lahko iz take široke liste izbiramo nadaljne

kandidate. Seveda pa, kot je že povedal tovariš Remc, imamo polno primerov, kjer predlagajo tudi poslanci celo predsednika republike itd. Proti takemu predlogu ne bi bilo zadržkov. Meni se postavlja samo vprašanje, kako to uskladiti s predhodnim postopkom v okviru kandidature.«

Predsednik Miran Goslar:

«. . . Imamo najprej amandma k 1. členu, bom prebral še enkrat, to je amandma, ki ga je predlagal tov. Tone Remc, da se drugi stavek prvega odstavka spremeni in glasi: Predlog za njuno izvolitev poda republiška konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva ali skupina najmanj 20 poslancev vseh zborov skupščine SR Slovenije, s tem da seveda drugi odstavek ostane nespremenjen. Kdor je za ta predlog, naj prosim, dvigne roko. (Večina poslancev dvigne roko.) Kdo je proti? (Nihče.) Kdo se je vzdržal? (pet poslancev). Ugotavljam, da je amandma Toneta Remca sprejet.«
(prepis iz neautoriziranega magnetograma).

VI. Dne 9. VII. 1971 je bila sklicana **1. seja republiške konference SZDL Slovenije**, ki je med drugim obravnavala tudi kandidatno listo za možne člane za predsedstvo SFRJ. Kratek povzetek obrazložitve tov. Staneta Markiča:

— najprej je bilo evidentiranih pet kandidatov poleg tov. Sergeja Kraigherja. Na osnovi dogovarjanja z vsemi republiškimi organi je predsedstvo RK SZDL Slovenije predlagalo dva kandidata,

— do 18. VI. je volilna komisija RK SZDL Slovenije sprejela pismena obvestila o razpravah o kandidatni listi od 29 občinskih konferenc, obalne konference Koper in mestne konference Ljubljana, predsedstva RS ZSS, predsedstva RK ZMS in izvršnega sveta skupščine SRS. Druge občinske konference SZDL pa so sporočile svojo soglasnost,

— izrečeni so bili pomisleki glede časovne stiske in da bi se v bodoče dala v javno razpravo širša kandidatna lista, nekaj pomislekov se je nanašalo na še vedno neustrezno kadrovsko politiko Slovenije,

— novi predlogi za možne kandidate so bili za Staneta Kavčiča (Celje, Gornja Radgona, Slovenske Konjice, Koper, Kamnik), za Edvarda Kardelja (Gornja Radgona, Idrija, Zagorje), za Janeza Vipotnika (sektorski posvet koroških občin in Kočevje) za Janka Smoleta (Celje) in Toneta Kropuška (Kočevje).

Raprave o predlogu možnih kandidatov in o poročilu o javni razpravi ni bilo. Oba kandidata sta bila soglasno sprejeta za kandidata za člana predsedstva SFRJ (glej zapisnik seje republiške konference SZDL).

VII. Potek akcije poslancev za novega kandidata

Že med zasedanjem republiškega zbora je poslanec Cene Matičič prosil tov. Jožeta Packa, sekretarja tov. Edvarda Kardelja, da bi

omogočil, da se poslanci sestanejo s tov. Kardeljem in mu predlagajo kandidaturo za člana predsedstva SFRJ. Tovariš Kardelj jih zaradi bolezni ni mogel sprejeti. V prisotnosti poslanca Ceneta Matičiča je s tov. Kardeljem govoril tov. Pacek in ga obvestil o želji poslancev. Ponovno je tov. Kardelj zavrnil kandidaturo in izrazil, da je bolje, če kandidirajo mlajši od njega in da se misli posvetiti delu v predsedstvu ZKJ.

Tov. Cene Matičič je zaradi tega v imenu 25 poslancev 13. VII. poslal tovarišu Kardelju naslednje pismo (povzetek):

— prav je, da je bil 8. VII. na seji republiškega zbora sprejet amandma, da lahko 20 poslancev predlaga dodatnega kandidata za člana predsedstva SFRJ poleg SZDL;

— opisuje zasluge tov. Kardelja, zaradi katerih bi bili želeli, da bi bil kandidat za člana predsedstva SFRJ;

— javnosti sploh niso bili razloženi vzroki, zakaj tov. Kardelj ni na kandidatni listi;

— obžalujejo, da ne sprejema kandidature, zato so predlagali dr. Ernesta Petriča, ki je najprej sprejel kandidaturo in nato po razgovoru z ustreznimi organi skupščine kandidaturo odklonil (glej pismo skupine poslancev in zapisnik razširjene seje komiteja ObK ZK Domžale, 16. 7. 1971).

P. S.: Podpisnik o tem pismu niso bili obveščeni v telefonskem razgovoru.

Opoldan 13. VII. sta poslanca Cene Matičič in Tone Remc predlagala tov. dr. Ernestu Petriču kandidaturo. Dr. Petrič je prosil za premislek do 20. ure istega dne, da bi se lahko tudi posvetoval z odgovornimi tovariši. Zvečer je dal pristanek s pripombo, da je še vse odvisno od razgovora s tov. Sergejem Kraigherjem naslednjega dne. V popoldanskem času so poslanci Cene Matičič, Tone Remc in Ivan Kreft iz skupščine klicali po telefonu skupno 29 poslancev, od katerih je 25 pristalo na predlog, da se dr. Ernesta Petriča predlaga za dodatnega kandidata za predsedstvo SFRJ. Poslanci, ki so pristali, da se podpišejo, so (tisti, ki so bili navedeni na predlogu o kandidatu, ki je bil poslan predsedniku skupščine):

Batista Milan, poslanec PKZ, volilna enota Kranj
Božiček Benjamin, poslanec RZ, volilna enota Šmarje pri Jelšah
dr. Celestin Miran, poslanec SZZ, volilna enota Domžale
Finžgar Peter, poslanec PKZ, volilna enota Škofja Loka
dr. Hodalič Milan, poslanec SZZ, volilna enota Lj.-Vič-Rudnik
Hasl Miran, poslanec PKZ, volilna enota Koper
Kastrin Vida, poslanka RZ, volilna enota Lj.-Center
Kreft Ivan, poslanec RZ, volilna enota Gornja Radgona
Maček Polde, poslanec RZ, volilna enota Lj.-Moste-Polje
Majerič Avgust, poslanec RZ, volilna enota Maribor VI
mgr. Matičič Cene, poslanec RZ, volilna enota Domžale
Mikluš Ivo, poslanec GZ, volilna enota Maribor

Okršlar Anica, poslanka SZZ, volilna enota Ljubljana-Šiška
Osredkar Slavko, poslanec SZZ, volilna enota Jesenice
Pogačnik Jože, poslanec GZ, volilna enota Domžale
Polič Miloš, poslanec RZ, volilna enota Ljubljana-Bežigrad
Pučnik Ivan, poslanec RZ, volilna enota Slovenska Bistrica
Rebek Rudi, poslanec RZ, volilna enota Ajdovščina
Remc Tone, poslanec RZ, volilna enota Ljubljana-Center
Roter Zdenko, poslanec RZ, volilna enota Ljubljana-Bežigrad
dr. Rus Vojan, poslanec RZ, volilna enota Ljubljana-Šiška
Sonc Ivo, poslanec GZ, volilna enota Domžale
Svetel Franc, poslanec RZ, volilna enota Kamnik
Tavčar Marjan, poslanec PKZ, volilna enota Nova Gorica
Zupan France, poslanec PKZ, volilna enota Lj.-Vič-Rudnik
Na osnovi teh podpisov oziroma pristanka poslancev za predlog, je poslanec Cene Matičič v njihovem imenu poslal predlog za kandidata predsedniku skupščine SRS (v dopisu so poslanci podpisani z l. r.).

14. VII. je po razgovoru s tov. Kraigherjem dr. Ernest Petrič pismeno obvestil Ceneta Matičiča in druge poslance, da ostopa od kandidature, o tem je obvestil tudi tov. Kraigherja. Po tem je Cene Matičič v imenu poslancev tudi umaknil kandidaturo in o tem obvestil predsednika skupščine (na osnovi zapisnika posvetovanja poslancev vseh zborov zvezne skupščine in skupščine SRS gorenjske regije, članov medobčinskega sveta Gorenjske in drugih predstavnikov, dne 19. VII. 1971, pismo Ceneta Matičiča predsedniku Kraigherju o predlogu novega kandidata in umik predloga).

VIII. O iniciativi poslancev je Cene Matičič obvestil tudi predsednika kluba poslancev SRS in predlagal, da bi upravni odbor kluba podprl njihov predlog. To je že pred sejo upravnega odbora zavrnil predsednik kluba. **Upravni odbor kluba poslancev SRS** je na svoji seji 15. VII. obsodil tak način dela poslancev in pripravljanja novega predloga, katerega upravni odbor kluba poslancev niti po svoji funkciji nima pravice podpreti. Predlagajo, da se ustrezni regionalni klubi pogovorijo s podpisniki, zlasti z iniciatorji. Na tej seji upravnega odbora je bil prisoten tudi poslanec Hasl, ki je bil med podpisniki predloga. Navaja potek razgovora med njim in Cenetom Matičičem. Med drugim pravi, da mu je Matičič rekel, da se tov. Kardelj strinja s predlogom za Petriča, sam pa odklanja kandidaturo, ker je potrebno, da so v predsedstvu mlajši (zapisnik 7. seje upravnega odbora kluba poslancev SRS, 15. VII., dopis št. 0602-7/71).

IX. Dne 15. VII. so o akciji 25 odposlancev razpravljali **ljubljanški poslanci in predstavniki družbenopolitičnih organizacij**. Po razpravi, v kateri so bili podani poteki akcije in utemeljitev, so bili sprejeti naslednji zaključki:

1. Današnji razgovor je bil koristen.
2. Poslance kot aktivne družbenopolitične delavce je treba bolj povezati s SZDL.

3. Ugotovili smo veliko pomanjkljivosti v kadrovske politiki in s tem nalagamo SZDL in drugim, da se angažirajo na uveljavljanju politike, ki smo jo v načelu sprejeli; zagotovitev možnosti, da se morajo zagotoviti vsi interesi na ustreznih telesih.

4. O postopku je treba še govoriti in predlog je, da se v okviru aktiva komunistov ali v okviru kluba poslancev to dokončno razčisti.

5. Strinjamo se s pozivom, da se podpre lista, ki jo je predlagala SZDL.

6. Na osnovi informacije tov. Packa in tov. Remca ugotovimo, da je bil odnos skupine do tov. Kardelja dober.

(Glej zapisnik seje ljubljanskih poslancev in predstavnikov družbenopolitičnih organizacij).

X. Dne 16. VII. 1971 je o akciji poslancev razpravljajal **razširjeni komite ObK ZK Domžale**. Kratek povzetek seje:

— omenjeno je bilo, da se sumi, da je bila akcija naperjena proti Mitji Ribičiču;

— tov. Cene Matičič je razložil potek dogodkov (že prej omenjeni), prebral pismo tov. Edvardu Kardelju. Menil je, da postopek v SZDL ni bil popolnoma v redu, ker so se pojavili očitki na občinskih konferencah SZDL in tudi na mestni konferenci SZDL v Ljubljani. Prebral je tudi predlog kandidature in umik, ki ga je poslal predsedniku skupščine SR Slovenije. Prikazal je tudi potek razgovora, ki ga je imel po telefonu s poslanci;

— zanikal je, da je bila akcija naperjena proti tov. Ribičiču in da se je z imenom Kardelj manipuliralo pri pridobivanju podpisov. Še posebej poudarja, da akcija ni bila naperjena proti politiki SZDL in ZK;

— prisotni so obsodili postopek, ker na tak način se ne more reševati kadrovske politike Slovenije, katero skupina iniciatorjev obsoja;

— na seji je bilo izrečenih nekaj ostrih kritik na račun delovanja občinske konference SZDL Domžale in še zlasti v primeru predloga kandidatov za člane predsedstva SFRJ. Na seji so bili sprejeti naslednji sklepi:

1. Predlog podpisnikov za dodatnega kandidata za predsedstvo SFRJ iz SRS ne ruši samo dogovore v SZDL in ZK, ampak v celotni Sloveniji in je zato huda politična diverzija, od katere se morajo podpisniki javno ograditi.

2. Proti podpisnikom morata SZDL in ZK ukrepati in ugotoviti njihovo moralno politično odgovornost, saj je ta akcija naperjena proti politiki ZK in SZDL.

3. Huda pomanjkljivost občinskega vodstva SZDL je, da v občini ni bila organizirana obravnava in razprava o predlogih RK SZDL. Treba je ugotoviti stopnjo odgovornosti sekretarja in predsednika občinske konference SZDL in s tem ustrezno tudi ukrepati.

4. Oceniti je treba moralno politične posledice, ki jih je povzročil predsednik občinske konference SZDL, ki v normalnem postopku ni javno povedal in zastopal stališč, s svojim podpisom za dodatnega kandidata pa je kršil svoje splošne sprejete dogovore o organizaciji SZDL in ZK. Glede na to, da to ni prva napaka v zadnjih dneh, predlagam, da odstopi s svojega položaja, ki mu tudi po statutu ne pripada.

(Glej zapisnik seje.)

XI. Dne 17. VII. 1971 je tov. Vojan Rus, poslanec in podpisnik predloga, poslal pismo tov. Kraigherju, Popitu in Vipotniku, v katerem poudarja (povzetek) dobronamernost iniciative, ki izvira iz želje, da se popravijo slabosti kadrovske politike in zvezne gospodarske politike. V pismu zavrača vse ocene, da so iniciatorji na političantski in diverzantski način uporabili Kardeljevo ime in za njim skrivali kandidaturo dr. Petriča. Meni tudi, da je neumestno podvzeti politične ukrepe proti iniciatorjem. (Glej pismo dr. Vojana Rusa tov. Kraigherju, Popitu in Vipotniku, dne 17. VII. 1971.)

XII. Dne 19. VII. 1971 je občinska konferenca SZDL Ljutomer poslala informacijo, v kateri sporoča, da je ožji politični aktiv obravnaval nekatera kadrovska vprašanja in obsojajo način, ki si ga je izbrala skupina poslancev za kandidiranje dodatnega kandidata za listo predsedstva SFRJ. Smatrajo, da so tovariši, ki jih je predlagala republiška konferenca, dobili široko podporo v njihovi občini (dopis ObK SZDL Ljutomer, št. 07-80/8-71).

XIII. Dne 19. VII. 1971 je regionalni klub poslancev Gorenjske skupno s člani medobčinskega sveta Gorenjske in drugimi predstavniki obravnaval tudi akcijo skupine poslancev. Potek akcije je opisal tov. Martin Košir in med drugim omenil tudi, da je 14. VII. 1971 skušal opozoriti zlasti poslance člane sekretariata tega kluba, da naj bodo pri podpisovanju previdni, ker akcija ni usklajena s stališči ZK in SZDL, ampak je to privatna iniciativa.

Na sestanku je poslanec Osredkar Slavko, podpisnik predloga izjavil, da je v trenutku pristanka mislil, da se predlaga dr. Petriča za člana predsedstva SRS (tov. Edvard Kardelj naj bi kandidaturo odklonil zaradi starosti, mu je rekel Matičič, drugače je pogovor tekkel kot je omenjeno v izjavi treh poslancev).

Poslanec Milan Batista, podpisnik predloga, izjavlja, da se je njegov podpis zlorabil in da o akciji ni imel veliko pojma.

Poslanec dr. Ernest Petrič je opisal potek razgovorov s poslancema Cenetom Matičičem in Tonetom Remcem, nakar ju je prosil za premislek. Popoldan 13. VII. je poskušal najti tov. Sergeja Kraigherja in tov. Kavčiča, vendar sta bila službeno odsotna. S tov. Kraigherjem se je dogovoril za sestanek za naslednji dan (14. VII. ob 8. uri). Zvečer je obvestil iniciatorje, da da svoje soglasje, ki ga pa veže na pogoj poteka konsultacij v slovenskem političnem vrhu. Po pogovoru s tov. Kraigherjem je s pismom 14. VII. obvestil podpisnike

in tov. Kraigherja, da soglasje političnih dejavnikov v SRS ni podano in s tem ni realiziran osnovni pogoj za kandidaturo, ki jo s tem umika. Pri tem poudarja, da se ni predhodno z nikomer pogovarjal, da bi ga kdo predlagal ali glasoval zanj. Smatra tudi, da kandidature v političnem smislu dokončno tudi ni dal.

Poslanec Tone Remc (sestanku je prisostvoval na željo tov. Matičiča, ki je bil zadržan) je ponovno zagovarjal akcijo, predvsem pa kandidaturo tov. Edvarda Kardelja z naslednjimi argumenti:

1. zaradi njegove pomembne vloge v naši zgodovini in da se ga predlaga prav v trenutku, ko se pojavljajo sovjetski pritiski na Jugoslavijo in

2. da ni bila spoštovana pri kadriranju Titova misel, da morajo v predsedstvo priti najvplivnejši, najuglednejši, ki imajo v svojih republikah in pokrajinah največjo moralno politično moč.

Tov. Remc omenja tudi, da je točno, da je v soboto (datum?) tov. Matičič vprašal tov. Maro Bešter, če sprejme kandidaturo, v kolikor je dr. Ernest Petrič ne bi sprejel. Kandidaturo je odklonila izključno iz zdravstvenih razlogov. (Kasneje omenja, da s študenti ni bilo govora o Ernestu Petriču, temveč da je možni kandidat Edvard Kardelj, če odkloni se opravi razgovor z Beštrovo, zapisnik te seje str. 36).

V svoji diskusiji poudarja, da so želeli omogočiti, da poslanci glasujejo na odprti listi.

Prisotni so zavzeli stališča, ki jih je na seji podal tov. Skok (glej prva dva sklepa razširjene seje komiteja ObK ZK Domžale, točka IX). (Glej zapisnik seje regionalnega kluba poslancev Gorenjske —

3. točka dnevnega reda).

XIV. Dne 19. VII. 1971 so iniciatorji poslali predsedstvu skupščine naslednjo izjavo:

mgr. Cene Matičič, poslanec republiškega zbora Skupščine SR Slovenije

Ivan Kreft, poslanec republiškega zbora Skupščine SR Slovenije

Tone Remc, poslanec republiškega zbora Skupščine SR Slovenije

Glede na izjave nekaterih poslancev, po katerih naj bi bili poslanci — sopedlagatelji — kandidature tov. dr. Ernesta Petriča ob telefonski konzultaciji dne 11. 7. od 15. ure napačno seznanjeni oziroma dezinformirani, se smatramo obvezne, da

izjavimo naslednje:

Skupno je bilo konzultiranih 29 poslancev.

25 poslancev se je izrazilo za da.

2 poslanca sta se izrazila za »da«, vendar se nista strinjala s kandidatom.

2 poslanca sta zahtevala premislek do naslednjega jutra.

Sporočilo, ki si ga je tovariš Matičič že v samem pričetku koncipiral,

je bilo v vseh primerih isto, potekalo pa je ob navzočnosti vseh treh, takole:

1. Matičič je najprej govoril o amandmaju k zakonu. Če je bil poslanec član republiškega zbora, ga je le vprašal, če ga pozna in če je bil na seji republiškega zbora, ko smo ga sprejeli, navzoč.

Če poslanec republiškega zbora na seji republiškega zbora, ko je bil amandma sprejet, ni bil navzoč oziroma če je bil poslanec član nekega drugega zbora, mu je Matičič razložil vsebino amandmaja, kot tudi razloge zaradi katerih je bil sprejet.

2. Verjetno si misliš, da amandma nima samo temeljitega teoretičnega pomena. Je tudi praktičnega značaja. Takoj po sprejemu smo posredno stopili v stik s tov. Kardeljem in zaprosili, da nas sprejme po prihodu v Ljubljano.

Danes je tov. Kardelj, potem ko je bil seznanjen, da ga želimo kandidirati za člana predsedstva, izjavil, da sicer s simpatijo sprejema to pobudo, vendar pa iste iz že znanih razlogov ne more sprejeti. Navedel je tudi dodatni razlog in sicer: da je že nekoliko star in da naj pridejo v predsedstvo mlajši ljudje. Hudo obžaluje, da nas zaradi bolezni ne more sprejeti, celo novega mandatorja Bijelića je sprejel skoro da v postelji.«

3. Danes opoldne smo nato stopili v stike s tovarišem dr. Ernestom Petričem, poslancem prosvetno kulturnega zbora naše skupščine in članom izvršnega sveta. Če pravim »mi«, mislim na tovariša Krefta, Remca in mene. Ta je pobudo v načelu sprejel. Izjavil pa je, da bo dokončno izjavil danes zvečer. Današnje popoldne se namreč posvetuje.

4. »Za to akcijo potrebujemo 20 predlagateljev. Vprašujem te, ali si pripravljen biti na listi predlagateljev ali ne.«

5. »Pazi dobro.«

»Če bo dr. Petrič zvečer izjavil, da kandidaturo sprejema, potem bomo predlog napisali in ti boš med predlagatelji. Če bo izjavil, da kandidature ne sprejema, potem pade stvar v vodo; se pravi, da v tem slučaju predloga ne bo in da o tem ne govorimo več.

6. »Torej kako se odločaš, »da« ali »ne«.

Vsi podpisniki izjavljajo, da je iz samega koncepta verno in po vestnosti reproducirano to, kar je tovarič Matičič govoril.

mgr. Cene Matičič, l. r.
poslanec republiškega zbora
Skupščine SR Slovenije

Ivan Kreft, l. r.
poslanec republiškega zbora
Skupščine SR Slovenije

Tone Remc, l. r.
poslanec republiškega zbora
Skupščine SR Slovenije

V Ljubljani, 9. 7. 1971.

To izjavo je tov. Jože Pacek korigiral v svojem dopisu trem podpisnikom izjave: Izjava poslancev Matičiča, Krefta in Remca z dnem 19. 7. 1971 pod točko 2 ni točna: dodane so zlasti besede:

1. da sicer s simpatijo sprejema to pobudo,
2. da je že nekoliko star,
3. hudo (obžaluje itd.)

Izpuščeno pa je:

1. (...) da naj pridejo v predsedstvo mlajši ljudje **od njega**.

Končna interpretacija (o Bijediću) pa ni Kardeljeva, temveč Packova razlaga. (Glej pismo tov. Packa podpisnikom izjave.)

XV. Poslanec Cene Matičič je dne 19. VII. poslal predsedniku ObK SZDL Domžale dopis, v katerem ga prosi, da se sproži postopek za **odvzem mandata**, ker je bila akcija poslancev ocenjena s strani ZKS kot huda politična diverzija in nasprotovanje politiki ZK in SZDL.

O svojem pismu predsedniku ObK SZDL Domžale je obvestil tudi predsednika skupščine tov. Kraigherja. Obenem ga je tudi obvestil o pismu vsem skupščinskim in zborovskim organom, katerih član je, da ga do nadaljnjega opravičijo na vseh sejah.

Ti dve pismi je posredovala republiški konferenci ObK SZDL Domžale in prosila republiško konferenco za mnenje. (Glej dopis ObK SZDL Domžale z dne 20. VII. 1971.)

Po razgovoru na univerzitetnem komiteju je Matičič svojo prošnjo o odvzemu mandata preklical.

XVI. Na zasedanju vseh zborov skupščine SRS 21. VII. 1971 je tov. Janez Vipotnik podal predlog republiške konference za kandidate za člane predsedstva SFRJ. Kratek povzetek utemeljitve:

— kljub časovni stiski je Socialistična zveza uspela opraviti postopek za kandidiranje, v katerem je bilo omogočeno vsem družbenopolitičnim dejavnikom v občini in republiki izraziti svoje mnenje;

— vrzel je bila v tem, da so bili poslanci ponekod premalo pritegnjeni k sodelovanju;

— podčrtal je, da je temeljna organizirana politična nosilka kandidacijskega postopka Socialistična zveza, pri čemer imajo poslanci pravico do pobud v kandidacijskem postopku SZ;

— zavedati se je treba, da resnična demokratičnost ni v črki, temveč v organiziranem demokratičnem postopku, kjer morajo imeti možnost vplivanja občani in obstoječi družbenopolitični dejavniki;

— zaradi kratkega časa iniciativa 25 poslancev ne bi mogla biti verificirana v širšem družbenem prostoru. Štirje od podpisnikov so člani republiške konference SZDL ali občinskih vodstev SZDL in bi lahko na seji republiške konference SZDL predlagali svoje dodatne predloge;

— med poglavitnimi vzroki zakaj tov. Edvar Kardelj ni na kandidadni listi je ta, da se želi posvetiti idejnopolitičnim vprašanjem raz-

voja jugoslovanske družbe in se angažirati predvsem v predsedstvu ZKJ;

— v nadaljnjem besedilu ugotavlja tov. Vipotnik, da tov. Ribičič kot predsednik ZIS ni doživljal dovolj podpore, medtem ko je bila družbeno politična situacija izredno težka in zapletena v času njegovega mandata;

— podal je tudi obrazložitev za tov. Marka Bulca;

— zaradi sedanjega gospodarskega in političnega položaja Slovenije v Jugoslaviji se je izoblikovalo mnenje, da bi sedanji vodilni ljudje v Sloveniji, kolikor je mogoče, ostali na svojih dosedanjih mestih. To mnenje je dobilo precejšnjo podporo v mnogih občinskih konferencah SZDL.

(Glej Delo, 22. VII. 1971, str. 4, Utemeljitev Janeza Vipotnika na skupni seji vseh zborov skupščine SRS.)

XVII. Dne 28. VII. 1971 je bila razširjena seja izvršnega odbora ObK SZDL Domžale, kateri sta prisostvovala tudi tov. Janez Vipotnik in Stane Markič.

Prisotni so ponovno obsodili akcijo 25 poslancev. Bili so mnenja, da to ni samo navadna politična napaka ter bodo morali biti v bodoče bolj pozorni zlasti pri naslednjih volitvah. Predlagali so tudi, da se poslanca Matičiča izključi iz ZK in da se mu odvzame poslanski mandat. Na koncu je bilo sprejeto naslednje stališče:

1. Občinska organizacija SZDL ni nikdar in nikakor dajala podpore tovarišu Matičiču za kakršnekoli take akcije kot je bila ta.

2. Izvršni odbor je ostro obsodil zadeve in istočasno zahteval sankcije za Matičiča in za druga dva iniciatorja te akcije. Tov. Matičiča se obvesti, da je izvršni odbor to akcijo obravnaval in sklenil, da je najbolje, da on da ostavko, v kolikor pa ne, da bomo sprožili postopek za odpoklic.

(Glej zapisnik seje.)

XVIII. Sekretariat CK ZKS je 30. VII. razpravljal o akciji 25 poslancev in jo obsodil.

XIX. Dne 2. VIII. 1971 je dr. Vojan Rus, poslanec in podpisnik predloga, poslal predsedstvu skupščine SRS, predsedstvu RK SZDL Slovenije in sekretariatu CK ZKS pismo (pismo je priloženo materialu). Dan kasneje pa je predložil RK še dodatne predloge in pripombe ter članek, ki ga je poslal tudi »Delu«. (Oboje je priloženo.)

XX. Občinska konferenca SZDL Domžale je dne 2. VIII. 1971 poslala republiški konferenci anonimno pismo, ki ga je VbK sprejela 11. VII. 1971 z naslednjo vsebino:

Tov. Stane Kavčič in
SZDL Domžale!

Če mislite Domžalčani incenirati namerno njegovo ostavko, ker Vam natočajo najčistejše v i n o , potem znajte, da smo za obema.

XXXI. O nastali situaciji so tekle razprave v organizacijah Socijalistične zveze po občinah in nekaterih drugih političnih organizacijah in regionalnih klubih poslancev.

Tako so ta pojav obravnavale in ga tudi obsodile naslednje organizacije SZDL v občinah:

1. Domžale	28. 7. in 2. 8. 1971
2. Dravograd	26. 8. 1971
3. Gornja Radgona	12. 8. 1971
4. Idrija	2. 8. 1971
5. Laško	2. 9. 1971
6. Litija	30. 8. 1971
7. Ljutomer	19. 7. 1971
8. Logatec	25. 8. 1971
9. Mozirje	27. 8. 1971
10. Nova Gorica	30. 8. 1971
11. Tržič	5. 8. 1971
12. Zagorje	2. 9. 1971
13. Ljubljana-Mesto	10. 8. 1971

Razprave v organizacijah SZDL v občinah so se vršile v večini primerov v izvršilnih (ponekod razširjenih) organih občinskih konferenc SZDL.

Izvršni odbor skupnosti študentov je o tem razpravljal in tudi do tega zavzel stališča na svoji seji — 6. avgusta 1971.

Komite univerzitetne konference ZKS je o tem razpravljal in sprejel stališča na seji 30. in 31. avgusta t.l.

Centralni komite ZKS Slovenije je na prošnjo uredništva lista DELO podal izjavo, ki jo je DELO tudi objavilo. O tem pa sta poročala tudi radio in televizija.

Predsedstvo republiške konference SZDL je na 32. seji — 6. septembra t.l. razpravljalo o akciji 25 poslancev in potrdilo stališča, ki jih je zavzel do tega problema izvršni odbor RK SZDL Slovenije na seji 11. avgusta 1971. O tem bo poročano tudi na seji republiške konference SZDL Slovenije.

DOKUMENTACIJA

1. Sklep 7. seje CK ZK Slovenije.
2. Skupna seja izvršnega odbora in volilne komisije republiške konference SZDL Slovenije, 14. maja 1971.
3. Pismo občinskim konferencam SZDL Slovenije — 17. maja 1971.
4. Seja predsedstva republike konference SZDL — 22. maja 1971.
5. Seja predsedstva republiške konference SZDL — 28. maja 1971.
6. Soglasja k predlogu kandidatov:
 - IS SR Slovenije — 10. junija 1971, dopis 020-68/71
 - RK ZM Slovenije — 9. junija 1971, dopis II-41/3-71

— RS ZS Slovenije — 14. junija 1971, dopis 07-sl/71

— Skupščina SR Slovenije — telefonsko sporočilo

— CK ZKS — ustavna potrditev

7. Zabeležke iz sej v občinah — organi občinskih konfrenc SZDL.

8. Stališča izvršnega odbora republiške konference SZDL Slovenije, 11. avgusta t.l., objavljeno v javnih občilih.

9. Stališa izvršnega odbora skupnosti študentov — 8. avgust t.l. objavljena v DELU.

10. Stališča univerzitetnega komiteja ZKS, objavljena v Ljubljanskem dnevniku — 31. 8. t.l. in DELU 1. 9. 1971.

11. Izjava CK ZK Slovenije — poročano v radiu in televiziji 2. septembra t.l., objavljeno v DELU 3. 9. 1971.

12. Seja predsedstva in izvršnega odbora republiške konference SZDL Slovenije — 6. septembra 1971 — informacija objavljena v DELU — 7. septembra 1971.

13. Izjave o poteku »akcije 25 poslancev« od 19. poslancev — podpisnikov

14. Razprave s poslanci v okviru regionalnih klubov poslancev in seje UO kluba poslancev Skupščine SRS.

15. Kratka analiza poteka verifikacije kandidatov za člane predsedstva SFRJ v občinah.

Ljubljana, 7. septembra 1971

Izjave poslancev

SOCIALISTIČNA ZVEZA DELOVNEGA LJUDSTVA SLOVENIJE REPUBLICKA KONFERENCA

Svetelj Franc

poslanec skupščine SRS

Izjava glede podpisa dodatne kandidature za člana predsedstva SFRJ V zvezi z dodatnim predlogom za člana predsedstva SFRJ, ki ga je pripravila skupina poslancev skupščine socialistične republike Slovenije, izjavljam, da takega predloga nisem podpisal. Nesorazum je nastal, verjetno zaradi tega, ker sem bil med predlagatelji amandmana, po katerem lahko tudi skupina 20 poslancev po predhodnem postopku predlaga kandidate za člane predsedstva SFRJ, ki ga je republiški zbor tudi soglasno sprejel.

V Kamniku, 15. julija 1971

SVETELJ Franc, l. r.

M. Celestina

Št. 02-82/3—71

10. 8. 1971

Na mojo željo se je dne 9. avgusta 1971 oglasil na komiteju tovariš dr. Miran Celestina, republiški poslanec SZZ iz Mengša.

Imenovani je dal telefonski pristanek tovarišu Cenetu Matičiču, da se dodatno kandidira v predsedstvo SFRJ iz Slovenije tov. dr. Ernesta Petriča. Tako je namreč razvidno iz pisma, ki ga je tovariš Cene Matičič poslal tovarišu Kraigherju, predsedniku skupščine SRS.

Tovariš dr. Miran Celestina o svojem rristanku govori takole: »Tovariš Cene Matičič me je dne 13. 7. ob . . . uri poklical. Ves pogovor

je trajal dobro minuto. Vprašal me je, če poznam amandma itd. Odgovoril sem mu, da ga poznam. Nato je dejal, da me zaenkrat samo informira o nameravani akciji... in da so že vprašali tovariša Kardelja... ter da so dobili pristanek dr. Ernesta Petriča... da gredo še k tovarišu predsedniku Kraigherju ter mi na koncu dejal: »... če bo potrebno imeti tvoj podpis, te bom ponovno poklical«... Na vse to sem mu pritrdilno odgovoril. Toda on me ponovno ni poklical, kot je obljubil.

Zato trdim, da jaz nisem dal pristanka oziroma podpisa, da se dodatno kandidira dr. Ernesta Petriča.«

Zapisal: A. Skok, l. r.

Dr. Miran Celestina je zapis pregledal in se z njim strinja.

Domžale, dne 10. 8. 1971

M. Celestina, l. r.

Majerič Avgust

poslanec rep. zbora

Skupščine SRS

IZJAVA

Na željo predsednika obč. konference SZDL Maribor dajem v zvezi z »akcijo 25 poslancev« naslednjo izjavo:

S predlogom kandidature za dodatni predlog člana predsedstva za tovariša Kardelja oziroma tovariša Petriča sem soglašal v globokem prepričanju, da s tem ravnam v skladu z zakonom in v prid demokratičnosti celotnega postopka.

S podpisom v nobenem primeru nisem hotel »minirati« koga od obeh že postavljenih kandidatov, ampak sem menil, da je lahko le v prid demokratičnosti postopka (kot je bilo ob priliki razprave o zakonu o volitvah članov predsedstva posebej poudarjeno na našem zboru), če ima tudi volilno telo, poleg SZDL kot glavne nosilke kandidacijskega postopka, pravico kandidiranja.

Zavedam se, da imajo forumi SZDL in ZK vso pravico razpravljati o aktivnosti poslancev ter izrekati o tem mnenje, če imajo za to tehtne razloge. Menim pa, da bistvo razprave ali celo obsodbe ne moremo prenesti na za akcijo nepomembne podrobnosti okoli zbiranja podpisov ali celo rekonstrukcije pogovorov med posameznimi poslanci.

Svoje stališče sem pripravljenn zagovarjati na vsakem forumu kot tudi na zboru volivcev. Prepričan sem, da bo resnični prispevek k poglobljanju demokracije lahko pomenila samo strpna in argumentirana razprava o tem ali so v samem postopku resnično obstajali poizkusi politične diverzije in ali so bile v ozadju akcije socializmu in samoupravljanju sovražne sile. V tem primeru bom tudi jaz akcijo najostreje obsodil in se od nje javno distanciral.

Mb., 20. 8. 1971

Avgust Majerič, l. r.

Mikluš Ivo

poslanec gosp. zbora
Skupščine SRS

Na prošnjo tov. Gaveza, predsednika Občinske konference SZDL, dajem v zvezi z angažiranostjo v »akciji 25 poslancev« naslednjo izjavo:

Dne 12. (ali 13.) julija me je proti večeru po telefonu poklical tov. Majerič, poslanec republiškega zbora. Informiral me je o sprejetem amandmaju, ki daje možnost, da tudi 20 poslancev predlaga kandidata za člana predsedstva SFRJ. Povedal mi je tudi, da tečejo s tov. Kardeljem razgovori o kandidaturi. Vprašal me je, če je računati na mojo podporo predloga. Odgovoril sem pritrdilno.

Na ta telefonski pogovor je bila omejena moja angažiranost v »akciji«. Da sem med podpisniki predloga za kandidaturo tov. Petriča, sem bil nekaj dni za tem informiran ustmeno od tov. Briški Lojzeta, sekretarja Medobčinskega sveta ZK, ki mi je tudi povedal, da je bil predlog medtem tudi umaknjen.

Pismeno pa sem bil seznanjen z vsebino predloga in pisma tov. Kardelju iz materiala, ki sem ga dobil dan ali dva pred 2. skupno sejo vseh zborov Skupščine.

Vse ostalo o »akciji 25 poslancev« sem zvedel iz poročil, ocen in komentarjev ter polemičnih zapisov v dnevnem časopisju, ko sem bil od 22. julija do 10. avgusta na dopustu.

Ne glede na sam potek in na mojo angažiranost v »akciji« sem med »podpisniki« predloga. Kot takemu mi ni bilo vseeno, ko sem prebiral ocene kot npr. »politična diverzija, nasprotovanje stališču političnega vodstva itd...«

Menim, da je cela stvar zavzela že takšen obseg, da več škodi kot koristi. Pri vsem tem pa puščamo ob strani vrsto nerešenih problemov, ki so za naš celotni razvoj mnogo pomembnejši kot pa »akcija 25 poslancev«.

Mb., 20. 8. 1971

Mikluš Ivo l.r.

Ivan Pučnik

IZJAVA

Pred sprejetjem zakona o izvolitvi članov predsedstva SFRJ, sem se dogovarjal s skupino poslancev, da bi bilo umestno, da se k predlogu zakona predlaga amandma, ki bi dopuščal možnost, da tudi skupina poslancev lahko predlaga sokandidate. V tem predlogu amandmaja sem samo videl eno izmed mnogih oblik, s katerimi skoraj vsakodnevno bogatimo naš samoupravni sistem. Zato sem amandma tudi podpisal in zanj glasoval.

Po sprejetju amandmaja sem v avli skupščine prisostvoval razgovoru skupine, kjer smo se dogovarjali, da bi k že podanim predlogom dodatno predlagali sokandidate in da bi prišli v poštev tov. Edvard Kardelj, Mara Bešter ali Ernest Petrič. Takrat sem tov. Tonetu Remcu izjavil, da vsled oddaljenosti ne morem imeti z ostalimi vsakodnevnih stikov, da ga pa pooblašчам, da lahko tudi mene smatra kot podpisnika predloga sokandidature.

Čez nekaj dni mi je tov. Tone Remc sporočil po telefonu, da je tov. Edvard Kardelj odklonil kandidaturo, ker se namerava posvetiti drugemu delu. Vprašal me je, če se strinjam s kandidaturo tov. Ernesta Petriča, za kar sem mu odgovoril pritrdilno in ga pooblastil, da lahko med predlagatelje napiše tudi moje ime.

Smatram, da je groba obsodba skupine občanov, ki so v svojstvu poslancev povzeli določeno iniciativo, za katero ni bilo nobenih škodljivih namenov, prešla koristne okvirje in škoduje političnemu razpoloženju naših občanov.

Slov. Bistrica, 24. 8. 1971

Ivan Pučnik l.r.

Zapis razgovora s tovarišem Rebek Rudijem v Ajdovščini 25. avgusta 1971

Na razgovoru v zvezi z »Akcijo 25 poslancev« je tovariš Rebek Rudi izjavil naslednje:

1. Ne strinjam se z naslovom »Akcija 25« poslancev, ker to ni bila akcija 25 ljudi. Naj se govori o akciji organizatorjev.

2. Če se nekdo ne strinja s predlogom za tovariša Kardelja bi bilo čudno.

3. Gre za telefonski poziv tovariša Matičiča, katerega poznam iz časov, ko je služboval v Ajdovščini. Poklical me je iz Ljubljane in mi dejal: Informirali smo o potrebi dodatni kandidaturi tovariša Kardelja, ki je bil zadovoljen, da je bil sprejet predlagani amandma na skupščini, ker je to odraz nadaljnje demokratizacije v družbi. Obenem je povedal, da so bili pri tovarišu Kardelju, ki bo baje privolil v kandidaturo, če pa on ne bo privolil, bodo predlagali dr. Petriča (nisem vedel za koga gre) s katerim predlogom se tudi tovariš Kardelj strinja.

Ob tem je vprašal, če lahko tudi v mojem imenu opravijo ta predlog, ne da bi mi karkoli govoril o mojem podpisu.

Popolnoma sem bil prepričan, da gre za sodelovanje s tovarišem Kardeljem, ker sem tako razumel tovariša Matičiča.

Mislim, da je tovariš Matičič poznal moj odnos do osebnosti in idealov, ki jih gojim do tovariša Kardelja in je zato uporabil tak pristop.

4. Za amandma sploh nisem dodobra vedel, ker sem po posebnem pozivu bil povabljen na sejo občinske skupščine in se seje zbora nisem udeležil.

5. Popolnoma se strinjam z izjavo tovariša Koširja, da gre za »manipulacijo« s »poslanci« in oporekam, da gre za akcijo 25 poslancev.
6. Nisem vedel, da je akcija bila naperjena proti Ribičiču, to sem šele zvedel na skupščini, ampak sem zanj glasoval.
7. Važno je, da povem, da konsultacij o predlogu nisem opravljal, ker je ime tovariša Kardelja padlo najmanj 6 X in sem smatral, da tu niso potrebne konsultacije.

zapisala Nada Majcen

Finžgar Peter

poslanec PKZ

Škofja Loka, Novi svet 10

V zvezi z mojo »privolitvijo« in »podpisom« za kandidaturo tov. dr. Ernesta Petriča za člana predsedstva SFRJ izjavljam:

Tov. Ceneta Matičiča sem osebno spoznal letos 20. aprila, ko sva skupaj v Gorenji vasi razlagala vsebino ustavnih sprememb. Skleпам, da se me je 13. julija, ko je iskal »podpisnike«, spomnil, me našel v telefonskem imeniku in me poklical.

Telefonski razgovor je potekal približno takole (vsebinsko sem izpovedal že na sestanku regionalnega kluba gorenjskih poslancev, 19. 7. 1971 v Kranju).

Tovariš Matičič me je najprej vprašal, če ga poznam. Po pritrdilnem odgovoru me je seznanil s sprejetim amandmanom v republiškem zboru, s tem, da je poudaril soglasnost (ob 5 vzdržanih glasovih) sprejetja.

»Veste«, je nadaljeval, »mnenja smo, da bi bilo umestno predlagati še tovariša Kardelja za člana predsedstva«.

Dobesedno sem mu odgovoril, da tov. Kardelja globoko cenim in jasno soglašam, da tudi on kandidira.

Nato mi je razložil, da bo tov. Kardelj zaradi mnogih obveznosti, kandidaturo odklonil oziroma jo je že, pa zato predlaga dr. Petriča. O njem sem dejal, da ga poznam in nimam osebno nič proti njemu, da pa bi o predlogu vendar še razmislil.

Nato mi je tov. Matičič dejal: »No sicer pa bo kandidaturo verjetno odklonil tudi dr. Petrič. Za njegov pristanek bom zvedel ob 20. uri. V kolikor ne bo pristal smatrajte, kot da nisva govorila in naj razgovor ostane med nama (ob tem sem se zamislil, saj sem vedel, da me kliče iz poslopja skupščine SRS in je poklicni poslanec s številnimi dolžnostmi). Če pa bo pristal, vas bom okrog osme ure ponovno poklical«.

Nato me je vprašal, če poznam še koga od poslancev, ki bi ga lahko »dobil« po »telefonu«. Svetoval sem mu tov. Jožeta Bohinca, poslanca PKZ iz Radovljice.

Bil sem vseskozi doma, ponovnega telefonskega poziva nisem dočakal. Takoj drugi dan sem po telefonu o tem govoril s tov. Martinom Koširjem in sem bil presenečen, ko sem zvedel, da za ta dogodek nič ne ve, ko sta vendar z Matičičem pod isto streho.

Iz zgoraj povedanega je moja vloga pri »akciji 25 poslancev« plastično razvidna, zato se z njenim razpletom in objavah v časopisju (predvsem kar se tiče organiziranega dela 25 poslancev) ne strinjam.

Škofja Loka, 26. avgusta 1971

Peter Finžgar l.r.

Polde Maček

Poslanec republiškega zbora

IZJAVA

V zvezi z »Akcijo 25 poslancev« Republiške skupščine, da predlagajo dodatno kandidaturo dajem sledečo izjavo:

Po sprejemu zakona, ki ga je sprejel Republiški zbor, da je mogoče na iniciativo 20 poslancev predlagati nove kandidate za predsedstvo, me je nekaj dni po tem poklical po telefonu poslanec republiškega zbora Cene Matičič. Rekel mi je, da so on in nekateri drugi poslanci v kontaktu s tov. Edvardom Kardeljem in tov. Petričem in da se pogovarjajo o njihovem pristanku na kandidaturo za predsedstvo. Dalje, da tečejo razgovori z odgovornimi tovariši v Republiški skupščini. Vprašal me je, če podpiram kandidata. Odgovoril sem mu, da podpiram kandidaturo Edvarda Kardelja in tudi tov. Petriča, če kandidat pristane in če da pristanek tudi IS in odgovorni tovariši na Republiški skupščini. Tov. Cene Matičič mi je odgovoril, da je postopek v fazi razgovorov in da bom obveščen ali kandidata pristajata. Tovariš Matičič mi je zagotovil, da v primeru, če kandidata ne pristaneta ni drugih predlogov in se jasno celotna akcija o dodatnih predlogih prekine.

Nekaj dni po tem razgovoru sem dobil pismo tov. Matičiča, iz katerega sem razbral, da Edvard Kardelj na kandidaturo ni pristal, (odgovoril sem preko sekretarja) in da tudi tov. Petrič kandidature ni sprejel ter da je tako iniciativa končana oziroma, da se predlog umika.

O tem, ali je to v skladu s politiko političnega vodstva Slovenije oziroma SZDL nisem razmišljal še predvsem ne zato, ker je bil zakon o možnosti, da 20 poslancev predlaga nove kandidate sprejet z veliko večino glasov in brez pripomb, na seji pa se proti temu ni izrekla niti SZDL oziroma njen predstavnik. Toda ne glede na to, bi tudi brez tega v vsakem primeru podprl kandidaturo Edvarda Kardelja.

V Ljubljani, dne 2. 9. 1971

Polde MAČEK l.r.

IZJAVA

Marjana Tavčar, poslanca prosvetnega kulturnega zbora skupščine SR Slovenije (občina Nova Gorica) v zvezi z »Akcijo 25 poslancev«

1. Zbiranje t. i. dokumentacije o »Akciji«

Sodim, da je akcija Republiškega odbora SZDL, da zbere kompletno dokumentacijo o »Akciji«, docela na mestu, če bo le korektno opravljena in »intervjuvani« poslanci ne bodo izpostavljeni takim ali drugačnim pritiskom.

2. Amandma v Republiškem zboru k postopku o kandidiranju za predsedstvo

Za amandma sem izvedel iz časopisja. Sam pri sebi sem ga že takrat komentiral pozitivno. Logično sem tudi domneval, da bo uporabljen že ob prvi kandidaturi.

Ne strinjam se s tistimi »ocenami« amandmaja, ki jih je bilo moč slišati (še) v odmevih na »Akcijo«, češ da je amandma škodljiv za naš koncept demokracije; češ, da je ves republiški zbor ravnal »politično nezrelo« in da bi bilo treba omenjeni amandma takoj odpraviti.

Sem **proti** ukinitvi omenjenega amandmaja, vendar pa za njegovo dopolnitev v smeri jasnejše opredelitve postopka demokratičnega preverjanja takšne poslanske pobude.

3. Način zbiranja podpisov

Dotičnega dne me je pozno popoldne poklical na dom po telefonu poslanec republiškega zbora tov. Tone Remc (s tov. Remcem se osebno ne poznavam).

Povedal mi je za možnost, ki jo daje amandma, da skupina 20 poslancev lahko predlaga kandidata. Povedal mi je, da gre za pobudo, da poslanci k že predlaganim kandidatom predlagajo še dodatnega kandidata.

Povedal mi je, da so bili že pri tov. Kardelju in ga zaprosili za kandidaturo, vendar pa se je za pobudo zahvalil in jo odklonil.

Tov. Remcu sem izrazil začudenje v zvezi s tem, češ da se mi zdi nenavadno, da so šli povprašat tov. Kardelja, saj ni verjetno, da bi ga bili republiški faktorji pri kandidiranju zaobšli, pač pa so že neki razlogi (ki pa jih jaz ne poznam), da tov. Kardelja ni na kandidatni listi RK SZDL.

Omenjanje imena tov. Kardelja se je omejilo na to pojasnilo, zato zase **ne morem trditi**, da bi bil v tej zvezi kakorkoli zaveden, zaradi česar bi se laže in brez pomisleka odločil za podpis.

Tov. Remc mi je omenil, da so bili za tem pri tov. dr. Petriču, ki da je pozitivno odgovoril na pobudo, da bi on kandidiral. Tov. Remc me je vprašal za mnenje o tov. Petriču. Rekem sem mu, da ga osebno ne poznam, da pa se mi zdi sposoben, razgledan in dina-

mičen človek, kolikor ga poznam preko njegovih nastopov, stališč in publicističnega udejstvovanja.

Tov. Remca sem povprašal, kdo vse od poslancev je doslej že pristal na podpis. Rekel je, da je podpisov že več kot dvajset, vendar pa bi radi zagotovili ustrezno regionalno zastopstvo. Omenil mi je tudi nekaj imen sodelujočih poslancev (Matičiča, Krefka, Mačka, Roterja, Zupana, Hasla). Povprašal me je tudi, kdo so še poslanci s Primorskega. Navedel sem mu nekaj imen.

Svoje soglasje za dodatno kandidaturo sem del **zavestno**, predvsem iz naslednjih razlogov:

- **prvič** — načeloma sem proti zaprtim listam kandidatov;
- **drugič** — ne podpiram kandidata, za katerega med ljudmi ni čutiti nedvoumne podpore; za odgovornejšo funkcijo ko gre, celovitejšo podporo mora kandidat uživati;
- **tretjič** — ničesar politično »diverzantskega« nisem videl v pobudi, da potrebna skupina poslancev predlaga po legalnem postopku dodatnega kandidata;
- **četrtič** — podpiram tiste pobude, ki želijo prekiniti zaprti krog kadrovanja in dajejo možnosti uveljavitve novim, mlajšim silam. Na kraju razgovora s tov. Remcem sem izrazil tudi svojo domnevo, da »uradne« reakcije na pobudo bržkone ne bodo naklonjene.

Tov. Remc mi je v naslednjih dneh telefoniral še dvakrat, trikrat, ko me je informiral o odstopu od kandidature dr. Petriča in o začetkih ukrepa zoper skupino 25 poslancev. Izrazil sem mu tudi svoje nestrinjanje zaradi mojega podpisa k pismu Kardelju, ki ga nisem nikoli dal. (Kopijo pisma sem dobil nekaj dni kasneje.)

4. Reakcija na pobudo 25 poslancev

Obseg in silovitost reakcije izvršilnih vodilnih organov političnih organizacij (ZK, SZDL) na akcijo 25 poslancev me je neprijetno začudil in se z njo načeloma **ne morem strinjati**.

Ne razumem zlasti tistih »prijemov«, ki grobo diskvalificirajo in pavšalno etiketirajo udeležene poslance, dr. Petriča in republiški zbor. Poskusi »političnega obglavljanja« pobudnikov akcije so me v nekem smislu razočarali v veri, da je tudi vodilna kadrovska politika področje široke demokratizacije pri nas in ne le področje kombinacij in monopola ozke skupine ljudi.

Občutek imam, da so ukrepi zoper skupino 25 poslancev med preprostimi ljudmi izzvali precejšnjo pozornost in odmeve, ki so večinoma šli v prid načelom, na katerih je akcija temeljila.

Ukrepi zoper akcijo, prežeti z grožnjami takih in drugačnih sankcij ter pritiskov, so sproščali nekoliko razočarane komentarje o resničnih mejah dobronamerene demokratične pobude pri nas.

Pri idejnih sovražnikih pa je ta gonja bila deležna škodoželjnih pripomb in je v tem smislu politično škodljivo učinkovala.

Menim, da akcija **ni bila naperjena zoper SZDL**, vendar se strinjam z oceno, da bi se moralo čim več pobud kanalizirati skozi SZDL. To

pa je odvisno tudi od SZDL same. Posamezni forumi zame še ne morejo predstavljati celotne suverenosti SZDL.

5. Preostala dejstva in stališča

1. **Strinjam se** s politično kritiko, da mora biti vsaka pobuda, tudi poslanska, širše preverjena med ljudmi. S tem v zvezi imam tudi pripombe k »akciji«, da bi jo bilo treba začeti prej in dobiti zanjo podporo med ljudmi.

2. **Ne strinjam se** z oceno, da je bila kandidatna lista in kandidacijski postopek RK SZDL tako demokratično brezhiben, da ne zasluži nobenih pripomb:

a) Vodilni organi SZDL in ZK, ki so nastopali zoper akcijo, v ničemer niso samokritično pretresli globlje razloge in razmere, zaradi katerih je sploh prišlo do takšne »vzporedne« akcije. Zadovoljili so se s političnimi diskvalifikacijskimi anatemami sodelujočih poslancev.

b) Lista kandidatov je bila objavljena v časopisju, še preden se je začel postopek evidentiranja, s čimer se je bistveno predestiniralo ves naslednji postopek.

c) Lista je bila praktično »zaprtega« značaja.

d) Postopek demokratičnega preverjanja v bazi se je v mnogih primerih zreduciral na hitro sklicane seje izvršnih odborov SZDL. Polovica občinskih organov SZDL, kjer so kritično pretresli listo, je predlagala druge dodatne kandidate, vendar je prvotna lista ostala nespremenjena.

e) Na sestanke forumov SZDL poslanci marsikje sploh niso bili vabljeni oziroma vsaj obveščeni o stališčih SZDL do predlagane liste.

Tako je bilo tudi v Novi Gorici.

Pripomba, zakaj se o svojem podpisu nisem prej posvetoval s SZDL, ni po svoji upravičenosti nič težja od pripombe poslanca samega, zakaj ga SZDL ni povabila oz. seznanila v svojih stališčih o zadevi, o kateri bi SZDL morala vedeti, da bo poslanec v kratkem o njej tajno glasoval.

f) Ves kandidacijski postopek je tekkel od »zgoraj navzdol«, čeprav ne vidim razloga, zakaj ga SZDL, v skladu z načeli dokumenta »SZDL danes« ne bi organizirala »od spodaj navzgor«.

g) Funkcijo poslanca sem zmeraj pojmoval kot dialektično enotnost odgovornosti, ki jo ima poslanec do svojih volilcev in njihovih interesov, ter **samostojnosti poslanca**, ko se mora na osnovi omenjene odgovornosti ter svoje vesti, znanja in prepričanja poslanec opredeljevati sam(ostojno).

h) Republiški izvršilni organi SZDL in ZK so se ob tem konfliktu z različno pojmovno vlogo poslancev nesorazmerno zaskrbljeno vznemirili, če primerjamo to skrb z dejanskim stanjem in položajem, v kakršnem opravljajo poslanci svojo funkcijo. Nihče ni razpravljal o naslednjih dilemah:

— ali v občini obstajajo organizirani napori, posredovati poslan-
cem ustrezna stališča, jih seznanjati z interesi?

— v koliko občinah je prišlo do realizacije koristne pobude po usta-
navljanju poslanskih pisarn?

— katero stališče naj poslanec zagovarja v skupščini kot »ilegalno«,
če v občini obstajajo različna, nasprotujoča stališča itd., itd.

i) V SZDL bi bilo bolje sprožiti razpravo o položaju in vlogi poslan-
ca v občini, v skupščini, v razmerju do SZDL in političnih organi-
zacij, ne pa da se zadovoljujemo s poceni ukrepi, kako »disciplini-
rati« »nedisciplinirane« poslance.

j) Celotno odgovornost za svoj pristanek za sodelovanje v omenjeni
poslanski iniciativi prevzamem jaz in samo jaz na temelju lastnih
stališč, o katerih sem govoril in zaradi katerih podpiram politično
bistvo iniciative 25 poslancev.

30. VIII. 1971

Marjan Tavčar l. r.

Milan Batista

poslanec prosvetno-kulturnega
zboru SRS

KRANJ, Cesta 1. maja 3

V zvezi z akcijo 25 poslancev izjavljam naslednje:

12. 7. 1971 popoldne okoli 16.30 ure sem imel v Lipici na Krasu s
tov. mgr. Cenetom Matičičem telefonski pogovor. Dobesedno se po-
govora ne spominjam. Govoril je predvsem tov. Matičič, sam pa sem
odgovarjal. Predstavil se je približno tako: »Tukaj Skupščina SRS,
pri telefonu poslanec Cene Matičič«. Nadalje me je vprašal, ali ga
poznam, kar sem potrdil (nekajkrat sva sodelovala v odboru za
kulturo). Nato me je obvestil, da je tov. Edvard Kardelj odklonil
kandidaturo za predsedstvo SFRJ in mislim (točno se ne spominjam),
da sem potrdil, da bi predlog kandidature ob njegovem pristanku
podprl. Nadalje mi je tov. Matičič govoril o tem, da je imel stik s
tov. Kardeljem, ki bo poslance, čim bo to mogoče, rad sprejel in
se z njimi pogovoril. Nekje med tem pogovorom me je vprašal, če
vem za sprejeti amandma v republiškem zboru, po katerem ima
skupina 20 poslancev pravico predlagati svojega kandidata v pred-
sedstvu SFRJ. To sem potrdil.

Nadaljnji pogovor je bil usmerjen na predlog za tov. Ernesta Pe-
triča, v tem smislu da je tovarišu Edvardu Kardelju zelo žal, ker
zaradi svojega dela ne more sprejeti kandidature, pač pa to akcijo
podpira.

Med pogovorom nisem niti malo pomislil, da je akcija samozvana,
imel sem dojem, da gre za sinhronizirano zadevo, vključeno v celotno
politično dogajanje. Kljub temu sem vprašal, ali je tov. Ernest dr.
Petrič kandidaturo sprejel. Tov. Matičič mi je odgovoril, da od nje-
ga še nima definitivnega odgovora. Z zaupanjem v politično zrelost

dr. Ernesta Petriča in v funkciji, ki jih opravlja, sem tovarišu Matičiču rekel, da ob njegovi definitivni odločitvi podpiram predlog njegove kandidature.

Zaključek telefonskega pogovora je bil naslednji (besede tovariša Ceneta Matičiča): »... če dr. Ernest Petrič sprejme kandidaturo, je ta telefonski pogovor bil, če pa ne sprejme, tega telefonskega pogovora sploh ni bilo«.

To je vse!

Ko sem sprejel dokumente o predlogu kandidature tov. Ernesta Petriča, dokument pisma naslovljenega tov. Kardelju in umik predloga, ki ga je podpisal Cene Matičič, sem bil dokaj presenečen. Po mojem, z ozirom (samo) na telefonski pogovor in na to, da pred tem nikoli nisem z nikomer govoril o teh zadevah, nisem sodeloval ne pri kreiranju, ne pri podpisovanju teh dokumentov.

Če si je tov. Cene Matičič drugače tolmačil moje odgovore, namreč tako kot je akciji, ki jo je vodil, prijalo, moram pri sebi grajati naivnost, pri njemu pa milo rečeno netovariški odnos.

Kranj, 30. 8. 1971

Milan Batista l. r.

Iz zapisnika razširjene seje izvršnega odbora občinske konference SZDL Domžale, ki je bila v prostorih Skupščine občine Domžale, dne 28. 7. 1971.

Ivo Sonec

Splošno znano je, da je edina možna pot izbiranja kandidatov za predsedstvo SFRJ iz republike po liniji socialistične zveze. Vsakdo je imel v normalnem postopku, ki ga je vodila socialistična zveza, možnost predlagati kogarkoli od naših predstavnikov za predsedstvo SFRJ. To so nekatere občinske konference SZDL tudi storile. Nato je prišlo tudi do usklajevanja stališč in predlogov. Po radiu in časopisju smo dobili obvestilo, da so kandidati za predsedstvo SFRJ iz naše republike tovariši Mitja Ribičič in Marko Bulc ter seveda tov. Sergej Kraigher. Tov. Sergej Kraigher že avtomatično kot predsednik slovenske skupščine pride v predsedstvo SFRJ. No, v konferenci SZDL Domžale je bilo o tej stvari bore malo narejenega. Po sprejetju amandmaja v republiški skupščini, po katerem lahko skupina dvajsetih poslancev predlaga dodatnega kandidata, je skupina poslancev, ki so jo sestavljali tov. Cene Matičič, Ivan Kreft in Tone Remc, mimo vseh družbenopolitičnih organizacij, predlagala njihovega kandidata. Konkretno je šlo to za dr. Ernesta Petriča. Ta skupina se je po sedanjih ugotovitvah skrivala za avtoriteto tov. Edvarda Kardelja. Čeprav je po mojem mnenju morala vedeti, da so tov. Kardelju namenjene druge funkcije. V Domžalah je zlasti veliko akcijo v zvezi s tem vodil tov. Cene Matičič. Ta skupina, ki sem jo preje imenoval, se je telefonično obračala na poslance, (skupno so

telefonirali 29. poslancem, od tega so od 25 dobili pristanek, dva sta prosila za čas za premislek, dva pa sta odklonila, da bi podpisala kandidaturo za tov. Ernesta Petriča). Skratka: ta akcija je imela namen pri nas porušiti enotnost, in v naše najvišje politično telo spraviti drugega človeka, pri tem pa ni upoštevala, da bi moral biti izbran in dobiti podporo po vseh linijah, tako kot sta jo dobila obadva kandidata. Moram povedati, da sem bil v tej akciji vprašan tudi jaz. Vprašan sem bil, če poznam amandma, nato pa ali se strinjaš s kandidaturo tov. Kardelja. Nato pa, ko je Kardelj bolan, predlagamo za kandidata dr. Ernesta Petriča. Omenjeno je bilo tudi, da Kardelj s simpatijo spremlja to akcijo. Naknadno se je izkazalo, da to ni res, da bi Kardelj s simpatijo spremljal to akcijo. Ko so mene vprašali to, če bi podpisal, sem na to pristal. Takrat še nisem vedel, kaj se za tem skriva. Matičiča sem najprej vprašal, če so podpisali tudi drugi poslanci iz Domžal. Rekel mi je, da so podpisali tudi drugi in da je skupno podpisalo že 25 poslancev. Vprašal sem ga, če je podpisal tudi Pogačnik, in ko mi je potrdil, sem mu rekel, potem pa podpišem tudi jaz. Vsi, ki so podpisali, so si s tem nedvomno naložili težko politično odgovornost. Smatram, da sem pri tem nedvomno tudi jaz pogrešil, ker nisem vprašal na republiško konferenco ali pa v občini, kako je s to akcijo. Nedvomno, absolutno nisem imel nikoli namena sodelovati v kakšni taki akciji. Tov. Ribičiča globoko spoštujem, saj ga poznam od leta 1943, ko je bil komisar Šlandrove brigade in mi še na pamet ne pride, da bi podpiral kakšno akcijo proti tov. Ribičiču. V tej zadevi se postavlja tudi odgovornost pred našo socialistično zvezo v občini. Naš sekretar sicer trdi, da je bil sklican IO, jaz zato nisem. Neodpustljivo je, da ta zadeva ni prišla na konferenco, saj je bila naša konferenca šele junija, in jaz sem prepričan, če bi zadeva prišla na konferenco, da bi tudi pri nas o tem širše razpravljali. Nedvomno je, da bi mi na konferenci te predloge podprli, ali pa bi še predlagali tov. Kardelja ali Kavčiča. Prav gotovo je, če bi bilo to organizirano, verjetno do kakšne take akcije ne bi prišlo. Ko presojamo vse te dogodke, se mi zdi, da moramo akcijo, ki jo je vodil tov. Matičič, vsestransko ostro obsoditi.

Razgovor s tovarišem Haslom 2. 9. 1971 v Kopru o »akciji 25 poslancev«. V razgovoru je dejal:

Tovariš Hasel meni, ali ne bi kazalo sklicati vseh 25 poslancev, da si vsi povedo vse kar mislijo. Ni pristaš takih razgovorov v štiri oči, ker obstajajo možnosti nesporazumov.

Na kandidacijski konferenci obalne konference je bil edini poslanec. Tu je bilo jasno povedano, da se člani ne strinjajo s predhodnim postopkom. Več prisotnih se ni strinjalo z izborom predlaganih kandidatov.

Pri tem je bilo izraženo, da smo že prej sprejeli princip, da se naj imenuje več kandidatov na izbiro.

V predhodni obravnavi ni bilo dovolj javne obravnave in je prav ta konferenca dala nekaj dodatnih predlogov.

Telefonsko sporočilo tovariša Matičiča je bila iniciativa, da se prej povedane sporne zadeve popravijo oziroma da se število kandidatov razširi.

Z vsem, kar je obalna konferenca ugotovila, sem se strinjal. Zato sem Cenetovo iniciativo smatral za del naših prizadevanj, ker se je naša volilna enota tako opredelila, je tudi to bila moja obveza.

Tudi sprejeti amandma sem sprejel kot del možnosti za uresničitev naših gledanj. (Sopodpisnike smo že prej iskali pri raznih vprašanjih skupščinskega dela.)

Zato sem brez pomislekov pristal, ker je to bil del skupščinskega dela.

O ozadjih, o katerih se danes govori, nisem imel pojma. In tudi danes še ne vem. Ne vem, da bi amandma pripravili zato, da bi bilo naperjeno proti Ribičiču, SZDL, ali da so to akcije izven struktur itd. Vsiljuje se ev. mnenje, da gre za osebno obračunavanje s Cenetom itd. Zame je bil pristop k Cenetovemu predlogu podpora k demokratizaciji in akt strinjanja s stališči obalne konference. Je pa bil to akt proti ustaljeni praksi, da se predlaga zaprta lista.

Poklical me je Cene po 17 uri po telefonu. Točno ne vem, to kar je povedal, povem le kar se spominjam.

Povedal je, da mi je verjetno poznan sprejeti amandma v RZ, da bi v tem smislu dali — pridali obstoječima kandidatoma dodatni predlog.

Da so se obrnili na Kardelja, ki da je odklonil (točno se ne spominjam zakaj je odklonil), je pa rekel, da je zato potrebno najti mlajše ljudi. Da so se obrnili na Petriča, ki da ga poznam, ki je prosil za premislek do večera, da bi pa bil pripravljen sprejeti kandidaturo.

Ko sem v časopisih bral, da je baje Cene rekel nekaterim, da se Kardelj s tem izborom Petriča strinja, se danes sam resnično ne morem spomniti.

Cene je rekel, da so se o tem posvetovali tudi z drugimi poslanci in da vlada nima nič proti, ali je rekel, da se vlada s tem strinja. Vem le dobro, da je vlado omenil. Da se iz obalnega konca obrača name za sopodpisnika in **mislim** da je rekel, da zato, da bi dobili poslance posameznih zborov in področij.

Jaz sem pristal in sem dejal: »Prav Cene, podpišem.«

Po nekaj dneh sem bil na seji kluba poslancev, kjer sem bil zelo frapiran nad ugotovitvami drugih prisotnih in sem svoje mnenje povedal, kako je potekal razgovor med menoj in Cenetom.

Moje mnenje, zakaj je to prišlo? Življenje smo močno demokratizirali. Delam od l. 1943 in vsa obdobja administrativnih in drugih ukrepov. Zato lahko — razsojam.

Edina stvar, kjer se nismo premaknili, je kadrovska politika in volilni sistem.

V l. 1971 smo tako zrela družba, da lahko mirno trdim, da smo sposobni pravilno odločati. Ob akciji za volitve bi si morali vzeti dosti časa in biti temeljitejši.

Odklanjam vse insimacije, ki so bile iznešene proti poslancem. Moj pristop je v celoti čist.

Preprosto ne razumem živčne reakcije in gonje, ker nič ne vem o tem, da bi šlo za »državni udar«. Menim, da bo to imelo resne posledice za SZDL in predvsem za republiško vodstvo.

Menim in se pridružujem mnenju tistih, ki pravijo, da bi bilo dobro, ko bi obstali ob izjavi Vipotnika na zborih, da bi se pa o nastalem problemu pomenili še »za okroglo mizo«.

SZDL je pri izboru imela dober namen in slab postopek, enako tudi 25 poslancev. Pri poslancih je bil dober namen, postopek slab, zaradi kratkega časa.

Bolje bi bilo, če bi nas Cene poklical in osebno seznanil, ne le preko telefona.

Če pri SZDL vse ni bilo v redu in tudi pri poslancih ne vse v redu, zakaj drug drugega »napadati«.

Vežanost poslanca je trojna: volilna enota, stranka, njihova samostojnost. On se samostojno — v skladu z dogovori odloča.

Jaz se za vsako stvar ne hodim posvetovat na volilno enoto, mnenja sicer preverjam, vendar je možno, da moje mnenje ne bo vedno popolnoma enako volilni enoti.

Tudi pri tej zadevi sem se samostojno odločal.

V volilnem postopku je bilo rečeno, zakaj ravno Bulc, zakaj ravno Ribičič, nismo dobili odgovora, imeli smo le rojstne podatke in kakšno funkcijo je kdaj opravljal.

Moje osebno mnenje je, da smo se bali ob teh dveh kandidatih (občutek sem imel) razširiti listo.

3. septembra 1971

Zapisala:
Nada Majcen

Iz zapisnika seje izvršnega odbora republiške konference SZDL Slovenije, ki je bila dne 11. avgusta 1971

Mislím, je nato nadaljeval **tov. dr. Vojan Rus**, da je podatek, ki ga je dal tov. Markič, zelo pomemben, vendar vse to ne pobija osnovnega dejstva, da so poslanci skupaj s tremi predlagatelji, ki so videli, da se republiško vodstvo z njihovo akcijo ne strinja, predlog umaknili in niso več iskali drugih kandidatov. To jasno kaže, da so bili pripravljeni na sporazum, na dogovarjanje in da niso hoteli napraviti javnega škandala, oziroma povzročiti incidenta v skupščini. S tem bi lahko vsa stvar končala kot normalen pojav, kratko ocenjen v

referatu predsednika Vipotnika, zlasti še, ker tovariš Kraigher predloga niti ni dobil. To pomeni, da je akcija zaostala še na nižjem nivoju in bi zato predlog lahko ostal še bolj epizoda. In če sedaj v skupščini celo predlogov ne bomo smeli več dajati ne da bi poprej vprašali za vsako iniciativo, pa naj gre za pobude v okviru amandmajev ali za karkoli, je bolje, če ničesar več ne predlagamo. Sodim, da bo skupščinski sistem, če se bo za tako običajno stvar obsodilo poslance s takimi drakonskimi kaznimi in neopravičenimi obsodbami, doživel ogromno škodo, ker bo poslanec imel občutek, da mora samo čakati na to, kaj nekje drugje sklenejo in potem tisto izvajati, mogoče dati še kakšno sekundarno pripombo, nikakor pa ne razpravljati o bistvenih vprašanjih. Skupščina bo ubita v svojem delu. Socialistična zveza, ki mora braniti socialistično demokracijo, ne bo v svoji samostojnosti in odgovornosti ničesar pridobila, če bo podlegla tej histeriji, temu čisto nepričakovanemu reagiranju, ko se tako ogromna akcija vodi proti običajni pobudi poslancev. Ostala bo samo transmisija sklepov, ki se drugod sprejemajo. S tem niti najmanj ne mislim, da se Socialistična zveza ne bi smela konzultirati z drugimi. Toda ona je vso to akcijo vodila, ona mora dati oceno in je dolžna to oceno braniti v tem smislu, kot jo je iznesel njen predsednik tov. Vipotnik. Dolžna jo je braniti takšno, kot smo jo tukaj s tov. Beznikom in drugimi napravili, ker drugih dejstev proti temu sedaj ni in jih tudi ne more biti. Narobe, mislim celo, da so člani Socialistične zveze, komunisti dolžni tistim, ki so manj obveščeni o tem, recimo, organom Zveze komunistov, dolžni dajati podatke in pobude v smislu, da so stvari bile morda prehitro, ne z zadostnimi podatki ocenjene, da se popravi, kar je bilo napačnega.

Kot že rečeno, v bistvu, v osnovnem političnem jedru ni moglo biti absolutno nobene manipulacije s poslanci, ker je že iz razprav o amandmaju bilo popolnoma jasno, za kaj gre. Če se sprejema amandma, ki kaže na možnost dodatnih kandidatov, lahko normalno pride do pobude v tem smislu. To mora biti vsakomur jasno. Možno pa je, da nekateri poslanci izmed podpisnikov akcije niso povsem točno razumeli pobudnike, kar je pri telefonskem razgovoru možno, ali pa so si slabo zapomnili in sedaj, ne da bi hoteli, dajejo glede svojega sodelovanja netočne izjave. Imamo pa točno izjavo pobudnikov akcije, za kaj je šlo pri obveščanju poslancev. Možno je tudi — in tega ne bi smeli izključiti — da kakšen poslanec poskuša »reševati svojo kožo«, kar je spričo take hajke zelo razumljivo. Kdor politično in zrelo ocenjuje zadevo, mora to dejstvo vsekakor tudi upoštevati. Protestiral bi proti obtožbam, ki jih je izrekel v uvodnem referatu tov. Markič, predno je koga slišal. Recimo, zakaj so poslanci tako dolgo sedeli s študenti — ali res samo zato, da bi intrigirali? Potem vprašanje »zakaj se ne razgrnejo karte na mizo« ipd. Vsi taki izrazi ustvarjajo atmosfero velikega nezaupanja, atmosfero o neki zaroti, ki se je nekje pripravljala in se še naprej dela, da je nekaj zadaj ipd. Mislim, da se v referatu, tudi če je referent imel drugo stališče, ni smelo tako hitro izrekatati ocen, ki so implicitno ali pa tudi eksplicitno

(npr. diverzija, manipulacija itd.) zelo težke. Sem proti temu, da se v Socialistični zvezi v bodoče tako hitro izrekajo tako težke ocene. Stvari je potrebno poprej veliko bolj in temeljiteje razčistiti.

Glede člankov v časopisih, kjer se govori o poštenosti, o vsej resnici, bi omenil samo to, da s tem, ko se reče »pošteno«, se reče tudi, da nekdo drug ni pošten. Tudi to so težke obsodbe. Članki, ki so izhajali, so gradili izključno na tezi, da gre za diverzijo, manipulacijo, za neke posebne namene, za razbijanje enotnosti, čeprav niti ena od teh obsodb ne drži, v kar sem globoko prepričan. Lahko bi se reklo, da so poslanci precej slabo organizirali zadevo, da so začeli prekasno, zaradi česar je objektivno lahko v republiški konferenci SZDL nastal drugi dan vtis, da želijo Socialistično zvezo obiti, kar je povsem razumljivo, ker noben ni vedel, da so poskušali priti na republiško konferenco, da niso bili obveščeni o kandidacijskih konferencah. Na tej osnovi se je potem ustvaril vtis, da so to hote napravili. Nihče pa ni imel namere razbijati Socialistično zvezo in jo obhajati. Poslanci so posebej poudarjali — in tudi tov. Remc, ko je predlagal amandma — da naj ima Socialistična zveza vodečo vlogo v tej stvari. Na ustavni komisiji npr. smo precej ostro kritizirali, da je tudi zbor okrog 3.000 ljudi, ki je v Sloveniji razpravljal na kandidacijskih konferencah, nezadosten, da bi morala morda vsa organizacija Socialistične zveze razpravljati o tako pomembni zadevi. Nekateri so celo govorili, da bi morala vsa dežela razpravljati o taki stvari. To so vse možne razprave, od katerih nobene ne moremo diskvalificirati vnaprej kot lažnodemokratske, naivne, diverzantske ipd. O tem bi se moralo normalno razpravljati kot o stališčih. To je zelo pomembna izkušnja za bodoče delo Socialistične zveze.

Pripomba predsednika Vipotnika, da si morajo poslanci v bodoče prizadevati, da še veliko bolj sodelujejo s Socialistično zvezo, jo popolnoma normalna, opravičljiva in upravičena. Dejstvo pa je, da je v tem primeru Socialistična zveza veliko bolj kriva od poslancev. Nekatero organizacijo Socialistične zveze pa poslance javno obsojajo. Recimo, organizacija Socialistične zveze v Šiški že javno govori, da so bili vsi poslanci naivni, ker so sprejeli amandma, medtem ko je republiška konferenca SZDL Slovenije ocenila, da je to lahko prispevek k demokraciji. V Jugoslaviji smo 25 let uveljavljali tako določilo in je tudi tovariš Tito že bil po takšnih določilih voljen, namreč, da predsednika republike, predsednika skupščine predlaga skupina poslancev ali Socialistična zveza. Socialistična zveza je bila na drugem mestu, medtem ko so poslanci s svojim amandmajem predlagali Socialistično zvezo na prvem mestu. Trditi sedaj, da je nekdo zaradi tega diverzant, naiven, pomeni, da je dosleden in nedvojen samo tisti, ki potem to kritiko naslovi na vse jugoslovanske organe, ker nihče ni slišal pripombe zaradi take izrecno pravne in politične prakse 25 let. Če ne, potem je nekdo res dvojen, ali pa ne ve, da je dvojen, ko izreka kritiko tistim, ki so dali tak predlog. Morda smo sedaj le prišli do spoznanja, da to ni bila dobra praksa, ali pa so nekateri spremenili svoje mišljenje. Samo to naj povedo odkrito in tudi svoje razloge,

ne pa da napadejo tiste, ki so delali samo to, kar se je delalo 25 let in niso poskušali uveljavljati kakšne drugačne demokracije.

Predlagam, da izvršni odbor realno oceni akcijo poslancev, ki po moji sodbi resnično ne more biti drugačna od tega, kar sem sedaj povedal, ker taka je resnica. Ali se bomo sedaj držali resnice ali ne? To je morda pač bila akcija, ki ni uspela, ki ni znala zadosti uporabiti Socialistične zveze, četudi jo je poskušala uporabiti, akcija, ki morda ni bila zadosti organizirana in je zato povzročila velike nesporazume, ki pa je sicer bila dobronamerna, ki je hotela prispevati in je izhajala iz realnih potreb, nikakor pa ni imela nobenih skritih slabih namer. Takšna bi bila realna ocena. Iz nje pa izhaja, kaj mora SZDL popraviti v svoji kadrovski in drugi politiki, v delovanju klubov poslancev, svojih občinskih organizacij, nastopiti mora proti prehitrim in diskvalifikacijskim ocenam, izreči zaupanje skupščini, ki ni tako nezrela, kot se večkrat govori, da bo lahko naprej delala. Osebnostno mislim, da je moralno dolžna predlagati celo Zvezi komunistov, naj sekretariat CK ZKS morda ponovno razmisli o zadevi in spremeni svoje sklepe. Če bo izvršni odbor ravnal drugače, lahko na tem razpotju povzroči veliko moralno škodo. Objektivno, pošteno, odkrito in jasno stališče bo v korist vsem — Socialistični zvezi, Skupščini, Zvezi komunistov itd.

Okršlar Anica

poslanec socialno zdravstvenega zbora skupščine SRS

Sodelovanje v »Akciji 25 poslancev«

1. Naslednji dan, ko je republiški zbor skupščine SRS sprejel zakon o volitvah članov predsedstva SFRJ v Sloveniji, sem čitala v »Delu« v poročilu iz zasedanja republiškega zbora med drugim tudi, da je sprejel zakon o volitvah članov predsedstva SFRJ iz Slovenije z amandmajem, da poleg socialistične zveze lahko predlaga kandidate tudi skupina 20 poslancev vseh zborov skupščine SRS.

2. Vedela sem, da je v javni razpravi postopek kandidiranja in predlog kandidatov RK SZDL za predsedstvo SFRJ iz Slovenije. Pripominjam pa, da nisem v časopisih, radiu ali televiziji zasledila med obvestili — kot je to običaj za zборе volilcev — da bi bila kjerkoli na terenu javna razprava o kandidiranju ali kandidatih, niti nisem osebno prejela nobenega vabila od katerekoli organizacije ali institucije za sestanek s takim dnevnim redom. Osebnostno imam res tesno sodelovanje z občinsko konferenco SZDL Šiška in drugimi družbenopolitičnimi organizacijami, kakor tudi z občinsko skupščino, saj sem vabljen na vse seje, sestanke, konference, itd. ter se redno tudi le-teh udeležujem, kakor tudi, da se osebno zanimam za razne probleme — seveda predvsem s področja dela mojega zbora — razpravljam o materialih in stališčih pred sejami našega zbora. Od junija t.l. sem

tudi član IO SZDL občine Šiška, toda vabila za razpravo o kandidiranju in kandidatih nisem prejela. Da sem dosledna, morda je bilo to na prvi seji IO SZDL 22. 6. 1971 (to nisem preverila), katere se zaradi smrti svoje mame nisem udeležila.

Sprejetje omenjenega amandmaja k zakonu o volitvah članov predsedstva SFRJ iz Slovenije sem razumela tako, da je že v naprej predvideno kandidiranje še drugih kandidatov, saj so bili poslanci (razen 4 vzdržanih) za tak amandma; prav tako sem predpostavljala, da so morali biti na tej seji navzoči predstavniki RK SZDL in predstavniki drugih družbenopolitičnih organizacij, ter da je bilo že na seji zbora vse prediskutirano glede amandmaja, drugače si ne morem predstavljati, da bi bil sprejet.

3. V ponedeljek 13. 7. 1971 proti večeru me je poklical po telefonu na stanovanje poslanec republiškega zbora tovariš Matičič. Pogovor je bil naslednji: »Vi veste, da smo na seji našega zbora sprejeli zakon o volitvah članov predsedstva SFRJ z amandmajem, da lahko poleg SZDL predlaga kandidate tudi skupina 20 poslancev vseh zborov skupščine in to soglasno oziroma s 4 vzdržanimi glasovi.« Rekla sem: »Vem in temu sledi kandidat.« Tovariš Matičič je odgovoril: »V stiku smo s tovarišem Kardeljem, ki je v začetku še nekako bil za to, potem pa je odklonil in predlagal, naj bodo mlajši. Sedaj smo v dogovoru z dr. Petričem, ki se bo do večera odločil.« Vprašala sem, če je ta dr. Petrič, ki je član IS. Odgovoril je: »Da. Tovarišica Okršlarjeva, če bo tovariš dr. Petrič sprejel kandidaturo, vas prosim za pristanek, v kolikor se strinjate; v nasprotnem primeru je to brezpredmetno.« Odgovorila sem, da se strinjam. To je bil edini pogovor o tej zadevi. Iskreno povedano, nisem niti najmanj pomislila, da bi bilo kaj nezakonitega, ilegalnega, diverzijskega ali antipolitičnega, kajti menila sem, da je tovariš Matičič profesionalni poslanec in kot tak seznanjen z vsem, kar se dogaja v skupščini. Iz njegovih razprav na sejah republiškega zbora (to sem zasledovala v skupščinskih informacija) sem ga poznala kot zelo aktivnega poslanca. Imela sem občutek, da uživa ugled v skupščini. Prav tako nisem pomislila, da bi se morala o tem pogovoriti s SZDL, čeprav mi to ne bi bilo težko, saj sem že omenila, da sem od junija član IO SZDL občine Šiška; skratka bila sem prepričana, da kot poslanec o pristanku lahko samostojno odločam, ker je bil sprejet tak zakon.

Pripominjam, da meni osebno tovariš Matičič ni rekel, da bi bil predlagan kandidat protikandidat kateremu od predlaganih kandidatov RK SZDL. O tem je bilo govora šele na sestanku 15. julija na SZDL s poslanci mesta Ljubljane. Tudi sama osebno tega nisem mislila, ko sem dala pristanek. Nadalje pripominjam, da nisem ničesar podpisala (kajti po telefonu to ni mogoče), ker ni prišlo do kandidature, saj jo dr. Petrič ni sprejel ali pa jo je v torek 14. julija, umaknil. Tega ne vem točno.

Ljubljana, 2. 9. 1971

Anica Okršlar l.r.

**OBCINSKA KONFERENCA SZDL
ŠMARJE PRI JELŠAH**

Številka: 01-126/1—71

Datum: 7. 9. 1971

REPUBLIŠKA KONFERENCA SZDL SLOVENIJE LJUBLJANA

ZADEVA:

**Poročilo o izjavi poslanca rep. zbora, Bena Božička o akciji
25 poslancev**

V zvezi s predlogom, da bi vam poslali izjavo republiškega poslanca Bena Božička o njegovi osebni vključitvi o minulo akcijo skupine 25 poslancev pri predlaganju kandidature za predsedstvo SFRJ, sporočamo naslednje:

Tovariš Beno Božiček nam je osebno posredoval potek, kako je prišlo do tega, da je bil vključen v spisek skupine poslancev. Navaja, da ga je samo telefonično pozval poslanec Cene Matičič iz skupščinske pisarne SR Slovenije ter ga vprašal ali ga lahko vključi v seznam — skupino poslancev, češ, da nameravajo kandidirati za predsedstvo SFRJ člana IS Slovenije dr. Ernesta Petriča. V kratkem telefonskem razgovoru je Matičič omenil, da je govoril s tovarišem Kardeljem, ki žal kandiduro odklanja in da vsled tega želijo predlagati tovariša Petriča. Beno Božiček navaja, da v tem momentu ni mislil na nobeno protikandiduro tovariša Ribičiča in ing. Bulca in je smatral, da je predlog kandidature za tovariša dr. Petriča nastal morda zaradi kakšnih sprememb, ki bi bile v republiki glede kandidature za predsedstvo SFRJ takrat nastopile in politično v okviru republiških forumov dogovorjene. Nadalje navaja, da je takoj po zaključku telefonskega razgovora imel o tem pomislek in je sklenil, da kljub obljubi Matičiču po telefonu, izjave ne bo mogel podpisati, predvsem še zaradi tega, ker je bil o vsej stvari prenehitro informiran, dočim na prejšnji seji republiškega zbora pa ni sodeloval in mu tudi ni bilo pri tem dano sodelovanje za sprejem amandmaja.

O vsej tej njegovi angažiranosti, ki izhaja iz trenutnega telefonskega pristanka Matičiču se je tovariš Božiček odločil, da ne soglaša s takim načinom zbiranja podpisnikov in o tem že poročal pri nas na občinskem komiteju ZKS ob navzočnosti republiških poslancev, sekretarja komiteja ZKS Šmarje, predstavnikov OK SZDL ter tako obrazložitev in pojasnilo osebno podal tudi v razgovoru s sekretarjem sekretariata CK ZKS tov. ing. Marincu in tajniku Skupščine SR Slovenije tov. Packu. Na prihodnji seji IO OK SZDL Šmarje pri Jelšah, ki bo v petek, 10. t.m., na katero bodo povabljeni tudi tukajšnji republiški poslanci, pa bo tov. Beno Božiček ponovno obrazložil nastanek opisane situacije, ki ga v tem primeru zadeva in glede na to smatra, da pač osebne pismene izjave z njegove strani ni potrebno

podajati, češ saj je to itak podano in obrazloženo pristojnim forumom v občini in predstavnikom v republiškem vodstvu.

Tovariški pozdrav!

Za občinsko konferenco SZDL

Sekretar:

Jože Gojtan

»Ljubljanski dnevnik«, 13. avgusta 1971

Ne ograjujem se!

V zvezi s sklepi komiteja občinske konference ZK Domžale v zadevi obravnavanja »akcije« — 25 poslancev, ki sem jih prebral v Dnevniku v sredo, 4. t.m., smatram, da kot prizadet od navedenih dveh poslancev izrazim svoje stališče, predvsem do vsebine drugega sklepa komiteja ZK.

Na občinskem komiteju Domžale sem bil prisoten razširjeni seji komiteja občinske konference ZK, dne 16. julija zjutraj, kjer sem v razpravi pojasnil svoje stališče kot sopodpisnik predloga skupine 25 poslancev Skupščine SRS za kandidiranje dopolnilnega kandidata dr. Ernesta Petriča za predsedstvo SFRJ. Menim, da se iz moje diskusije (posneta na magnet. trak) ne more povzeti pavšalen sklep, da sem se ogradil od akcije in jo javno obsodil. Na seji sem govoril sledeče:

— povedal sem, da moj dogovor s tov. mg. Matičičem velja, kot da bi ga podpisal,

— da je sprejeti amandma dal možnost predlaganja ter da sem se zavzel za pozitivne ocene predlaganega kandidata — v dodatnem predlogu sem videl širšo demokratičnost.

Na drugih sestankih, oziroma sejah nisem bil prisoten, ker razen za Klub poslancev v Kranju nisem bil vabljen.

V tisku nisem sodeloval in je torej bilo moje javno pojasnilo le na že navedeni seji; zato smatram, da je objava napačna ter zahtevam, da se v Dnevniku popravi v smislu mojih izjav.

Jože Pogačnik

REPUBLIŠKA KONFERENCA SZDL

LJUBLJANA

Komenskega 11

Naprošen od RK SZDL izjavljam kot eden podpisnikov

»Akcije 25«

Zvečer, menda 13. julija me je poklical po telefonu poslanec Tone Remc in me vprašal, če poznam amandman k ustavi, ki ga je pred-

lagal in ki so ga v skupščini sprejeli z veliko večino. Na kratko mi ga je razložil, dodal, da so ta amandman ocenili kot pomemben prispevek demokratizaciji in da se je pojavilo med poslanci razpoloženje, naj bi bilo v Sloveniji več kandidatov za predsedstvo. »Mislili smo tu predvsem na tov. Kardelja«, je dejal. Remc je nato nadaljeval, da se je tov. Kardelj za iniciativo zahvalil in da so nato ponudili kandidaturo dr. Petriču, ki jo je sprejel. Gre sedaj za to, da je treba za formalno predložitev 25 podpisnikov in da potrebujejo še nekaj podpisov.

Drugi dan popoldne mi je tov. Remc ponovno telefoniral rekoč, da je tov. Petrič po pogovoru s predsednikom skupščine od kandidature odstopil in da je tudi skupina poslancev svoj predlog umaknila, tako da je stvar končana. Povedal mi je tudi, da so se v nekaterih političnih krogih pojavile prilično nedobrohotne ocene te akcije.

Ljubljana, dne 31. 8. 1971

France Zupan l.r.

Republiški konferenci SZDL Ljubljana

V zvezi z akcijo 25 poslancev v Skupščini SRS dajem, naprošen z vaše strani sledečo izjavo:

Popoldne nekega dne koncem julija (datuma se ne spominjam), me je po telefonu pozval poslanski kolega tov. Matičič, na način, ki ga bom skušal približno identično posredovati kot direktni razgovor. Spoštovani kolega. V časovni stiski se obračamo na Vas v zadevi dodatne kandidature za predsedstvo. Tov. KARDELJA smo vprašali, če je pripravljen sprejeti dodatno kandidaturo, kar pa je odklonil, ker se bo v bodoče moral intenzivno posvetiti delu v Centralnem komiteju ZKJ.

Zato smo zaprosili tov. dr. PETRIČ-a člana Izvršnega sveta, če on sprejme to kandidaturo. Imenovani se je načeloma s kandidaturo strinjal, dejal pa je, da se bo še tekom današnjega dne posvetoval s tovarišem Sergejem KRAIGHERJEM in tov. Stanetom KAVČIČEM, glede njegove kandidature. Če bodo pogovori pozitivni v smislu predloga bo dr. PETRIČ kandidaturo sprejel. Ker po poslovniku Skupščine rabimo za dodatno kandidaturo podpis 25 poslancev, vas sprašujem, če ste tako kandidaturo pripravljeni podpreti. Na to sem odgovoril »da«. Tov. poslanec Matičič je dodal še to: V kolikor pa dr. Petrič kandidature ne bi sprejel, smatrajte kot da se o stvari ničesar nismo menili.

Toliko sem o akciji poslancev vedel do tedaj, ostalo pa sem zvedel v skupščinskem ekspoziju tov. VIPOTNIK-a, ter iz dnevnega časopisja.

Poslanec socialno-zdravstvenega
zboru skupščine:

dr. Milan HODALIČ l.r.

Slavko Osredkar

poslanec Soc. zdrav. zbora
republiške skupščine

V torek dne 13. julija 1971 okoli 18. ure mi je na dom telefoniral tov. Cene Matičič in mi po predhodni uvodni obrazložitvi zastavil vprašanje ali pristanem, da me vnesejo v seznam podpisnikov predloga, da se tov. dr. Ernest Petrič, član Rep. izvr. sveta, kandidira za člana predsedstva Jugoslavije. V predhodni obrazložitvi me je tov. Matičič informiral kako ugodno je bil v rep. zboru sprejet predlog amandmaja k predlogu Zakona o volitvah članov Predsedstva SFRJ iz SRS. Amandma je bil skoro soglasno sprejet — le 4 poslanci niso glasovali zanj; za amandma je glasovala tudi vsa vlada, ki je bila navzoča na seji. Skratka amandma je bil ocenjen kot zelo demokratičen institut. V nadaljnjem uvodu me je tov. Matičič na hitro informiral, da so se o tem amandmaju pogovarjali tudi s tov. Edvardom Kardeljem, ki se z njim strinja in navdušuje. Želeli so predlagati tov. Kardelja za kandidata, kar pa je zaradi starosti odklonil. Zato želimo, je dejal tov. Matičič, predlagati dr. Petriča, ki se s predlogom v načelu strinja, definitiven odgovor pa bo sporočil danes, to je 13. 7. 1971 zvečer.

Pod vplivom, kako ugodno je rep. zbor skupščine sprejel amandma (sam si v tistem trenutku nisem uspel ustvariti lastne ocene amandmaja), zagotovila, da se s tem strinja tov. Kardelj, da je tov. Matičič govoril v množini (uporabljal je besede mi, mi smo govorili, želimo ...) kar je na mene napravilo brez dvoma vtis, da gre za dogovor v rep. skupščini (Matičič je profesionalen poslanec) sem na predlog pristal. Takoj po pristanku me je tov. Matičič še posebej opozoril, da naj ostane to kar sva govorila za sedaj med nama. V primeru, da bo dr. Petrič pristal na kandidaturo potem je vse v redu in bomo še ponoči izdelali predlog, če pa ne bo pristal naj bo tako kot da nisva govorila. S tem je bil najin razgovor končan. Ne prej ne kasneje nisva več govorila.

Ko sem takoj po razgovoru razmišljal o moji odločitvi in o samem telef. razgovoru, sem bil največ pozoren na opozorilo Matičiča, da naj vse ostane tako rekoč v tajnosti. To opozorilo mi je vzbudilo sum, da pri vsej stvari nekaj ni v redu. Da je bil moj sum upravičen, sem ugotovil že naslednji dan, to je 14. 7. ko je prišel k meni tov. Janko Burnik, poslanec rep. zbora iz Jesenic. On ni ocenil amandma kot višek demokratičnosti, ampak mi ga je opisal kot ne dovolj premišljeno ravnanje poslancev republiškega zbora. Ne da bi vedel o mojem razgovoru z Matičičem, me je Burnik opozoril, da se baje že pripravlja nova kandidatura za katero se zbirajo podpisi. Že po tem razgovoru sem vedel, da sem se hočeš nočeš vključil v akcijo, ki je danes znana kot »akcija 25 poslancev«. Takoj, še v prisotnosti tov. Burnika sem klical Rp. skupšč. in sicer tov. Martina Koširja — predsednika regionalnega kluba poslancev gorenjske in ga obvestil o mojem razgovoru s tov. Matičičem in o moji odločit-

vi. Tov. Košir me je informiral z nekaterimi dejstvi, med drugim tudi o tem kdo so organizatorji akcije, da Matičič oziroma skupina v imenu katere je govoril ni imela razgovora s tov. Kardeljem in da je dr. Petrič kandidaturo sprejel, kasneje pa umaknil. O opisanim dogodku sem se dne 15. 7. razgovarjal v Ljubljani s tovarišico Zoro Tomič, z dr. Korenom in slučajno tudi s tov. Marjanom Jenkom in Edom Brajnikom. Dne 16. 7. sem po pošti, brez spremnega dopisa prejel fotokopije:

- 1) dopis s katerim Matičič pošilja predsedniku predlog kandidature dr. Petriča
- 2) Matičičevo sporočilo predsedniku, da v imenu 25 poslancev umika predlog kandidature
- 3) sam predlog z obrazložitvijo in podpisi 25 poslancev. Imena poslancev so natipkana s pripisom l. r.
- 4) pismo Edvardu Kardelju, v katerem Matičič v imenu poslancev razlaga pomen amandmaja, daje priznanje Edvardu Kardelju za njegovo dosedanje delo, izraža obžalovanje, da ni sprejel kandidature ... Pismo naj bi podpisalo 25 poslancev.

Za sebe lahko rečem, da nisem vedel za pismo oziroma sem zanj zvedel, ko sem ga kot fotokopijo prejel.

Navedeni opis dogodkov, ki so me povezali z akcijo sem povedal na seji reg. kluba poslancev gorenjske dne 19. 7. Na seji žal ni bil navzoč tov. Matičič. Na njegovo prošnjo se je seje udeležil tov. Tone Remc, ki je glede telefonskega razgovora dejal, da je v glavnem točen. Ugovarjal je le, da bi imeli namen izkoristiti Kardelja, dopuščal pa je možnost, da sem lahko razumel kot da so imeli razgovor s Kardeljem.

Jesenice, 1. 9. 1971

Slavko Osredkar l. r.

Republiška konferenca SZDL

Predsedstvo

Ljubljana

Komenskega 11

Na vašo zahtevo vam pošiljam izjavo o telefonskem razgovoru s tov. Matičičem

Ko me je tisto popoldne tov. Matičič poklical po telefonu, je dejal, da so govorili s tov. Kardeljem, če bi prevzel kandidaturo za predsedstvo, da pa je odklonil. Zato bi kot tretjega kandidata predlagali tov. Petriča, da bi bil kdo za kulturo. Tov. Petrič je na kandidaturo pristal, v kolikor pa bi se premislil, pa bi predlog umaknili. Če lahko na ta dodatni predlog podpišejo tudi mene. Na to sem pristala.

Tovariške pozdrave!

Vida Kastrin l. r.

Ljubljana, 4. 9. 1971

Zdenko Roter

Ljubljana, Kidričeva 6

Na poziv republiške konference SZDL (poziv mi je posredovalo tajništvo občinske konference SZDL Ljubljana-Bežigrad), vam pošiljam naslednjo izjavo v zvezi z »akcijo 25 poslancev«:

Svoje sodelovanje v tej »akciji« in razloge za to sodelovanje sem v celoti pojasnil v članku, ki ga je objavilo »Delo« z dne 5. avgusta 1971 pod naslovom »O ‚akciji‘ 25 poslancev« (Privatniška politika, politikantstvo, razbijanje enotnosti, politična diverzija...). K temu nimam kaj dodati. Prosim, da se moj članek doda k dokumentaciji, ki jo zbirate, kot sestavni del moje izjave.

Roter Zdenko l. r.

Ljubljana, 8. september 1971

Poslano:

en izvod Lado Beznik, sekretar rep. konf. SZDL
en izvod Občinska konferenca SZDL Ljubljana-Bežigrad

Priloga

O »akciji« 25 poslancev — »Delo«, 5. avgusta 1971

* se nadaljuje

O »akciji« 25 poslancev

Privatniška politika, politikantstvo, razbijanje enotnosti, politična diverzija...

S temi besedami, pa še z drugimi, milejšimi in ostrejšimi, že nekaj časa zaznamujejo tako imenovano »akcijo« 25 poslancev slovenske skupščine, ki so v juliju tega leta poleg dveh kandidatov, ki ju je predlagala republiška konferenca SZDL, predlagali (pozneje so predlog umaknili) še tretjega kandidata za volitve članov predsedstva SFRJ iz Slovenije. Sredstva množičnega obveščanja (»Delo«, RTV, »Ljubljanski dnevnik«) so doslej objavljala zvečine le ostre kritike »akcije« 25 poslancev, ne da bi bilo širši javnosti sploh znano, kdo so bili vsi ti poslanci, kakšni so bili njihovi motivi pri oblikovanju predloga, s čim so utemeljili svojo »akcijo« in končno, zakaj so predlog za tretjega kandidata tudi umaknili še pred volitvami 21. julija 1971.¹

* »Delo«, 5. avgusta 1971

¹ Mislim zlasti na tele sestavke: A. Rupnik, SZDL: čigav poslanec, Delo, 29. julij 1971; I. Vidic, Omahljivost ne odpravi napak, Delo, 30. julij 1971; Bo poslanec Cene Matičič odstopil, Ljubljanski dnevnik, 29. julij 1971; Obsodba akcije skupine poslancev, Ljubljanski dnevnik, 30. julij 1971; A. Rupnik, Manipulacija s poslanci, Delo, 1. avg. 1971.

Bil sem eden izmed poslancev, ki so dali svoje ime in glas k tej zdaj že tako razglašeni, diskvalificirani in »pregrešni« potezi. Slednje ponavljam zato, ker različni javni nastopi in zapisi v dnevnem tisku ustvarjajo podobo in ozračje, kot da gre za nekakšno (v celoti ali deloma) zarotniško skupino, ki naj bi iz nekih posebnih nagibov začela z razdiralno akcijo, ki je malone ogrozila socializem pri nas (kako naj drugače razumem besedo politični diverzant?!) — ali v najboljšem primeru za zasebniško kliko, ki je zavestno želela razbiti politično enotnost v okviru SZDL in se morda celo preriniti v oblast, če že ne kar prevzeti oblast. Ustvarili so ozračje, kot da je nujno, da se upremo tej »razbijaški« akciji, tem »diverzantom«, in da konec koncev z njimi enkrat za vselej obračunamo, če le hočemo, da se bomo še naprej nemoteno razvijali.

Pišem seveda v svojem imenu. Želim izpovedati svoje osebne poglede na dogajanje, pojasniti svoje razloge in motive, ki so me vodili, da sem v »akciji« z imenom sodeloval, hočem pa tudi izreči svoja stališča k zapletu in razpletanju dogodkov ob »akciji« in po njej. Po vsem, kar se je doslej zgodilo, je to moja dolžnost in pravica.² *SZDL — najširši demokratični okvir za pobude*

Pri svoji odločitvi sem izhajal — in tako mislim tudi sedaj — iz tehle predpostavk:

1. Vsi vodilni forumi, pa tudi zborovanja, konference in kongresi že nekaj let prepričljivo in neprestano poudarjajo, da moramo naše družbenopolitično življenje čimbolj demokratizirati, da naj se delovni ljudje čimbolj uveljavijo, naj čimvečkrat in čimbolj neposredno odločajo, zaradi česar ni le primerno, marveč naravnost zaželeno, da prihaja v našem družbenopolitičnem in gospodarskem življenju do čim večjega števila pobud, predlogov in mnenj, saj je to najboljše in najbolj učinkovito zdravilo zoper sem in tja pojavljajoče se malodušje in nezanimanje za t. i. politiko.³

Poslance skupščine SRS sem vedno štel za družbenopolitične delavce, ki imajo pravico in dolžnost, da so glede tega kar se da dejavni. 2. Nenehno poudarjamo, da moramo delovnim ljudem zaupati, da moramo verjeti v njihov neodtujljiv interes za samoupravno socialistično družbo, da moramo zaupati v njihovo politično in družbeno zrelost. Saj ne more biti sporov glede tega, da se socializem pri nas reproducira že iz lastnih temeljev. Tudi poslanci so delovni ljudje, saj jih velika večina dela v delovnih organizacijah vseh vrst, kjer si po svojih močeh trudijo opravljati svoje poklicne dolžnosti, razen tega pa opravljajo še prostovoljno, poleg rednega dela tudi družbenopolitične dolžnosti. Najbrž ne more biti dvoma o tem,

² Ne navajam podatkov o »tehničnem« poteku te »akcije«, ker mi ti podatki niso znani. Upam pa, da bodo to lahko storili »organizatorji«.

³ Mislim, da za zdaj ni potrebno, da pri vsakem razlogu, ki ga navajam, citiram resolucijo kongresov, konferenc, plenumov in drugih sej ZKJ in ZKS ter SZDL, pa tudi izjav vodilnih politikov. Če bo treba, bom to storil rade volje in brez posebnih težav.

da so zato poslanci vredni zaupanja in da ni primerno, da bi jih kakorkoli sumničili. Zaupanja bi morala biti zato načelno deležna tudi poslanska dejavnost.

3. Vsi družbenopolitični dokumenti o vlogi in odgovornosti poslancev med drugim poudarjajo tudi, da naj bo poslanec svobodna in ustvarjalna osebnost, ki je sposobna, da želje in stališča preverja »od spodaj navzgor« in da hkrati družbeno politiko, ki jo oblikuje slovenska skupščina, prenaša »od zgoraj navzdol«. Želje, stališča in pogledi »spodaj«, v »bazi« seveda niso enosmerni, srečujemo se z mnenjskim pluralizmom, ki je vedno tudi znamenje »zdrave« družbe. Zato je normalno, da v tvornem delu poslancev prihaja do različnih pogledov o rešitvah konkretnih vprašanj v okviru sicer enotne splošne družbenopolitične platforme. To pa je tudi eno od zagotovil za družbeni napredek.

4. Socialistično zvezo delovnega ljudstva Slovenije sem štel vedno za tisti odločujoči politični dejavnik v našem družbenopolitičnem življenju, ki zaradi svojih deklariranih demokratičnih lastnosti in premis daje najširši demokratični okvir za množico pobud, ki jih omenjam, pa tudi za razgibano dejavnost poslancev, ki jih je prav ta organizacija v demokratičnem kandidacijskem postopku predlagala občanom v izvolitev. Toda SZDL ni mogoče reducirati, omejiti le na forume ali vodilne skupine v njih, to je organizirano gibanje, v katerem imajo forumi in vodilne skupine vlogo spodbujevalca, usmerjevalca in predlagatelja, odločitve pa naj se sprejemajo v kar se da širokem in množičnem krogu občanov.

Zato ne more biti sporov ali dvomov o tem, da je SZDL opredeljena tudi kot temeljni dejavnik v kandidacijskem postopku ne le za poslance, marveč tudi za druga vodilna mesta v našem političnem sistemu. Ta naloga SZDL pa se ne izčrpa samo v delu skupin in komisij na krajevni, občinski ali republiški ravni, marveč vključuje tudi potrebo po najširši verifikaciji izbranih predlogov, verifikaciji, ki jo opravljajo vsi deli in organizacije SZDL, vključno poslanci, ki so njen nujni, neodtujljivi del. Gre za resnično sodelovanje vseh poslancev.

5. Socialistične demokracije ali demokracije v samoupravnem socializmu nikoli nisem razumel kot meščansko formalno demokracijo, v kateri so si državljani načelno politično enaki v tem, da razpolagajo z nekaterimi klasičnimi političnimi pravicami, dejansko pa v njihovem imenu odločajo ozke oblastniške in politične skupine, elita. Našo demokracijo sem razumel kot družbeno demokracijo, v kateri niso družbene politične pravice priznane in zakonsko zapisane le za ogled, okrasek, marveč zato, da jih ljudje čimbolj uporabljajo in na ta način odpravljajo pregrajo med seboj in političnimi predstavniki na vseh ravneh.

6. Skupščino SRS sem razumel v resnici kot najširše politično predstavniško in samoupravno telo, ki naj se od meščanskih parlamentov razlikujejo tudi po tem, da se v njej sprejemajo odločitve,

sklepi, zakoni in izvolitve tudi z resničnim sodelovanjem vseh poslancev, ki se v delo tvorno vključujejo. Torej ne kot parlament, ki je v bistvu zbor kimavcev, glasovalni stroj, ki nima svojega obličja. Nikoli je nisem imel za nekakšno vzvišeno telo, pač pa sem jo razumel kot delovno organizacijo, ki se odloča tudi v tesni povezanosti z družbenopolitičnimi organizacijami od zveze komunistov do SZDL, toda ne kot njihovo sredstvo, njihova podaljšana roka, ki je nesamostojna, marveč kot njihov tvorni sodelavec.

7. Kot drugi, sem tudi sam z veseljem sprejemal sklepe o demokratizaciji kadrovske politike, ki naj ne bo le pravica ozkih skupin ali posameznikov, ki brez priziva odločajo v svojih kabinetih, marveč pravica in dolžnost čim širšega kroga ljudi, s poslanci vred. Videl sem tesno povezanost med demokratizacijo kadrovske politike na vseh ravneh od podjetja do federacije na eni strani, in vedno širšo kadrovsko osnovo na drugi strani; to se pravi vedno širšimi možnostmi izbora kandidatov, katerih število je vedno večje zaradi vedno večje strokovnosti ljudi, pa tudi zato, ker stopajo v življenje vedno nove generacije, ki so pripravljene prevzeti odgovorne dolžnosti. Zato sem videl globoko nasprotje med deklarirano demokracijo kadrovske politike na eni strani in tisto ozkosrčno kadrovsko kombinatoriko v zaprtih sobah, kjer šahirajo z majhnim številom vedno enih in istih ljudi. In prav zato sem menil, da je velik korak naprej to, da vedno bolj množično prakticiramo uvajanje večjega števila kandidatov za neko vodilno mesto, kar je lahko koristno dopolnilo in demokratična razrešitev še tako skrbnega pretehtavanja v različnih kadrovskih komisijah različnih družbenopolitičnih organizacij in predstavniških organov.

Dopolnilo izraža voljo republiškega zbora, da sodeluje tudi v postopku kandidiranja.

8. Ko je republiški zbor 8. julija 1971 skoraj soglasno sprejel dopolnilo k republiškemu zakonu o volitvah slovenskih članov v predsedstvo SFRJ, po katerem (ob tem, da je SZDL nosilec postopka za kandidiranje) lahko tudi skupina 20 poslancev po določenem postopku predlaga kandidate za ta mesta poleg tistih, ki jih predlaga SZDL, sem v tem videl tudi voljo tega zbora, da skupščina in poslanci tvorno sodelujejo ne le v postopku izvolitve, marveč tudi v postopku kandidiranja. (Opomba 4).

Dopolnilo o tej pravici na tej seji in kasneje ni nihče ugovarjal s formalnopravnega niti s političnega stališča. Nihče ni ugotovil (kljub časovni možnosti in kljub temu, da so predstavniki družbenopolitičnih organizacij redno vabljeni k sodelovanju pri delu skupščine), da bi morebitna takšna akcija pomenila odstopanje od sklepov CK ZKS ali da bi bila uperjena proti SZDL.

⁴ Dosedanja ustavna ureditev je pobude poslancev zelo upoštevala. 221. člen zvezne ustave je za izvolitev predsednika republike npr. določal: »Kandidata za predsednika republike lahko predlaga skupščini najmanj 30 poslancev na lastno pobudo ali na predlog zveznega odbora socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije...«

To so bili torej moji glavni razlogi, da sem prostovoljno pristopil k »akciji« 25 poslancev. Seveda prav nikomur ne jemljem pravice, da kritizira moje razloge, pa tudi ne da »akcijo« 25 poslancev politično ocenjuje. Mislim pa, da bi avtorji teh kritik in ocen lahko opustili različna politična etiketiranja in diskvalifikacije in raje nastopili z bolj prepričljivimi argumenti. Pripravljen sem sprejeti vsako odgovornost za svojo poslansko dejavnost in nikomur ne odrekam pravice, da vprašanje moje odgovornosti postavlja. Menim pa, da bi morala odgovornost (politična, moralna in pravna) veljati za vsakogar v naši družbi, ne glede na to, kje deluje, in ne glede na to, kakšen je njegov položaj v družbi.

Stališča izvršnega odbora RK SZDL Slovenije o političnih vidikih akcije skupine poslancev ob kandidiranju članov predsedstva SFRJ iz Slovenije

(Seja izvršnega odbora RK SZDL Slovenije dne 11. 8. 1971)

Izvršni odbor RK SZDL Slovenije je na današnji seji obravnaval politične vidike akcije poslancev, katere iniciatorji so bili Cene Matičič, Tone Remc in Ivan Kreft. Po obsežni razpravi je to akcijo oziroma način in metode, s kakršnimi je bila izpeljana, ocenil kot politično nesprejemljive in škodljive za nadaljnjo demokratizacijo političnega življenja v samoupravni družbi, če bi se take metode utrile v praksi. V trdnem prepričanju, da mora biti sleherno politično delo odgovorno in resno, sodi izvršni odbor, da je prav zaradi nadaljnjega razvoja demokratizacije potrebno po tej akciji takoj dati jasno politično oceno, čeprav sodijo mnogi, da gre le za »epizodo«, ki ji ne kaže dajati prevelikih političnih razsežnosti.

Izvršni odbor se za takšno oceno odloča iz naslednjih razlogov: Socialistična zveza je nosilka kandidacijskega postopka. Zato sta predsedstvo in izvršni odbor RK SZDL 28. maja letos predlagala dva možna kandidata za predsedstvo SFRJ. Ta predlog sta dala v javno obravnavo in s tem omogočila vsem, da se odgovorno vključijo v kandidacijski postopek za izbor slovenskih kandidatov za predsedstvo SFRJ. O tem predlogu sta se predsedstvo in izvršni odbor posvetovala z vsemi političnimi organi v republiki, hkrati pa sta pozvala občinske konference SZDL, naj na svoji ravni ravna enako, da bi politični dogovor na ravni republike doživel preizkuse tudi po občinah z vsemi temeljnimi družbenopolitičnimi subjekti. Po zaključku te več tednov dolge javne razprave je bila republiška konferenca SZDL Slovenije na seji 9. julija obveščena o celotnem postopku, o vsebini javne razprave, o pripombah in predlogih ter je na podlagi tega poleg Sergeja Kraigherja, ki je član predsedstva SFRJ po položaju, soglasno postavila za kandidata za predsedstvo SFRJ Marka Bulca in Mitjo Ribičiča.

Izvršni odbor poudarja ugotovitev s te seje republiške konference, da je bil celoten postopek demokratično izpeljan in da je kljub

določeni časovni stiski omogočil vsem organiziranim družbenim subjektom tvorno udeležbo pri oblikovanju predlogov. Izvršni odbor hkrati ugotavlja, da je večina občinskih konferenc opravila posvete in razgovore, ki so bili potrebni, svoje predloge in pripombe pa sporočila republiški konferenci. Njeni člani so bili o tem obveščeni podrobno na seji 9. julija. Tega dejstva ne more ovreči podatek, da so v nekaterih občinskih konferencah obstajale v postopku določene pomanjkljivosti. Vsepovsod kjer je do tega prišlo, bi morale občinske organizacije SZDL temeljito analizirati vzroke. Dopolnitev k zakonu o volitvah članov predsedstva SFRJ iz Slovenije je omogočila, da poleg poglobitve nosilke kandidacijskega postopka — SZDL — lahko tudi 20 poslancev predlaga kandidata. SZDL — in najbrž tudi vodstva drugih družbenopolitičnih organizacij — ni imela možnosti, da bi o tej dopolnitvi izrekla svoje mnenje. Izvršni odbor sodi, da je za resnično in odgovorno demokratično ravnanje bistvenega pomena dejstvo, da mora sleherni predlog doživeti v javnosti, v družbenopolitičnih organizacijah preizkus in potrditev ter tako postati demokratičen političen dogovor. Takšno pot so naredili predlogi, ki jih je dala Socialistična zveza. Skupina treh poslancev v času od seje predsedstva (28. maj) do seje RK SZDL (9. julij) ni izrekla nikakršnega ugovora ne na kandidacijski postopek ne na predlog za možne kandidate, čeprav je bilo oboje objavljeno tudi v dnevnem tisku in čeprav si ni mogoče misliti, da ti trije poslanci ne bi poznali poti, po katerih se lahko vključijo v postopek. Tako so se odpovedali možnosti, ki jo daje Socialistična zveza, da bi v demokratičnem postopku in preverjanju s stališči drugih preizkusili svoj predlog. Ves kandidacijski postopek so zaključili v okviru skupine poslancev, pri katerih so iskali podporo za svoj predlog. Sicer pa je njihova akcija potekala mimo vseh organov in organizacij in ne da bi bili ti organi in organizacije o tem kakorkoli obveščeni.

Izvršni odbor visoko ceni prizadevno delovanje večine poslancev, ki se opirajo na Socialistično zvezo, v njenem političnem mehanizmu ustvarjajo trajno delovno povezavo z delovnimi ljudmi. S tem ti poslanci prispevajo kot aktivisti SZDL tudi k razvoju Socialistične zveze kot najširše demokratične organizacije vseh ljudi, ki gradijo samoupravni socializem. V interesu nadaljnjega razvoja samoupravne demokracije pa izvršni odbor odklanja težnje, da bi bistvene odločitve, h katerim sodi tudi kandidiranje v predsedstvo SFRJ, sprejemali mimo vodstev in organizacij Socialistične zveze, ki se v njenem okviru usklajujejo stališča občanov in organizacij družbenih subjektov: Zveze komunistov, zveze sindikatov, zveze mladine, zveze študentov idr. Takšno ravnanje pomeni v končni posledici sprejemanje odločitev le v ozkih, v bistvu zasebniških skupinah ter po nejavnih poteh ruši politične dogovore, hkrati pa — tako kot v tem konkretnem primeru — onemogoča razvijanje in uveljavljanje dejanskega delegatskega odnosa med poslanci in njihovimi volivci, poslanski mandat pa spreminja v štiriletno generalno pooblastilo, brez odgovornosti volivcev.

Izvršni odbor bo — da ne bo mogoče megliti prave narave metod to akcijo — zbral celotno dokumentacijo o njej ter z njo seznanil organizacije Socialistične zveze, vodstva drugih družbenopolitičnih organizacij, republiško skupščino in njen izvršni svet. To bo tudi omogočilo občinskim organizacijam Socialistične zveze, da proučijo celotno dogajanje, razčiščujejo vprašanja o vlogi Socialistične zveze v političnem sistemu, še posebej v skupščinskem sistemu, in spregovorijo tudi o odgovornosti poslancev do Socialistične zveze. Hkrati bo to priložnost za organizacije Socialistične zveze, da kritično ocenijo svoje delovanje in store vse, da bo Socialistična zveza sposobna čim hitreje in čim dosledneje uresničevati načela, kot so zapisana v dokumentu »Socialistična zveza danes«.

Poročilo sekretariata CK ZKS o stališčih, ki jih je sprejel o akciji nekaterih poslancev- komunistov pri kandidiranju članov predsedstva SFRJ iz Slovenije

Sekretariat CK ZKS je na seji 30. julija 1971 razpravljal o akciji nekaterih poslancev komunistov ob volitvah članov predsedstva SFRJ (stališča so objavljena v komunikeju s seje sekretariata dne 31. julija in v izjavi, objavljeni 3. septembra, obakrat v »Delu«) in ocenil aktivnost poslancev, ki so bili organizatorji akcije, kot politično nesprejemljivo. Na podlagi že tedaj znanih dejstev je sodil, da njihovo ravnanje ni v skladu s stališči ZK o vlogi SZDL v našem političnem sistemu. Ko je bila zbrana celotna dokumentacija, je sekretariat celoviteje politično ocenil akcijo, pri čemer je upošteval tale izhodišča:

I.

1. Razprave o akciji, ki so jo začeli nekateri poslanci ob volitvah članov predsedstva SFRJ, potekajo v času, v katerem se oblikujejo izredno pomembne odločitve o poteh našega nadaljnega razvoja. Sedaj, ko smo sprejeli dopolnila zvezne ustave, nas čaka odgovorno delo za njihovo uveljavljanje v življenju, pripraviti pa moramo tudi dopolnila ustave SFRJ in izhodišča za njene celovite spremembe. Storit moramo pomemben korak naprej pri graditvi naše slovenske samoupravne in državne skupnosti in pri opredeljevanju vloge subjektivnega faktorja v suvereni samoupravni državni skupnosti. Smo sredi tako pomembnih nalog, kakor so načrtovanje dolgoročnega razvoja Slovenije, pospeševanje procesov samoupravne integracije na temelju ustavnih dopolnil, prizadevanja za zmanjšanje socialnih razlik med ljudmi, stabilizacije gospodarstva, itd. To so naloge, ki zahtevajo mobilizacijo vseh ustvarjalnih sil naše družbe pri njihovem izpolnjevanju. Zveza komunistov posveča v svojih načelnih in konkretnih prizadevanjih vsem tem vprašanjem

veliko svojih ustvarjalnih moči, ne dobi pa vedno dovolj aktivne podpore v družbenopolitičnih in samoupravnih organizacijah, predstavniških telesih itd., velikokrat zaradi premajhne dejavnosti komunistov v njih. Zato je potrebno še bolj razgibati ustvarjalnost članstva in jo usmeriti k uresničevanju revolucionarnih ciljev naše družbe.

Zveza komunistov lahko uspešno izpolnjuje naloge in s tem usmerja revolucionarni razvoj samo, če je idejno enotna in akcijsko učinkovita, če se komunisti zavedajo, da rezultati ne prihajajo sami od sebe, brez usklajenega, povezanega in organiziranega delovanja vseh naprednih sil v družbi. Zato morajo komunisti razvijati in krepiti demokratična telesa in ustanove te družbe ter v njih politično delovati na način, ki ustreza naravi in duhu samoupravnega in političnega sistema.

2. Obširnejšo in poglobljeno razpravo o vprašanju, ki bi bilo po svojih zunanjih razsežnostih lahko obrobno, odpiramo zato, ker menimo, da je akcija opozorila na nekatera tehtna vprašanja in dileme v našem delovanju in v političnem sistemu. Zato je nujno, da se ob oceni akcije nekaterih poslancev komunistov dogovorimo za temeljito razčiščevanje nekaterih navidezno ali dejansko nejasnih vprašanj in dilem, kot so: o načinu uveljavljanja vodilne vloge Zveze komunistov v samoupravni družbi, kako uveljaviti načelo demokratičnega centralizma v naši sedanji politični praksi, kako poglobljati notranjo demokracijo v Zvezi komunistov, ne da bi s tem slabili njeno akcijsko sposobnost in učinkovitost, kakšna naj bo pot političnih pobud posameznikov in skupin v Zvezi komunistov, kdaj poslanca komunista pri njegovem delu v skupščini ne obvezujejo sklepi in dogovori v Zvezi komunistov, kakšen je odnos med pravno in moralnopolitično odgovornostjo poslanca itd. Vseh teh in drugih vprašanj seveda ne bo mogoče razjasniti naenkrat, v kratkem času, temveč je to naloga za razprave ob konkretni aktivnosti v centralnem komiteju in njegovih organih, v konferenci ZKS in v drugih vodstvih in organizacijah ZKS. Kakršnokoli popuščanje v razčiščevanju teh in drugih vprašanj bi se nam lahko maščevalo kdaj drugič, ko bi šlo za še usodnejše vprašanje našega nadaljnjega razvoja.

II.

Upoštevajoč našeta izhodišča je sekretariat CK ZKS sprejel stališča: 1. Člane Zveze komunistov sta šesti kongres ZKS in deveti kongres ZKJ zadolžila, da si morajo prizadevati, da bo Socialistična zveza sposobna zajeti in omogočiti demokratično razpravo, družbeno kritiko in vse bistvene pobude, ki zhajajo iz socialističnih temeljev, in jih spreminjati v akcijski program SZDL ter tako omogočiti najširši neposredni vpliv vseh delovnih ljudi na samoupravne in politične odločitve.

Akcija, ki so jo ob kandidiranju članov predsedstva SFRJ iz Slovenije vodili nekateri člani Zveze komunistov, ni bila v skladu s sprejetimi stališči Zveze komunistov o delovanju komunistov v Socialistični zvezi, v volilni aktivnosti in posebej v kandidacijskem postopku.

Pri tem posebej poudarjamo, da ne gre za oceno s formalno-pravne vidika, ker je bila akcija zakonita, in da tudi ne gre za obsodbo same pobude. Toda sekretariat CK ZKS ne more soglašati niti z načinom, kako je do pobude prišlo, niti z metodo, s katero so jo posamezniki želeli uveljaviti. Akcijo so zasnovali zunaj SZDL in Zveze komunistov, ne javno in ne odkrito, s tem pa so kršili osnovne prvine našega političnega sistema. Prav to dejstvo je narekovalo sekretariatu CK ZKS, da oceni, kaj ta pojav pomeni v širšem političnem življenju in kakšne bi bile posledice, če bi pristajali na tako ravnanje. Po mnenju sekretariata bi s tem omogočili težnje, ki bi objektivno vodile v večstrankarski sistem, v Zvezi komunistov pa bi uveljavili prakso, ki bi slabila njeno enotnost in njeno družbeno vlogo.

2. Delovanje komunistov, ki so vodili akcijo, pomeni odstopanje od stališč in sklepov, ki so jih sprejela vodstva ZKS in ZKJ. Gre za sklepe in stališča, ki opredeljujejo vlogo SZDL v našem političnem sistemu in za sklepe, ki obvezujejo komuniste za aktivno delo v Socialistični zvezi.

SZDL je v sklepih CK ZKJ o aktivnosti komunistov pri volitvah v skupščine družbenopolitičnih skupnosti 1969 in v sklepih druge in šeste seje CK ZKS opredeljena kot pglavitna nosilka celotne volilne aktivnosti. Komunisti so v duhu teh sklepov dolžni s svojim delovanjem v Socialistični zvezi omogočati, da bo le-ta na vseh ravneh in ob vseh vprašanjih zmožna dovolj široko in demokratično opravljati svojo funkcijo. Gre tudi za uresničitev dokumenta »Socialistična zveza danes«, za katerega smo se komunisti opredelili in za katerega izvedbo smo v največji meri tudi odgovorni.

Organizatorji akcije so ocenjevali, da je bilo delovanje Socialistične zveze preveč forumsko in ne dovolj demokratično. To jih je po mnenju sekretariata toliko bolj obvezovalo, storiti vse za širjenje njenega okvira, ne pa delovati mimo nje. Zato njihovo ravnanje objektivno ni krepilo, pač pa je zanimalo družbeno vlogo te politične organizacije.

3. Organizatorji akcije, predvsem tudi kot komunisti, niso izrabili vseh možnosti, da bi izrazili svoje mnenje, pomisleke in predloge ob kandidiranju članov predsedstva SFRJ iz Slovenije. S svojimi stališči niso odkrito in javno nastopili v Socialistični zvezi. Tako njihovo ravnanje je v nasprotju z dolžnostmi in pravicami komunistov, da delujejo javno, demokratično in odgovorno ter z izmenjavo mnenj, soočanjem različnih pogledov oblikujejo akcijo komunistov. Uporabili so metodo, ki je v Zvezi komunistov ne moremo sprejeti, ker je

v nasprotju z načeli o demokratičnosti in javnosti v delovanju članov Zveze komunistov in ker bi take metode vodile v grupaštvo.

4. V dosedanjih razpravah je bilo večkrat postavljeno vprašanje, koliko in kako so poslanci komunisti odgovorni Zvezi komunistov. Sekretariat CK ZKS smatra, da spoštovanje dogovorov v ZK ne ogroža ustvarjalne pobude poslanca v skupščini. Zveza komunistov obvezuje svoje člane poslance za idejno enotnost v duhu sprejetih načelnih stališč in sklepov vodstev in organizacij Zveze komunistov. Taka obveznost mora biti v oporo ustvarjalni pobudi poslanca komunista, zato mora Zveza komunistov ustvarjati še večje možnosti dialoga, preverjanja in dograjevanja stališč ter poslancem komunistom nuditi spoznanja, s katerimi si bodo poglobljali in bogatili možnosti v družbenopolitičnem oziroma poslanskem delovanju. Kadar v Zvezi komunistov ni stališč o pomembnih odločitvah glede našega družbenega razvoja, so komunisti dolžni, da jih zahtevajo in da jih tudi sami pomagajo oblikovati. Če je v vodstvih in organizacijah ZK preveč pasivnosti, nedejavnosti, se morajo komunisti zavzemati za to, da postane Zveza komunistov na vseh ravneh sodobnejša in mobilnejša po oblikah, naprednejša, bolj revolucionarna po vsebini, bolj sveža po strukturi članstva in vodstev. Prizadevati si morajo, da bo Zveza komunistov stalno pod vplivom temeljnih interesov delovnih ljudi, posebej delavskega razreda, ki s samoupravljanjem ustvarja ustrezne družbene razmere za uresničevanje svojega zgodovinskega interesa. Sekretariat sodi, da so bili organizatorji akcije dolžni upoštevati, da je bila pri formiranju predsedstva SFRJ nujna enotnost Zveze komunistov in vseh političnih subjektov v republiki. Ko smo sprejeli ustavne spremembe in izoblikovali nov organ — predsedstvo SFRJ — ki mora v veliki meri prispevati h graditvi samoupravnega socializma, k neodvisnosti Jugoslavije, k uveljavljanju njene politike neuvrčenosti itd. — je bila nujna vsestranska presoja, kdo naj zastopa našo republiko v tem političnem trenutku v tako pomembnem organu. O političnih razlogih za to je bila po mnenju sekretariata širša javnost premalo obveščena, odtod tudi toliko nejasnosti in nerazumevanja — ne pri pobudnikih akcije, pač pa pri volivcih, članih SZDL in tudi mnogih komunistih — zakaj naj bi bila akcija poslancev politično nesprejemljiva.

5. Aktivnost organizacij Socialistične zveze je, posebno v nekaterih občinah, pokazala na slabosti, ki jih je mogoče le delno opravičevati s tem, da je bilo za celoten postopek kandidiranja razmeroma malo časa. Znano je namreč, da so tako predsedstvo ZKJ kot republiška vodstva ZK vztrajala na pospešenem sprejetju sprememb zvezne ustave, ker so menila, da bi kakršnokoli zavlačevanje samo škodilo uresničevanju dogovora o graditvi federacije na novih temeljih. Vendar bi kljub temu, da je bil zakon razmeroma pozno sprejet, postopek evidentiranja kandidatov za člane predsedstva SFRJ iz Slovenije lahko speljali že prej. Komunisti bomo morali, ko bomo analizirali te slabosti, kar največ prispevati k ustvarjanju razmer, da bo takih in podobnih slabosti in napak čedalje manj. K temu nas obvezujejo

že tudi sklepi 6. seje CK ZKS, sprejeti po opravljenih volitvah v letu 1969; ti sklepi terjajo od nas komunistov, da doseženo stopnjo demokratičnosti kandidacijskega postopka v prihodnje še razširjamo in odpravljamo slabosti, ki smo jih takrat ugotovili. Ugotavljamo pa tudi, da komunisti v SZDL niso dovolj upoštevali stališča 17. seje CK ZKS, naj se za izvolitev članov predsedstva SFRJ uporabi enak postopek, kot je bil uveljavljen ob zadnjih volitvah v zbor narodov zvezne skupščine. Gre za celoten postopek pred sejo republiške konference SZDL, ki bi ga lahko bolje pripravili tudi že pred sprejetjem zakona. Casovna stiska ne opravičuje, da je imel tokrat postopek več pomanjkljivosti kot ob zadnjih volitvah v zbor narodov zvezne skupščine.

Pomanjkljivosti v delovanju SZDL in kritičen odnos do njih pa ne dajejo nikomur pravice, da s svojo aktivnostjo zanika vlogo te organizacije v postopku kandidiranja in svojo akcijo mimo nje utemeljuje kot prispevek demokratizaciji političnega življenja.

6. Odveč je razprava o tem, ali je Socialistična zveza delovnih ljudi edina ali pglavitna nosilka celotne volilne aktivnosti. Sklepi vodstev ZKJ in ZKS so v tem pogledu jasni, iz njih je razvidno, da se moramo komunisti že danes zavzemati za takšno Socialistično zvezo, ki bo na vseh ravneh in v vseh okoljih zmožna zajeti in kritično pretrresti različne pobude in tudi protislovne interese. Zvezna in republiška ustava obravnava SZDL kot obliko in politično oporo družbenopolitične aktivnosti in družbenega samoupravljanja delovnih ljudi. Je torej politični temelj socialistične demokracije. Brez nje naš politični sistem ne bi bil celovit, omogočal bi praznine, v katerih bi se uveljavljale druge alternative, kot so elementi državnega socializma ali večstrankarskega sistema. Brez vodilne idejno politične vloge in delovanja komunistov v Socialistični zvezi bi na sedanji stopnji materialnega razvoja, družbene zavesti in mednarodnih odnosov lahko postala ta organizacija »nepolitična«, brez jasnega političnega programa, s tem pa bi bila ponujena možnost za uveljavljanje nesamoupravnih in nesocialističnih odnosov.

7. Sekretariat CK ZKS odločno zavrača enostranske ocene, ki se ponekod pojavljajo v zvezi z odnosom ZK do poslancev iz skupščine. Iz vse dosedanje prakse je jasno razvidno, da je Zveza komunistov vseskozi pojmovala poslance kot izredno pomembne družbenopolitične delavce. Večina poslancev je tesno povezana in neposredno aktivna v mnogih organih in oblikah delovanja SZDL, sindikatov, samoupravnih in drugih organizacij in ustanov naše družbe. Večina poslancev komunistov je vseskozi aktivnih tudi v Zvezi komunistov, kjer s svojimi pobudami in s svojim ustvarjalnim delovanjem odločilno sodelujejo pri oblikovanju in uveljavljanju politike Zveze komunistov. Prepričani smo tudi, da brez ustreznega delovanja Socialistične zveze kot široke, sodobne, demokratične organizacije in poslancev v njej le-ti ne morejo uspešno izpričevati stališč in interesov svojih volivcev. V tem smislu se bodo komunisti morali zavzemati tudi za nadaljnji razvoj skupščinskega sistema v smeri delegatskega

razmerja, ko bo delegat v skupščini šele lahko resnični predstavnik interesov delovnih ljudi na svojem območju.

8. Nekateri pogledi v razpravah o akciji nekaterih poslancev komunistov načenjajo vprašanje načel in načinov delovanja Zveze komunistov. Pri tem se premalo zavedajo, da živimo v družbi, ki zahteva učinkovito delovanje organizirane avantgarde delavskega razreda. »V družbi, v kateri delujejo močni parcialni interesi, ki porajajo utegnjenost zavest, v kateri še obstajajo težnje po nadaljevanju birokratizma in zasebnolastniške tendence, v kateri še delujejo ostanki stare družbe in njene ideologije kakor tudi pritisk zunanjih birokratskih sil, je delavskemu razredu in vsem družbenim silam objektivno potrebna kot idejna in politična organizacija. Potrebna je sila, ki izraža celoto interesov gibanja in vodi v boju proti vsem nasprotovanjem samoupravljanju in neposredni socialistični demokraciji, sila, ki s svojo napredno teorijo, s progresivnimi idejami odkriva možnosti nadaljnega gibanja naprej in ki se organizira, da bi se te ideje spremenile v dejanja.« (Iz resolucije IX. kongresa ZKJ o idejno politični osnovi nadaljnega razvoja ZK).

V zvezi komunistov moramo ustvarjati sproščenost in širino demokratičnega političnega procesa pri nastajanju in sprejemanju odločitev ter akcijsko in idejno enotnost pri izvajanju sklepov. Sedaj je drugi del političnega procesa veliko manj razvit in učinkovit, z največ hibami, največ nedoslednosti in oportunitizma, čeprav ne trdimo, da je prvi del političnega procesa že popoln, brez pomanjkljivosti in vrzeli. Ob tej akciji se je znova pokazalo, da ne moremo biti zadovoljni s kulturo dialoga, ko nekateri komunisti ne upoštevajo dovolj, da morata imeti kritika in polemika pomen kulturne in moralne vrednote. Sekretariat CK ZKS se je vedno zavzemal za objektivno, argumentirano ocenjevanje pojavov in ljudi.

Zveza komunistov Jugoslavije se v svojem delovanju ni odrekla načelu demokratičnega centralizma, ker je to načelo na sedanji stopnji razvoja odnosov v družbi in posebej v Zvezi komunistov eden pomembnih vzvodov, ki naj pomaga zagotoviti uspešnost naših prizadevanj. Vendar ZK ne uveljavlja tega načela dogmatično. Demokratični centralizem ima v naših razmerah sodobno razlago, ki ustreza sedanji vlogi Zveze komunistov. Obvezno uresničevanje po demokratični poti sprejetih sklepov večine zagotavlja učinkovitost akcije, pravica do svojega mnenja tistih, ki ostanejo v manjšini, pa preprečuje sklerozo in dogmatičnost ideje. Odpravili smo hierarhično podreditev manjšine večini, a smo ob spoštovanju sklepov večine naložili manjšini dolžnost in pravico, prispevati dokaze in ideje pa tudi izkušnje prakse za drugačno stališče, ki se mora skozi boj mnenj prebiti do večinske podpore. Nimajo prav tisti, ki menijo, da se manjšini ni treba solidarizirati s sklepom večine. V duhu resolucije VI. kongresa ZKS tudi pasivna lojalnost ni sprejemljiva, če ogroža uspešnost organizirane akcije Zveze komunistov, najmanj pa je dopustno delovanje proti večinskim sklepom.

Sekretariat je prepričen, da bo treba o teh in drugih vprašanih delovanja Zveze komunistov še razpravljati. Priprave na prihodnjo konferenco ZKJ so priložnost, da se tudi s tem intenzivno vključimo vanje. Naš prispevek konferenci bo tem bogatejši, čim bolj bomo uspešni v iskanju odgovorov na vprašanja, ki se v delu članstva kažejo še kot odprta, nejasna, nerazčiščena.

9. Sekretariat predlaga centralnemu komiteju, da razpravlja o stališčih komiteja univerzitetne konference ZKS Ljubljana, ker nekatera nasprotujejo oceni, kakršna je podana v tem poročilu. Oceni sekretariata in univerzitetnega komiteja se najbolj razhajata, ko gre za presojo bistva akcije: medtem ko sekretariat ocenjuje akcijo kot politično nesprejemljivo, komite univerzitetne konference, nasprotno, odobrava politično bistvo akcije.

III.

Sekretariat predlaga centralnemu komiteju ZKS, da oceni njegovo ravnanje, ko je reagiral na akcijo nekaterih poslancev komunistov, in stališča, ki jih je ob tej akciji sprejel. Hkrati sekretariat predlaga centralnemu komiteju, da politično aktivnost komunistov in organizacij ZKS usmeri v urejanje tistih aktualnih vprašanj družbenega in ekonomskega razvoja, za katera nas zavezujejo sklepi 17. seje predsedstva ZKJ in 20. seje CK ZKS.

Ljubljana, 21. 9. 1971

Sekretariat CK ZKS

DOKUMENTACIJA

1. Druga seja CK ZKS o skupščinskih volitvah in Zvezi komunistov (Komunist, št. 3 z dne 17. 1. 1969 in št. 4 z dne 24. 1. 1969).
2. Šesta seja CK ZKS o oceni aktivnosti komunistov v pripravah na skupščinske volitve (Komunist, št. 23 z dne 6. 6. 1969).
3. Sedma seja CK ZKS: Vloga Zveze komunistov in organizacij ZK med minulimi volitvami (Komunist, št. 25 z dne 20. 6. 1969).
4. Dvanajsta seja CK ZKJ o aktivnosti komunistov pri volitvah za skupščine družbenopolitičnih skupnosti (Komunist, št. 6 z dne 7. 2. 1969).
5. Šesti kongres ZKS (knjiga v založbi »Komunist«, Ljubljana marca 1969).
6. Statut Zveze komunistov Slovenije (brošura v založbi »Komunist«, Ljubljana 1970).
7. Sedemnajsta seja CK ZKS: razprava o spremembah političnega sistema (»Komunist«, št. 50 z dne 11. 12. 1970).
8. Komuniste sekretariata CK ZKS o akciji 25 poslancev (»Delo« dne 31. 7. 1971 — str. 2).
9. Izjava sekretariata CK ZKS o akciji 25 odposlancev (»Delo« dne 3. 9. 1971 — str. 2).
10. Stališča komiteja univerzitetne konference ZKS o akciji 25 poslancev (»Komunist«, št. 35 z dne 3. 9. 1971).
11. Edvard Kardelj: Razpotja v razvoju naše socialistične družbe — razprava na razširjeni seji sekretariata CK ZKS dne 26. avgusta 1969 (brošura »Komunist«, Ljubljana 1969).
12. Deveti kongres ZKJ: stenografske beležke I—VI, »Komunist« Beograd 1970 ali Deveti kongres ZKJ, »Komunist« Ljubljana 1969.
13. Dokumentacija, zbrana v republiški konferenci SZDL Slovenije.

Stališča komiteja Univerzitetne konference ZKS o iniciativi 25 poslancev in o reakciji nanjo, sprejeta na seji dne 30. in 31. avgusta 1987

Komite univerzitetne konference ZKS je na svoji seji dne 30. in 31. avgusta 1971 temeljito pretresel iniciativo 25 poslancev ob volitvah članov predsedstva SFRJ in politične ocene in represivne ukrepe, ki so temu predlogu sledili. Seje so se udeležili tudi štirje poslanci ljubljanskih občin, podpisniki predloga 25 poslancev, ki so kot člani ZK povezani v univerzitetni organizaciji: Tone Remc, Zdenko Roter, dr. Vojan Rus in France Zupan.

Komite sodi, da je vprašanje tolikšnega pomena, da mora o njem razpravljati tudi celotno članstvo in univerzitetna konferenca ZKS. V razpravi se je izoblikovalo sledeče stališče komiteja, ki ga s tem dajemo v pretres in oceno članstvu ter javnosti in v odločanje univerzitetni konferenci ZKS:

Komite ne more sprejeti obsodbe akcije, ki je vsebovana v oceni sekretariata CK ZKS z dne 30. julija 1971, zato predlagamo, da sekretariat v prisotnosti prizadetih članov ZK kot narekuje 2. točka II. člena Statuta ZKS svoje stališče ponovno prouči in upošteva zlasti naslednje momente:

1. Iniciativa 25 poslancev ni pomenila nasprotovanja »stališču političnega vodstva Slovenije«, ampak le nasprotovanje stališčem, sprejetim v najožjih izvršilnih organih. Republiška konferenca SZDL, ki je od pristojnih organov družbenopolitičnih organizacij edina zavzela stališče do tega vprašanja, pa sploh ni upoštevala dejstva, da je bila v polovici občin izražena želja po drugih ali dodatnih kandidatih.

Kandidatno listo je kljub temu sprejela povsem brez razprave in z javnim glasovanjem, ob tem pa se je zgodilo celo to, da je bilo republiški konferenci in vsej slovenski javnosti popolnoma zamolčano dejstvo, da med pripombami iz občin niso bila le mnenja in predlogi, ampak, da je bila npr. na političnem aktivu obalnih občin predlagana

kandidatna lista z glasovanjem v celoti zavrnjena! Smatramo, da je za to dezinformiranje in grobo zavajanje slovenske javnosti ter celotne SZDL treba nemudoma najostreje zastaviti in realizirati vprašanje odgovornosti. Sploh pa nasprotovanje političnim vodstvom ne pomeni nikakršnega političnega prestopka, zaradi katerega bi bilo iniciatorje akcije treba klicati na odgovornost. V danem primeru je to nasprotovanje po naši presoji izviralo iz tega, da stališče »političnega vodstva Slovenije« ni dovolj upoštevalo možnosti za demokratičen izbor naših predstavnikov v predsedstvo SFRJ. Zato je bilo celo koristno in potrebno takemu stališču nasprotovati in skušati odpraviti omenjeno pomanjkljivost.

Seveda bi bilo pravilno, če bi omenjeni poslanci in tudi drugi občani vključno z nami na te slabosti najprej in pravočasno opozorili znotraj organizacijskih oblik SZDL in vseh drugih družbenopolitičnih organizacij. Ugotavljamo, da poslancem, ki predstavljajo volilno telo, ni bila dana možnost za to. Za zagotovitev teh možnosti so po stališčih SZDL, sprejetih v dokumentu »SZDL danes«, izrecno zadolženi in odgovorni funkcionarji in organi SZDL, ki pa so to svojo dolžnost močno zanemarili, saj večkrat celo v tistih občinah, kjer so organizirali kandidacijske razprave, poslancev o njih niso obvestili. Kot se je izkazalo v času med sejo sekretariata CK in sejo univerzitetnega komiteja, je kandidacijski postopek preko teles SZDL potekal nepravilno in nedemokratično. Tako npr. ni bilo niti javnega evidentiranja možnih kandidatov. V največ primerih niso bile sklicane kandidacijske konference, kjer bi morala kandidatna lista na tajnih glasovanjih dobiti podporo najmanj dveh tretjin občinskih kandidacijskih konferenc. Kritike na račun takega vodenja kandidacijskega postopka so se pojavile v več občinah, kar pa slovenski javnosti ni bilo konkretno predstavljeno.

2. Sekretariat CK ZKS je v svoji oceni premalo poudaril pomanjkljivosti kandidacijskega postopka in to, da SZDL v tem konkretnem primeru nikakor ni opravila svoje deklarirane demokratične vloge. Nimamo iluzij, da bi bilo mogoče čez noč v celoti odpraviti poskuse kandidiranja za zaprtimi vrati. Toda zavzemamo se za tak politični sistem, v katerem bo SZDL pglavitna nosilka kandidacijskega postopka in hkrati mesto, kjer se bodo izražale iniciative najrazličnejših družbenih subjektov in posameznikov in tako tudi poslancev, se soočale in javno preverjale.

3. Zato se ne moremo pridružiti oceni sekretariata CK ZKS, da je bila akcija »naperjena zoper vlogo SZDL, kakršno ima v našem družbenem in političnem sistemu in njeno ustavno vlogo«. Ustavna vloga SZDL je v tem, da je SZDL »najširša opora družbenopolitične aktivnosti in družbenega samoupravljanja delovnih ljudi«, da občani v njej »obravnavajo družbenopolitična vprašanja . . ., usklajujejo mnenja in sprejemajo sklepe glede reševanja teh vprašanj«, »dajejo politično pobudo na vseh področjih političnega življenja« itd., kar seveda ne pomeni, da se vsa ta družbenopolitična aktivnost in pobuda lahko izvajajo samo znotraj nje in njenih forumov. Nasprotno: Če

hoče biti SZDL res opora družbenopolitični aktivnosti in družbenega samoupravljanja, mora celo vzpodbujati vse aktivnosti in vse pobude, ki se pojavljajo tudi na drugih mestih našega samoupravnega sistema, če so le samoupravno in socialistično orientirane. Ta vloga SZDL nikakor ne pomeni, da bi morala vsaka taka pobuda pred odločanjem v samoupravnih ali državnih organih dobiti tudi podporo od vseh ali večine v SZDL. Zagotoviti je treba le, da bodo vsi občani in organi imeli v okviru SZDL možnost o pobudi povedati svoje mnenje, hkrati pa vsem občanom in organiziranim subjektom političnega življenja in zagotoviti možnost, da svoje pobude in predloge, ki bi v SZDL ali ostali v manjšini ali ne bili sprejeti, predložijo pristojnim samoupravnim in državnim organom v dokončno odločanje. V nasprotnem primeru bomo namesto sistema socialistične demokracije razvijali enostrankarski sistem, v katerem bo SZDL namesto svoje ustavne vloge dobila vlogo stranke. Komunisti pa smo dolžni ohranjati in krepiti nestranskarški značaj naše družbe, saj je prav ta rezultat zgodovinskega boja ZK.

Kot velja vse povedano na splošno, velja še toliko bolj za odločanje o kadrovskih vprašanjih in za razne kandidacijske postopke, za kandidiranje v predsedstvo SFRJ pa zaradi velikih pooblastil in velikega političnega organa še prav posebno. Zato menimo, da bi morali določbo, po kateri lahko predlaga kandidate tudi skupina poslancev, primerno dopolnjeno z določbami o najširši javni razpravi tudi o takih predlogih, zapisati tudi v slovensko ustavo, ki jo sedaj spreminjamo.

4. Glede vloge SZDL v kandidacijskih postopkih pa je treba še posebej opozoriti na to, da tudi vloge poveljavnega nosilca kandidacijskega postopka (nikakor ne edinega) pravzaprav nima SZDL kot taka s svojim rednimi forumi, ampak naj bi se po določbah zakonov, sprejetih leta 1967, kandidacijski postopek odvijal preko sistema posebnih kandidacijskih konferenc v okviru SZDL, v katerih ima vsaj teoretično možnost sodelovati prav vsak občan in, ki se na najnižji stopnji praktično pokrivajo z zbori volivcev. Opozoriti želimo na to, da kljub izrecnemu sklepu naj se tudi za kandidacijski postopek za predsedstvo SZDL odvija po teh načelih s smiselno uporabo določb o volitvi delegacije v zbor narodov (sklep 17. seje CK ZKS), namreč da je za potrditev kandidatne liste potrebno soglasje dveh tretjin vseh občinskih kandidacijskih konferenc, republiško vodstvo SZDL ni ravnalo tako, temveč je poverilo izvajanje te izredno pomembne in nedotakljive ustavne pravice občanov svojim rednim občinskim konferencam, pa še tu je dopustilo možnost odstopanja v korist še ožjih izvršilnih vodstev oziroma političnih aktivov.

Za tako ravnanje bi bilo treba klicati na odgovornost vse tiste komuniste v republiškem vodstvu SZDL, ki jih za to kršitev demokratičnih pravic občana zadene največja krivda.

5. Študentje so se skušali v kandidacijski postopek vključiti in so svoje mnenje skušali tako ali drugače izraziti že ves čas postopka (npr.

pismo Akcijskega odbora pri Skupnosti študentov v začetku junija, ki ga DELO ni objavilo). Študentje gotovo niso izkoristili vseh možnosti za vpliv, vendar moramo hkrati ugotoviti, da so jim institucionalna pota SZDL ostajala skoraj docela zaprta; tako niso bili vabljeni na nekatere odločilne sestanke (npr. republiško konferenco SZDL) in deloma niti ne obveščeni o njih. Komite sodi, da udeleženi komunisti niso pokazali dovolj iznajdljivosti v odpiranju morebitnih možnosti za vpliv. Med pobudniki razprav v skupnosti študentov je bil tudi poslanec Tone Remc.

6. S prej omenjenim pojmovanjem vloge SZDL ravnanje skupine poslancev v tem konkretnem primeru ni bilo povsem v skladu, za kar pa nosijo mnogo večjo odgovornost organi SZDL kot pa prizadeti poslanci; ti bi lahko nastopili v tisku ali sporočili svoje mnenje, kritike in predloge forumom SZDL, kljub temu da se ti forumi z njimi o tem niso posvetovali. Ob kritiki ravnanja skupine poslancev pa je treba upoštevati, da so poslanci zaradi velikega odpora proti pobudam, ki posegajo v še obstoječe monopole in tabuje našega plitičnega življenja, z vso pravico iskali pot, po kateri bi lahko na ustrezne odločitve tudi učinkovito vplivali in ne le sodelovali pri ustvarjanju demokratičnega videza. Ta pot je bila v skupščini sprejeta kot zakon z več kot absolutno večino in spoštovanju in nespoštovanju tega zakona se v zakoniti socialistični družbi najbrž ne gre kaj dosti spraševati. V trenutku sprejetja tega zakona pa je bilo popolnoma jasno, da širokih konsultacij preko SZDL pri letošnjih volitvah žal ne bo več moč opraviti, zato zakon tudi tega ni zahteval. Konsultacije, ki bi bile kljub kratkemu času po vložitvi kandidature še možne, pa so iniciatorji akcije tako in tako imeli namen opraviti (z republiškim političnim aktvoim in ustreznimi organi republiškega vodstva SZDL), vendar je bila ta njihova pobuda zavrnjena.

7. Demokratizacija kandidacijskega postopka je tudi v tem, da se v vseh fazah javne razprave izhaja iz družbenopolitične analize in ocene nalog, ki jih mora izpolnjevati telo, v katero se voli, in predvsem ocenjevati ustreznost kandidatov, glede na sposobnost za izvrševanje tako ugotovljenih nalog. Nujno bi bilo, da bi kandidati v kandidacijskem postopku javno razgrnili svoja stališča o najbolj perečih vprašanjih, ki jih bo moralo reševati telo, za katerega kandidirajo.

8. Z omejitvami, ki smo jih omenili, in ob ustrezni kritiki nekaterih resničnih pomanjkljivosti akcije 25 poslancev torej politično bistvo njihove akcije pozdravljamo in podpiramo. Nastala bi velika politična škoda za socialistično in samoupravno demokracijo, za skupščinski sistem, za novo vlogo zveze komunistov in socialistične zveze v samoupravni družbi, če bi zaradi normalne skupščinske iniciative, kateregakoli od poslancev prizadejale povsem neupravičene in neutemeljene partijske in politične represalije.

To bi objektivno pomenilo nove korake k prevladi birokratizma, subjektivizma, družbene in partijske nezakovitosti, politične nestabilnosti in nevarne neenotnosti med komunisti. Zato so zahteve, da se katere-

gakoli od poslancev kaznuje z izključitvijo iz ZK in vrže iz Skupščine, že doslej povzročile resno škodo. Od vseh organov zveze komunistov zahtevamo, da take težnje takoj politično obsodijo in odločno preprečijo. Nujno je, da organi ZK ugotove, katere družbene sile, koncepcije in metode so povzročile tako akcijo proti poslancem, posebej pa še kdo so glavni pobudniki te akcije in da jih ostro obsodijo. Zato najodločneje zavračamo predlog izključitve poslanca Toneta Remca iz ZK in sekretariatu CK ZKS predlagamo, da ne samo ponovno preuči že sprejeta stališča, ampak predvsem, da o tako važnem vprašanju kot je politična ocena akcije takoj skliče sejo Centralnega komiteja. Hkrati predlagamo, da se glede na pomen tega vprašanja in glede na veliko kritiko, ki so jo stališča političnih vodstev v tem primeru že doživela, to vprašanje kot posebna točka uvrsti v dnevni red jesenske konference ZKS, kot gradivo za obravnavo tega vprašanja pa uvrsti tudi ta naša stališča. O vprašanju naj se pred konferenco izvrši najširša razprava med članstvom, tako da bodo delegati res lahko zastopali mnenja tistih, ki jih predstavljajo. Iz istega razloga naj tudi CK ZKS svoja stališča sprejme kot podlago za javno razpravo o tem vprašanju, ne pa vnaprej kot stališče, obvezno za vse članstvo. Samoumevno je, da morajo biti na te sestanke vabljeni prizadeti člani ZK, kot to zahteva statut, in sicer predlagamo, da se na sejo CK povabijo trije iniciatorji predloga, na sejo republiške konference ZKS pa vsi podpisniki predloga — člani ZKS. Hkrati opozarjamo, da je politična odgovornost vseh treh iniciatorjev akcije 25 poslancev očitno enaka in da je zato povsem nevzdržno, da bi bila njihova odgovornost tako različno ocenjena, kot se je to zgodilo, ali da bi s parolami o »politični modrosti« celo vzpodbujali »k neširjenju akcije«, tako da bi se najhujše sankcije omejile na Ceneta Matičiča, ker jih proti drugima dvema iniciatorjema očitno ne bi bilo tako lahko doseči.

9. Komite univerzitetne konference ugotavlja, da javna občila o kandidacijskem postopku, o iniciativi poslancev in o akciji proti poslancem niso ves čas objektivno poročala. V odločilnem obdobju kandidacijskega in volilnega postopka javnosti niso bili dostopni neogibni podatki o prej omenjenih dejstvih. Kolikšna odgovornost zadene sama ta občila, kolikšna pa vodstva organizacij, katerih glasila ta občila so, bi bilo treba ugotoviti v interesu javnosti in samih občil. V nadaljevanju razprave je nujno objaviti še neobjavljena stališča in informacije, potem pa naj se razprava osredotoči na bistvena vprašanja političnega sistema, ki so se nam ob tej priliki konkretizirala.

V Ljubljani, 31. 8. 1971

Tone Remc

Goričane 1 p. Medvode

TOVARIŠ

SERGEJ KRAIGHER

PRESEDNIK SKUPŠČINE SRS

LJUBLJANA

V smislu 59. člena poslovnika skupščine SR Slovenije vas prosim, da posredujete predsedniku republiškega zbora naslednjo

izjavo o odstopu

— Politični aktivni krajevnih skupnosti 33. volilne enote Ljubljana-Center II, izvršilni organi posameznih družbeno-političnih organizacij v občini in kandidacijska konferenca SZDL Ljubljana-Center z dne 21. 1. 1972 so na podlagi gradiva Rzsodišča demokratičnih pravic pri občinski konferenci SZDL razpravljali o nekaterih mojih akcijah od junija do novembra 1971 in pri tem obsodili mojo **prisotnost in nastop** na plenumu **Zveze študentov Zagreba** 22. novembra 1971, me kritizirali zaradi stališč **sveta Tribune** v zvezi s člankom Pavleta Kristana v 3. številki Tribune iz leta 1971 in obsodili moje sodelovanje v **akciji 25 poslancev**.

— Skupščina občine Ljubljana-Center je na svoji seji 16. 2. 1972 sklenila predlagati zborom volilcev, da v smislu zakona o volitvah odbornikov in poslancev v SRS razpravljajo in sklepajo o sprožitvi postopka za odpoklic.

— Na zboru volilcev 24. volilne enote dne 2. 3. 1972 v KS Tabor sem sporočil, da odstopam kot poslanec skupščine SR Slovenije.

Do odločitve o odstopu sem prišel iz naslednjih razlogov:

— Po dosedanjih izkušnjah lahko rečem, da ne obstojijo subjektivni politični pogoji, da bi bilo mogoče umirjeno in objektivno razpravljati o rezultatih mojega poslanskega dela in v tem kontekstu presojeti tudi konkretno odgovornost za nastop na plenumu Zveze študentov Zagreba.

O takšni situaciji med drugim jasno pričajo naslednja dejstva:

1. Zbori volilcev so bili sklicani ob istem času, tako da bi se lahko od dvanajstih udeležil le pet.

2. V nasprotju z najbolj elementarnimi političnimi normami nisem bil povabljen na zbere volilcev v krajevni skupnosti Tabor in Poljane, čeprav naj bi na njih razpravljali o mojem odpoklicu.

3. Na prvem zboru volilcev na Taboru delovno predsedstvo ni dovolilo, da bi govoril predstavnik skupnosti študentov, čeprav je znano da sem v republiški skupščini poleg splošnih zastopal tudi interese študentov. Prav tako je delovno predsedstvo odklonilo moj predlog, da se volivcem prebere integralno avtentično besedilo zagrebškega govora, čeprav naj bi bil odpoklican predvsem zaradi njega.

4. Nisem bil vabljen na noben politični aktiv ali sestanek ZK, kjer se je razpravljalo o moji dejavnosti. Na večini sestankov SZDL, na katere sem bil povabljen, pa ni bilo mogoče razpravljati o mojem poslanskem in političnem delovanju v celoti, tam pa kjer se je vendarle razprava razvila tudi v to smer, pa so ob odločni obsodbi zagrebškega nastopa poudarjali tudi pozitivno oceno mojega poslanškega dela.

II.

Obstojijo realne politične možnosti, da bi se z nadaljnjim zaostrovanjem konflikta aktivirale tiste politične sile v konkretnem prostoru, ki jih najmanj želim imeti za svoje »zaveznike«, zlasti sile političnega klerikalizma, nacionalisti in druge destruktivne politične sile.

III.

Sprejemam politično kritiko odgovornosti zaradi mojega nastopa na plenumu ZŠ Zagreba v smislu ocene komiteja univerzitetne konference ZKS z dne 7. 12. 1971, stališč izvršnega odbora skupnosti študentov z dne 17. 1. 1972 in v duhu **načelne** politične kritike v moji volilni enoti, vendar pa **ne smatram**, da bi me ta moja nesporna napaka že a priori diskvalificirala za opravljanje poslanske dolžnosti. V svojem govoru v Zagrebu sem se zavzel za **radikalizacijo koncepta družbeno-ekonomske reforme in izključno v tem kontekstu sem podprl zahteve po spremembi deviznega sistema**, hkrati pa opozoril na **odgovornost za končne posledice in implikacije akcije** in s tem tudi za sredstva, ki jih je konkretno politično gibanje v tej situaciji samostojno izbralo.

Z nastopom na plenumu Zveze študentov Zagreba sem, tako kot sem to delal dosledno že več let, poskušal še v zadnjem trenutku pospešiti že obstoječo idejno in politično **diferenciacijo** med študenti in **tudi v vodstvu ZŠ Hrvatske** in prispevati k postopni izolaciji ekstremnih klerikalno-nacionalističnih sil, ki so se vsilile in nalepile na študentsko gibanje; hotel sem prispevati k politični uveljavitvi **levo usmerjenih študentov-komunistov**. Priznam, da sem precenil svoje subjektivne zmožnosti, napačno ocenil značaj zborovanja v konkretnem političnem prostoru in obstoječe razmerje sil. Dopuščam tudi možnost, da se je moj nastop mogel zlorabljati tudi v smislu podpore nacionalističnim silam, za kar nosim objektivno odgovornost.

Ogorčeno pa zavračam obtožbe in podtikanje, da sem zavestno podpril akcijo nacionalističnih in kontrarevolucionarnih sil.

Izvršni odbor skupnosti študentov med drugim ugotavlja v svojem stališču, da sem v SS Slovenije deloval proti embrionalnim pojavom nacionalizma in neoklerikalizma. V Zvezi študentov Jugoslavije sem se dosledno boril za njeno avtentičnost, demokratičnost in samostojnost, ki naj bi omogočila različnim političnim elitam, da v obliki nacionalističnih in sindikalističnih ter drugih interesov odtujenih centrov družbene moči manipulirajo s kritičnostjo, poštenjem in tudi neizkušenostjo mlade generacije. V skupnosti študentov Slovenije smo s svojo **aktivno prisotnostjo** na zvezni ravni v vseh temeljnih političnih vprašanjih — predvsem pa ob razpravi o ustavnih spremembah in programskih izhodiščih ZŠJ — konkretno delovali v smeri revolucioniranja te organizacije s ciljem, da se napredno študentsko gibanje skozi notranjo idejno-politično diferenciacijo usposobi kot eden pomembnih **kohezivnih** integrativnih činiteljev v jugoslovanski samoupravni skupnosti. V svojih lastnih vrstah smo se borili proti **izolacionizmu in oportunistu**, zato smo lahko tudi učinkovito nastopali proti nacionalističnim pojavom povsod, kjerkoli so se pojavljali. Tako kot vsem drugim smo tudi predstavnikom hrvatskih študentov vedno **odprto in konkretno** povedali, s katerimi njihovimi izhodišči, stališči in akcijami se ne moremo strinjati. Tako je bilo na tematski konferenci o ustavnih amandmajih maja 1971 v Ljubljani, katere nosilec priprav sem bil, tako je bilo na volilni konferenci ZŠJ v Novem Sadu, na sejah predsedstva ZŠJ in ob drugih srečanjih. V enaki meri smo odločno nastopali proti **neocentризmu in separatizmu**, na odprte dileme razvoja jugoslovanske družbe smo poskušali dajati pozitivne alternative. V tem smislu sem poskušal nastopiti na plenumu Zveze študentov Zagreba.

Kot je bilo rečeno v izjavi IOSŠ se s **prepotenciranjem** pomena mojega zagrebškega nastopa »zamegljujejo resnični sovražniki naše samoupravne ureditve«, nosilci nacionalizma in hegemonije, bi jaz dodal, in se tako ustvarja »fiktivnega nasprotnika«, namesto da bi se radikalno razkrilo objektivne osnove in subjektivne nosilce odpora kot je to storila 21. seja predsedstva Zveze komunistov Jugoslavije.

Ne morem se znebiti občutka (čeprav sem seveda čustveno prizadet), da je nekaterim političnim faktorjem, ki so se angažirali zoper mene, subjektivni in objektivni pomen mojega zagrebškega nastopa dovolj znan, da bi ga lahko realno ocenili. Zdi se mi, da je bil ta zagrebški slučaj, ki je nedvoumno moja politična napaka, dobrodošel **povod** nekaterim, da se me onemogoči v nadaljnjem poslanskem in političnem delovanju, ki po mnenju nekaterih ustvarja le preveč neprijetnosti in nemirov, čeprav gre tudi pri meni tako kot pri večini poslancev, ki doživljajo podobne pritiske, za normalno kritičnost, samostojnost in iniciativnost (ki bo za poslanca — delegata tudi v bodoče še kako pomembna), v mojem primeru pa verjetno včasih tudi za precenjevanje obstoječih političnih možnosti. In končno do nenačelne kampanje je moglo priti tudi zaradi tega, ker je terjajoča

vest o mojem govoru bila vsebinsko bistveno nepopolna, vendar je direkcija Tanjuga odklonila popravek, ki sem ga zahteval, prav tako pa mi ni bilo mogoče nikjer drugod, razen v Tribuni, objaviti avtentičnega besedila govora. Vsem pristojnim družbeno-političnim organom pa sem ta tekst poslal v vednost takoj, ko sem se vrnil v Ljubljano.

IV.

V zvezi z odgovornostjo za objavo Kristanovega članka v Tribuni naj samo pripomnim, da je izdajateljski svet Tribune organ družbenega upravljanja pri listu, ne pa uredniški odbor in zato ne odloča o objavi ali neobjavi člankov, ampak je zgolj skušal prispevati svoj delež k realnejši oceni **notranjega smisla** tega članka, potem ko je že prišlo do zaplembe.

V izjavi sveta, ki jo prilagam, jasno piše, da izdajateljski svet ocenjuje članek kot prispevek k razčiščevanju dileme med ideološko **načelnostjo** in političnim **pragmatizmom** v konkretni zunanjepolitični praksi, in da svet soglaša z usmeritvijo članka, ki v svoji **vsebinski celoti** ni žaljiv. **Osebn**o pa sem na sami seji sveta in na sestankih univerzitetne organizacije Zveze komunistov konkretno povedal, na katerih mestih je članek po tonu, pristopih in formulacijah dejansko žaljiv.

V.

O **akciji** 25 poslancev je bilo povedanega in napisanega že toliko, da se mi ne zdi potrebno ponavljati. Opozoril bi le na to, da so takrat vodilni organi SZDL sklenili, da je treba zgolj jasno politično zavrtni **način in metode** te poslanske pobude, ne pa **pobude** same, in da je treba zato ustaviti »lov na čarovnice«: v bistvu enako stališče je potem sprejel tudi CK ZKS, ki obvezuje vse komuniste. Nadvse zlonamerno je zato vsako povezovanje te poslanske pobude z mojim samoiniciativnim nastopom v Zagrebu, kjer povrh tega nisem nastopil kot poslanec, ampak kot študentski funkcionar, takrat zadolžen za spremljanje javne razprave o ustavnih spremembah (zbor zagrebških študentov pa je bil sklican kot javna razprava o ustavnih amandmajih na ustavo SR Hrvatske). Seveda pa sem storil napako, da se nisem ogradil, ko sem bil predstavljen kot tisti, ki je sodeloval v akciji 25 poslancev.

VI.

Iz navedenih razlogov, katerim se kot **odločilni** pridružujejo še **eksistenčni**, žal ne morem in iz osebnih obveznosti tudi ne smem

še nadalje vztrajati v tej neenakopravni konfrontaciji in skušati razkriti njeno pravo bistvo. V več deset delovnih organizacijah so moja poizvedovanja in posredovanje Komunalnega zavoda za zaposlovanje delavcev Ljubljana po možni zaposlitvi na ustreznem ali tudi nižjem delovnem mestu doslej ostala brez uspeha; že nekaj mesecev sem tudi brez rednih mesečnih osebnih dohodkov. Ob vsem tem seveda tudi demokratična institucija odpoklica izgublja svoj smisel, ker v takšnih okoliščinah ne gre več za normalno preverjanje zaupanja ali nezaupanja volivcev ob njihovi celoviti informiranosti, ampak za politični obračun ob neenakopravnih možnosti za dialog in ob pomanjkanju minimalnih eksistenčnih pogojev.

Žal mi je, da mi je dosedanje poslansko delo bistveno oteževalo, da bi v časovnem smislu izpolnil svoj študijski program in s študijskimi rezultati prispeval k afirmaciji študentskega gibanja, kar mi je uspelo v prvem razdobju mojega študija in bi mi ob normalnih političnih, delovnih in osebnih okoliščinah lahko uspelo tudi naprej.

Posebno mi je žal, da bo vsaj za sedaj študentska skupnost ostala v skupščini brez svojega predstavnika, vendar pa upam, da ji bo uspelo na druge načine tvorno sodelovati v skupščini, še posebej, ker doseženi rezultati dokazujejo, da je možno s temeljito strokovno-politično pripravo, argumentiranimi nastopi in organizirano dejavnostjo učinkovito razreševati vsa študentska in splošna družbena vprašanja **znotraj samoupravnega sistema** in tako tudi konkretno prispevati k **revolucioniranju družbe**.

Na koncu se zahvaljujem študentski skupnosti, ki me je leta 1969 evidentirala kot možnega kandidata za poslanca republiškega zbora, s katero sem vse doslej tvorno sodeloval in mi je nudila podporo vse do konca, prav tako se zahvaljujem vsem ostalim, ki so podpirali moje delo, kadar je bilo dobro in ga ostro, a tovariško kritizirali kadar je to zaslužilo.

Ljubljana, dne 6. 3. 1972

Tone Remc l. r.

PRILOGE:

- besedilo govora na plenumu Zveze študentov Zagreba 23. novembra 1971
- izjava UK ZKS
- izjava IO SS
- dokument Razsodišče demokratičnih pravic pri občinski konferenci SZDL Ljubljana-Center z dne 13. 1. 1972

Predsedništvu skupščine SR Slovenije

Predsedstvu RK SZDL Slovenije Sekretariatu CK ZKS

Dovolite, da v zvezi z tzv. Akcijo 25 poslancev in glede sedanje akcije proti njim pripomnim in predložim naslednje.

1. Vse dosedanje objave v Delu, vključno z ono v nedeljo 1. 8. 1971, dajejo o teh dogodkih zelo enostransko podporo in zato je širok krog nižjih organov in občanov napak obveščen.

Mislim, da sta dolžni čimpreje, da se ta škoda vsaj malo popravi, dati vsestransko informacijo in zlasti prikaz zelo enotne kritike glede slabosti kadrovske politike in predloge za njenoboljšanje, dalje kritiko starega zveznega izvršnega sveta, kar je bilo vse izneseno že 18. 7. na dobro obiskani in bogati diskusiji ljubljanskih poslancev in aktivistov, ki so jo vodili predsedniki RK SZDL tov. Beznik in CK ZKS tov. Stanič: na njej je bilo tudi nedvosmiselno ugotovljeno, da ni bilo nobenih nekorektnosti v odnosu do SZDL in do Kardelja.

2. Zlasti postopek do poslancev — da ne govorim o drugih — Krefta, Matičiča in Remca ni pravičen. Postopek proti njim je veliko bolj oster kot proti nekaterim drugim funkcionarjem, ki so naredili res velike napake. Pri tem ne morem verjeti niti da je kdo od teh treh naredil očitane napake, saj sem bil kot eden od podpisnikov povsem točno obveščen.

Pravična ocena je vsestranska. Zato bi morali, če že javno ocenjujemo te tri poslance, omeniti najbistvenejše: da so med najaktivnejšimi poslanci, da so bili doslej v skupščini vedno pošteni in odkriti in da so svoje poslansko delo — kar je še redkost — temeljili na studioznih pripravah. Z njihovim odhodom ali izključitvijo bi naša skupščina in politika dosti izgubili.

Zato predlagam, da se akcija proti Kreftu, Matičiču in Remcu takoj zaustavi.

Ne glede na to zakaj se bodo ti trije ob vsem tem odločili, mislim, da je Vaša dolžnost kot komunistov in članov Soc. zveze: zaradi komunistične in socialistične pravičnosti, brez katere socializma ne more biti in zaradi katere se je to gibanje začelo, je nujno čimprej dati javno in vsestransko, objektivno oceno poslanskega in političnega dela vseh treh.

3. V sedanji fazi akcije proti 25 poslancem — ne vem, kdo je za to najbolj kriv — ni prisotna samo neobveščenost, nepotrebna razburjenost in podobno, ampak tudi izraziti elementi zastarelega političnega postopka: enostranske, v ozkih krogih vnaprej dokončno izrečene obsodbe, ki se potem avtomatično prenašajo na nižje organe, povsem enostransko informiranje javnosti ipd.

Zastarele vsebine in metode so toliko bolj neupravičene, ker je vseh 25 poslancev pokazalo skrajno in — zaradi nekorektnosti na drugi strani — nepotrebno vzdržnost. Iz želje, da bi več kot drugi doprinesli normalnemu postopku volitev, niso javno nastopali, na primer v skupščini 21. 7. 71 proti krivičnim in že javnim obtožbam o »diverziji«, »politikantstvu« in intigrantstvu na sestanku ljubljanskih poslancev niti proti v skupščini iznesenem neupravičenem očitku kot da se niso hoteli poslužiti SZDL.

Mislim, da ste dolžni akcijo proti večini poslancev RZ takoj zaustaviti, ker bo sicer nastala še večja politična škoda — za občane bodo vse izjave o samoupravljanju in enakih merilih prazne — in ker na takih osnovah ne bomo nikoli zgradili potrebne enotnosti komunistov in naprednih ljudi.

Predlagam, da istočasno z zaustavitvijo te akcije kot odgovorni družbeni organi temeljito raziščete dosedanjo kadrovsko politiko, vse strani, pa tudi vse slabosti sedanjih volitev slovenskega dela predsedništva SFRJ in da predložite in sprejmete konstruktivne ukrepe za prihodnost.

4. Resna politična škoda je že nastala, ker so iniciatorji neupravičeno akcijo proti večini poslancev RZ prenesli z vsemi zastarelimi in očitnimi elementi v široko javnost in celo organizacijo ZK in SZDL. S tem se je objektivno v Sloveniji in Jugoslaviji ustvaril neutemeljen slab vtis, da imajo pri nas stare metode in vsebine ter neenotnost med komunisti in naprednimi ljudmi še dosti večji obseg kot v resnici. To ni znak politične dalekovidnosti in ne bo koristilo niti ZK niti SZDL niti njihovim vodstvom. Jasno je, da vse to opogumlja neoklerikalizem in druge nazadnjaške sile, da presenetljivo hitro dvigajo glavno in odbija od nas in na nasprotno stran precej širok krog neopredeljenih ljudi.

Za tak tok dogodkov nosijo izključno odgovornost pobudniki akcije proti večini republiških poslancev, saj so prizadeti pokazali omenjeno veliko vzdržnost in tudi potem niso iznašali stvari v javnost. S tem so s svoje strani naredili vse, da ta dogodek v javnosti, ki seveda

mora biti obveščena, ne bi dobil večjega obsega, kakršnega dejansko ima pred sedanjo akcijo proti poslancem — obsega epizode. Enostransko prenapihovanje tega dogodka je nov znak nezrelosti političnega življenja na slovenskem.

5. Potem ko je ta epizoda po iniciativi tožiteljev dobila tak obseg, imajo toženi seveda vso pravico, da se branijo. Zato je nujno, da vsaj v naslednji fazi omogočite, da enakopravno izrazijo svoje informacije in stališča v javnost, v tisku, na vseh zborih, kjer se bo ta zadeva eventualno obravnavala, vse od dostavljanja podatkov, ocen itd. Kot zgleda bo prenapihnjeni obseg te epizode spet pomenil nepotrebno razsipanje moči, ki bi jih lahko porabili za važnejše probleme.

6. Prosim, da to pismo, v cilju odgovornega obveščanja, dostavite takoj vsem poslancem vseh zborov skupščine SRS, vsem članom RK SZDL in vsem članom CK ZKS in RK ZKS.

2. 8. 71. dr. Vojan Rus

Takšno stališče so člani častnega razsodišča ZKS oprli na ugotovitve III. senata častnega razsodišča ob reševanju pritožbe Cmeta Matičič zoper sklep komisije občinske konference ZKS Domžale o izključitvi iz ZKS in sicer:

— da je to bila akcija izven ZK in SZDL kot poglavitne nosilke kandidatskega postopka v volilnem sistemu;

— da je izvršni svet skupščine SRS, katerega član je dr. Ernest Petrič že na svoji 73. seji dne 10/8-1971 v celoti podprl kandidature in dva kandidata (Marka Bulca in Mitje Ribičič), ki ju je predlagalo predsedstvo republiške konference SZDL Slovenije in da bi dr. Petrič, tedaj kot član ZK moral javno povedati svoje mnenje, s katerim izmed kandidatov ne soglaša, ker poskus njegovega naknadnega kandidiranja ne moremo drugje oceniti kot opozicijsko ter kot nepotrovanje enemu ali oboima izmed po tedni poti kandidiranih kandidatov;

— da bi dr. Ernest Petrič moral kot komunist takoj zavrniti, kakor so to storili nekateri drugi uglebni družbenopolitični delavci, na katero so se sketirji poslanske akcije obrnili;

— da je dr. Ernest Petrič sodeloval v poslanski akciji;

Častno razsodišče ZK Slovenije

LJUBLJANA
Tomšičeva 5
Številka: 9/1
Datum: 21/1-1972

REPUBLIŠKA KONFERENCA SZDL SLOVENIJE
LJUBLJANA
Komenskega 11.

Na X. seji častnega razsodišča ZKS dne 19/1-1972 o aktualnih indej-nopolitičnih vprašanjih ZK, na temelju stališč in sklepov 21. seje predsedstva ZKJ in 24. seje CK ZKS, se je v razpravi izoblikovalo stališče, da dr. Ernest Petrič, član izvršnega sveta skupščine SRS, glede na svoje sodelovanje v poslanski akciji, ne bi smel še nadalje opravljati funkcije člana izvršnega sveta skupščine SRS niti ne bi smel priti v poštev kot možen kandidat za člana novega izvršnega sveta skupščine SRS.

Takšno stališče so člani častnega razsodišča ZKS oprli na ugotovitve III. senata častnega razsodišča ob reševanju pritožbe Ceneta Matičiča zoper sklep komiteja občinske konference ZKS Domžale o izklju-čitvi iz ZK in sicer:

— da je to bila akcija izven ZK in SZDL kot poglavitne nosilke kan-didacijskega postopka v volilnem sistemu;

— da je izvršni svet skupščine SRS, katerega član je dr. Ernest Pe-trič že na svoji 73. seji dne 10/6-1971 v celoti podprl kandidature le dveh kandidatov (Marka Bulca in Mitje Ribičiča), ki ju je predlagalo predsedstvo republiške konference SZDL Slovenije in da bi dr. Pe-trič, tedaj kot član ZK moral jasno povedati svoje mnenje, s katerim izmed kandidatov ne soglaša, ker poskusa njegovega naknadnega kandidiranja ne moremo drugače oceniti kot opozicijsko ter kot na-sprotovanje enemu ali obema izmed po redni poti kandidiranih kan-didatov;

— da bi dr. Ernest Petrič moral kot komunist ponudbo takoj zavrni-ti, kakor so to storili nekateri drugi ugledni družbenopolitični delav-ci, na katere so se akterji poslanske akcije obrnili;

— da je dr. Ernest Petrič sodeloval v poslanski akciji;

— da je bil na dveh sestankih z organizatorji poslanske akcije Cenetom Matičičem in Tonetom Remcem in sicer prvič v gostilni v Tržiču v torek dne 13/7-1971 od 12. do 13. ure in drugič istega dne v stanovanju Ceneta Matičiča v Domžalah od 20. do 22. ure, da je na sestanek v Domžale dr. Ernest Petrič s svojim avtomobilom peljal tudi Toneta Remca;

— da ne smemo dovoljevati pojavov privatne in grupaške politike, kar je poslanska akcija v bistvu bila; takšen njen značaj potrjuje dejstvo, da so jo organizirali le trije poslanci in da so se sestajali tudi z dr. Ernestom Petričem;

— da so poslansko akcijo obsodili: organizacije in organi ZK, organizacije in organi SZDL, predstavniški in drugi organi in organizacije v SRS;

— da po 21. seji predsedstva ZKJ ta akcija doživlja množično obsodbo delovnih ljudi.

Do sestanka v Tržiču je prišlo na pobudo treh poslancev Ivana Krefta, Ceneta Matičiča in Toneta Remca, ki so se dopoldne 13/7-1971 sestali v skupščini SRS; za sestanek v Domžalah pa so se dogovorili v Tržiču.

Tovariški pozdrav!

ZA ČASTNO RAZSODIŠČE ZKS
predsednik
Vlado Majhen

'ILIANI

— da po 21. členu predložitve ZKJ ...

Do sestanka v T. ...
Centra Matičiča in ...
vjakopičarja; ...
eje 12 vopeljski in ...
v ...
SRS ...
glade na svoje ...
opravlja funkcije ...
zme priči v poštev ...
sveta skupščine SRS.

Takšno stališče so člani ...
III. senata ...
oper sklep ...
ditvi iz ZK in sicer:

— da je to bila akcija izven ZK in SZDL kot poglavje ...

— da je izvršni svet skupščine SRS, katerega član je ... Ernest Petrič že na svoji 73. ... dne 19/5-1971 v celoti podprl ...
dveh kandidatov (Marka Bulca in ...)
predsedstvo republiške konferen ...
trič, tedaj kot član ZK moral ...
izmed kandidatov ne soglaša, ...
kandidiranja ne moremo drugo ...
sprotovanje enemu ali oboima izm ...
kandidatov;

— da bi dr. Ernest Petrič ...
ti, kakor so to storili nekateri ...
ti, na katere so se akterji ...

— da je dr. Ernest Petrič ...

Tonči Kuzmanić

Delokracija, zakon o združenem delu in boj proti štrajkom

Politično leto 1986

Najbolj politično leto v vsej dosedanji zgodovini socialistične Jugoslavije, leto 1986, je med drugim pokazalo tudi to, da zakon o združenem delu ne bo doživel dosti večje starosti od tiste, ki jo ima sedaj: približno desetletje. Kakršnakoli so že obotavljanja in mečkanja, ki smo jim priče, ko gre za napovedane »dopolnitve in spremembe« tega zakona o delu (in ne o »delavcih«, »delavskem razredu« ali čemerkoli podobnem!), je na dlani, da se je **politično razmerje sil v Jugoslaviji spremenilo**, da zakon v sedanji podobi ni pravšnji »odraz« tega razmerja.

Pravijo, da so nekatere določbe tega zakona »preživele«, da jih je konstruktivno treba »spremeniti«, »dopolniti«, kar je bržkone treba prebrati kot: institucionalizirano politično razmerje je **preživeto**. Prvič v povojni zgodovini Jugoslavije je zaživela **političnost kot političnost**; preozka in prekratka, nevzdržna so postala dosedanja politična oblačila.

Nemara se pripravljajo nove utesnitve, o katerih je z gotovostjo nemogoče povedati kaj bolj natančnega. Gotovo je le to, da bodo drugačne. Naj bo ta zapis prispevek k temu, da ne bomo znova postavljeni v osnovnošolske politične klopi, od koder nas učitelji nikakor ne spustijo.

Leto 1986 je značilno tudi po tem, da je prvič v zgodovini socialistične Jugoslavije pošteno **zbezljal** eden sicer dobro kontroliranih ideoloških aparatov države. Slovenski mladinski kongres je vzel zares drugi del sintagme »družbenopolitičnost«, v **mediju političnega** pa med drugim izstrelil tudi zahtevek o »**nujnosti legaliziranja stavk**«. Od te kar se da formalne točke naprej se začanja šteti nova zgodovina,

politična zgodovina, kajti na sredi mladostniško obetavne podružbljenosti je zazijala luknja političnosti kot političnosti. Od tod naprej po starem ni več mogoče oporekati legitimnosti političnega zahtevka; potrebni so transparentnejši oblastveni prijemi. Ideologija je izgubila nedolžnost, postala je to, kar ji dosedaj v glavnem ni bilo treba biti: postala je **naga**.

V tem tekstu se lotevam problematike obravnavanja štrajkov v dveh oblastvenih tekstih par-exellence. Prvi je zakon o združenem delu, drugi pa njegov neposredni predhodnik — osnutek zakona o združenem delu. Rad bi nakazal, da ima zakon o združenem delu svojo zgodovino, da je rezultat nekega boja, da je zmaga, ki se je vzpostavila na nekem izmečku — **izmečku delavcev** in inavguraciji **dela**.

Tako imenovana »širša javnost« je bila v letu 1986 dokaj bogato obveščena o nekaterih mednarodno-pravnih obveznostih socialistične Jugoslavije glede na vprašanje legalizacije štrajkov. Tako je, recimo, prišlo na dan, da je »naša dežela« podpisnica naslednjih dokumentov:

— Uredbe o ratifikaciji konvencije Mednarodne organizacije dela št. 87, ki se nanaša na sindikalne svoboščine in na zaščito sindikalnih pravic. Objavljena je bila v Uradnem listu FNRJ št. 8, Beograd, 6. avgust 1958, sicer pa sprejeta na 31. zasedanju Mednarodne organizacije dela 9. julija 1948 v San Franciscu. V Jugoslaviji je začela veljati 23. julija 1959.

— Zakona o ratifikaciji mednarodnega pakta o civilnih in političnih pravicah. Zakon je bil objavljen v Uradnem listu SFRJ, št. 7, Beograd, 4. februarja 1971. Ta mednarodni pakt je bil sicer podpisan 19. decembra leta 1966 v New Yorku, v Jugoslaviji pa je začel veljati »osem dni po objavi v Uradnem listu SFRJ«.

— Zakona o ratifikaciji mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, ki je bil objavljen v Uradnem listu SFRJ, št. 7, Beograd, 4. februarja 1971. Pakt je bil prav tako podpisan 19. decembra 1966 v New Yorku in je začel veljati osmega dne po objavi v Uradnem listu SFRJ.

Najbolj transparentno mesto iz teh pravnih obveznosti države glede štrajkov je nemara tisto iz zadnjega omenjenega zakona, ki v 8. členu govori o »pravici, ki jo ima vsaka oseba, da skupaj z drugimi zasnuje sindikat« in pa eksplicitno o »pravici do štrajka«, ki se »uresničuje na osnovi zakonov posamezne dežele«.

»Naša« dežela je to »pravico do štrajka« v svojih zakonih uresničila tako, da jo je **prepovedala**. Kot da mednarodno pravne obveznosti države sploh ne bi obstajale! Celo sama beseda štrajk je inkriminirana, njen nadomestek pa se imenuje »spori, ki jih ni bilo mogoče rešiti po redni poti«.

ZZD: Štrajk, ki ga ni

Oglejmo si, kako so v ZZD ti »spori« obravnavani. Oddelek, ki se ukvarja z reševanjem sporov, ki niso nastali po redni poti, vsebuje 5

členov (636—640). Prvi trije predstavljajo kot možne naslednje »spore«:

- a) »med delavci posameznih delov v OZD«,
- b) med »delavci in organi v organizaciji«,
- c) med »delavci v organizaciji in organu DPS«.

Pri takih — predvidenih — sporih »imajo delavci **pravico in dolžnost** svoje zahteve izraziti preko **sindikata**«. Torej ne le, da lahko, temveč **morajo!** Brez sindikata ne gre.

Nato je opisano, **kako sindikat** (ne pa delavci, kajti ti sploh ne nastopajo kot subjektiviteta) »**skupaj z delavci določa** osnove in ukrepe za rešitev spora« (636. člen). Lahko trdimo, da:

1. Z zakonom ni predvidena možnost spora med delavci in sindikatom, kaj šele med delavci in kako drugo »političnostjo«. (Če ni predvidena, ali to pomeni, da je prepovedana?) Političnost, ki je v dosegu delavcev, so le »organi DPS«.

Vnaprej je torej spodrezana možnost participacije delavcev v mediju političnega. To je toliko bolj pomembno, če vemo, kako nastopa »zgodovina delavskega gibanja« od t. i. »političnega«, »sindikalnega«... in kako je zavračala (in zavrača) ekonomsko ali »mezдно miselnost«, preferira(la) pa razodtujenost ali pa vsaj »razodtujevalno političnost«, se pravi političnost, **ki to več ni**. Delavec je hkrati z odvzemom političnosti/odtujenosti (razodtujitev) degradiran na ekonomizirajoči strojček, ki se mu očita natanko tisto, za kar je opeharjen.

2. Subjekt razreševanja niso delavci, temveč najprej sindikat (ne glede na okoliščine), nato pa še vsi drugi, ki so glede na okoliščine za to pristojni. **Edino delavci niso pristojni.** Pristojnost vseh drugih, ki so dolžni (in imajo »pravico«!) reševati **delavčeve probleme**, stoji (in pade?) z izključitvijo delavčeve (samo)pristojnosti!

Postopek za izpeljavo razrešitev zahtev delavcev začne »delavski svet«. Mora ga »hitro končati« (čemu naglica?) »in o **svoji odločitvi** obvestiti delavce« (637. člen). Tukaj torej namesto sindikata o delavskih zahtevah odloča »delavski svet« in o svoji odločitvi »**obvešča delavce**« (!). »Kadija tuži — kadija sudi!« Toda »kadija« vendarle **ni** delavski svet.

638. člen skuša zakoličiti razmerja v primeru, ko bi spor »pripeljal do motenj pri **delu** (!) in v samoupravnih odnosih«, ali ko bi nastala »znatnejša škoda«. Tukaj so delavci obvezni:

1. o tem (o čem?) »obvestiti«:
 - a) »sindikat«,
 - b) »druge družbenopolitične organizacije«,
 - c) »skupščino družbenopolitične skupnosti«

in pa

2. »morajo določiti svoje delegate«.

Toda tudi v tem primeru ti delegati sami nimajo kaj početi (kaj šele odločiti), temveč »skupaj« (kot pravi ZZZ) z vsemi zgoraj naštetimi pod a, b in c »sestavijo skupen odbor za reševanje nastalega spora«.

Seveda dokončno odloča ta »skupen odbor«. Odločitev — odločanje pa je politična dejajava par excellence in če vemo, da delavci niso, ne morejo in ne smejo biti politikum, potem je več kot jasno, kaj lahko prinese ta tako nastavljena skupnost »reševanja« spora.

Je pa še nek drug element, ki bije v oči. To je določilo, da delavci »morajo obvestiti«! To se ve. Toda o čem? O čem sploh lahko delavci obvestijo v primeru štrajka? Tiha podmena tega, da delavci »morajo obvestiti«, je ta, da natančno vedo, kaj **bodo storili**, da poznajo prihodnost, kar ni enako temu, kar bi radi, kar hočejo, želijo. Še več, da s popolno gotovostjo vedo, da bo prišlo do »tega in tega«, kot da delavci organizirajo sindikalno vrtno veselico in o tem obvestijo krajevno postajo ljudske milice. Izhodišče tega zahtevka je podmena, da **delavci vedo, kaj se bo zgodilo**. Štrajk je strogo obravnavan kot **načrtno dejanje**, s katerim upravlja vrhovna subjektiviteta v ozadju (organizatorji!), ki ve. Balj natančno povedano, ne gre toliko za element vedenja prihodnjega, kajti to ni konj, na katerega bi dani mišljenjski vzorec stavil, pač pa bolj za element **organizacije**, ki se delavcem **podtika** kot načrt, vodenje, voditeljstvo . . . Od tod gre dojeti **strukturalno** potezo iskanja »krivcev«, »organizatorjev«, »hujskačev« in podobne sodrge.

Tisto, kar v vseh resnejših »mišljenjskih konstrukcijah« prihaja šele »na konec«, post festum in kar za **nazaj**, ritensko da smisel nekemu početju, je tukaj — sicer v skladu z nekaterimi nosilnimi značilnostmi tega umevanja — umeščeno kot predpostavka.

V najbolj strogem pomenu bi to **zakonsko podtikanje** veljalo prebrati kot **samoizpoved** nekoč inavgurirane ilegalnosti, ki — v tem, ko se je legalizirala — ne more več misliti in ne sme dojeti »ilegalitete« kot lastnega sestavnega dela. Kajti njena umeščenost je natančno izključitev »ilegalitete«, ki pa jo mora nenehno producirati.

Zadnji odstavek 638. člena nalaga za nameček še kazen za vsemogoča ravnanja, ki bi se jih delavci utegnili oprijeti, pa ne bi bila »v skladu s prvim odstavkom tega člena«.

639. člen je na prvi pogled omilitev prejšnjega. Toda samo navidezno. Gre za hipotetično situacijo, ko »delavci ali sindikat«, kajti, kot rečeno, brez njega ne gre, »niso zadovoljni s potekom in načinom reševanja spora«. V takih primerih ZZZ nalaga, da »**sindikat zahteva**« (!) (delavci nimajo kaj in ne morejo zahtevati, ker niso subjektiviteta, ki bi jo upošteval ZZZ) »od skupščine ustrezne (se pravi ne katerekoli, temveč prav tiste **najbolj pritlikave**, ki je »pristojna«) družbenopolitične skupnosti, naj obravnava zahtevo delavcev«.

Če je bilo pravkar rečeno, da delavci ne morejo zahtevati, bi se utegnili zazdreti, da navedeno to izjavo spodbija. Nasprotno! Šele tu je razvidno, da je sindikat (ne pa delavci) tisti, ki »zahteva obravnavo zahteve« delavcev. Na tej ravni se še najbolj očitno izkaže, da je najprej sindikat — in šele za tem vsi drugi organizmi tovrstne strukture — **predstavnik in zaščitnik dela**, ne pa delavcev. Natanko iz te točke gre razumeti tudi najvišjo sankcionirano točko ZZD — »motnje pri delu«.

Saj je prav **delo tisto, ki ga ne smemo motiti**. Delavec je glede na delo nekaj zunanjšega in v trenutku, ko se postavi nasproti delu (in sindikatu, kajti to je avtomatizem), je zakonsko in dejansko postavljen na cesto. Po isti plati je sindikat »tampon cona« med političnostjo in **podružbljenostjo delavcev**, ki jo je treba dojeti izključno kot **razpoložljivost**. Nemara je mogoče prav skozi to razumeti, zakaj **družbenopolitičnost** sindikata in ne političnost ali pa družbenost te organizacije.

»Skupščina družbenopolitične skupnosti« je tista, ki ji ZZD zapoveduje, da misli (ona »meni«) in da ocenjujejo »upravičenost zahteve« **sindikata** (ne pa delavcev!). Tudi v primeru, če bi delavcem, recimo, uspelo »okupirati« delavski svet, kar bi se morda celo moglo pripetiti, pa drugi odstavek tega člena (639.) skupščini družbenopolitične skupnosti omogoča nič več in nič manj, kot da — na osnovi »zahteve delavcev« (šele tukaj jim je priznana »subjektivnost«, toda le kot perverzno sprevrnjena) — **razpusti (!)** delavski svet oziroma odstavi izvršilni organ ali poslovodni organ kakor tudi druge delavce s posebnimi pooblastili in odgovornostmi«. Očitno je torej, da inavgurirana zakonodaja zna po potrebi **podružbiti** tudi vodilne delavce oziroma podrediti svoji samozadovoljitvi tudi tiste, ki se sicer strukturalno nahajajo v položaju rabljev. »Nepravilno delo ali ravnanje« iz istega odstavka 639. člena pa je vedno produkt ocene družbenopolitične skupnosti!

Najvišji možni spor je tisti »z organom družbenopolitične skupnosti«. Toda zakon ne govori o tem, **kdo** bi lahko bil v sporu s to instanco.

Lahko sicer domnevamo, da so avtorji ZZD v tej neizrečenosti imeli v mislih prav delavce, toda čemu jih potem zamolčati? Če abstrahiramo domnevno zamolčanost delavcev, potem vsekakor kaže opozoriti, da to neizrečeno instanco poseeblja »delavski svet«, ki mu je naloženo, da »zahteva od pristojne družbenopolitične skupnosti, naj v mejah svoje pristojnosti izda ustrezne predpise ali sprejme ustrezne ukrepe« (640. člen). Tako kot na strani konfliktnega razmerja, kjer naj bi bili delavci, ni delavcev, temveč delavski svet (ne pozabimo pa, da se tega lahko **po potrebi tudi »razpusti«**), na strani družbenopolitičnosti ni skupščine, temveč le njen »organ«. Skratka, nastopa reprezentančni boj akcidenc (delavski svet in organ družbenopolitične skupnosti), za katerimi stojijo zamolčani in razsubjektivni delavci oziroma subjektoidna skupščina družbenopolitične skupnosti, ki se

— v tem, ko ji je omogočena legalna izključitev zastopnika zamolčanih delavcev (razpustitev zbora delavcev) — izvzema iz tega razmerja.

Absolutnost predstavljene strukture določajo potemtakem naslednji elementi:

1. absolutna razpoložljivost in razsubjektenost delavcev;
2. absolutna razpoložljivost in razsubjektenost delavskega sveta (razpustitev v primeru potrebe);
3. vloga sindikata (kot tistega, ki zahteva obravnavo zahtev razsubjektienih delavcev) kot **zastopnika interesov DELA, ne pa delavcev**;
4. in končno — **neomejena subjektoidnost** skupščin(e) družbenopolitične skupnosti.

Ne le da štrajki niso legalizirani, temveč jih sploh ne more biti. Prav tako ni delavcev in ne delavskega sveta. So zgolj v območju prividnosti, akcidentalnega prehranjevanja skupščin(e), družbenopolitičnosti, ki pa je glede na druge njej nadrejene substancialnosti spet le žetonček v abstraktni igri udejanjene spekulativne konstrukcije.

Osnutek ZZD: korak naprej glede na ZZD

Toda pravkar predstavljeni člani zakona o združenem delu, ki se nanašajo na spore, ki jih ni bilo mogoče rešiti po redni poti v obliki, v kakršni jih običajno poznamo, so vendarle le **rezultat** nekega procesa nastajanja.

V tekstu, ki sledi, se bom skušal prebiti do enega pomembnejših členov tega nastajanja — osnutka zakona o združenem delu.

Vendar tukaj stvari še zdaleč niso povsem jasne, saj poznam trditve in druge indice, ki kažejo na možnost obstoja večjega števila različic osnutkov zakona o združenem delu.

V članku z naslovom »Strikes in Yugoslavia: Implications for Industrial Democracy«¹ avtorica Goldie Shabad sporoča, da tudi v primeru tega osnutka zakona o združenem delu kot samega zakona ni nikjer omenjena pravica delavcev do štrajka, da pa je bilo vpisano v 24. člen **osnutka** zakona o združenem delu iz leta 1976 ne le to, da delavci »imajo pravico zaščititi svoje samoupravne pravice«, temveč da to pravico lahko tudi uporabijo v »samozaščitne namene«.

Vpogled v osnutek zakona o združenem delu², ki mi je dostopen, pa pove, da omenjeni 24. člen sicer obstaja, da pa podaja neko drugo vsebino glede na tisto, ki jo omenja G. Shabad (nanaša se na kmete).

¹ British Journal of Political Science, 10/1980, str. 293—315.

Ker omenjena avtorica govori o nekem osnutku, ki se razlikuje od osnutka, ki ga imam pred seboj, lahko sklepam, da poleg zakona, ki ga poznamo kot zakon o združenem delu, zagotovo obstaja še vsaj en osnutek zakona ter sumim, da eksistira tudi osnutek tega osnutka, ki mi trenutno žal ni znan, ali pa da obstajata vsaj dve različici osnutka.

V nadaljevanju bi rad poskusil opraviti vsaj grobo primerjavo med besedilom, ki ga je pripravila redakcijska komisija za izdelavo osnutka zakona o združenem delu,³ in pa tekstom, ki deluje kot zakon o združenem delu. Primerjava se bo v skladu z vprašanjem, ki ga tukaj obravnavam, nanašala na poglavje »Reševanje sporov, ki jih ni bilo mogoče rešiti po redni poti«.

Poglavje se nahaja v IV. delu zakona, v poglavju V, oddelek 2: naslov poglavja kot tudi delitev v kazalu tako v osnutku kot v zakonu sovpađe, razlike pa so znotraj števila členov, paginacija in pa seveda vsebine posameznih členov.

Omenjeno poglavje v osnutku zakona vsebuje člene od 586—590, v tekstu zakona pa člene od 636—640.

Primerjava 1:

586. člen osnutka — 636. člen zakona

a) Prvi odstavek je v obeh različicah enak.

b) Razlika nastopi znotraj 2. odstavka, vsebovana pa je v tem, da namesto dikcije iz osnutka »Sindikalna organizacija **ima pravo i dužnost da** ...«⁴ stopi formulacija »Sindikat začne ...«.

Celovitejša varianta tega odstavka se glasi:

— v osnutku: »Sindikalna organizacija **ima pravo i dužnost da**, na zahtevek radnika ili po sopstvenoj inicijativi, pokrene postupak za rešavanje nastalog spora«;

— v zakonu: »Sindikat začne za zahtevo delavcev ali na lastno pobudo postopek pred organom upravljanja ...«

Podčrtani del iz osnutka manjka, nadomesti ga beseda »začne«. Preostali del 2. odstavka se v glavnem ujema v obeh različicah.

Primerjava 2:

587. člen osnutka — 637. člen zakona

² Nacrt Zakona o udruženom radu (utvrđen od strane Redakcione Komisije Saveznog veća Skupštine SFRJ za pripremu zakona o udruženom radu) — (za internu upotrebu), Brioni, februar 1976.

³ Sestav komisije: Roman Albreht, ing. Milan Dragović, ing. Igor Určić, Čedo Grbić, Zvonko Špoljar, Božidar Šaranović, Sreten Jovanović, Jovan Munčan, Dušan Georgiev, Branko Vuković. V delu komisije so še sodelovali: Vojo Rakić, dr. Rastko Močnik, dr. Miodrag Zečević, dr. Aleksandar Fira. V strokovni skupini redakcijske komisije pa so bili: Hrvoje Bačić, dr. Milan Brkić, Milan Babić, Andrej Grahor, Saša Ivanoski, dr. Dušan Jurić, Vlado Klemenčić, Dušan Markinković, Milan Mihajlović, Vlada Nikolić in Milija Radovanović.

⁴ Besedilo osnutka je napisano v srbsčini in kolikor je meni znano, prevoda v slovenščino ni. Zato ga bom pustil v originalu.

Gre za dva člena, ki sta le delno primerljiva. 587. člen osnutka najpoprej zasluži celotno navajanje, kajti gre za člen, ki je **le delno postal člen zakona** o združenem delu, in sicer s svojim zadnjim (3.) odstavkom:

»Ako radnici na zboru utvrde da im je poslovodni organ ili drugi radnik koji vrši rukovodeću funkciju onemogućio da ostvaruju svoja samoupravna prava, mogu od radničkog saveta, preko sindikalne organizacije, zahtevati da ga suspenduje i pokrene postupak za ispitivanje njegovog rada, odnosno da ga smeni.

U slučaju i po postupku iz stava 1. ovog člana, radnici, mogu od radničkog saveta zahtevati da smeni izvršni organ, odnosno da pokrene postupak za opoziv pojedinih članova radničkog saveta.

Radnički savet je dužan da po zahtevu radnika, odmah pokrene postupak, da ga hitno okonča i da o svojoj odluci obavesti radnike.« (podčrtal T. K.)

637. člen zakona pa se glasi: »Delavski svet je dolžan na zahtevo delavcev takoj začeti postopek, ga hitro končati in o svoji odločitvi obvestiti delavce.«

Prva dva odstavka 587. člena osnutka sta **črtana**; tretji, zadnji odstavek tega člena pa je sprejet kot 637. člen zakona.

Zakaj? Kaj sta vsebovala prva dva odstavka? Vsebovala sta pristojnost delavcev, da zahtevajo »suspenzijo«, »zamenjavo«, odstavitev kar »vodstvenega delavca«, »poslovodnega organa«, »izvršnega organa« ali pa odpoklic »posameznega člana delavskega sveta«.

Kot rečeno, tretji odstavek 587. člena osnutka postane 637. člen zakona.

Primerjava 3:

588.⁵ člen osnutka — 638. člen zakona

a) Bistvena razlika se pojavi že na začetku obeh členov:

Osutek: »**Ako radnici utvrde da je karakter spora takav da bi mogao dovesti do poremećaja u radu i samoupravnim odnosima, ili da bi zbog njega mogla nastati znatnija šteta, dužni su da o tome obaveste sindikalnu organizaciju, druge...**«.

Zakon: »**Če je spor po značaju takšen, da bi utegnil pripeljati do motenj pri delu in v samoupravnih odnosih, ali da bi zaradi njega utegnila nastati znatnejša škoda, morajo delavci...**«.

Podčrtani del 588. člena osnutka je črtan, se pravi, črtani so **delavci kot tisti, ki določajo značaj/karakter spora, spor pa na sebi dobi takšen in takšen značaj/karakter.**

b) Namesto dikcije iz 588. člena osnutka »radnici će odrediti svoje delegate«, v zakonu nastopi formulacija, da »delavci hkrati **morajo določiti svoje delagete...**«.

⁵ Ti(p/s)karska napaka v osnutku iz 588. člena napravi 589. člen.

c) Obveza delavcev, da obvestijo sindikat in druge subjekte, ki jih pozna zakon, je v osnutku zapisana kot: »Radnici su dužni da o tome obaveste...«, medtem ko zakon narekuje da »delavci morajo obvestiti...«.

Drugi deli teksta teh dveh členov se v glavnem ujemajo v obeh različicah.

Primerjava 4:

589. člen osnutka — 639. člen zakona

»Radnici koji vrše rukovodeće funkcije« iz drugega odstavka 589. člena osnutka so preimenovani v »delavce s posebnimi pooblastili in odgovornostmi« v 639. členu zakona. Drugih pomembnejših »sprememb in dopolnil« ni.

Zavrnitev delavčeve subjektivitete

Kolikor je vsaj za silo uspelo ustvariti predstavo o razlikah med tekstom tega (te različice!) osnutka in pa tekstom, ki deluje kot zakon o združenem delu, se v splošnem lahko reče, da slednji deluje natanko na nekaterih pomembnejših **izključujočih prijemih** v prvega. Izključujoči prijemi se nanašajo predvsem na 587. in 588. člen osnutka. Osnutek zakona v teh členih obravnava delavce kot **subjektivitete** (v dvojnem pomenu tega pojma). Subjektivnost delavcev — kot jo razumem jaz — iz teh dveh členov osnutka je bila »poleg« njihove vpoklicanosti v samopodreditev vsebovana tudi v tem, da so bili postavljeni kot tisti, ki:

a) »**določajo**« (»utvrđuju«) — ali jim je nekdo (recimo »poslovodni organ«) onemogočil uresničevanje samoupravnih pravic (587. čl.); — »karakter spora«, ki bi utegnil nastati (588. čl.);

in pa tisti, ki

b) »**zahtevajo**« — »suspenzijo« (npr. »poslovodnega organa« ali pa »drugega delavca, ki ima vodstveno funkcijo«);

— »zamenjavo« (npr. »izvršnega organa« oz. »člana delavskega sveta«). (587. čl.)

Vse to v zakonu izpade. Zakon o združenem delu se potemtakem nastavi na zavrnitev delavca kot subjektivitete, na razsubjektenem delavcu, na delavcu, ki per definitionem ne more več ne »določati« in ne »zahtevati«. To plat samoinavguracije zakona o združenem delu na zavrnitvi delavcev bom imenoval **negativna vzpostavitev ZZD**.

Trditev o razsubjektenem delavcu pa ne velja zgolj za poglavje zakona o združenem delu, ki se nanaša na spore, ki jih bojda ni bilo mogoče rešiti po redni poti. Velja za ves zakon o (združenem) DELU,

kajti prav v tej točki, kjer se delo domnevno lahko zlomi, ustavi, **prekine** (po nekaterih celo »ukine«), se pokaže samonastavljenost zakona o delu na **prepovedi** prekinitve, zloma, ustavitve dela. Natančno torej na prepovedi tistega, kar delavec domnevno lahko stori. Ta poteza zakona o DELU ni akcidentalna, zunanja njegovega ustroju, temveč je njegov najbolj notranji konstituens, je mesto njegovega rojstva (in smrti, seveda).

Delokracija — nemogoča družba

Kje pa je »pozitivirana« subjektiviteta, če je delavcem odvzeta? Četudi bi se upravičeno in argumentirano dalo zagovarjati tezo, da je le-ta enostavno **premeščena h kolektiviziranemu subjektu**, ki bi naj bil skoncentriran v delavskem svetu, v sindikatu ali pa v »organih« (kot se glasi biologizirajoča samoupravna dikcija ZZD) družbenopolitične skupnosti oz. v družbenopolitičnih organizacijah, ki se tako ali drugače stečejo k partiji ali celo h »komu drugemu« — kot to kažejo najbolj sveži samoupravni premiki — se mi vendarle zdi, da gre tukaj za nekaj »drugega«.

Na kratko rečeno za tole: ker po mojem mnenju samoupravljanja ne gre dojeti kot sekularizirano, »normalno razklano«, temveč kot »prisilno religiozno« združbo, ki se samonastavlja na izključitvi **vsake** subjektivitete (po Titu tudi »voditeljeve«, kajti izkušnje zadnjih let vendarle kažejo, da je voditeljska »kolektivnost« le v nemožnosti vztrajajoči odtis originala), ki bi ne bila subjektiviteta socialističnega boga-Dela, sem mnenja, da je (vsa) subjektiviteta prav v Delu, v »procesu dela«, v »produkciji stvari«. V to me pelje tudi dikcija iz 638. člena zakona, ki na prvem mestu kot nedotakljivo sankcionira Delo (»motnje pri delu«), šele nato se ozre po t.i. »samoupravnih odnosih«. Toda ti »odnosi« so že na ravni definicije izpeljivi, kar je dojeto kot premočrtno odvisni od odnosov v »sferi dela«, »produkcije stvari«.

Od tod tudi dojemam sindikalno organizacijo kot organizacijo, ki je **normativno** določena kot **zaščitnica dela** (ne pa delavcev!), procesa produkcije stvari kot tisto, ki je zadolžena predvsem za to, da **ščiti delo od delavcev samih**. Po moje je treba vzeti zares (verjeti torej) sam naslov zakona o združenem DELU — torej kot ZAKON O DELU — in pa **Vrhovnost Osvoboditve Dela** (ne pa delavcev).

Prav zato vztrajam na oznaki **delokracije**, ki po moje zapopade samoupravljanje kot čez-subjektivitetno družbo, kot čez-družbo glede na Evropo, ki je epoho subjektivitete že pustila (ali jo pravkar pušča) za seboj v minulem dvestoletnem obdobju. Samoupravljanje, dojeto kot delokracija, je združba, ki subjektivitete kot subjektivitete ne le da ne pozna, temveč jo prepoveduje. To velja tako za »človeka« (z razkrivanjem katerega je začel že Marx) kot tudi za delavca, kot smo pravkar skušali nakazati. Obstaja le »delovni človek«, torej **človek podrejen delu** ali pa njegovim agentom. Tako

se da dojeti tudi težave, ki jih ima trenutno porajanje subjektivitete v samoupravljanju, kajti po nekem »normalnem«, evropskem štetju smo izpod nivoja francoske revolucije in to prav zaradi tega, ker »smo« »čez« njega, ker »smo« čez-družba.

Brez vztrajanja pri subjektiviteti Dela si ne znam razložiti **akcidentalnosti** vseh drugih produkcijskih razvojnih faktorjev, ki se začne seveda z »delavci« (kar še posebej velja za ženske, »delavke« kot faktorje razvoja, ki so obravnavane kot novodobni govoreči stroji), nadaljuje z delavskim svetom (prim. 639. člen ZZD, ki dovoljuje »razpustitev delavskega sveta«) in vsemi drugimi mesenimi produkcijskimi faktorji. Ta neskončna veriga se ne ustavi niti pred odstranitvijo »izvršnih« in »poslovnih« organov ali pa »delavcev s posebnimi pooblastili in odgovornostmi« (639. člen ZZD) ter »najbolj vidnimi« družbenopolitičnimi delavci.

To velja še posebej v naslednjih dveh ozirih. Najprej v zvezi z voditeljsko strukturo. Vse soc-čistke in pa tiste v samoupravljanju se da razložiti z boji za oblast, toda z boji za tisto oblast, ki bi še **bolj** stregla nenasitnemu socialističnemu Bogu-Delu. Tako gre po moje dojeti »skrajno instanco« revolucionarne transcendentosti in/ali njeno »zgodovinsko nujnost«, ki jo poseblja Zgodovina, natančneje Ta-Zgodovina kot samozgodovina Dela. Nato še v zvezi z »delavskim razredom«. Spremljanje socialističnih poizkusov (s)produciranja delavskega razreda, ki so imeli bolj ali manj brutalno obliko proletarizacije kmetov in »drugih slojev/razredov«, ki pojmovno konstituira »delovne množice«, pa pokaže, da so vsa partijsko ali podobno posubjektvena hotenja subjektivacije delavcev glede na kapital in pa na kapital(u)-iste uspela, prav zaradi absolutne subjektivacije **dela**, ki delavcem odteguje subjektiviteto. Skratka, socializem in subjektiviteta delavca (kaj šele ženske, moškega) v pozitivnem smislu (ali je to sploh možno? — je vprašanje, od katerega socializmi in nuče abstrahirajo) sploh ne gresta skupaj.

Če je na prvi pogled sistem samoupravljanja do smrti predsednika Tita deloval zaradi nastavljenosti na marksizirani funkciji Heglove »pika-na-i«, potem po njegovi smrti to mesto strukturno zaseda Delo in ne kolektivno predsedstvo ali vlada. Toda, ker Delo po eni strani strukturno ne more biti to, za kar se mora predstavljati (za kar ga predstavljajo), ne more biti »pika-na-i«, in ker po drugi plati prav zato, ker ne more, to **mora biti**, se Samoupravljanje inkarnira kot **družba nemožnosti**, kot **nemogoča družba**. To je njegov »način bivanja« za razliko od »normalnih« družb, ki jih zgodovina pozna pod imenom »kapitalistične« in ki delujejo po principih kriznosti, krize.

Glede družbe nemožnosti ne gre pričakovati nobenih pomembnejših sprememb, ne da bi se šlo na subjektivacijo delavca, ženske, moškega, kar pa v družbi dela ne gre brez uzakonitve pravice do štrajka. Subjektivacija dela v delokraciji je tisto, proti čemur se bojujejo »delovni ljudje in občani«. Šele samoupravljanje je družba svobod-

nega, osvobojenega dela, ne pa »kapitalizem«, kot si je to predstavljajl Marx. Ne gre za to, da bi bilo treba delo osvoboditi, temveč za to, da je že osvobojeno in da imamo opravka z orgijami njegove samoosvoboditve. Če v »kapitalizmu« obstajajo vsaj trije »subjektivni faktorji«, ki **blokirajo delo** (kapital, kapital(u)-isti in pa delavci/delavski razred), potem za samoupravljanje, ki se ga da dojeti tudi kot resnico socializmov, velja ne le to, da sta prva dva subjekta vržena skozi okno, temveč predvsem to, da tretji »subjektivni faktor« prav zaradi tega, ker je dekla dela, deluje kot subjektoidna, napadalna in frustrirana množica, ki ji ostaja le neskončno upanje. Toda tudi upanje, za katero se ponavadi reče, da »brez njega pač ne gre«, ima svoje meje in se kaj kmalu lahko prevesi v brezup.

Če samoupravljanje kaj potrebuje v situaciji, ko se je razkril kot družba nemožnosti, potem je to **Zakon**, ki bo omogočil vsaj minimalno (**samo**)**distanco** glede na delo; **Zakon**, ki bo omogočil štrajk, »ustavitev dela«, »prekinitev dela«...

Daleč sem od mnenja, da bi bilo tako »vse razrešeno«, kot to nekateri v lastnem brezupu očitajo zagovornikom legalizacije štrajka. Saj sploh (več) ne gre za razrešitev/rešitev »vsega«, neke domnevne celote. »Nasprotno!« Gre za **delček, košček, formalnost**, zgolj za »pikico-na-i«: ne gre za spremembo sveta in ne za spremembo obstoječega sistema, gre le za uzakonitev, potujitev, formalizacijo luknje, ki jo sedaj »zapolnjuje« delo, in v katero se lahko vstavi vse, kar kakemu oblastniku pride na pamet. Gre za nastanitev nekoga formalno določenega arbitra, Zakona, pred katerim so vsi enaki — vključno s tistimi, ki so sedaj nekoliko bolj enaki in ki v skladu s svojimi metabolizmi delujejo kot substitut Zakona. Gre za poskus **racionalizacije** mesta samoupravne svobode: Boga-Dela, **ne pa ukinitve Dela**.

Nekoliko cinično povedano: ker je v družbi permanentne revolucionarnosti revolucija prepovedana le večini, gre za to, da bo revolucija/revolucionarnost prepovedana tudi preostalemu delu družbe, ne pa dovoljena večini. Sicer pa to itak niso vprašanja »dovoljenosti.«

Lucijan Vuga

Metadimenzije

Nekatere leksikalne definicije:

dimenzija (lat) — (matematično):

(1) število koordinat geometričnega prostora; premica ima dimenzijo 1, ravnina 2, telo 3. Poznamo prostore s poljubno mnogo dimenzijami;

(2) dimenzija vektorskega prostora je enaka največjemu številu linearno neodvisnih vektorjev;

(3) v topologiji je dimenzija številska karakteristika topološkega prostora; v primeru premice, ravnine in telesa se le-ta ujema z geometrijsko dimenzijo.

dimenzija — (fizikalno):

(4) razsežnost pri fizikalni količini, sestavimo jo iz dimenzij osnovnih količin — dolžine l , časa t , mase m , električnega toka I , temperature T , npr. dimenzija hitrosti $l t^{-1}$, pospeška $l t^{-2}$, kapacitete $l^2 t^4 / l_2 m$, naboja $l t$ ipd.

Očitno so te definicije silno naivne oz. intuitivne. Če že pri (1) začnemo pri številu, spet leksikalno:

* **Število**, označuje velikost skalarne količine, ustno ga izrazimo s števnikom, pisno pa s številkami ali pa obćim znakom. Osnovo števil sestavljajo naravna števila, ki so urejena v zaporedje 1, 2, 3, ...

Izhodiščno množico naravnih števil razširjamo postopno z dodajanjem novih tipov števil v množico celih števil, ulomkov, množico racionalnih števil, realnih števil in kompleksnih števil... Nadaljnje razširitve ideje števil privedejo npr. do kvaternionov, raznih struktur itd. Kvaternioni so posplošitev kompleksnih števil,

strukture pa so take množice katerih notranja zgradba ima definirane objekte in povezave med njimi.

Na katera števila se nanaša definicija (1)? Ali res le na naravna števila?

* **Koordinata** (lat.), število, ki skupaj z drugimi določa točko v koordinatnem sistemu; **koordinatni sistem**, vsaka s koordinatami definirana geometrična tvorba, s katero določamo točke z njenimi koordinatami.

Če je koordinata = število, je koordinatni sistem = številski sistem, oziroma vsaka s števili definirana geometrična tvorba.

* **Geometrični prostor** — po modernejšem pojmovanju je **geometrija formalni sistem**, ki je primeren za opis figur in odnosov v prostoru, katerih eksistenca ni v matematičnem smislu protislovna sistemu; pri tem je treba razumeti formalnost kot neprotislovno privzetost oz. aksiomatičnost, kar predpostavlja veljavnost brez dokazovanja, s tem postane **geometrija aksiomatski sistem**, ki je primeren za opis figur in odnosov v prostoru. **Prostor**, (1) poleg časa osnovni pojem fizike; nazoren, z izkustvom dojet evklidski tj. z veljavnostjo aksioma o vzporednicah) prostor so moderne naravoslovne znanosti (kvantna mehanika, relativnostna teorija, matematika) posplošile ali razširile na drugačne tipe prostorov, v katerih velja kaka neevklidska geometrija in ki jih je mogoče obravnavati samo z matematičnimi sredstvi, (2) vsaka množica elementov, med katerimi eksistirajo odnosi, ki spominjajo na odnose med točkami v fizikalnem prostoru; v teh prostorih je posebno pomembno vprašanje metrike, (funkcija razdalje v matematičnem prostoru, temelji na definiciji razdalje dveh točk). **Geometrični prostor je potemtakem aksiomatsko sistemirano popisovanje ali izkustveno dojetega evklidskega prostora ali prostora v katerem velja neevklidska geometrija ali množice elementov, med katerimi eksistirajo odnosi, ki spominjajo na odnose med točkami v fizikalnem prostoru; o prostoru ne zvemo na ta način nič določnejšega. Ker tudi v (2) in (3) naletimo na prostor, v (1) pa imamo namig na fizikalni prostor ali kvazifizikalni ter prostor, kjer velja neevklidska geometrija, bi morali sploh reči kaj prostor je; poskus je definicija, naj bi to bila vsaka množica elementov...**

Definicija dimenzije naleti na več težav:

— opredeljevanja števila kot takega in v posebnem ali so za to privilegirana le naravna števila;

— izvajanja koordinatnega sistema kot s števili definirano geometrično tvorbo;

— razumevanja geometričnega prostora kot aksiomatsko sistemirane množice.

Razširjeni pojem števila pravi, da so to množice objektov in povezav med njimi; koordinatni sistem je številsko definirana geometrijska tvorba; geometrijski prostor pa sistemirana množica. Tako nastane sinonimiziran konstrukt: število-množica-koordinatni sistem-geometrijski prostor; v primeru, da rečemo o dimenziji, da je število koordinat geometričnega prostora, nismo povedali nič drugega kot da gre za (...) množico.

Fizikalna uporaba dimenzije na prvi pogled nima nič skupnega z matematično, češ da je slednja karakteristika prostora, prva pa razsežnost pri fizikalni količini. Vendar pa, če je količina, eden osnovnih pojmov v fiziki, ki jo priredimo lastnostim telesa, posebnostim pri pojavu ali stanju telesa (op. tj. vezano na prostor!) in so to npr. dolžina, masa, temperatura, čas, električni tok — imamo opravka s strukturiranimi množicami, kar nas navaja na mnogo širše pojmovanje dimenzije kot smo ga sicer navajeni.

Toda težave nimajo le laiki temveč tudi specialisti, katerih erudicija naj bi garantirala lahkotno in precizno definiranje tega tako vsakdanjega in pogosto uporabljenega pojma.

Ne bo odveč, če spregovorimo še besedo, dve o fizikalnem vidiku dimenzije:

»Tehnika in fizika rabita za popisovanje dogajanj v snovnem in brezsnovnem svetu veličine... veličine pa niso naravni pojav sam, temveč le naš miselni fizikalni-matematični model o njem, odvisen od vsakokratnih izbranih definicij... fizik misli v veličinah za razliko od matematika, računa pa prav kot matematik s števili... Če bi v formalnih zakonih, ki nam jih daje matematična fizika, vsi videli le zveze med veličinami, bi bila njihova razumljivost vsekakor mnogo večja, kot če vidimo v njih, sledeč pojmovanju čiste algebre, samo zveze med števili... Vsaka veličina ima dva videza, kakovostnega in količinskega... Zaradi tega nastajajo razna nasprotja v gledanju na enačbe... Pri pogledu na enačbo oblike:

$$F = 152 N$$

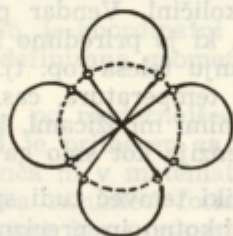
se lahko pojavi dvoje gledanj, ki ju tudi res srečujemo. Prvič lahko smatramo cel izraz za enačbo, drugič pa le $F = 152$, enoto newton si pa mislimo le pripisano in ne kot fraktor... po slednjem gledanju je nepravilno (aritmetično), če množimo posamezne faktorje... množenje velja v aritmetiki le za gola števila...«. Tako meni F. Avčin skupaj z nekaterimi znanimi metrologi.

Poskusi strogo matematične definicije dimenzije

Potem ko je Cantor izoblikoval teorijo množic je postavil tudi vprašanje: Kaj je to geometrijska figura? Najsplošnejši odgovor se je glasil: to je poljubna množica točk prostora. Če ta množica leži v ravnini, dobimo ravno geometrijsko figuro i. p. Toda to je bilo premalo.

V začetku dvajsetih let je Urison proučeval krivulje in ploskve v prostoru in se zaustavil pri vprašanju: kaj je to dimenzija geometrijske figure; zakaj pravimo, da ima lok ali krožnica dimenzijo 1, kvadrat 2, kroglja 3? Posrečilo se mu je postaviti induktivno definicijo dimenzije in zgraditi ustrezno teorijo.

V bistvu je razmišljal na naslednji način: če hočemo ločiti del krivulje od ostalega dela krivulje, sta dovolj dve ali več točk. Npr. četverolistno rožo, ki jo vidimo na sliki (1), razdelimo z osmimi točkami.

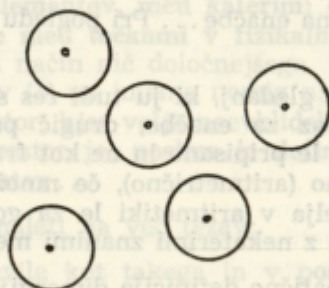

Sl. 1

kami. Vendar dela ploskve ne moremo oddeliti od ostalega dela le z nekaj točkami, očitno potrebujemo celo črto; kolikor hočemo točk vzamemo v ta namen, vselej bi jih lahko zaobšli. Podobno se del tridimenzionalnega prostora odvaaja od celote s ploskvami. (Kar nekako spominja na Evklida.) Vendar je Urison šel mnogo dlje. Najprej je opredelil dimenzijo nič:

Množica ima dimenzijo nič, če ima katerakoli njena točka poljubno majhno relativno okolico s prazno mejo.

Tipična množica z dimenzijo nič sestoji iz ene točke ali največ končno mnogo točk, vendar ima vsaka točka te množice relativno okolico s prazno mejo — torej je ta točka sama (sl. 2). V večini

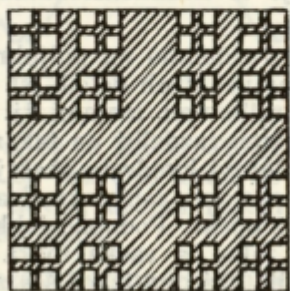
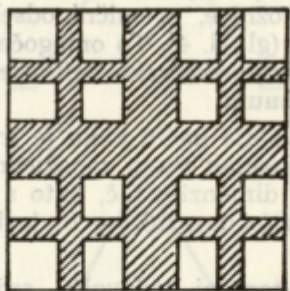
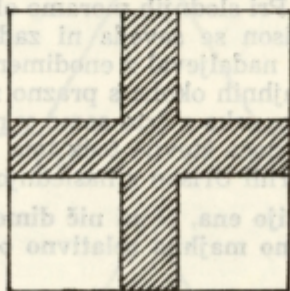
Sl. 2

primerov lahko ugotovimo, da ima množica F dimenzijo nič, tako da se za vsako njeno točko konstruira poljubno majhno okolico, katere meja ne vsebuje niti eno točko množice F , tako da je v takem primeru meja relativne okolice zagotovo prazna.

Vendar obstajajo množice ničelne dimenzije v tridimenzionalnem prostoru, za katerih točke ni mogoče konstruirati take običajne okolice.

V zgornji definiciji je uporabljena opredelitev »po volji majhna« — kar naj bi zagotovilo, da ne bi npr. za poljuben kvadrat izbrali tako velik krog, da v njega pade cel kvadrat in da niti ena točka kvadrata ni na meji kroga. Tako bi dobili, da je dimenzija kvadrata enaka nič, a ne dva, kakor je v resnici.

(Tu moramo opozoriti na Mandelbrotovo delo, ki postaja močno popularno v zadnjem času in, ki trdi, da je vrednost dimenzije odvisna od relativnega odnosa opazovalca do objekta oz. geometrijske strukture. Torej dimenzija za en in isti objekt ni nekaj stalnega in nespremenljivega — toda o tem kasneje.)

Sl. 3

Nadaljujmo z Urisonovim razmišljanjem, ki preseneča s svojo nekonvencionalnostjo:

Ne le končne temveč tudi mnoge neskončne množice imajo dimenzijo nič, kot npr. množica, ki sestoji iz točk — 0, 1, 1/2, 1/3, 1/4, ..., 1/n na premici. Očitno ima poljubna točka te množice poljubno majhno okolico katere meja ne vsebuje točk te množice. Dvom nam lahko povzroča le točka 0; vendar če vzamemo njeno okolico s polmerom α , ki je iracionalno število, potem niti ena točka te množice ne pade na mejo te okolice.

Nič dimenzionalna je tudi množica Q racionalnih točk na premici, v kar se uverimo, če za okolico točke α iz Q vzamemo interval s središčem v tej točki in z iracionalno dolžino. Nič dimenzionalna je Cantorjeva množica in mnoge druge. Npr. slika 3. Podobno temu lahko konstruiramo nič dimenzionalne množice ne le v ravnini, temveč tudi v prostoru. Pri slednjih moramo okolico točke jemati kot okolico v prostoru, Urison se seveda ni zadovoljil le z definicijo dimenzije nič, pač pa je nadaljeval z enodimenzionalnimi množicami — črtami. Tu ni več majhnih okolice s prazno mejo. Toda pri običajnih črtah se meja okolice seka s črto samo v nekaj točkah. Množica, ki je sestavljena iz končnega števila točk ima dimenzijo nič. Posplošenje te ugotovitve je strnil Urison v naslednjo definicijo:

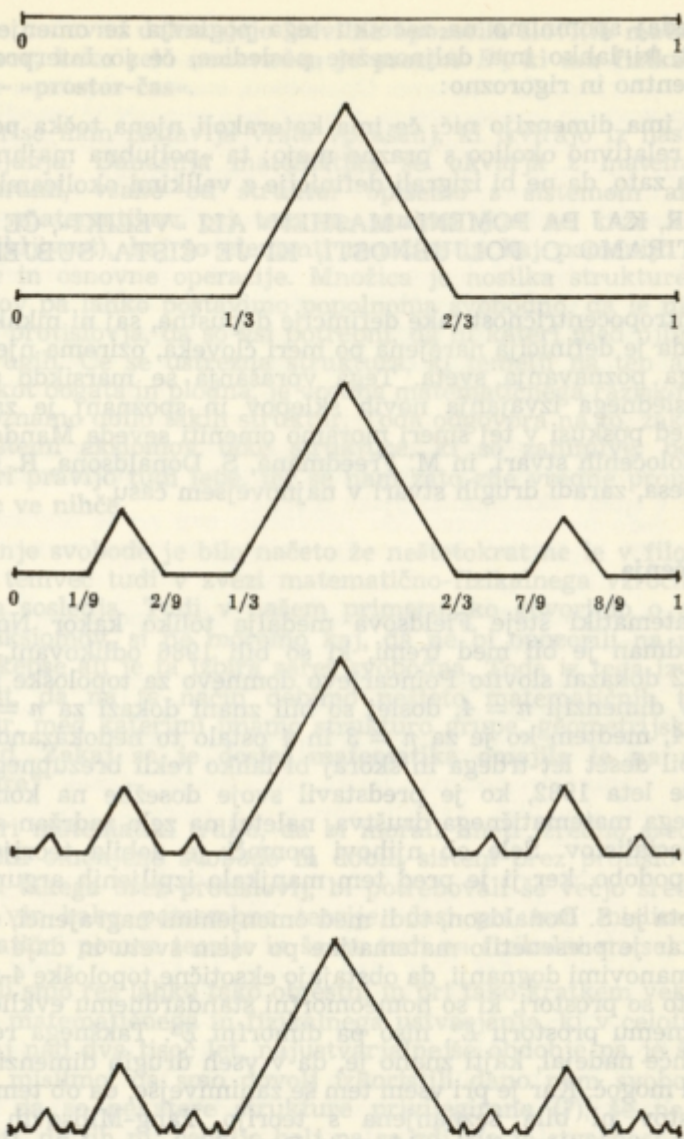
»Množica F ima dimenzijo ena, če ni nič dimenzionalna in če vsaka njena točka ima poljubno majhno relativno okolico, katere meja je nič dimenzionalna.«

Izkazalo se je, da imajo po tej Urisonovi definiciji dimenzijo ena: vse običajne črta — krožnice, premični odseki, elipse itd. pa tudi vse Cantorjeve krivulje (gl. sl. 4). To omogoča definiranje pojma ne le ravninske temveč tudi prostorske krivulje. **Krivuljo imenujemo enodimenzionalni kontinuum.**

Tako je izgledalo, da obstaja način kako je treba določiti dimenzijo ploskvam, telesom in nasploh vsem množicam poljubne dimenzije. Urison najprej definira dimenzijo nič, nato s pomočjo te dimenzije ena, nadaljuje z dimenzijo dva itd. — to je induktivno definiranje dimenzij.

Toda sam Urison se s tem ni zadovoljil, saj pri obravnavi kocke ni mogel dokazati, da je ta tridimenzionalna. Izboljšal je prejšnje definicije.

Krožnico ali trak lahko razdelimo na poljubno majhne delce, tako da vsaka točka leži na največ dveh delcih (sl. 1), pri čemer je treba delce jemati skupaj z njihovimi mejami tj. s skrajnimi točkami. Vendar kvadrat ne moremo razdeliti na tak način, zato se nam na prvi pogled zdi, da pri delitvi kvadrata obstajajo točke, ki ležijo na štirih delcih, kar pa ni res, ker lahko kvadrat razdelimo na način, ki spominja na zidanje z opeko. Podobno lahko kocko razdelimo na majhne paralelopipede, tako da vsaka točka leži na največ štirih paralelopipedih. To je bilo Urisonu izhodišče za izboljšano definicijo dimenzije.

Sl. 4

Figura ima dimenzijo n , če jo lahko razdelimo na poljubno majhne zaključene delce tako, da niti ena točka ne leži na $n + 2$ različnih delov, vendar da pri dovolj drobni razdelitvi obstajajo točke, ki ležijo na $n + 1$ različnih delcih.

Na ta način se da dokazati, da ima kvadrat dimenzijo 2, kocka 3 itd. Urison je tudi dokazal, da je slednja definicija ekvivalentna prvotni.

Če se sedaj spomnimo na začetku tega poglavja že omenjeno podrobnost, ki lahko ima daljnosežne posledice, če jo interpretiramo konsekventno in rigorozno:

Množica ima dimenzijo nič, če ima katerakoli njena točka **poljubno majhno** relativno okolico s prazno mejo; ta »poljubna majhnost« je potrebna zato, da ne bi izigrali definicije z velikimi okolicami.

VENDAR, KAJ PA POMENI »MAJHEN« ALI »VELIKI«, ČE ŽE NE DISKUTIRAMO O POLJUBNOSTI, KI JE ČISTA SUBJEKTIVITETA?

Ali je antropocentričnost take definicije dopustna, saj ni nikakršnega dvoma, da je definicija narejena po meri človeka, oziroma njegovega sedanjega poznavanja sveta. Tega vprašanja se marsikdo zaveda, toda doslednega izvajanja novih sklepov in spoznanj je zaenkrat malo. Med poskusi v tej smeri moramo omeniti seveda Mandelbrota, zaradi določenih stvari, in M. Freedmana, S. Donaldsona, R. Gomfa, H. Taubesa, zaradi drugih stvari v najnovejšem času.

Presenečenja

Med matematiki šteje Fieldsova medalja toliko kakor Nobelova. M. Freedman je bil med tremi, ki so bili 1986 odlikovani, ker je leta 1982 dokazal slovito Poincarjevo domnevo za topološke mnogoterosti v dimenziji $n = 4$, doslej so bili znani dokazi za $n = 1$ in 2 ter $n > 4$, medtem ko je za $n = 3$ in 4 ostalo to nedokazano. Za to je porabil deset let trdega in skoraj bi lahko rekli brezupnega dela, saj je še leta 1982, ko je predstavil svoje dosežke na konferenci ameriškega matematičnega društva, naletel na zelo zadržan sprejem prav specialistov. Šele ob njihovi pomoči je dobila teorija svojo končno podobo, ker ji je pred tem manjkalo izpiljenih argumentov.

Istega leta je S. Donaldson, tudi med omenjenimi nagrajenci, dokazal nekaj, kar je presenetilo matematike po vsem svetu in daje v celoti s Freedmanovimi dognanji, da obstajajo eksotične topološke 4-mnogoterosti, to so prostori, ki so homeomorfnih standardnemu evklidskemu 4-razsežnemu prostoru E^4 , niso pa dimorfni E^4 . Takšnega rezultata se ni nihče nadejal, kajti znano je, da v vseh drugih dimenzijah tak pojav ni mogoč. Kar je pri vsem tem še zanimivejše, da ob tem večina specialistov ni bila seznanjena s teorijo Yang-Millsovih enačb, poglavjem teoretične fizike, ki ga je Donaldson uporabil na povsem nov in izjemno originalen način. Te parcialne diferencialne enačbe so nelinearne posplošitve Maxwellovih enačb za elektromagnetno polje. Posebej zanimivi so tim. »instantoni«, rešitve Yang-Millsovih enačb v E^4 , ki podajajo absolutni minimum za dane robne pogoje v neskončnem. Dasi so matematiki že prej delali z instantoni, je šele Donaldson pokazal, kako pomemben geometrični pripomoček so lahko v teoriji topoloških 4-mnogoterosti in s tem predstavil teorijo Yang-Millsovih enačb v povsem novi luči. Njegovi rezultati pa so pomembni tudi v fiziki.

Tako se ponovno dokazujejo številna opozorila slovitih matematikov in fizikov, kako zelo nenavaden je prostor E^4 , ki mu fizikalno pravimo — »prostor-čas«.

Ob tem se nam zastavlja vrsta vprašanj, ki izvirajo iz naslednjega razmišljanja. Današnja matematika se ukvarja z matematičnimi strukturami, vsako od struktur opišemo s sistemom aksiomov, vendar matematikov pri tem ne zanima (kar se kaže kot huda pomanjkljivost), kaj so elementi množice in kaj pomenijo osnovne relacije in osnovne operacije. Množica je nosilka strukture, sistem aksiomov pa lahko postavimo popolnoma svobodno, da le ni v njem kakega protislovja, da so vsi potrebni, da ni kateri med njimi posledica drugih. Če se ustrezna struktura, ki temelji na teh aksiomih, izkaže kot bogata in plodna, je vredna matematičnega raziskovanja — zato poznamo obilo takih struktur. Toda odgovora na to, zakaj nekateri sistemi aksiomov take strukture, ki so zanimive, bogate in nekateri pravijo tudi lepe, ter se nam zato zde vredne proučevanja, tega ne ve nihče.

Vprašanje svobode je bilo načeto že nešteto krat ne le v filozofskem smislu temveč tudi v zvezi matematično-fizikalnega vzročno-posledičnega sosledja. Tudi v našem primeru, ko govorimo o svobodni izbiri aksiomov, si ne moremo kaj, da ne bi opozorili na potrebno mero skepse ali je ta izbira zares svobodna. Toda iz tega izvira tudi možnost, da na ta način dobimo nešteto matematičnih teorij in struktur, med katerimi imamo strukturo grupe, geometrijske strukture itd. **Zakaj se je doslej matematika omejila le na nekatere strukture?**

Nekateri matematiki trdijo, da bi morali imeti izredno srečo, če bi izkoristili omenjeno svobodo in dobili sistem brez protislovij in če bi našli takega brez protislovij, bi potrebovali še večjo srečo, da bi bil to vir kake pomembne teorije, dasi pri tem mislimo le na matematični pomen teorije in še ne tudi na fizikalni smisel.

Toda ali smo res lahko tako objestni in pri tako kratkem veku človekovega matematičnega in fizikalnega ustvarjanja, ki v celoti zajema le nekaj nad dva tisoč let, najustvarjalnejše obdobje pa je še veliko krajše, mislimo, da smo dovolj izkoristili dano nam svobodo?! Če je res, da so nekatere strukture privilegirane (?), še ne smemo pomisliti, da jih ni; čedalje bolj pa se zdi, da je stvarnost še veliko bogatejša kot si najbujnejša domišljija lahko zamišlja. Nekateri sodobni marksistični filozofi celo trdijo, da je stvarnost nekaj kar se stalno poraja. **Strukture lahko tudi miselno konstruiramo; če je res kar smo rekli, da se stvarnost stalno poraja in da ni v celoti in vseobsežno hkrati prisotna, obstoječa, to še ne pomeni, da tisto kar domislimo obstaja le v naši pameti, temveč je le v časovnem, faznem zamiku s stvarnostjo, če ne privzamemo, da je tudi tisto kar je plod naše domišljije najvišji odraz bivanja materije in s tem tudi posebna oblika stvarnosti same.**

Torej je le ena od oblik realizirajoče se stvarnosti. To je tudi konsekventno nadaljevanje Heisenbergove teze, ki ji lahko damo dialektično materialistično vsebino. Opazovani, merjeni objekt ni neodvisen od opazovanja in opazovalca, temveč je v neposredni soodvisnosti od njih. Na ta način je tudi miselni pristop, razumsko opazovanje, umsko (raz)merjenje-interferiranje na stvarni podlagi.

V vsaki teoriji vpeljemo nove pojme in uvedba primernih pojmov neredko veliko pripomore k razvoju teorije. Kaj mora vsebovati neprotisloven sistem aksiomov, da je osnova za pomembno matematično teorijo, je prav tako težko povedati kot to, kako naj napišemo neko delo, da bo umetnina (osebno menim, da je prvo še veliko težje, ker pri umetnini vsaj vemo komu je namenjena in človekov psiho-fizični ustroj lahko poljubno dobro spoznamo) da na tej osnovi zgradimo sistem vrednot in estetskih pravil. To danes že znano dejstvo s pridom izkoriščajo umetniki sami; če o računalniških kreacijah zaenkrat ne govorimo. Zelo verjetno pa se heuristika razvija tudi v smeri aksiomatizacijske teorije.

M. Evgrafov je pristaš treh — (po njegovem mnenju nespornih) trditev:

— niti en rezultat čiste matematike ni v praksi uporabljen prej kot petdeset let po rešitvi;

— približno 99 % rezultatov čiste matematike je popolnoma pozabljenih čez petdeset let;

— najbolj zavidljiv matematični rezultat daje estetski užitek največ stotim sodobnikom; dodamo lahko, da imamo danes celo vrsto matematičnih disciplin, katerih specialiste moremo prešteti dobesedno na prste ene roke.

Vendar naj mimogrede opozorimo na trdna stališča slovečih matematikov, ki vztrajajo na ločitvi matematike od naravoslovja (npr. Kitajgorodotski) — po eni strani, ali pa na ločitvi matematike od logike (S. P. Novikov) — kar kaže med drugim na krizo v kateri smo se znašli v spoznavni teoriji. Celó tako daleč gredo nekateri, da začnemo odrekati matematiki njen primat pri opisovanju stvarnosti, saj predstavlja nepotreben ovinek s svojimi (matematičnimi) modeli stvarnosti — zamenjala naj bi jo neposredno fizika sama z novimi prijemi. Namreč matematični jezik, ki modelira stvarnost, postaja nezadosten in na tem spoznanju skušajo nekateri orientirati celo računalniško teorijo in prakso na kvantno mehaniko neposredno (D. Deutsch).

Sedaj pa je že čas, da se podrobneje seznanimo z Mandelbrotom.

Mandelbrotova teorija fraktalov

Matematiki so v kriznem obdobju 1875—1925 priznali, da pravilno razumevanje neregularnosti ali fragmentacije (kot regularnosti in

zveznosti), ne moremo zadovoljiti z definiranjem dimenzij kot številom koordinat. Prvi korak k rigoroznejši analizi je napravil že sam Cantor v svojem pismu Dedekindu dne 20. junija 1877, naslednji je bil Peano 1890 in končni koraki so bili storjeni v dvajsetih letih z Urisonom in drugimi, ki so postavili teorijo dimenzij.

Toda ta teorija dimenzij ni enovita, sam Mandelbrot misli, da imajo matematične dimenzije več matematičnih odrazov, ki niso le konceptualno različni, temveč vodijo tudi do različnih številskih vrednosti. Evklid se je omejil na množice za katere vse potrebne dimenzije sovpadajo in jih lahko imenujemo dimenzijsko konkordne množice. Na drugi strani različne dimenzije množic, katerim se je Mandelbrot posvetil, niso konkordne in to so dimenzijsko nekonkordne množice. Če se lotimo dimenzij matematičnih množic in jih primerjamo z »efektivnimi« dimenzijami fizikalnih objektov modeliranih s temi množicami, naletimo na celo vrsto neizogibnih in konkretnih bistvenih dvoumnosti.

Osredotočimo se na dve definiciji; bolj intuitivna od obeh je topološka dimenzija, ki ustreza Brouwerju, Lebesgueju, Mengerju in Urisonu — to bomo označevali z D_T ; drugi način je definiral Hausdorff, dopolnjevali so ga Bezikovič in drugi — to bomo označevali pa z D .

Kadarkoli (in to je v večini primerov) obravnavamo evklidski razpon IR , sta oba D_T in D najmanj \emptyset (nič) in največ E ; toda podobnost se s tem neha. **Dimenzija D_T je vselej celo število, medtem ko je za**

D (potrebno), da ni celo število, ustrežati pa morata neenačbi:
 $D \geq D_T$.

Za vse evklidsko velja $D = D_T$, toda v resnici je večina množic takih, da zadovoljuje $D > D_T$. Ker ni obstajal termin za označevanje takih množic, je Mandelbrot uvedel termin FRAKTAL in ga takole definiral:

»Vsaka množica z necelo dimenzijo D je fraktal. Npr. originalna Cantorjeva množica je fraktal, ker je

$$D = \log 2 / \log 3 \sim 0,6309 > 0,$$

medtem ko je:

$$D_T = 0.$$

Fraktal je po definiciji množica, za katero Hausdorff-Bezиковičeva dimenzija dosledno presega topološko dimenzijo.«

Cantorjevo množico v IR lahko oblikujemo in posplošimo tako, da je $D_T = 0$, medtem ko D narašča do poljubne vrednosti med 0 in E (vključno).

Tudi originalna Kochova krivulja je fraktal, ker je

$$D = \log 4 / \log 3 \sim 1,2618 > 1,$$

medtem ko je $D_T = 1$.

Seveda lahko ima fraktal tudi celo število D , npr. tudi sled Brownovega gibanja je fraktal, saj ima:

$$D = 2,$$

medtem ko je $D_T = 1$. **Presenetljivo je dejstvo, da je D lahko necelo število, terja terminološke spremembe**, in verjetno ne le te, temveč tudi nov način razmišljanja in razumevanja sveta. Če uporabljamo ulomke kot sinonim za necela realna števila, so fraktalne dimenzije pač ulomki, zato tudi imenujemo Hausdorff-Bezikovičeve dimenzije kar ulomkovne dimenzije — toda D je lahko tudi celo število (ne večje od E , vendar striktno večje od D_T) — **zato Mandelbrot imenuje D fraktalna dimenzija**.

Študija o fraktalih je na nek način geometrijska slika harmonične analize, ki ji pravimo tudi spektralna ali Fourierjeva, toda tudi mnogi, ki jo uporabljajo se ne zavedajo njene globlje narave. Toda, kaj je pri tem novega, ko uvajamo fraktale?

Lebesgue je zbijal šele na račun »novih ugotovitev, ki so sicer resnične, toda od katerih ni nič uporabnega, potem ko so bile enkrat definirane«. Ta komentar sicer ni bil nikoli namenjen izrecno D , toda uporaba D je bila omejena na redka področja, vsa v čisti matematiki.

Mandelbrot je bil prvi, ki je uspešno uporabil D za opisovanje narave in naravnih pojavov, njegov pomen je še veliko širši kot se zdi na prvi pogled.

Najrazličnejša področja fizike so z izredno pripravljenostjo prevzela nove poglede na dimenzije. Ko so že spoznali neustreznost dimenzij, so mnogi iskali v tej smeri.

Kadar matematiki govorijo o dobro definirani veji matematike oblik, mislijo na topologijo, ki npr. ima vse otočne obale enakih oblik, ker se topološko enačijo s krogom — zato imajo isto topološko dimenzijo: 1.

Toda v fraktalni teoriji imajo obale različne **fraktalne dimenzije**, ki odražajo **netopološke aspekte oblik**, kar naj bi imenovali **fraktalne oblike**.

Seveda je kot vselej potrebno uporabljati najrazličnejše kombinacije teorij, ker ena sama ni zadostna, tudi v tem primeru sta v praksi povezana topologija in fraktalna teorija. V topologiji sta se vzporedno razvijale njena diferenciacija in dimenzijska teorija D_T , medtem ko je razvoj D prehitel Mandelbrotovo fraktalno teorijo za pol stoletja. Naključno so pripisovali Hausdorffovo ime razredu topološkega prostora in široko uporabljen dogovorjen termin za D pa imenovali Hausdorffova dimenzija, s podtonom: »dimenzija Hausdorffovega prostora«, s tem je sugeriralo, da je to topološki koncept — kar pa očitno ni res.

Uvedba efektivne dimenzije se nanaša na relacijo med matematičnimi množicami in naravnimi objekti; fizični objekt kot so npr.: pajčolan, nit ali drobcen klobčič, lahko klasično predstavljajo dimenzionalne objekte dimenzij: 2, 1, 0. Vendar če hočemo realno opisati nit, že ne zadostuje tak pristop.

Vzemimo nitni klobčič premera 10 cm, ki je gosto navit iz niti $\varnothing 1$ mm — ta ima (latentno) več dimenzij.

Če klobčič opazujemo od dovolj daleč nam izgleda kot točka, ki je brez dimenzij, (to je ugotovil že Blaise Pascal in drugi srednjeveški filozofi, da je naš svet v kozmičnih dimenzijah le točka). Ko vidimo klobčič od blizu ima potem tri dimenzije, z razdalje 10 mm je to le mreža enodimenzionalnih niti; z razdalje 0,1 mm postane vsaka nit kot valj, ki ima ponovno tri dimenzije; v razdalji 0,01 mm ta valj razpade spet v enodimenzionalne nitke in je krogla zopet enodimenzionalna itd. **Vidimo, da dimenzije niso nekaj stalnega.** Končno postane ta naša krogla kar enodimenzionalna, ko jo predstavimo v obliki točkastih atomov — vendar s tem še nismo prišli do konca...

Podoben postopek bi lahko ponovili z listom dvodimenzionalnega papirja ali s čemerkoli drugim.

Ugotovitev, da je numerični rezultat dimenzije odvisen od relativnega položaja opazovalca, je vgrajena v temelje fizike tega stoletja in je to le ena od ilustracij za vsesplošno relativnost. Bistveno kar je Mandelbrot dodal je: slabo določljivo prehodnost med dimenzijskimi conami, kjer dimenzije niso razvidno določene, lahko opredelimo kot fraktalna področja, kjer velja: $D > D_T$.

Dirac je l. 1930 v »Quantum Mechanics« zapisal:« Fundamentalni zakoni ne vladajo naravi, kot se odražajo v naših duševnih slikah na nek neposreden način, temveč nadzirajo substrat iz katerega ne moremo oblikovati duševne slike, ne da bi vpeljali irelevance.»

Mandelbrot sicer temu oporeka na naslednji način: »Široka in nekritična uporaba takega pogleda na stvari postane destruktivna. V posebnem, v fraktalni teoriji, velja — videti pomeni verjeti.«

Morda bi k temu disputu dodali še naše razmišljanje: za določeno stopnjo razvoja znanosti in našega spoznanja stvarnosti je potrebno uporabiti nekatere poenostavitve, ali kot temu pravimo, določene odraze stvarnosti v naši duševnosti. Če ne bi tako ravnali, ne bi nikoli mogli postaviti nobene razlage stvarnosti preden ne bi dokončno spoznali absolutno resnico, kar pa je absurdna zahteva. Tako da imata oba omenjena znanstvenika prav, eden govori o absolutni resnici, drugi pa o potrebi po etapnih rezultatih.

Vrnimo se k fraktalom. Richardson ima v svoji zapuščini tudi meritve obal in mej posameznih držav v različnih merilih. Njegova ugotovitev je presenetljiva; bolj podrobno kot merimo, bolj se nam obala daljša. Toda Richardson iz tega ni izvlekel nove kvalitete, ostal je na ravni ugotovitve.

Mandelbrot pa predlaga, da na osnovi zgornje ugotovitve vpeljemo novo pojmovanje dimenzij, fraktalno dimenzijo. Za to ne daje matematičnega dokaza, da je D dimenzija. Trdi, da takega dokaza ni v nobeni od naravoslovnih ved. Njegov cilj je prepričati bralca, da vnaša konceptualen pojem fraktalne dimenzije, da pa D daje uporaben in primeren odgovor. Naslednji korak je dedukcija vrednosti D iz drugih, osnovnejših razmišljanj.

Omenjena dolžina obale ali meje v velikem merilu daje neko vrednost, če to izmerimo v manjšem merilu bo obala/meja daljša, pri še manjšem merilu pa še daljša. To se nadaljuje v neskončnost; čim bolj natančno merimo obalo, tem daljša je. Toda to še ni vse, v **podrobnostih se ohranjajo geometrijske oblike — narava teži k ponavljanju oblik**, ne glede na merilo. Ta geometrijski mehanizem smemo po Richardsonu imenovati — **kaskade**.

Posledice

Običajno govorimo o prostorsko-časovnem svetu. Kakšna stvarnost se nam odpira, če naj bi ne le prostor fraktalizirali, ampak tudi čas? (Da o večdimenzionalnih prostorih ne govorimo.) Če je D_T evklidski prostor, D pa fraktalni in morata zadovoljevati neenačbo: $D \geq D_T$,

sledi, da je časovna dimenzija, praviloma označevana z $D_T = 4$ v fraktalni dimenziji $D_T \geq 4$, kar pomeni, da sega proti peti dimenziji. Ker se po Mandelbrotu stvarnost nagiba k fraktalnim oblikam in so čiste evklidske (celoštevilske) le izjema, sklepamo, da čas, kot ga mi v resnici doživljamo, ni tisti čas, ki ga vnašamo v matematično-fizikalne formule, ni čas, s katerim miselno modeliramo stvarnost. Oziroma je nefraktalni čas le poseben primer, ki ga dojemamo z naše antropocentrične pozicije, z merili (aparaturami, metodami, postopki itd.), ki so nam na tej stopnji razvoja dostopna — oziroma, ki so nam morda kot ljudem sploh dostopna ...

Mogoče bi se nam posrečil poskus, ki bi dokazal tudi času fraktalnost. Če se nam obalna dolžina čedalje bolj daljša čim bolj na »drobno« jo merimo, ali bi se tudi s čedalje finejšim merjenjem časa dalo ugotoviti njegovo podaljševanje? Toda naše merilne naprave so vezane na materialno stvarnost sveta, od nas opazovanega. Ure na nihalo, vzmet in nemirko, nihajoči kristal, atomski oscilator so že take narave, da morda ne dopuščajo ugotavljanja razlik. Kakšna drugačna ura bi bila še mogoča? Taka, ki ni vezana na materijo? In če se čas ne pokorava Mandelbrotovi fraktalizaciji, ali to pomeni da ni dimenzija kot ga sedaj obravnavamo?

Kajti ne pozabimo, tri prostorske dimenzije lahko merimo, ker so še vedno v mejah »naših življenjskih dimenzij«:

dimenzija točk $D \geq 0$,

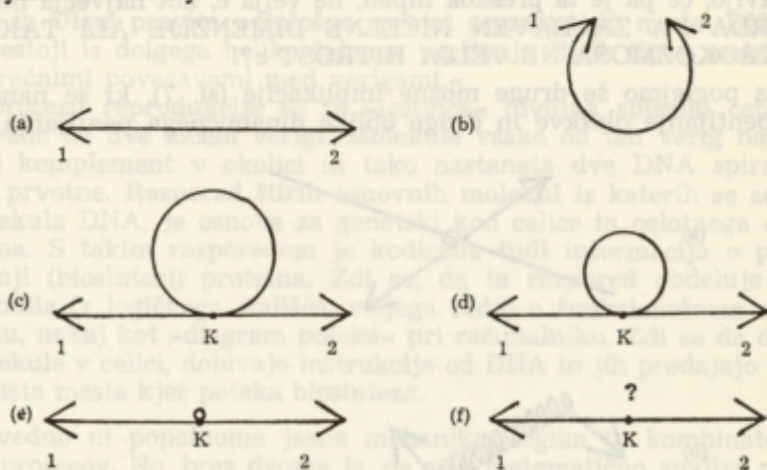
dimenzija črte $D \geq 1$,

dimenzija ploskve $D \geq 2$,

dimenzija telesa $D \geq 3$, slednja sicer sega proti četrti dimenziji, za katero pravimo da je čas, ki »nam je blizu« in ga dojemamo. Toda drugače je s časom, ki ima dimenzijo $D \geq 4$, in sega proti peti dimenziji ter je zato za nas nedojemljiv.

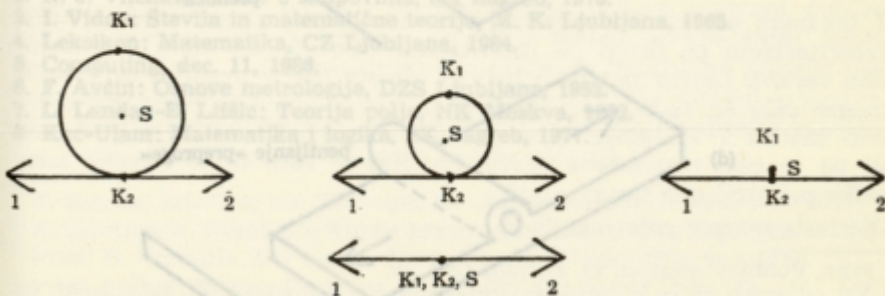
Še posebej je vprašanje zanimivo ali kar fantastično, če se lotimo dimenzij upoštevajoč vsa števila, s katerimi kar ne vemo kaj početi v tem vrtincu novosti. Nedvomno se nam odpirajo možnosti najrazličnejših dimenzionalnih realitet, oziroma entitet. Toda to ni predmet tega razmišljanja.

Med nekaterimi konsekvencami metadimenzij je tudi pretvorba pentljastih dimenzij.

Sl. 5

Vzemimo premico in z njo napravimo pentljo v ravnini (sl. 5). Nato zategujemo oba konca premice vsakega v nasprotno smer, pentlja se oži. Medtem imamo skupno točko K , kjer se premica seka. Z manjšanjem pentlje se vse njene točke približujejo točki K , dokler končno ne ostane ena sama točka, to je točka K . Toda tik pred tem se je nekaj zgodilo, kar je vredno natančnejšega proučevanja.

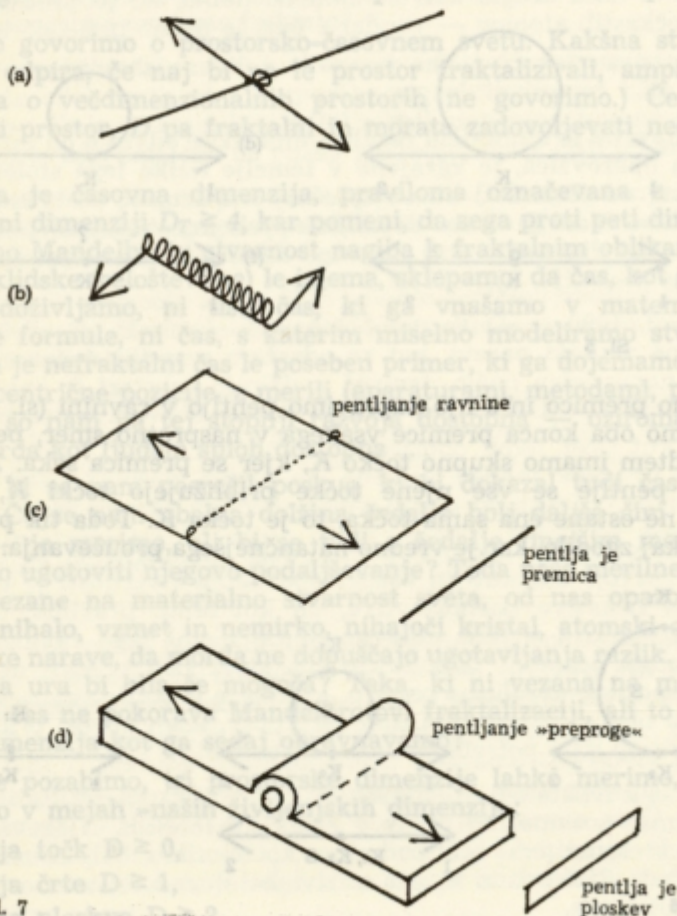

Sl. 6

Na (sl. 6) si pogledjmo ta zaključni proces. Na nasprotni strani K_1 je točka K_2 , če predpostavimo (kar lahko), da je pentlja pravilne krožne oblike, imamo tudi središče S tega kroga, ki se z zategovanjem čedalje bolj manjša. Ali se ne bodo te točke približevale ena drugi? Seveda, in tik pred tem, ko naj bi se združile, bodo neskončno blizu. Toda ali se dotikajo? Ali ni med katerimakoli točkama neskončno mnogo drugih točk? In kdaj se zgodi preskok, ko se vse točke, ali vsaj dve bližnji, zlijeta v eno? Če je to zlitje zvezno, potem ne velja, da je med točkama vedno neskončno drugih točk, če pa pride do preskoka, kakšne narave je ta preskok? Ali upošteva hitrost c ? Če jo upošteva, potem je prehod zvezen, kar je v nasprotju s prvotno trditvijo, če pa je ta preskok hipen, ne velja c , kot največja hitrost. **MORDA PA ZA RAVEN NIČELNE DIMENZIJE ALI TAKEGA MIKROKOZMOSA NE VELJA HITROST c ?!**

Toda pogledjmo še druge možne implikacije (sl. 7), ki se nanašajo na pentljanje ploskve in druge oblike dinamičnega pentljanja. Po-

Posledice

Sl. 7

dobno kot smo sklepali za daljico lahko ponovimo s ploskvijo. V tem primeru dobimo kot rezultat le zategovanje pentlje kar eno-dimenzionalno črto (s podobnim mehanizmom sklepanja kot smo ga uporabili zgoraj). In, ne nazadnje, bi lahko s tem nadaljevali z drugimi višjimi dimenzijami.

Poleg tega so možne še drugačne oblike dinamičnega pentljanja oziroma temu podobnih postopkov.

To ni sklep

Kac in Ulam pravita: »Splošno sprejet geometrijski model DNA... se sestoji iz dolgega helikoidalnega veriženja štirih tipov molekul s poprečnimi povezavami med verigami.«

V procesu reprodukcije se ta »lestvica« (dvojna spirala) cepi, tj. razpade na dve ločeni verigi. Molekule vsake od teh verig najdejo svoj komplement v okolici in tako nastaneta dve DNA spirali iz ene prvotne. Razpored štirih osnovnih molekul iz katerih se sestoji molekula DNA, je osnova za genetski kod celice in celotnega organizma. S takim razporedom je kodirana tudi informacija o proizvodnji (biosintezi) proteina. Zdi se, da ta razpored obdeluje tudi navodila (z logičnega stališča, višjega reda) o **funkcionalnem** obnašanju, nekaj kot »diagram poteka« pri računalniku. Zdi se da druge molekule v celici, dobivajo instrukcije od DNA in jih predajajo dalje na tista mesta kjer poteka biosinteza.

Še vedno ni popolnoma jasna mehanika, logika in kombinatorika teh procesov. No, brez dvoma je, da se z matematično analizo novih logičnih shem, ki jih uvajajo za opisovanje teh procesov, odkrivajo nova dejstva, različna od tistih uporabljenih v formalnem aparatu sodobne matematike.«

Bibliografija:

1. B. B. Mandelbrot: The Fractal Geometry of Nature, W. H. Freeman and Co., N. Y. 1983.
2. N. J. Vilenkin: Priče o skupovima, ŠK Zagreb, 1975.
3. I. Vidav: Števila in matematične teorije, M. K. Ljubljana, 1965.
4. Leksikon: Matematika, CZ Ljubljana, 1984.
5. Computing, dec. 11, 1986.
6. F. Avčin: Osnove metrologije, DZS Ljubljana, 1952.
7. L. Landau-E. Lifšic: Teorija polja, NK Moskva, 1962.
8. Kac-Ulam: Matematika i logika, ŠK Zagreb, 1977.

Vekoslav Grmič

Pomen kritike v cerkvi

(referat na posvetovanju AKC na Dunaju)

Kritika ima tudi v cerkvi velik pomen, čeprav si je njeni uradni predstavniki najbolj ne želijo. Institucije, tako posvetne kot cerkvene, se namreč vedejo natanko tako kot posamezniki, tj. le nerade priznavajo svoje napake. Zdi se namreč, da bi lahko priznavanje napak, po eni strani vodilo do neke določene oslabitve, po drugi strani pa le-to pomeni neko pripravljenost za spreobračanje, ki pa ni preprosto, še posebej tedaj ne, ko menimo, da smo nezmotljivi.

Ko govorimo o cerkvi, jo radi imenujemo »mati cerkev«, da bi na ta način prikazali kritiko, ki je naslovljena nanjo, kot nedostojno.

Včasih pa poskušajo uradni cerkveni predstavniki, kritiko, ki je naslovljena na cerkev, prikazati, celo kot dokaz njene hoje za Kristusom. Tako je na primer fuldski nadškof Johannes Dyba, ko je pozival člane krščanske delovne mladine (CAJ) k večjemu zavzemanju za stvar cerkve, menil: »To je bolj potrebno, kot pa kritizirati cerkev, ali pa se ji kritično zoperstaviti, da bi na ta način posnemali duh časa, je poudaril fuldski nadškof. Vsak, ki se istoveti s cerkvijo čuti, da je tudi sam, tako kot cerkev, postal kamen spotike.«¹

V takšnem odnosu do cerkve je seveda po eni strani moč občutiti avtoritarizem po drugi pa infantizem. Obe stališči nista tuji katoliški cerkvi. Lahko zagotovo trdimo, da sta obe v uradnih cerkvenih krogih celo še vedno prevladujoči in zato je seveda razumljivo, da le-ti kritiki v življenju cerkve, nočejo pripisati nobenega pomena, ali pa jo celo popolnoma zavračajo. Ravno zato se je Cerkev tako redko pripravljena spreminjati.

»Ecclesia semper reformanda«^{*}

¹ Prim. Publik-Forum, št. 15, 25. julij 1986, 10.

* Vsi odlomki, ki so v nemškem originalu povzeti po bibliji so citirani po Svetem pismu, Ekumenska izdaja, Ljubljana 1974.

* Cerkev se mora vedno reformirati.

K. Rahner pravi: »Cerkev in cerkve so same družbene tvorbe. Prav zato pa je razumljivo, da so tudi neizogibno izpostavljene nevarnosti družbenega institucionaliziranja, ki izhaja iz dejstva, da se omenjene družbene institucije ne spreminjajo dovolj hitro in v skladu z zgodovinskimi situacijami ter zato postanejo same sebi namen, torej zgolj konzervativne sile, ki so izgubile stik z družbeno resničnostjo. Že iz povedanega je razvidno, da je cerkev vedno znova, glede na njeno konkretno družbeno institucionalizacijo, izpostavljena kritiki in je kritike tudi potrebna.«²

Da je cerkev vedno bila in je še vedno izpostavljena nevarnosti družbenega institucionaliziranja ter, da vedno znova omenjeni nevarnosti podlega, pač ne moremo tajiti. Zadostuje kratek pogled v cerkveno zgodovino, ter primerjava današnje cerkve z evangelijem in že lahko opazimo, da omenjena spoznanja zadevajo tudi katoliško cerkev. Kristus je svoji cerkvi podal resnično ustavo z naslednjimi besedami: »Vi pa se ne dajte klicati z imenom rabi, zakaj eden je vaš Učenik, vi vsi pa ste bratje. Tudi nikogar na zemlji ne kličite oče, zakaj eden je vaš Oče, ki je v nebesih. Tudi se ne imenujte vodniki, zakaj eden je vaš vodnik, Kristus.« (Mt 23, 8—10)). Kako pa izgleda omenjena bratska skupnost danes? Kaj smo napravili iz bratstva? Ali se ne bori ravno uradna cerkev proti bratstvu, ki se hoče uveljaviti v posvetni družbi? Ali se ni ravno uradna cerkev, stoletja, dolgo, borila proti priznavanju človeških pravic v družbi in še danes ne dopušča, da bi se človeške pravice v njej sami resnično uveljavile? Ali ni bila ravno uradna Cerkev tista, ki je hotela zgolj za vsako ceno povečati svojo moč, karizme verujočih pa je v nasprotju s tem v celoti omalovaževala? In tako je bila hierarhija vse, laiki pa nič. Seveda vprašanje je, če je dandanes kaj drugače. Nič čudnega torej, da je uradna cerkev vedno in vedno bo ostala na strani močnejšega. R. Schermann zato točno pravi, da je »ideologija ošabnosti v cerkvi premagala krščanstvo. »Največji sovražnik krščanstva ni marksizem, ampak ideologija ošabnosti.«³ H. Hermann pa navaja naslednje smrtne grehe cerkve: napuh nedolžnih, lenoba sitih, nečistost neomadeževanih, jeza razredno zavednih, nezmernost posedujočih, zavist služečih ter skopost žrtvovanja voljnih.⁴ L. Boff upravičeno govori o cerkvi kot o »razredni družbi«.⁵ G. Girardi pa ugotavlja: »Konstantinov edikt v bistvu dejansko ne pomeni le priznavanja cerkve s strani države, ampak pomeni tudi priznanje države s strani cerkve torej legitimiranje režima . . . Priznavanje neke razredne družbe pa pomeni tudi priznavanje zakona močnejšega, čeprav molče. To pomeni priznavanje strukturalne delitve družbe na revne in bogate, voditelje in vode-ne. Pomeni ratificiranje zatiranja in izkoriščanja.«⁶

² K. Rahner, *Schriften zur Theologie*, IX (Einsiedeln-Zürich-Köln 1970) 571.

³ R. Schermann, *Woran die Kirche krankt* (Düsseldorf-Wien 1981) 122.

⁴ Prim. H. Hermann, *Die sieben Todsünden der Kirche* (München 1976).

⁵ Prim. L. Boff, *Kirche: Charisma und Macht* (Düsseldorf 1985) 200.

⁶ G. Girardi, *Christen für den Sozialismus — warum?* (Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz 1979) 34.

Tudi drugi vatikanski cerkveni zbor je moral priznati: »Toda medtem ko je bil Kristus,« svet, nedolžen, neomadeževan »(Hebr. 7, 26) in ni poznal greha (2 Kor 5,21) temveč je prišel le v spravo za grehe ljudstva (prim. Hebr. 2,17), pa ima Cerkev v svoji sredi grešnike. Je hkrati sveta in vedno potrebna očiščevanja ter nikoli ne preneha s pokoro in prenavljanjem« (C 8,3).

Ko drugi vatikanski cerkveni zbor govori o stalni potrebi po očiščevanju, pokori in prenovi, ne gre le za moralno stanje cerkve in to ne pomeni le, da se mora grešna Cerkev grešnikov vedno znova spreobračati. Pomeni tudi, da ona v svojih institucijskih oblikah vedno znova potrebuje reforme. K. Rahner pravi zopet jasno: »Če uporabimo to za katoliško Cerkev, se to pravi, da si je treba vedno znova zastavljati vprašanje glede odnosa med kleriki in vernim ljudstvom, med centralizacijo Cerkve in samostojnostjo delnih Cerkev, glede včlanjevanja demokratičnih struktur in še marsičesa drugega, da je vse to podvrženo zgodovinskim spremembam, čeprav so nekatere strukture v Cerkvi po katoliškem razumevanju Cerkve božjeverne in trajne.«⁷ V katoliški cerkvi bi morali uresničiti reforme, ki jih je nakazal koncil. Posebno pomembno bi bilo v cerkev uvesti kolegialnost, subsidiarnost, duh služenja in demokracijo. Cerkev bi se morala odpreti svetu in bi se morala zavedati odgovornosti zanj. Postati bi morala Cerkev ubogih, cerkev laikov in cerkev od spodaj. Katoliška cerkev bi morala končno znotraj same sebe udejanjati človekove pravice.

V imenu tega cilja bi morala brezpogojno dopustiti vernikom, da bi jo smeli kritizirati. Cerkev bo namreč postala drugačna le tedaj, ko bo resnično spoznala, da je potrebna očiščenja in prenove. Spoznati mora svojo popačenost. Vendar pa mora najprej začeti s kritiko z vidika svojega lastnega razumevanja. To razumevanje pa je seveda predvsem tisto, ki ga zanesljivo najdemo v evangeliju. Kar zadeva le-to, smo že navedli Kristusove besede. V Apostolskih delih pa se nam razkrijejo naslednje bistvene poteze takratne krščanske skupnosti: »Množica teh, ki so verovali, je bila enega srca in duha; tudi nihče ni govoril, da je kaj takega, kar je imel njegovo, ampak vse jim je bilo vse skupno... Nobenega ubogega ni bilo med njimi.« (4, 32—34) Kristjani so se imenovali splošno »bratje«.

Poleg omenjenih bibličnih izjav o razumevanju cerkve moramo seveda upoštevati izjave cerkvenega učiteljstva. V tem oziru pa je še posebno pomembno, kaj je o povedanem rekel in nakazal drugi vatikanski cerkveni zbor. Seveda pa izjav drugega vaticanskega cerkvenega zbora ne smemo imeti toliko za cilj ampak bolj kot izhodiščno točko. Gre namreč za »aggiornamento«⁸ cerkve in omenjeni proces ne more nikoli prenehati. Vsekakor je potrebno poudariti, da je drugi vatikanski cerkveni zbor predstavljal cerkev kot božje ljudstvo, ter jo hotel reformirati v smeri pravic laikov v njej in v duhu eukumeniz-

⁷ K. Rahner, n. d., 571.

ma** ter dialoga. Tako lahko današnjo cerkev kritično gledamo in kritiziramo tudi z vidika omenjenega samorazumevanja.

Če opazujemo današnjo uradno cerkev, moramo vsekakor reči, da ji je že zategadelj potrebna resnična kritika, ker ta tudi danes v marsikaterem oziru ne ustreza svojemu lastnemu razumevanju. Kar pa zadeva drugi vatikanski cerkveni zbor, je v glavnem vse ostalo le pri besedah. In kolikor bolj se govori o drugem vatikanskem cerkvenem zboru, toliko manj ostaja pripravljenost za udejanjanje usmeritev le-tega. Na to opozarjata v zadnjem času tudi novo cerkveno pravo ter lanskoletna sinoda v Rimu. Tudi stil vodenja cerkve, ki ga je uveljavil zadnji papež, je trden dokaz za to; da se uradna katoliška cerkev na svojem vrhu ni pripravljena reformirati, še več, celo v določeni meri teži po neki restavraciji. Če se neprestano govori o Kristusovem namestniku, o nezmotljivosti ter avtoriteti, potem je to seveda popolnoma razumljivo. In tako so kritiki kaznovani namesto da bi jim prisluhnil. Vsekakor pa bi položaj bil še slabši, če ne bi bilo več slišati nobenega glasu.

Nova miselnost in kritika cerkve

Današnji človek se ne počuti več kot mladoletni otrok. Občutek polnoletnosti in lastne odgovornosti za vse, kar dela, je postal najpomembnejši sestavni del njegovega življenja. Samega sebe tudi vsakodnevno, v svojem sorodstvenem okolju, na poklicnem področju in v javnem življenju, doživlja kot »drugače mislečega«. Ne živi več v nobenem svetovnonazorsko homogenem okolju. Pluralizem se namreč uveljavlja vsepovsod. Avtoriteta resnice pa je odpravila resnico avtoritete. Vse mora biti preverjeno preko nezaupanja in dvoma. Splošna miselnost ljudi se je torej resnično spremenila.

Vendar pa pripadnost cerkvi za katolike v njihovem življenju ne bi smela biti postranska stvar. Celotno naše življenje bi moralo vendarle prežemati pripadnost h konkretni cerkvi. Torej se moramo za cerkev odločiti z polno odgovornostjo. To pa pomeni, da se današnji človek za to ne more odločati ne da bi bil ob tem kritičen, ne da bi lahko izbral med pozitivnim in negativnim, ne da bi lahko nekaj sprejel ali odklonil. Še več, verujoči se dandanes razume kot odgovorni član cerkve, ki jo je tudi dolžan kritizirati, kajti le na ta način lahko opravlja svoj laiški apostolat. »Posvečeni pastirji pa naj priznavajo in pospešujejo dostojanstvo laikov in njihovo odgovornost v cerkvi«, pravi drugi vatikanski cerkveni zbor (C 37,3).

Cerkev mora omenjena znamenja časa, ki ga predstavlja današnja miselnost ljudi, vzeti resno in se temu ustrezno reformirati. »Za modernega človeka postaja herezija tipična nujnost.«⁸ Dandanes lahko

* Posodabljanje cerkve.

** Prizadevanje za bližanje različnih krščanskih veroizpovedi in cerkva.

⁸ P. L. Berger. Der Zwang zur Häresie (Frankfurt am Main 1980) 41.

govorimo o nekem kritičnem iskanju in izbiranju, da tako iskanje in izbiranje imamo lahko celo za imperativ sodobnosti. To velja še posebej za mladino.

Tudi različnih oblik današnje kritike religije ne smemo prezreti. Te predstavljajo za religijo, verske skupnosti in cerkev, izziv. Tudi katoliška cerkev ne sme apologetsko zavračati kritiko religije. Kritike, ki prihaja z omenjene strani cerkev ne sme enostavno odkloniti, kajti le-ta je v mnogih ozirih upravičena. To lahko trdimo tudi o marksizmu, kakor to priznava npr. teologija osvoboditve ali teologija socializma. Za cerkev je lahko omenjena kritika celo koristna, če bi jo le-ta vzela zares.

Lahko celo rečemo, da današnje stanje cerkev na določen način celo spodbuja, da naj dopusti kritiko znotraj same sebe. Če tega ne bo uvidela in bo še vedno zavračala kritiko, bo vedno manj ustrezala Kristusovemu duhu in bo za današnjega človeka vedno manj prepričljiva, verodostojna in plavzibilna. Kritika je za vsako institucijo posebno zdravilo, tudi za cerkev. Ona namreč omogoča resnično odgovorno in osebno pripadnost instituciji nasploh, torej tudi cerkvi.

Kritike ne smemo na kakršenkoli način utesnjevati s kultom osebnosti. R. Schermann pravi npr.: »Rimski škof mora danes sprejemati kritiko glede opravljanja svoje službe prav tako kakor vsak drug človek. Njegova velika odgovornost Bogu in njegovim krščanskim bratom nujno zahteva takšno kritiko...⁹ Greh napuha pobožnih, ki se je razširil v cerkvi, še posebno v njenem vrhu, bo seveda v bližnji prihodnosti težko dopustil »kritiko od spodaj«. Toda tudi triumfalizem ali še tako danes poudarjeni avtoritarizem v krščanski cerkvi ne sme zadušiti upravičene kritike, kajti tudi ona predstavlja karizmo, ki jo cerkev potrebuje.

Dogmatizem in kritika cerkve

Dogmatizem predstavlja za cerkev neko stalno nevarnost, kajti tesno je povezan z njo kot institucijo. Cerkev kot institucija stremi namreč po neki trdni ideološki podlagi. In tako je iz evangelijev kot gibanja napravila ideologijo. Vera je torej postala spoznanje, postala je sistem resnic in dogem. Dogme pa so bile in so opredeljene za vedno in kot take predstavljajo verske resnice. Če pa v tem pretiravamo in poudarjamo besedo in ne stvari, vsebino, kar neizogibno vodi v formalizem, tedaj imamo opraviti z dogmatizmom. Tej napaki podlega cerkev vedno znova in prav zato preganja teologe, ki gojijo ustvarjalno teologijo. Uradna cerkev razlaga razodetje najprej tako, da to ne ogroža njenih institucij. In na ta način je postal evangelij tudi ideologija. Red in formalna ortodoksija sta se v cerkvenem nauku še posebno močno uveljavila. In prav na to mislimo, ko govorimo o dogmatizmu v cerkvi.

⁹ R. Schermann, n. d., 160.

Danes vemo, da se cerkev mora vedno oblikovati kot zgodovinsko ljudstvo. Resničnost Boga lahko namreč spoznamo samo v povezavi z zgodovinsko resničnostjo. Govorimo tedaj o izkustvu Boga, ki je zgodovinsko pogojeno. Zgodovinske okoliščine, v katerih živijo kristjani, so velikega pomena za oznanjanje evangelija in za odgovor na božjo milost ter božjo besedo po veri. Gre torej bolj za ortopraksijo kot pa za ortodoksnost. Ljubezen ima prednost pred vero. Teologija pa naj bi zidala na izkušnji Boga in hoji za Kristusom. Vera nas uči, da hoče biti Bog resnično in učinkovito odrešenje vseh, torej tudi odrešenje tistih, ki danes živijo v različnih razmerah in Kristusa in Boga dojemajo drugače kot pa ljudje v preteklosti. Cerkev se mora torej danes odvrniti od dogmatizma in podati odgovor na znamenja časa v duhu drugega vatikanskega cerkvenega zbora, potem ko je resno vzela dialog z današnjim svetom. To pa zahteva od nje tudi resnično učlovečenje Boga. Verske resnice ostajajo, toda razlage letih se morajo pač spreminjati. V tem oziru je cerkev vedno le na poti, tako kot človeštvo nasploh. Sveti Duh pa na različne načine deluje času primerno.

O nekem enotnem katekizmu za celotno katoliško cerkev kot o neki teologiji kot edino pravilni »teologiji« ne more biti govora. Razpravljanje o tem bi lahko občutili kot izdajo koncila in sodobnega oznanjevanja evangelija, kot izdajo poslanstva cerkve nasploh. Neko tako izdajo je danes moč občutiti v katoliški cerkvi povsod.

Za kritiko je nujno potreben pogum. Ta je dandanes »krepst«, pa čeprav je tako zelo osovražena s strani cerkvenih avtoritet. »Aggiornamento«, pluralizem in policentrizem ne smejo postati prazne besede brez vsebine, ampak si moramo prizadevati za njihovo udejanjanje v Cerkvi. Prav od njih je odvisna pomembnost cerkve, da celo njeno poslanstvo v službi splošne blaginje je odvisna od njih. Za cerkev niso odgovorne le najvišje avtoritete. Celotno božje ljudstvo se mora z zavestno odgovornostjo truditi za božje kraljestvo. Drugi vatikanski cerkveni zbor ni zaman poudaril verskega čuta celotnega božjega ljudstva. Kritika cerkve je njena preroška služba, je »munus vigi...« v njej. Navidezno nasprotovanje ortodoksiji s strani kritikov pa je največkrat le obramba resnične ortodoksije.

Sklepna beseda

V pismu Galačanom, si lahko preberemo: »Toda ko sem videl, da ne ravna jo prav po evangelijski resnici sem rekel Kefu vpričo vseh: »Ako ti, ki si jud, živiš po poganski šegi in ne po judovski, kako moreš pogane siliti, da bi živeli po judovski?« (2,14) Omenjena kritika apostola Pavla je primer, kako se morajo podrejeni obnašati do nadrejenih v primeru, da nadrejeni ne ravna jo prav. Kritika v takem primeru ni le upravičena, ampak je dolžnost.

Cerkev kot institucija je lahko »sol zemlje« za posvetne institucije in lahko kritično nastopa le tedaj, če tudi sama dopušča kritiko zno-

traj lastnih institucij. Ne sme se torej do preroštva obnašati tako kot verska skupnost starega zakona. Na ta način bi namreč podlegla le vedno večji popačenosti.

Cerkev se mora zavedati, da je vedno lahko le na poti. Ta pot pa je v vsakem primeru tudi pot skozi noč. In kot taka potrebuje različne Karizme kot luči, h katerim spada tudi kritika. S pomočjo kritike se lahko cerkev obvaruje pred mnogimi nevarnostmi. Žal pa je bila ta resnica le redko res prepoznana. Toda ali lahko sedaj trdimo, da se Cerkev dandanes drugače obnaša kot v preteklosti?

☞Kritično krščanstvo ima torej pomembno nalogo.

PREVIEW

Hans-Georg Gadamer

Estetikain hermenevtika

V primeru, da je naloga hermenevtike premostitev človeškega ali zgodovinskega odmika med razumom in duhom potem spoznanja umetnosti ne moremo prištevati v njeno področje. V nasprotnem primeru, spoznanja so prisotna v vsem, na kar naletimo v naravi in zgodovini, torej v tem, kar se najbolj neposredno tiče nas in izžareva skrivnostno iskrenost, ki prevzema vso našo bitnost, kot da ne bi bilo odmika in bi vsak stik z umetnostjo pomenil stik s samim seboj. Pri tem se lahko sklicujemo na Hegla. Umetnost je prišteval med dela absolutnega razuma, to pomeni, da je v njej videl način spoznavanja razuma, pri katerem se ne pojavi nič neznanega in nerešljivega, nobena naključnost resničnega, nobena nerazumljivost le danega. V resnici obstaja med umetniškim delom in vsakim njegovim opazovalcem absolutna istovčasnost, ki se je neizpodbitno ohranila kljub naraščajoči zgodovinski zavesti. Resničnosti umetnine in njene izpovedne moči ni mogoče omejiti s prvotnim zgodovinskim obzorjem, v katerem sta bila tako opazovalec kot ustvarjalec dejansko v istem času. Veliko bolj je del spoznanja umetnosti to, da ima umetniško delo vedno svojo lastno sedanost, ne odstopa od svojega zgodovinskega izvora in je še poseben izraz resnice, ki nikakor ne sovпада s tem, kaj si je njegov duhovni ustvarjalec pravzaprav mislil ob tem. Če imenujemo sedaj to genijevo nezavedno ustvarjanje ali pa s stališča opazovalca gledamo na to kot na pojmovno neizčrpnost vsake umetniške izpovedi — estetska zavest se lahko vsekakor sklicuje na to, da umetnina predstavlja samo sebe.

Po drugi strani je aspekt hermenevtike tako obsežen, da zajema tudi spoznanja vsega lepega v naravi in umetnosti. Če predpostavljamo, da je temeljna sestava historičnosti zgodovinskega obstoja

* Prvi tisk v: *Algemeen Nederlands Tijdschrift f. Wijsbegeerte* 56, 1964.

vzpostavljati zvezo s samim seboj (komunicirati, sporazumevati se) in to pomeni, da je potrebna celota vseh lastnih spoznanj sveta, potem je treba semkaj prištevati tudi vsa izročila. To pa niso le teksti, temveč tudi institucije in oblike življenja. Predvsem pa je treba stik z umetnostjo všteti v postopek povezave v celoto, ki je naloga človeškega življenja, zapisana v izročilih. Da, postavi si celo vprašanje, ali ni morda prav posebnost sedanosti umetniškega dela to, da je vedno brezmejno dovzetno do novih celovitosti. Morda ima ustvarjalec umetniškega dela vedno v mislih publiko svojega časa, a prava bit njegovega dela je v izrazu, in to temeljito presega vsakršno zgodovinsko omejevanje. V tem smislu je umetniško delo časovno neomejeno. Toda kljub temu je razumu postavljena naloga in tudi njegov zgodovinski izvor je omembe vreden. Prav to potrjuje zahtevo zgodovinske hermenevtike, da umetniško delo, ki ga ne želimo razumeti ravno z zgodovinskega stališča in je podano z brezpogojno prisotnostjo, vendarle ne dovoljuje poljubnih oblik pojmovanja, temveč z vso odkritostjo in širino svojih možnosti pojmovanja postavlja, celo zahteva, primerno merilo. Ob tem pa je lahko vprašanje o pravilnosti povzdigovanje zahteve o primernem pojmovanju nerešeno in takšno tudi ostane. O splošni veljavnosti razsodb, ki so stvar okusa, kot je Kant upravičeno povedal, čeprav jih ne moremo priznati na silo zaradi vzrokov, velja to tudi za interpretacije vseh umetniških del, prav tako v reproduktivni umetnosti, s strani bralcev kot tudi za dela znanstvene interpretacije.

Lahko se skeptično vprašamo ali ni takšna predstava o umetniškem delu, ki je vedno sprejemljiva do novih pojmovanj, že del sekundarnega estetskega ozadja. Ali ni delo, ki ga imenujemo umetnina, v svojem prvotnem bistvu nosilec pomembne življenjske funkcije v kulturnem ali družbenem prostoru in je le znotraj teh polno smiselno določen? Pa vendar se mi zdi, da lahko tudi obrnemo vprašanje. Ali je res, da postane umetniško delo, ki izvira iz preteklih ali neznanih življenjskih svetov in je predstavljeno v naš zgodovinsko obarvan svet, le prazen objekt estetsko-zgodovinskega užitka in ne izpoveduje več tistega, kar je prvotno predstavljal, nima sploh kaj več povedati? »Nekaj povedati«, »nekaj imeti povedati,« — so to le metafore, katerih osnova je nerešena estetska oblikovna vrednost kot edina resnica, ali obratno, da je estetska oblikovna kvaliteta le pogoj za to, da vsebuje umetniško delo svojo vrednost v sebi in nam ima nekaj povedati? Ob tem vprašanju se razkrije prava razsežnost problematike, ki jo ima tema »Estetika in hermenevtika« v sebi.

Vrstni red zastavljenih vprašanj zavestno zaokrožajo sistematični problem estetike v vprašanje o bistvu umetnosti. Pravzaprav je res, da je Kant dejanski nastanek filozofske estetike in njenega utemeljevanja v svoji »Kritiki« zajel tudi lepoto narave in umetnosti ter celo vzvišenosti in s tem opredelil mnogo širše področje. Prav tako drži, da ima pri natančnem določevanju estetskega oku-

sa, predvsem za pojem nezainteresiranega ugajanja pri Kantu naravna lepota metodično prednost. V nasprotnem primeru je treba dodati, da naravna lepota ne izraža v istem smislu tistega, kar povedo dela, ki jih je ustvaril človek za druge ljudi in jih imenujemo umetniška dela. Upravičeno lahko trdimo, da umetniško delo ni mogoče primerjati v istem smislu »čisto estetsko« z rožo ali okraskom. Z oziroma na umetnost govori Kant o »intelektualnem« zadovoljevanju. Toda nič ne pomaga: to »nečisto«, kajti intelektualno ugajanje, ki ga izzove umetniško delo, je enako tmu, kar nas kot estetike pravzaprav zanima. Ostrejša misel, ki jo je postavil Hegel o odnosu med naravno lepoto in umetniško lepoto, je dala veljaven rezultat: naravna lepota je odsev umetniške lepote. Kakor na primer v naravi nekaj občutimo kot lepo in uživamo v tej lepoti, to ni brezčasovna in brezsvetovna danost »čisto estetskega« objekta, ki ima svojo dokazljivo osnovo v harmoniji oblik in barv in simetriji risbe, kakor bi si razlagal naravo pitagorejski matematični razum. Če nam je narava všeč ali ne, je bolj odvisno od zveze nekega okusa in interesa, ki jo vedno spremlja in določa umetniško ustvarjanje nekega časa. Najbolj neizpodbitno pričajo o tem dokazi kot so estetska zgodovina neke pokrajine npr. alpske ali prehodni fenomeni vrtnarske umetnosti. Torej upravičeno je, da izhajamo iz umetniškega dela, če želimo določiti razmerje med estetiko in hermenevtiko.

Vsekakor to ni za umetniško delo nobena metafora, temveč ima dober in dokazljiv smisel, da nam umetniško delo nekaj pove, in je s tem, kot nekaj, kar nekaj pove, povezano z vsem, kar je potrebno razumeti. S tem postane predmet hermenevtike.

Hermenevtika je po prvotni opredelitvi umetnost, da z lastno sodbo razložiš to, kar so povedali drugi in kar nam daje tradicija, predvsem tiste primere, ki niso popolnoma razumljivi. Kajti od takrat dalje je prebujena zgodovinska zavest privedla do napačnega razumevanja in možnega nerazumevanja vseh sporočil do spoznanja in prav tako je razpad krščanske družbe na zahodu — pri nadaljevanju z reformacijo uvedene individualizacij — napravil individuum za individuum na koncu za nerazrešljivo skrivnost. Tako je naloga reformacije od nemške romantike dalje, izogibati se napačnemu razumevanju. S tem ji je dano široko področje, ke sega tako daleč, kamor seže nasploh izpoved smisla.

Izpovedi smisla so na prvem mestu vsa jezikovna izražanja. Kot umetnost, ki tolmači iz tujega jezika v razumljiv jezik, tudi hermenevtika ni dobila zastonj ime po Hermesu, tolmaču božanskega poslanstva. Če upoštevamo izvor imena hermenevtika, postane nedvomno jasno, da gre pri tem za nek jezikovni dogodek, za prevod iz enega v drug jezik, torej za odnos med dvema jezikoma. Za prenos iz enega jezika v drug jezik, pod pogojem, da smo smisel povedanega razumeli in prenesli v medij drugega jezika, je razumevanje predpostavka takšnemu jezikovnemu procesu.

Vse te jasne stvari, ki so razumljive že same po sebi, pa so odločilnega pomena za vprašanje, s katerim se sedaj ukvarjamo, vprašanje o jeziku umetnosti in upravičenosti hermenevtskega stališča kot nasprotje izkušnjam umetnosti. Vse razlage o razumljivem, ki so v pomoč drugim pri doumevanju, imajo svoj jezikovni značaj. Tako je celotno izkustvo sveta jezikovno prevedeno in s tem določen najobširnejši pojem prenosa, ki kot takšen ni beseden vendar je sposobno besedne razlage. Obsega vse od »uporabe« orodij, tehnik itd., tradicije rokodelstva pri izdelovanju tipov strojev, okraskov... kot tudi ohranjanja navad in običajev ter nastajanja vzorov. Ali semkaj sodi tudi umetnina ali ima posebno mesto?

Če ne gre ravno za besedne umetnine, se zdi, da umetnina ne sodi v resnici med ne-besedna izročila. Pa vendar pomeni spoznanje in razumevanje umetniškega dela nekaj drugega kot recimo razumevanje orodij ali običajev, ki so naše izročilo iz preteklosti.

Če upoštevamo staro definicijo Droysenove hermenevtike, lahko ločimo med viri in ostanki. Ostanki so deli preteklih svetov, ki so se ohranili in nam pomagajo pri duhovni prenovi sveta, katerega so ostanki. Viri pa oblikujejo besedno izročilo in služijo temu, da si s pomočjo besed ustvarimo predstavo o svetu. Kam uvrščamo recimo, na primer arhaično sliko bogov? Je to preostanek, kot vsaka naprava, stroj? Ali je del razlage sveta tako kot vse besedno izročilo?

Viri so, pravi Droysen, zapisi v katerih je ohranjena preteklost. Vire in ostanke skupaj imenuje spomenike, kamor prišteva poleg listin, kovancev itd. tudi »umetnine vseh vrst.« Zgodovinar se lahko strinja s tem, toda umetnina kot takšna ni zgodovinski dokument, niti ni to njen namen niti pomen, ki ga pridobi v izkušnjah umetnosti. O spomenikih umetnosti govorimo sicer kot da bi umetnine nastajale v dokumentarni namen. Do določene mere res drži, da je bistvo vsakega umetniškega dela trajnost — pri minljivih umetnostih seveda le v obliki ponavljanja. Uspelo delo »je postavljeno« — kot lahko reče tudi kabaretist o svoji točki. Toda s tem še nima namena opominjati oz. opozarjati nase kot je to pravzaprav namen dokumenta, in se ne želi sklicevati na to, kar je bilo. Prav tako ne odgovarja za svojo trajnost, ker je odvisno od prevladujočega okusa ali smisla za kakovost kasnejših rodov. Toda prav zaradi želje po ohranitvi bo umetniško delo postalo dediščina v istem smislu kot se ohranjajo literarni viri. Umetniško delo ni le ostanek iz preteklosti, ki zgodovinarju nekaj razkrije in tudi ni le zgodovinska listina, ki določa končno podobo. Kajti to, kar imenujemo jezik umetniškega dela, zato, da bi postalo dediščina, je jezik, ki ga govori umetniško delo samo, pa če je literarno delo ali ne. Umetniško delo nekaj pove, a ne tako kot to pove zgodovinski dokument zgodovinarju — vsakemu pove nekaj, kot bi bilo povedano samo njemu, kot nekaj sodobnega in istočasnega. S tem se postavlja naloga, poskušati dojeti in razumeti smisel povedanega-sebi in ostalim. Tudi neliterarna umetnina je pravzaprav s tem

uvrščena v področje hermenevtike. Integrirati jo je treba v razumevanje vsakega. (*)

Hermenevtika vključuje v svoje področje tudi estetiko. Hermenevtika je sposobna premostiti prepad med razumom in duhom in se ne skriva pred nerazumjivostjo tujega duha. Razkrivanje neznanega ne pomeni le zgodovinsko rekonstrukcijo »sveta«, v katerem je umetniško delo dobilo svoj prvoten pomen in funkcijo, temveč pomeni dojemanje tistega, kar nam je povedano. To je več kot le dani in dojeti smisel. To, kar nam nekaj pove, je kot nekdo, ki nekaj pove drugemu, v tem smislu neznan, česar mi ne dojemamo. Naloga razumevanja je torej dvojna uganka, v resnici pa samo ena in ista. Podobno je v vsaki govorici. Ne le da jezik sam nekaj pove, temveč nekdo komu nekaj pove. Razumevanje izrečenega ni razumevanje povedanega v postopni izpeljavi besednega pomena, ampak je izpolnitev enotnega smisla povedanega — ki vedno več kot pove izrečeno. To, kar pove, je včasih težko razumeti, posebno če je izrečeno na tujem ali v mrtvem jeziku — še težje je dovoliti, da ti nekaj govori, tudi, če človek brez nadaljnega razume povedano. Človek ne more le razumeti, če noče razumeti oz. ne da bi hotel dovoliti, da se mu nekaj pove. Trditev, da bi bilo potrebno najprej rekonstruirati istočnost avtorja oz. bralca z njegovim celotnim zgodovinskim pogledom, in šele nato sprejeti smisel povedanega, bi bila neprimerna abstrakcija. Od vsega začetka dalje skrbi za čim boljše razumevanje neke vrste čutno pričakovanje.

Vse, kar velja za dogovor, velja na poseben način tudi za izkušnje umetnosti. To pa je več kot le čutno pričakovanje, to bi rad imenoval prizadetost zaradi smisla povedanega. Vsako spoznanje umetnosti ne dojame le smisla, ki ga je mogoče razumeti, kot je to primer zgodovinske hermenevtike in njenega odnosa do tekstov. Umetnina, ki nekaj pove, se sooča z nami. Hoče povedati, da nekaj izpoveduje in je podobno odkritju, to pomeni, razkritju nečesa zastrtega. Iz tega izhaja omenjena prizadetost. »Tako resnično, tako stvarno« ni ničesar, kar sicer poznamo. Vse znano je preseženo. Dojemanje izpovedi umetniškega dela je torej prav gotovo spoznavanje samega sebe. Toda kot spoznavanje dejanskega, kot zaupanje, ki vključuje prizadetost, je izkušnja umetnosti v pravem pomenu besede izkušnja, ki mora opravljati nalogo, ki ji jo zastavlja izkušnja: spoji jo v celoto lastne usmerjenosti sveta in lastnega samorazumevanja. Prav to je jezik umetnosti, da posega z govorico v samorazumevanje vsakega — s svojo navzočnostjo in lastno sedanjostjo. Vse je odvisno od tega kako je nekaj povedano. A to ne pomeni, da reflektira na sredstva govornice. Nasprotno: čim prepričljivejše je nekaj povedano, tem bolj se zdi enkratnost in edinstvenost teh izjav samo po sebi razumljiva in naravna, oz. osredotoči nagovorjenega povsem na to, kar mu pove in mu v bistvu prepoveduje, da bi prešel na (primerno) estetsko razlikovanje. Tudi v

* V tem smislu sem v »Resnica in metoda« kritiziral, str. 91 f. Kierkegaardovo pojmovanje estetike (skupaj z njim).

drugih primerih je misel na govorna sredstva s pravo napetostjo do povedanega šele drugotnega pomena in na splošno ni prisotna tedaj, ko se ljudje kot deli sedanosti pogovarjajo med seboj. Kajti povedano ni neke vrste vsebina razsodbe v logični obliki presojanja, ampak je bolj tisto, kar bi nekdo hotel povedati in kar naj bi si dovolil dopovedati. Razumeti ne pomeni, da nekdo še preden mu hoče nekdo nekaj povedati, poskuša to »dojeti«, ker meni, da vse to že ve.

Vse, o čemer smo sedaj govorili, velja na poseben način za jezik umetnosti. Seveda ne mislimo pri tem, da govori ta jezik umetnosti umetnik. Morda se bo kdo vprašal, kaj le želi umetnik še povedati o govorici umetniškega dela in o ostalih delih. A jezik umetnosti se nanaša na več kot le na smisel umetniškega dela.* Sledi, da za razumevanje umetniškega dela ni dovolj le ustaljeno pravilo hermenevtike, da omejuje nalogo razumevanja *mens auctoris*, nalogo, ki jo postavlja tekst.

Jasnejša postaja govorica umetnosti glede stališča hermenevtike, ki zajema vedno več in razumljiva je trditev, da subjektivnost mnenja ni dovolj za opredelitev teme razumevanja. To pa ima načelen pomen in toliko, kolikor je estetika pomemben element splošne hermenevtike. To naj bi bilo dokončno pojasnjeno. Vse, kar nas v najširšem smislu »nagovarja« kot izročilo, dediščina ali zapuščina, postavlja nalogo razumevanja, ne da bi pri tem razumevanje pomenilo, da misli nekoga drugega na novo aktualiziramo v sebi.

To pa ne velja le za izkustvo umetnosti, temveč tudi za razumevanje zgodovine. Pravo zgodovinsko nalogo ne oblikujejo le subjektivna mnenja in izkušnje ljudi, ki so zgodovino občutili na lastni koži. Zgodovinarji si prizadevajo, da bi dojeli obsežno smiselno povezanost zgodovine. Subjektivna mnenja tistih, ki so del procesa zgodovine, so redko ali nikoli takšna, da bi njihovo oceno sodobniki ponovili s kasnejšimi merili. Pomen dogodkov, njihovo prepletanje in posledice, kot jih podaja zgodovina, podobno kot izkustvo umetniškega dela puščajo za sabo *mens auctoris*. Vsestranskost hermenevtike je obsežna. Nekoč sem povedal: bistvo, ki ga lahko razumemo, je jezik; to gotovo ni metafizična teza, temveč iz sredine razuma opisuje neomejeno širino svojega pogleda.* Trditev se nanaša na zgodovinska spoznanja in spoznanja narave. Na koncu še Goethejeva univerzalna sprememba: vse je simbol, kar pomeni, vsaka stvar razlaga neko drugo, to je opredelitev hermenevtike v najširšem smislu besede. To »vse« ni le izjava o sleherni biti, kar pač je, temveč je več kot človek lahko dojame. Ne obstaja ničesar, kar bi mu pomenilo nič. V tem je še nekaj drugega: nobena stvar na svetu nima le tistega pomena, ki se v trenutku ponuja. Goethejev pojem simboličnega vsebuje poleg nepreglednosti vseh odnosov tudi delež posameznika za predstavitev celote. Ker je vseozirnost ob-

* Ta presežna vrednost je temelj neizčrpnosti umetniškega dela, ki se postavlja ob rob pomenu izročila.

* Resnica in metoda, str. 450.

stajajočega prikrito človeškim očem, jo moramo odkriti. Hermenevtika se bo v posebnem smislu uresničila z izkustvom umetnosti, ker je univerzalna in ustreza Goethejevi misli. Jezik umetniškega dela naj bi nakopičil in združil simbolični karakter, ki je, gledano s stališča hermenevtike, v vsakem umetniškem delu in ga je tudi naučil govoriti. V primerjavi z vsem ostalim besednim nebesednim izročilom mora biti umetniško delo v vsakem časovnem obdobju absolutno sodobno in istočasno mora biti pripravljeno, da spregovori o sleherni prihodnosti. Naše zaupanje v umetniško delo je na skrivnosten način istočasno pretres in padeč običajnega. Ni le »to si ti,« ki se razkrije v veselem in obenem strašnem kriku, — pravi nam tudi »ti moraš spremeniti svoje življenje!«

prevod: Urška Valenčič
priprava: Milena Blažič

Andrej Klemenc

Claus Offe: Nova družbena gibanja

Prevod — prikaz

Med (predvsem mlajšimi) slovenskimi družboslovci že približno leto in pol v obliki fotokopirane skripte kroži študija o novih družbenih gibanjih znanega nemškega sociologa in politologa Clausa Offa, ki je po izdaji knjige »Družbena moč in politična oblast« (Delavska enotnost, 1985) predvsem za mlajše družboslovce postal eden od najbolj zanimivih in vznemirljivih teoretikov s področja teorije sodobne države, političnih institucij in družbenih gibanj. Študija o novih družbenih gibanjih je v glavnem nastala med avtorjevim študijem na Inštitutu za podiplomski študij v Wassenaarju (Nizozemska) v letu 1982/83, v knjižni obliki pa je bila predstavljena šele lansko leto.

Ne glede na zaokroženost in argumentiran spoprijem s plejado različnih teorij na tem trenutno enem najbolj modnih »polj« družboslovne analize, je vseskozi prisoten osebni angažma v sami zastavitvi »stvari«, ki ni prepuščena mrcvarjenju hladni znanstvenosti ne histeričnemu goltanju vnaprejšnje razrednosti, pa bodo verjetno imeli tisti, ki so temeljito prebrali »Družbeno moč in politično oblast« (kot tudi v Teoriji in praksi pravkar objavljen tekst »Delo kot ključna sociološka kategorija«, TiP 12, 1986) občutek, da »to ni tisto«. Ne moremo sicer reči, da študiji karkoli manjka, toda Offe nas je tako razvadil s svojo »pregnanostjo« in kljub temu, da nimamo kaj očitati, ostanemo hladni, čeprav mogoče samo zaradi tega, ker je bila ljubezen v začetku prevroča. Pa pustimo metafiziko in poizkušajmo biti malo bolj znanstveno precizni — tekstu gre predvsem za Offejev spopad z drugimi teorijami in zato ni začinjen z lucidnostjo, tako značilno za Offejeve »lastne« teorije.

Možnost gibanj

V nekem svojem metodološkem vložku Offe opozori, da bi morala integralna teorija družbenih gibanj premostiti prepad med samorazlago pogojev gibanj s strani samih akterjev v gibanjih, torej nekim razumevanjem družbenih razmer, ki silijo akterje v akcijo in zunanjim, kavzalnim vedenjem o gibanjih. Medtem ko se prvi, strukturalni pristop stalno otepa s tem, da ne pade na raven preproste teorije odraza, ki pozablja, da so sleherne objektivne okoliščine to šele za nek subjekt, in se oblikujejo v posredujočem mediju, v nekem kognitivnem simbolnem procesu, pa druge ponavadi zapadejo v psihologizirajočo razlago spremembe vrednot, motivov, itd. s katerimi je mogoče vzročno pojasniti spremembe vedenja, organizacije, kolektivne akcije, nemogoče pa je razložiti, zakaj se spreminjajo vrednote, motivi, itd. (Zdi se kot da jih ni treba pojasniti, saj so z empirično evidenco vselej tu.) Pogojno bi lahko razlikovali med zunanjimi, psihološkimi teorijami o gibanjih in teorijami iz gibanj oz. za gibanja, ki poizkušajo razložiti »notranjo realnost« na podlagi sprememb »zunanje realnosti«. Po tem opozorilu o pogojih integralne teorije družbenih gibanj zvemo, da avtor ni imel ambicij oblikovati takšno teorijo in poizkuša predvsem pojasniti objektivne pogoje, okoliščine in dosežke, skratka »referenčni okvir« novih družbenih gibanj. Offe v svojem raziskovanju pogojev novih družbenih gibanj piše teorijo teh gibanj za ta gibanja, vendar nas sintagma »za gibanja« že zapeljuje v napačno razumevanje, kot da bi šlo za »vnašanje zavesti v gibanja s strani razsvetljenega subjekta, ki ima v glavi resnico objektivnega gibanja zgodovine. Ta »za gibanja« ima tu nek popolnoma drug pomen, namreč ta, da je že vsako razumevanje stanja predmeta hkrati že razumevanje razmerja subjekta do predmeta, se pravi, da so nova družbena gibanja možna šele skozi teoretsko refleksijo svojih lastnih pogojev, ki pa ni v funkciji nobenega subjektivnega in objektivnega poenotenja prakse gibanj (oz. njihove uniformizacije), ker jim sama razkrije nezmožnost kakršnegakoli zunanjega, organizacijskega poenotenja v harmonično celoto, ki jo reprezentira vodja ali organizacija. Skratka, vsaka določitev biti družbenih gibanj je hkrati že opredelitev njihovega »bistva«. Vendar nova družbena gibanja v političnem univerzumu niso opredeljena samo po svojih družbenih koreninah oz., kot pravi Offe, »ta gibanja niso oblikovana samo s tem kar »so« v smislu njihove socialne sestave, ciljev in zahtev: prav tako jih oblikujejo načini na katere jih percipirajo politične elite in s stopnjo s katero te reakcije teh elit postanejo samo-zapolnjujoče s svojim določanjem relativne teže različnih komponent v gibanjih« (v *New social movements*, tipkopis, str. 995). V smislu zgornjega odstavka dodajmo še: in s teoretsko utemeljitvijo lastnega obstoja in smisla.

Od stare k novi paradigmi

Večina teoretikov, ne glede na teoretsko orientacijo, soglaša, da je v 70-tih letih prišlo do strateških sprememb v zahodnoevropskih družbah, ki bi ga na kratko lahko opisali kot fuzijo političnih in nepolitičnih sfer družbenega življenja kot se kaže predvsem skozi zahteve po participaciji, neinstitucionalne in nekonvencionalne forme političnega aktivizma in splošno premestitev konfliktov s »političnih« na »moralna« in »ekonomska« vprašanja. Ob tej premestitvi je seveda treba dodati, da ni nobenega razredno »neselektivnega opredeljevanja »političnega« in da tudi vsak poizkus substancialne definicije kraljestva politike, vsaka splošna definicija politike »nujno konča v formalnih instrumentalnih konceptih (kot npr. »skupnost upravljanja«, »ozemeljska suverenost«, »avtoritativna alokacija vrednot«). Je pa zato mogoče specificirati katere substantivne zadeve so politizirane v vsaki dani zvezi v dani zgodovinski družbi. Medtem, ko je vse objekt političnega dogovarjanja, pa istočasno vse ne more biti »politično«. Vedno obstaja relativno stabilen in dominanten okvir, glede na to, kateri interesi so priznani kot taki. V vsakem danem času je v vsaki dani družbi hegemonška konfiguracija spornih vprašanj, ki se v splošnem obravnavajo kot prvenstvena in centralna (se pravi kot »politična«, npr.: oblikovanje naroda, državljanstvo, participacija, redistribucija... opomba A. K.)« (Offe, isto, str.) Ta okvir so v povojni zahodnoevropski družbi vprašanja ekonomske rasti, distribucije in varnosti (ekonomske, socialne, politične) oz., teren »stare (politične) paradigme«. Stabilnost te paradigme zagotavljajo trije centralni elementi ustavnega povojnega soglasja:

1. investicijske odločitve so institucionalizirane kot prostor akcije lastnikov kapitala in menežerjev delujočih na prostem trgu po kriteriju profitonosti (legitimizacija privatnosti investiranja v funkcionalnih terminih »rast« in »učinkovitost«)
2. kapitalizem kot »stroj rasti« je bil dopolnjen z organiziranim delom kot strojem distribucije in socialne varnosti
3. forma politične demokracije, ki je visoko reprezentativna in posredovana skozi strankarsko konkurenco, ki uspešno omejuje količino konfliktov, ki se prenašajo iz civilne družbe v areno javne politike (zlasti tam, kjer obstaja razklanost med kolektivnimi akterji — sindikati, cerkvami — in političnimi strankami). Implicitna sociološka predpostavka razvitih poznokapitalističnih družb je, da bo model življenja, osrediščen na družinsko — delavno — potrošniške interese, omejil ljudi na njihove socialne funkcije in jih s tem praktično, kot nosilce socialnih interesov, odrezal od sfere, ki formalno pod enakimi pogoji pripada vsem, sfere javne politike. Produktivni razkol med burgeois in citoyen regredira v privatizem političnega občana, ki enkrat na štiri leta voli, drugače pa je obseden s porabo, redom, socialno z mobilnostjo in instrumentalno ra-

cionalnostjo izpolnjuje svoje funkcije, politika pa postaja popolnoma zasebna zadeva. »**Politično hotenje**«, kot pravi Offe v nekem svojem drugem tekstu, »je mogoče poudariti le z njegovim (tudi časovno) specializiranim ravnanjem. Razklenitev »hotenja« od »ravnanja« lahko velja takorekoč za strukturno načelo meščanske demokracije.« (Offe: Družbena moč in politična oblast, str. 149). Toda ljudje, na katerih voljo računa množična konkurenčna stranka kot na posamičen, brezvsebinsko splošen »volilni glas« in jim niso na voljo »nobene organizacijske oblike, ki bi (ravno kot gibanja) hkrati soodločale politično ravnanje in politično zavest in obenem med njima posredovale«, se do svoje lastne »volje« ne morejo vesti tako »postvarjeno«, kot to delajo drugi v odnosu do njihove volje, namreč kot vsebine za tuje organizacijske cilje, ki nima nobenih lastnosti... Človek ne more imeti volje, če izhajamo iz premise, da bi prav tako lahko imel kako drugo, po svojem pojmu je volja neločljivo povezana z identiteto tistega, ki ima.« (Offe, isto, str. 150) Racionalizacija sistema, vzajemna kontaminacija politike s tržnimi principi in ekonomije z administrativno normo, se maščuje z »iracionalnim« vedenjem »moderniziranih« političnih državljanov (volilna abstinenca, razširitev političnih zahtev, oblike protestne politike), ki ogroža, ne samo obstoječe kanale političnega posredovanja, marveč tudi reprezentančno načelo samo. Paradoks racionalnosti sodobne zahodne demokracije je v tem, da bolj ko politika postaja »pristojna za vse«, bolj postaja nemočna in neučinkovita, hkrati pa niso na voljo nobeni institucionalni mehanizmi, ki bi jo lahko zadovoljivo nadomestili (in tudi neokonservativni liberalizem kot ekonomska in politična strategija ni storil nič drugega kot prerazdelil davčna in socialna bremena, niti za korak pa se ni približal svojemu ideološkemu postulatju — »svobodnemu trgu«). Ta povečana »politična pristojnost« ob hkratni depolitizaciji družbe pomeni tudi bolj neposreden in viden vpliv na državljane (kar v nekem smislu ustreza premiku od družbe »kaznovanja« k družbi »nadzorovanja«). Toda »ti kot protiutež poizkušajo dobiti bolj neposredovano in široko kontrolo nad političnimi elitami s sredstvi, za katere se pogosto zdi, da so nezdržljiva s trajanjem institucionalne ureditve«. (Offe, NSM, str. 2) Neokonzervativen odgovor na te strukturne probleme sodobne meščanske demokracije je poizkus restriktivne redefinicije »političnega«, stroge razmejitev med tem, kaj je in kaj ni pristojnost politike. Moto te filozofije je, da je politična avtoriteta stabilna samo dokler je omejena in jo je treba normativno zavarovati pred »naraščajočimi zahtevami« s strani civilne družbe, v to pa spet vpeljati moralo trdno postavljenih norm in vrednot. Vendar ta omejitev »političnega« ne pomeni slabitev moči političnih elit, temveč obratno njihovo krepitev, saj so institucije civilne družbe strukturno odvisne od politične regulacije in podpore in jim na postopkovno legitimnost reducirana sfera politike na institucionalni minimum zreducira možnost vključevanja. Ta povratak k trdim vrednotam meščanske pravšnjosti in spodobnosti (delo, dom, družina, znanstvena resnica, trg) ogroža samo heterogenost civil-

ne družbe in priča o nič kaj demokratičnemu odgovoru na centralno vprašanje demokratične politike v moderni družbi, ki vzdržuje različnosti znotraj civilne družbe ob oblikovanju neke stopnje enotnosti in povezanosti politične avtoritete.

In Nova Družbena Gibanja (NDG)?« Navkljub njihovi očitni opoziciji do vsebine neokonzervativnega projekta, politika NDG deli pomembno analitično razumevanje z zagovorniki tega projekta. To vključuje naslednje: konflikti in nasprotja v razvitih industrijskih družbah ne morejo več biti rešeni na smiselen in obetajoč način skozi etatizem, politično regulacijo in vključevanje vedno več področij in vprašanj pod poslovanje birokratskih oblasti... V nasprotju z neokonzervativizmom — A. K.) skuša politika NDG politizirati institucije civilne družbe na način, ki ni stisnjen s kanali reprezentativno-birokratskih političnih institucij in s tem rekonstruirati civilno družbo, ki ni več odvisna od vedno večje regulacije, kontrole in intervencije. V smislu samoemancipacije od države mora biti civilna družba (njene institucije dela, proizvodnje, distribucije, družinskih odnosov, odnosov z naravo, njeni standardi racionalnosti in napredka) politizirani skozi prakse, ki pripadajo posredovalni sferi med »privatnimi« težnjami in zadevami na eni strani in »institucionaliziranimi«, državno-sankcioniranimi načini politike na drugi.« (Offe: NSM, str. 4/5)

Nova paradigma

Termin »politična paradigma«, ki ga Offe povzame in redefinira od Rascheja in Branda pojasnjuje tri med seboj povezana vprašanja: a) katere so glavne vrednote in problemi okoli katerih se vzpostavlja kolektivna akcija, b) kdo so akterji in kakšen je način njihovega postajanja kot kolektivnih akterjev, c) katere so osvojene procedure, taktike in institucionalne oblike.

Gremo lepo po vrsti:

a) Centralni problemi, ki so podlaga kolektivne akcije so vprašanja fizičnega prostora, »življenjskega sveta« (Lebenswelt — Habermas) kot npr. telo, zdravje, sosedstvo, spolna identiteta, kulturno, lingvistično in etično poreklo, preživetje človeštva v splošnem... Skladno s tem bi centralne vrednote lahko navedli takole: ohranitev miru, zaščita fizičnih in estetskih kvalitiet fizičnega prostora, zaščita in razširitev človekovih pravic, oblikovanje neodtujenih oblik dela, osebnostna svoboda in identiteta, avtonomija, samouprava, samopomoč

b) Akterji so družbenoekonomske skupine, ki ne delujejo kot take (ker njihovi cilji niso zaščita njihovih ekonomskih interesov in/ali statusnih privilegijev) temveč na podlagi pripisane kolektivnosti. Razredne, statusne in profesionalne karakteristike niso več orientacijske refleksijske točke, ki bi služile za oblikovanje kolektivne

identitete in bi avtomatsko pripoznale pripadnika takoj, ko bi izpolnjeval »kriterije« določenega razreda, sloja, poklica. Nasprotno, pripadniki NDG se **vzajemno pripoznavajo** kot človeška bitja s svojo ranljivostjo in strahovi, ki se zbirajo okoli določenega razredno nespecifičnega ali kar občečloveškega problema. Seveda je mogoče še vedno empirično določiti socialno-razredno poreklo akterjev, to so: pripadniki novega srednjega sloja (NSS), elementi starega srednjega sloja (SSS) in raz-blagovljene marginalne skupine (MS)

c) Za interne oblike akcijskega delovanja je značilna neformalnost, spontanost, zavračanje centralizacije, vseobsežne ideologije, delitve vlog in voditeljstva, v terminih tradicionalne sociologije bi rekli, da gre za nizko raven horizontalne in vertikalne diferenciacije. Na zunaj pa nova politika temelji na zahtevah formuliranih v prevladujoče negativnih terminih, zavračanju pogajanj, kompromisov, vlade večine, posredovanja interesov in se kaže v protestih, pohodih demonstracijah, zasedbah... Univerzum političnih konfliktov se izmika tradicionalnim dihotomijam levo/desno, revni/bogati, delavski razred/srednji razred in ga opredeljujejo kategorije vzete iz ciljev gibanj.

V nadaljevanju bom poizkušal zbrati vse bistvene karakteristike »nove politike«, torej politike, ki se ne ukvarja prvenstveno z vprašanjem rasti, distribucije in varnosti temveč z vprašanjem preživetja, identitete, avtonomije, medčloveških odnosov in odnosa do narave, skozi razvozlavanje enigme osrednjega razredno-socialnega akterja — novega srednjega sloja.

Postindustrijska družba, raz-blagovljenje in novi srednji sloj

Pogoji nastanka tega sloja so, po mojem mnenju, bolj koncizno analizirani v zadnjem (do zdaj) pri nas objavljenem Offejevem tekstu, prvem poglavju njegove knjige »**ARBEITSGESELLSCHAFT**«: Strukturprobleme und Zukunftperspektiven (Campus Verlag, Frankfurt/New York 1984) z naslovom »Delo kot ključna sociološka kategorija?« (TIP 12, 1986) kot pa v »**NEW SOCIAL MOVEMENTS**«. Ne glede na vsa metodološka in teoretska razhajanja in razredne perspektive je vsem trem velikim socialnim mislecem (M. Webru, E. Durkheimu in K. Marxu) skupno to, da obravnavajo **delo kot centralno družbeno dejstvo** okoli katerega se strukturirajo skozi napredujoče znanstveno spoznanje o družbi vsi drugi vidiki družbenega življenja — od kognitivne kulture, naselbinske ureditve do religioznih ter moralnih sistemov. V napredujočem preoblikovanju dela v **mezдно delo kot »vseobsegajočo makrosocialno determinacijsko silo«** (Offe), ki bi ga lahko opisali z Bravermanovo označbo kot procesa »degradacije dela«, tj. izrinjanja vseh notranje normativnih in komunikativnih motivov za delo, se kaže ne samo v razdvojitvi dela na delo rok in delo glave, temveč je hkrati realen proces izpraznjenja pojma dela

samega. Ugotovitev, da danes nekdo »dela« nam danes takorekoč nič ne pove in nam ne omogoča niti sociološke špekulacije o njegovih morebitnih drugih karakteristikah, na katere lahko sklepamo iz tega »dejstva«, hkrati pa že avtomatično nereflektirano podrazumeva izenačenje slehernega dela z mezdnim delom, ki se v sociološki analizi maščuje tako, da abstraktno obča kategorija »delo« (torej neka abstrakcija, ki je možna šele skozi podružbljanje dela blagovni formi) kot obči ekvivalent brez preostanka zasede mesto zgodovinsko in sociološko vsebinsko posebnih dejavnosti. Fetišizem dela in fetišizem pojma realno sovpadata prav v izpraznjenosti pojma samega. Če je bilo v 19. stoletju s pozicije delavskega razreda še mogoče teoretsko analitsko sklepati (kot je to storil Marx), da bo dominantno družbeno **razmerje**, torej socialno dejstvo **mezdnega dela**, v svoji ekspanziji, s sebi imanentno notranjo logiko razvojnega obrazca, vodilo k vedno večji **homogenizaciji družbenih razmer** in tako pripomoglo k subjektivnemu in objektivnemu poenotenju vseh mezдно odvisnih ljudi v proletariatu kot makrosocialni faktor. (Na to razumevanje se navezuje cela vrsta problemov tracionalnega marksizma, ki se naslanja na Marxa prvenstveno kot na ekonomskega misleca in ji pojmi kot je izoblikovanje povprečne profitne stopnje služijo za dokaz tega poenotenja). Če sta v začetku industrijska koncentracija delovne sile in nastanek veleobratov (ter z njo povezan nastanek množičnih sindikatov in kolektivne kulturne identitete, vezane na delo kot orientacijsko refleksijsko točko) še dajala neko empirično oporo temu upanju, je danes mogoče utemeljeno izpodbijati obe sociološki postavki tradicionalno marksističnega razumevanja, tako tisto, da boj med delom in kapitalom vodi v homogenizacijo subjektivnih in objektivnih pogojev razrednega boja, kot tudi drugo, da morajo v sferi dela pridobljena izkustva imeti centralno mesto v oblikovanju družbene zavesti. Tako socialno izkustvo dela, kot tudi sam trg delovne sile, se vedno bolj diferencirata in diverzificirata, vedno več imamo opravka z delovnimi situacijami, ki varirajo med sabo glede na dohodek, varnost delovnega mesta, obremenitev, izpostavljenost kontroli, možnost napredovanja, komuniciranja in z »delnimi trgi« delovne sile, na katere odpirajo (oziroma preprečujejo) vstop askriptivne lastnosti (izobrazba, kvalifikacija, del. staž., izkušnje, spol, posebne psihofizične sposobnosti ...)

Iz te perspektive je veliko bolj zanimiva naslonitev na tiste marksiste, ki so analizirali sociološke posledice realne subsumpcije dela pod kapital, procesa, v katerem se izkaže, da v skritem kraju produkcije ne gre samo za »racionalno-tehnično« organizacijo in nadzor produkcijskega procesa, začevši z Marxom samim oziroma z njegovimi obrobni imotivi v analizi delovnega procesa v »Kapitalu«, kjer med drugim opozori na celo zgodovino izumov, ki služijo podreditvi delavca in so praviloma v nasprotju s samo ekonomsko in tehnično racionalnostjo, h kateri stremi kapital. Tu mislim na Gramscija, Korschja, Bravermana, Negta in Klugeja in z vsemi zadržki tudi Foucaulta.

Vsebinsko poenotujoči vidiki meznega dela: a) odvisnost delovne sile od zaslužka, b) podvrženje te delovne sile nadzoru organiziranih avtoritetnih razmer v obratu, c) nenehno tveganje, da bi lahko iz subjektivnih (bolezen, invalidnost) ali objektivnih razlogov (tehnične in gospodarske spremembe) izgubila možnost za zaslužek (cf. Offe: Delo kot . . ., TIP, str. 1548) so zaradi institucionalizacije moči kolektivnih pogajalskih akterjev zaposlenega delavstva izgubili svojo težo za posameznega delavca še zlasti v razviti in vseobsežni socialni državi ob hkratni institucionalizaciji sindikatov kot zgolj »servisov« meznega dela in eroziji specifične delavske kulture. »Zaradi takih znakov visoke in vedno višje nehomogenosti postaja vedno bolj vprašljivo, ali odvisno poklicno delo kot tako sploh še lahko ima precizen in določujoč pomen za tiste, ki delajo, za zaščito njihovih družbenih interesov, za njihovo zavest, za njihovo organizacijsko in politično ravnanje, postavlja se vprašanje, ali ni delo nasprotno postalo »abstraktno« tudi v tem smislu, da prihaja v poštev le še kot kategorija opisne statistike, ne pa kot analitska kategorija za razlago socialnih struktur, konfliktov in delovanj?« (Offe, ibidem, str. 1550)

Nastajajoča postindustrijska družba »storitev« destabilizira, zmanjšuje distinktivnost in trajnost orientacijskih referenčnih točk, vezanih na delo, ki za posameznika vedno bolj dobiva le instrumentalno vrednost ali pa je, v kolikor je posameznik žrtev strukturne brezposelnosti delo zanj subjektivno in objektivno popolnoma brez vrednosti. Posameznik se trajno ne identificira z nobeno »vlogo« ali »funkcijo«, je tipičen »migrant« v smislu migracije med različnimi socialnimi prostori, od katerih so nekateri vedno bolj podvrženi prodirajoči »kolonizaciji sistema navznoter« (Habermas) oziroma prodoru instrumentalne racionalnosti, medtem ko drugi ostajajo zunaj nje, v brezperspektivnem getu strukturne brezposelnosti. Čeprav bodo funkcionalne in institucionalne kolektivnosti obstajale še naprej, bodo manj sprejemljive za visoko mobilne populacije, katerih značilnost je neke vrste permanentna kriza adolescence — kontinuirana »izgubljenost« vezi, ki vežejo posameznika s strukturnimi in kulturnimi kolektivi oziroma skupnostmi. V tej luči pospešena rast terciarnega, storitvenega sektorja ni samo posledica učinkov brezobzirne ekonomsko-tehnološke modernizacije (oziroma prestrukturiranja), temveč tudi posledica posledic teh učinkov — destabilizacije sistema zaradi erozije norm, identitet in institucionalnih okvirov, erozije, ki jo je povzročil prav proces modernizacije. Zato narašča obseg in pomen »refleksivnega« storitvenega dela, katerega bistvena značilnost je po Offeju v tem, da obdeluje in vzdržuje delo samo, da miselno in organizacijsko producira produkcijo.

Ugovori, ki denuncirajo pripadnike novi srednji razred kot nosilca storitvenih dejavnosti v »svečenike in skrbnike«, »inženirje duš« itd. in vidijo v rasti tega sloja le prodor totalizirajoče racionalnosti tovarne v sfere intelekta in človečnosti, so prav tako kratkovidni kot njihovi nasprotniki — grmenje o nepotrebnosti socialnih služb, ki s svojim abstraktnim humanizmom rušijo red in mir samotekoče

proizvodnje in jo dušijo s stroškovnimi obremenitvami. »Kar se tiče tehnične racionalnosti storitvenega dela, je treba njegovo neprimernost za normiranje, s katero se je treba v glavnem sprijazniti, nadomestiti z lastnostmi, kot so interakcijske kompetence, zavest odgovornosti, empatija ter s kazuistično pridobljenimi izkušnjami; in namesto ekonomsko-strateških meril racionalnosti, ki tu odpovedo, vstopajo konvencionalni, politično diskrecijski ali s pristankom pripadnikov poklica dobljeni izračuni potreb in koristi.

Kriterije racionalnosti, ki so bili razviti za uporabo in nadzor nad delovno silo v kapitalistični blagovni proizvodnji, je mogoče prenesti na produkcijo reda in normalnosti... samo v ozkih mejah,... zato je obratno videti področje — tako javnega kot privatnega — storitvenega dela kot »tujek«, ki nikakor ni »emancipiran« od formalne racionalnosti zaslužka, ki pa je le zunaj nje, ni pa notranje strukturiran in, ki je vsekakor funkcionalno neobhoden.« (Offe, ibidem, str. 1552/3). Skratka gre za raz-blagovljeno področje produkcije, ki se funkcionalno sicer navezuje na blagovno formo kot strukturno gibalno kapitalističnih družb, ki pa je izvzeto iz ekonomske in tehnične racionalnosti neposredne produkcije ter njej ustrezajočih kontrol zmogljivosti in produktivnosti, ki jih nadomeščajo ali formalna avtoriteta ali prej navedene »lastnosti«, čeprav je stalno pod pritiskom vdora univerzalne racionalizacije po merilih delovne družbe. Prav na tem raz-blagovljenem terenu trčijo med sabo nezdrumljivi kriteriji racionalnosti, tu se oblikujejo vrednote in motivacijske strukture, ki izzivajo delovno družbo, ne da bi njihovi nosilci stali zunaj te družbe, kot tudi sama podvojitve celokupnega delavca v »producenta« in »producenta produkcije«, »ne spodkopava strukturne enotnosti družbenega dela in racionalnosti, ki ji vlada. Nasprotno, med nosilci teh dveh tipov dela postajajo zaradi nje sporna merila racionalnosti sama, ki usmerjajo presnavljanje z naravo (in ga po potrebi omejujejo). Sociološko postaja ta konfliktna linija danes vidna v številnih simptomih vzajemnih kulturnih in političnih pridržkov in averzij, ki se počasi izoblikujejo med javnimi službami (in delno tudi storitvenimi štabi privatnega sektorja), po eni strani, in protagonisti delavnodružbenega modela, torej starim srednjim slojem in industrijskimi delavci na drugi strani« (Offe, ibidem 1553/4). Prav konflikt okoli tipa družbene racionalnosti, ki usmerja presnavljanje z naravo je danes nova nevrvalgična točka sistemske in strukturne integracije razvitih kapitalističnih družb. Čeprav ostaja blagovna forma še naprej temeljno strukturno gibalno in so profiti, kot pravi nekje Mandel, »realni profiti« ter se država tudi v poznem kapitalizmu prvenstveno navezuje na blagovno formo, pa se vprašanje sistemske in strukturne integracije, ki ga je država paradoksnostno reševala z razblagovljenjem določenih sfer produkcije zaradi univerzalizacije blagovne forme same, zaostri: državna regulativa mora v »družbe regulirane potrošnje« (Touraine) omejevati nadaljnjo ekspanzijo ublagovljenja zaradi računov o celokupnih stroških produkcije, vzvraten proces po-

novnega ublagovljenja »razblagovljenih« sfer pa ima sila omejen obseg bodisi zaradi socialne stabilnosti, ki jo ogroža (danes se kot nemogoče slišijo zahteve po ponovnem »prostem trgu delovne sile«) bodisi zaradi centralnega pomena teh sfer za ves proces akumulacije kapitala (infrastruktura). Brez pretiravanja lahko rečemo, da bo tip družbene racionalnosti pri presnavljanju z naravo imel vedno večji vpliv na organiziranost celotnega družbenega življenja, vprašanja »produkcije produkcije« pa postajajo eno izmed osrednjih žarišč političnih in socialnih konfliktov v osemdesetih letih. Offe je že sredi 70-ih let skupaj z Volkerjem Rongejem v tekstu teze za utemeljitev koncepta »kapitalistične države« in za materialistično raziskovanje politike (Offe, DMPO, str. 59—71) opozoril, da od šestdesetih let naprej v razvitem kapitalizmu središča socialnih konfliktov in političnih bojov vse bolj zapuščajo teren menjalnih odnosov med delom in kapitalom in se koncentrirajo tam, kjer prihaja do erozije menjalnega razmerja — v šolah, zaporih, administrativnih organizacijah zdravstva, komunalnih dejavnosti, na kratko: v administrativnih organizacijah.

Širjenje negativnih učinkov ekonomske in politične racionalnosti in kompetenc administrativnih organizacij pri »sanaciji« teh učinkov ob hkratnem poglobljanju družbene kontrole in ob naraščajoči izgubi samoomejevalnih in samopopravljalnih sposobnosti političnih in ekonomskih inštitucij (torej naraščajoča »nepreklicnost« njihovega delovanja) so karakteristični spremljevalni procesi transformacije v po-industrijsko družbo.

Nove vrednote ali le nove politične prakse NDG?

Dediči liberalne teorije za industrijsko družbo z nekritičnim optimizmom predvidevajo neprotisloven značaj razlike med sfero dela in življenjskim svetom. Posameznik bo brez večjih težav prehajal od »materialističnih« k postmaterialističnim vrednotam in nazaj, skoraj tako kot vsestransko razvita osebnost iz »Pariških rokopisov«, ki dopoldne malo dela, popoldne ribari, zvečer pa strastno razpravlja o zadnjih kulturnih in političnih dogodkih. Vendar je vsaj iz dveh razlogov veliko bolj verjetna prav nasprotna domneva — da gre za vedno večje nasprotje med enimi in drugimi vrednotami. Prvič — širjenje vladajočega tipa racionalnosti vdira v samo »simbolno infrastrukturo« (Habermas) v področje oblikovanja pomena in smisla in tako sistemsko omogoča samo eskapizem v privatnost, ki ne le da ni onkraj sfere dela, temveč je njena vedno bolj identična strukturna dopolnitev in predpostavka. Drugič pa imamo opravka s širjenjem »ne razreda ne-delavcev« (Gorz), ki se iz razlogov strukturne brezposelnosti v sfero dela vključuje le občasno in imajo do dela zgolj instrumentalen odnos, oblikuje pa življenjske prakse (kot npr. squoterji), ki nasprotujejo moderni-

zacijskim posegom političnih elit in so nezdržljive s tipom vladajoče racionalnosti. Tu pa smo že prišli na rob refleksijske sposobnosti metodološkega pristopa, ki operira z nasproti postavljenimi vrednotami (kot npr.: biti : imeti, produkcijski način : način življenja, modernistično : postmodernistično). Težava je očitna: medtem ko je dokaj jasno kaj je z racionalnostjo ter kognitivnimi in organizacijskimi modeli sfere dela, pa tisto, kar postavimo kot nasprotno vrednoto, večinoma lahko določimo le kot nejasno negacijo. Dodatno devaluacijo doživi ta pristop, ko se v nasprotju s splošnim prepričanjem izkaže, da ključnega pomena v praksi NDG nimajo »spremembe vrednot«, pač pa zavest o dezintegraciji in delni nekompatibilnosti znotraj univerzuma modernih vrednot. **»Vrednote in norme NDG koreninijo v moderni politični filozofiji (in estetski teoriji) zadnjih dveh stoletij, in so podedovane iz progresivnih gibanj, tako meščanskih kot delavskega. V tem smislu niso niti »predmoderne niti »postmoderne«.**« (Offe: NSM, str. 67) Vprašljive niso vrednote same zase, vprašljiva je stratifikacija in vsebinska povezava modernih vrednot (Vprašanje je ali je osebna avtonomija — tipična moderna vrednota — združljiva z dominantnimi institucijami privatne lastnine, demokratičnih svoboščin itd., oz. ali je še njihov avtomatičen stranski produkt) ter način njihovega izvajanja in predpostavljene vezi med vrednotami (npr. med dohodkom in zadovoljstvom z delom). Vzporedno s tem je mogoče pobijati enačenje NDG s protestnimi gibanji, s katerimi sicer delijo množičnost ter protestne in nekonvencionalne oblike akcije. Teorije o protestnih gibanjih slonijo namreč na predpostavki, da gre za politični aktivizem skupin, ki jih je proces modernizacije (začasno) izključil iz družbene integracije in se zapletejo med optimističnimi dokazovanji, da je ta izključenost (in z njo sama aktivnost protestnih gibanj) zgolj posledica nedovršenosti modernizacije in pesimističnimi sumničenji o fašistoidnem značaju protestne politike. Vsaj kar se tiče osrednjega akterja v NDG — NSR (kot tudi dela »obrobni skupin« npr. študentov) lahko rečemo, da njegov odpor do vključevanja v staro politiko ne temelji niti v njegovi izkoreninjenosti iz moderne družbe, niti na nepoznavanju pravil političnega vključevanja, **»pač pa so nekonvencionalne politične manire postavljene ob njih kljub vključevanju v »ortodoksno politiko«** (Offe, isto, str. 51). Ravno zaradi te vključenosti v družbo univerzalne menjave in njene moderne politične oblike ob odpovedi vseobsežne revolucionarne politične doktrine se kritika družbe in njenih političnih naprav in principov, kot so stranke, parlament, javna birokracija, večinsko pravilo itd. v temelju razlikuje tako od leve kot od desne kritike parlamentarizma. Ortodoksno in principiarno kritiko moderne politike in njenih predpostavk, zgrajeno na vrednotah in predstavah deriviranih iz predmoderne preteklosti ali utopične prihodnosti nadomešča kritika »omejene racionalnosti«, »nefunkcionalnosti«, »neučinkovitosti« političnih načel in institucij, podkrepljena s primeri njihove empirične izroditve. Vzporedno z naraščajočim zavračanjem kakršnekoli utemeljitve druž-

benega reda z meta-družbenimi principi (bog, narava) in razumevanjem zgodovine kot »delovanja družbe na sami sebi« (Touraine), izgublja znotraj NDG legitimnost tiste politične prakse, ki s fundamentalističnim grmenjem pridigajo proti vsestranski sprevrženosti in razdiralnosti moderne družbe, pozabo lastne praktične vpetosti v to družbo pa prekrivajo s podobo moralne samopravičnosti »žrtev« moderne racionalnosti. Politično osveščenih žrtev seveda, ki s svojim protestom kot moralne osebe izstopijo iz vlaka, ki drvi v pogubo, s čisto vestjo do svojih potomcev. Toda ti pozabljajo, da so »le redko žrtve te racionalnosti samo žrtve in ne istočasno tudi storilci. Iz teh razlogov tudi ni nobene Arhimedove točke v univerzumu, iz katere bi lahko to racionalnost revolucionarno preobrnil, in ravno tako ne obstajajo rezervati zdravega, čistega, naravnega, skupnega ipd. življenja, ki bi lahko bili predstavljeni kot ustrezen vzor. Ker je vladajoča racionalnost postala v tem smislu brez vrzeli in »totalitarna«, je mišljenje v revolucionarnih ali anti-modernističnih modelih umika, zbiranja ali sprememb izloženo kot kategorialno neadekvatno. Kar edino preostane, so imanentna, se pravi tudi sama »racionalna« sredstva kritike vladajoče racionalnosti, sredstva torej, ki jo premeteno obrnejo proti sebi in na ta način spravijo k pameti.« (Offe: Zeleni strah pred reormormizmom, »TRIBUNA« št. 3—4, 1985, letnik XXXV).

Politološko je mogoče NDG razložiti kot obliko posredovanja med družbeno in politično eksistenco modernih političnih državljanov, ki jim niso v modernem političnem univerzumu množičnih konkurenčnih strank in javne birokracije na voljo nobene organizacijske oblike, ki bi soodločale politično ravnanje in politično zavest in obenem med njima posredovale. Nujnost notranje povezave med družbenim položajem in političnim hotenjem je ostala kljub propadu velikih svetovnonazorskih verskih in razrednih strank, ki so hkrati kot socialna gibanja organizirala družbeno življenje in tako iz družbenega življenja oblikovale posredujoče politične organizacijske oblike. Danes pa mora vzpostavljanje tega posredovanja opraviti vsak sam, ne da bi se lahko zanašal na institucionalne oblike blagovni formi prikrojenih modernih političnih institucij. Toda obe »pragmatični« rešitvi tega problema — tradicionalistično oklepanje kolektivnih identitet (in z njim povezanim opredeljevanjem za neko stranko že zgolj zato ker njeno ime in simboli še ohranjajo spomin na to, da je »delavska«, »katoliška«...) ali uporaba ad hoc utilitarističnih izračunov, ko se človek, glede na situacijo, politično odloča enkrat kot davkoplačevalec, drugič kot prejemnik te ali one podpore ali olajšave, tretjič kot stanovalec itd., problem rešita le z oklepanjem te ali druge delne identitete. Vprašanje identitete je tako le odrinjeno in njegovo permanentno in, s strani vladajočih kulturnih vzorcev, podpirano odkrivanje je rezultiralo v tretji možnosti, ki edina spodkopava lastne predpostavke v NDG. (cf.: Offe: Konkurenčna stranka in kolektivna politična identiteta, v DMPO, str. 145—161)

Sociološka analiza pa nam razkrije integriranost poglavitnih akterjev (NSR, del marginalnih skupin) v moderno družbo ob njihovi hkratni izključitvi iz blagovne forme kot dominantne strukturne družbene vezi, in rast razblagovljenih sfer v nastajajoči postindustrijski družbi in s tem dialektiko procesa v katerem NDG vzpostavljajo prav predpostavke tistih družbenih procesov, proti katerih posledicam se borijo. Če že ne moremo spekulativno napovedati razrasta ali osipa NDG v prihodnosti, lahko z objektivno gotovostjo pričakujemo rast tako novega srednjega sloja kot marginalnih družbenih skupin in korelativno z njo zaostritev konflikta med racionalnostjo in normami delovne družbe in racionalnostjo ter normami, ki »od zunaj« to družbo sanirajo, vzdržujejo in programirajo. Na ravni strukturalnih karakteristik obeh osrednjih akterjev NDG pa nam sociološka analiza odkrije pogoje zmožnosti njihovega vključevanja v »novo politiko«, ki so na strani NSS:

1. visok izobrazbeni status;
 2. relativna ekonomska varnost (zlasti izkušnja te varnosti v t. i. »formativnih letih«);
 3. zaposlitev v službah osebnih javnih storitev;
- na strani dekomodificiranih skupin pa:
1. socialna situacija njihovih članov trenutno ni opredeljena s trgom del. sile,
 2. fleksibilen časovni proračun,
 3. so pod neposredno, odkrito in pogosto avtoritarno kontrolo in brez možnosti »izstopa«.

Oba vidika analize nam odkrivata moderen izvor NDG, kar pa nam ne omogoča, da bi avtomatično sklepali na moderen značaj konkretnega NDG, oziroma na »moderno kritiko modernizacije«, oprto na zavest o vključenosti v družbo, »moderne vrednote in razvite kognitivne sposobnosti. Ali bo politika NDG temeljila na »moderni« kritiki in politični praksi, ali na predmodernih, partikularističnih, hedonističnih itd. »iracionalnih« praksah in normativnih sredstvih, je odvisno predvsem od vloge NSZ kot »hegemona« znotraj NDG. Ta vloga pa je determinirana tako z objektivnim procesom rasti NSR kot s potencialnimi političnimi zaveznitvi znotraj političnega univerzuma, ki ga sestavljajo leвица, desnica in NDG. Offejevo stališče je, da načeloma ni mogoče izključiti nobene od zaveznitvev, čeprav samo zaveznitvo med NDG in silami levice predstavlja izziv mejam političnih institucij in vladajoče racionalnosti družbe meznega dela.

Tibor Kneif

Rock glasba in subkultura

V poskusu nedvoumno opredeliti vsebino pojma subkulture je nekaj neustreznega. Izraženo v prisposodbi, je to enako poskusu razložiti, kaj je to džungla na osnovi fotografije z močnimi reflektorji osvetljenega pragozda. Tudi subkultura živi od tega, da nima svoje definicije. Zaradi tega sta šibki točki vseh do sedaj znanih prikazov subkulture enostranskost in slučajnost izbranih gledišč, ki včasih povzročijo tudi popolnoma zgrešeno prištevanje ilegalnih političnih strank v subkulturo.

Majhne spoznavne vrednosti pa ni le približevanje tej goščavi od zunaj. Manjka tudi zanesljive definicije, ki bi izvirala iz subkulture same. To pomanjkanje pa je spet opravičljivo, saj sleherna obveznost, ki prinaša s seboj tako opredelitev kot utesnjevanje, nasprotuje notranjemu, v bistvu anarhičnemu obnašanju subkulture. Definiranje vselej predpostavlja osvetliti svoj predmet v najpomembnejših strukturnih vejah. Vendar v subkulturni ni zaslediti hierarhično urejenega spoja, ki bi bil že sam po sebi prikaz subkulture, niti zanesljivega in središčno vodenega sistema obveščanja, ki bi pripadnike nekega subkulturnega okolja poučeval o stanju lastne eksistence in o možnostih znotraj tega okolja samega.

Informacije o knjigah, filmih, beatniških lokalih, rock skupinah itd. se pojavljajo bolj kot anonimni namigi, nasveti. Njihovo obliko pogojuje slučaj, širijo pa se kot parole v enkratnih publikacijah, kot razgledi na zidovih menz in z ustno propagando. Ob tem je njihova vsebina neobvezujoča, predvsem pa ji je tuj analitični namen presoje na osnovi razmišljanja. Namesto tega vsebuje čustveno pogojene ugotovitve (npr.: »... glasba pošastno diši...«, »Ne, nova plošča je pravo sr...« ipd.). V intervjujih z rock glasbeniki (npr. v Rolling Stonovi zbirki v knjigi »Lennon Remembers«, Lennon,

1972) prevladujejo pravzaprav včasih avtoritativno postavljeni ukazi tipa »Vse to je sranje, človek«, za katere lahko mirno ugotovimo, da so primerljivi z tistimi na zidovih stranišč.

Vsled takorekoč načrtne brezstrukturnosti subkulture tudi ni pripadnika subkulture (insiderja), ki bi uravnaval njen utrip. Pravica biti pripadnik subkulture (insider) v veliko večji meri temelji na običajno snobističnemu namenu nenadnega napada, vredno prizadevanja in »cool« je vselej to, do česar najde *insider* sam pristop. Kadar se glasbeni novinarji sklicujejo na kakšne parole insiderjev (Leksikon rocka Ingeborga Schwendterja iz leta 1973 je poln teh parol), se prej izkaže, da so le neposvečeni obrobni gosti »scene«, kot temu pravijo. Skratka — subkulturo lahko doživimo le kot način vedenja, ne moremo pa je od znotraj definirati.

Zadovoljujoče in kolikor toliko realno se torej zdi postaviti si za cilj in orisati odnose med rock glasbo in subkulturo, ob tem pa še posebej navesti elemente v zavesti rock glasbenikov, ki koreninijo v subkulturi. Vsebinsko te zavesti je še najlažje ponazoriti v njenem negativnem, odklonilnem stališču do »establishmenta«, tj. do kompleksa institucij, ki jih podpirata država in tudi miselnost srednjega razreda, ki goji prepričanje moralne, politične, religiozne ipd. umetnosti. Obrambna naravnost subkulture se najbolj odraža prav v tem sugestivnem okretu napram »establishmentu, ki ga je nesrečni dr. Timothy Leary v Politiki ekstaze priporočil celi generaciji:

»Turn on, tune in, drop out!«

Nikogaršnje dežele (Haight Ashbury v San Franciscu okrog leta 1986) in hippijskevke komune (Charles Manson Family, Merry Pranksters Kenna Kesseyja, Hog Farm okrog Wavyja Grawyja) sta tolerirali tako država kot družbena večina. Predstavljale so zarodek takšnega »dropouta«; običajno jih je pestilo pomanjkanje denarja, organizacije in smisla za realnost. Tudi zamisel velikih festivalov rock glasbe (Montrey, Woodstock, Isle of Wight, Fehmarn idr.) temelji na kolektivnem »dropoutu«, vsaj s strani mladostniških navdušencev, na drugi strani pa je to tudi genialna komercialna domislica.

Rock glasba je odigrala veliko vlogo v vseh hippijskih komunah, nič manjše pa tudi pri srečanjih yippijev, ki so bila v primerjavi s hippijskimi komunami zavestneje oblikovana, yippiji so nastopali radikalneje in nasploh bili ustvarjalnejši od otrok cvetja (sem štejemo Aggieja Hoffmana, Tulija Kupfberga, Eda Sandersa, Jerryja Rubina in Allena Ginsberga). Rock glasba je bila prisotna povsod — bodisi ko je pomagala izraziti protest, bodisi da je (obratno) služila preprečevanju pojmovnih komunikacij. Skrivnostna velika plošča z naslovom »Lie« (ob njenem izidu leta 1970 je bil Manson s svojimi morilskimi sokrivci že za zapahi — spomnimo se umora Sharon Tate) nam večkrat posreduje običajno sliko muzikalnih

nagnenj pripadnikov tovrstnega združenja. Igra kitare, razna tolkala in zbarsko petje spremljajo večinoma izpovedne pesmi, iz ozadja pa se sliši sitnarjenje komunskih dojenčkov.

Življenjski načeli »ne iti v korak« in »prekiniti z vsem«, sta se okrog srede šestdesetih let razširili kot generacijska moda, katere vir inspiracij je bila pripoved »On the Road« Jacka Kerouaca (prvi natis te pripovedi se je pojavil že leta 1957). Ta načela so se v rock glasbi najpomembneje uveljavila v zgodnjih pesmih Boba Dylana. Kljub umoru Kennedyja, kljub hitrim in kratkim procesom zoper mlade borce za človeške pravice, je bila vsa mladina, kot tudi Dylan sam, prevzet z romantiko podeželskih cest, ki je še živela od Woodyja Guthriesa, obenem pa z njegovim priseljeniškim optimizmom (»This land is your land«). Mladina v komunah, na podeželskih cestah in na univerzah pa je bila bolj blaga, manj nasilna od one v petdesetih letih in rada je imela tudi milejše zvoke. Ne več Rock'n'Roll, beat je ustrezal temu življenjskemu občutku, prežetem z idejami nenasilja, ljubezni in moči cvetja. Subkultura je koncem šestdesetih let proizvedla militantne sekte, katerih cilj je bilo kolektivno politično vedenje (maoisti, majhne skupine v Kaliforniji, katerih akcije so bila požiganja in oboroženo nasilje). V teh primerih se je anarhistično načelo »prekiniti z vsem« neredko obrnilo napram subkulture same. To je znak, da je subkultura vselej prežeta tudi z individualnimi, med seboj nepovezanimi interesi posameznikov. Skladba ansambla The Beatles z naslovom »Revolution« (ocenjena je bila kot nazadnjaška) fanatikom očita nasilno spreminjanje družbe:

»... toda če govoriš o uničenju vedi, da me lahko odpišeš...«
... toda če prenašaš okrog slike predsednika Maa vedi, da lahko počneš to s komerkoli in kadarkoli...«

Enako poglobljeno življenjsko naravnost je izrazil tudi David Crosby v enakem pogovoru z Rolling Stonom (št. 63): »Trudim se kot saboter ustaljenih vrednostnih predstav, doprinašam k spremembam; toda v primeru, da pride do prelivanja krvi na ulicah, se raje odstranim in grem ribarit« (Salzinger, str. 196).

Če želimo opisati subkulturo s pomočjo njene negativne naravnosti, ne moremo spregledati nezaupanja do sveta odraslih kot posebitve »establishmenta«. Toliko je subkultura tudi del kulture mladih. Geslo svetovne kariere »Ne zaupaj nobenemu nad trideset«, nastalo v ameriškem univerzitetnem mestu Berkeley, že implicira, da mlada generacija ne namerava izkoristiti dolgoletnih izkušenj odraslih, na katere se odrasli tako radi sklicujejo. Vsak mora priti do svojih izkušenj sam, še več — nobene izkušnje ne more prenesti na druge. Stališče izkušenj se v besedilih rock glasbe v glavnem ne pojavlja, saj vedenje ni odvisno od izkušenj, temveč od občutka, od neke prostovoljne dejavnosti, ki zabava, a je ne uravnavajo avtoritete (»fun«). Vendar si je zabavo moč predstavljati le v prostem času,

dolžnost vseh vrst ji stojijo na poti. Ploščo Allice Cooper »School's Out« lahko smatramo kot s popom obravnavani vpogled v mladostniško subkulturo.

Usmerjenost v uživanje je vzrok dejstvu, da je večina besedil rock pesmi kot dokumentov subkulture v svoji splošni naravnosti ne-refleksivnih, nedidaktičnih in amoralnih (Melly, str. 7). Skladno s primatom občutka kaže večina besedil nezmožnost besednega izražanja. Ta nezmožnost se kaže v okornih ponavljanjih, v pravopisnih napakah na ovitkih plošč ter v slovnično vprašljivih okrajšavah. Označiti to kot »nemo opozicijo« bi bil neupravičen kompliment še zlasti, ker bi mladostniške rock skupine v primeru, da se želijo odpovedati součinku besedila, izvajale »čisto« instrumentalno glasbo (»nema opozicija« bi lahko bil potemtakem prej jazz).

Že zaradi krhkega besednega izraza nastajajo v subkulturi novi komunikacijski mediji. Takšna komunikacija se včasih omejuje na kratke znake pripadnosti celoti ali skupini. Mednje sodijo dolgi lasje, obrabljene kavbojke, pop barve, katerim se odrasli posmehujejo kot brezokusnim, stripi in razne orientacije od sitarja do indijskih paličk. V sklopu tega sindroma predstavlja predvsem rock glasba znak pripadnosti subkulturi. Lahko jo smatramo kot del osrčja subkulture, kot neko hlapljivo in objektivno nikjer obstajajočo posest subkulture, ki ji pripada iskreneje od vse ostale pomožne krame. Kalifornijski visokošolski učitelj in dolgoletni založnik Rolling Stona, Ralph J. Gleason se v 65. številki njegove revije pridružuje trditvi Franka Zappe, »da je nova generacija ravnodušna do Boga, zastave in domovine, nikakor pa do glasbe«.

Če se vprašamo, kaj tvori subkulturni značaj rock glasbe, ostanemo brez odgovora, kolikor se usmerimo le na njeno glasbeno podobo. Rock ne pomeni subkulture, rock je njen del. Razmerje med obema je indeksikalne narave, zato se vsi poskusi opredeliti rock glasbo (zgolj glasbo) kot simbolični odraz subkulturnega prepričanja, zdijo zaman.

Za primer lahko navedemo ploščo »That's Underground« (CBS) z glasbo ansamblov The Electric Flag, Moby Grape, Big Brother and The Holding Company in drugih. Ta glasba je delček subkulture, ki ga je prevzela industrija, zato je ta delček kot tak prenehal biti element subkulture. Glasba na tej plošči ne kaže glasbenih značilnosti, ki jih bi ne mogli pripisovati glasbi ostalih skupin. Podlaga zavajajočemu naslovu plošče je verjetno preprosto naziranje, da rock glasba že sama po sebi pripada subkulturi.

Nikogar ne moti, da je v besedilih mnogokrat komajda za miligram duha, da učinkuje le glasba (vsaj na tiste pod štiridesetimi, ki — kolikor ne živijo na anglosaksonskem področju — podrobnosti jezika tako in tako ne razumejo). Starejšim pomeni poslanstvo besedila že več, v glavnem celo poglavitno stvar. Poslušalci pričakujejo od rock glasbenikov spodbude ali potrditve njihovega prizadevanja osvo-

boditi se danega mišljenskega kodeksa in predsodkov. Vendar besedilo ne sme neposredno poučevati, sicer je dolgočasno, predrzno in ideološko sumljivo. To naravnost nevmešavanja ali (idealizirano) vzajemne tolerance lahko spet ponazori formula Timothyja Learyja, ki se seveda nanaša na njegovo najpriljubljenejšo idejo, na idejo svobodnega uživanja mamil:

1. »Zavesti sočloveka ne smeš spreminjati.«
2. »Sočloveku ne smeš preprečevati spreminjati njegove lastne zavesti.«

Izjeme med v osnovi nedidaktično orientiranih rock besedili še naprej lahko zasledimo na področju poezije bluesa, na primer pri Johnu Mayallu. V njegovi pesmi »Plan Your Revolution« z velike plošče »Empty Room« iz leta 1969 zasledimo naslednje, za subkulturo neznačilne vrstice:

»Obdrži bistro glavo,
sprejmi resničnost.

Ne postani mamilaš,
da ne boš postal prešibak, da bi se soočil z resničnostjo.«

Takšni pozivi k odgovornemu ravnanju vsekakor niso prevladujoča poteza rock besedil.

Čeravno se pripadniki subkulture počutijo (mnogokrat le »notranje«) »pod trideset«, pa se subkultura ne odziva enotno, kar zadeva poglede na »establishment«, na družinske in siceršnje avtoritete.

Čim mlajši je poslušalec rock glasbe, tem bolj se giblje znotraj razkoraka med abstraktno-radikalnimi predstavami o svobodi in namig in prošnjami očku in mamici, brez čigar dovoljenja in soglasja vendar prosti čas ne more prinesiti tako razburljivih doživetij.

»Oh, mami, mami,
lahko grem?

Tako fantastično je,
to človek enostavno mora videti!

Oh, oči, oči,
prosim te,
prišepni mamici,
da je O. K.!«

(Chuck Berry: »Sweet Little Sixteen«)

Če očka ne posodi svojega uglednega avtomobila, če sinu ali hčeri omeji tedensko žepnino, potem prosti čas izgubi svoj čar. Potem je bolje ostati doma, delati domače naloge in ne izzivati napetosti med starši. Šele pri starših, ki so s subkulturo bolj zraščeni (študenti, dijaki, bodoči delavci) je opaziti, da so se zares osvobodili družinskega življenja. Podoba matere kot osrednje osebe vseh odnosov stopi v

ozadje, nadomestijo jo diferencirane, oprijemljivejše vrednostne predstave.

Če želimo dobesedno sprejeti tezo, da je rock glasba jedro subkulture, moramo najprej misliti na jezikovno sporočilo posameznih skupin in še naprej slediti doslej izvajanemu. Rock pesmi so se v šestdesetih letih dejansko izkazale kot najučinkovitejši in hkrati najmanj sumljiv medij, prek katerega se je propagirala svobodna seksualnost, hašiš, blodnje, mamila in prek katerega so se razširjale obscene krilatice. Neposredne pozive h kriminaliteti je redko zaslediti (subkultura je bolj odklon v konvencije brez zakonitosti, kot pa kršitev zakonov, čeprav se slednje v prikriti obliki ter v skladu z možnostmi sopojavlja). Joint in mamila so smatrali kot samo umevni pribor vsakega »frika«, kot sredstvo, s pomočjo katerega so se želeli osvoboditi ozkosti meščanskih sankcionističnih pogledov in predsodkov. Ansambel »Jefferson Airplane« je s predsodkom o trikotniškem odnosu prelomil (»Triad« na veliki plošči »Crown of Creation«), sicer pa je animiral tudi gramofonsko družbo, da je postala bolj svobodna, ko je na plošči »Volunteers« iz leta 1969 jasno in glasno izgovarjal besedo »motherfuckers«. Jezni obračun ansambla »Fugs« v skladbi »CIA-man« se je prelevil v neškodljivo podobo rock glasbe; lahko rečemo, da besedilo brez glasbene preobleke ne bi nič manj vznemirilo policaja, kot jih je vznemiril kakšen nočni monolog Lennyja Bruca v nočnem lokalu.

Drži, da so rock glasbeniki in njihova publika v znatni meri uživali in še uživajo mamila. Toda izraz »Acidni rock« (ali pogosteje »Psihodelični rock«), s katerim so označevali številne skupine kratkega veka na zahodni obali ZDA v drugi polovici šestdesetih let, kljub vsemu vnaša zmedo. Izraz je večpomenski in lahko pomeni:

1. da je glasba nastala pod vplivom mamil;
 2. da je potrebno biti pri poslušanju te glasbe pod vplivom mamil;
 3. da glasba povzroča stanja, podobna onim, povzročenimi z mamili.
- Nobenega od teh pomenov ni moč objektivno potrditi. Kogar ne mika, da bi legendarne vizije, ki naj bi jih povzročali marihuana, hašiš, LSD itd., preizkusil na samemu sebi, lahko poseže po dvojnem albumu »Nuggets — Original Artyfacts From the First Psychedelic Era 1965—1968). Poslušal bo vrsto punk-rock skupine (The Seeds, 13 th Floor Elevator, Amboy Dukes idr.), vendar brez doživetih vizij in verjetno tudi brez globljih doživetij. Vsled večpomenskosti grozi izrazu »psihadelični rock« nevarnost zamenjave, podobne tisti katere posledica je prepričanje, da je moč istovetiti glasbeno podobo rocka s subkulturo samo.

Da je rock avtentični odraz subkulture še ne pomeni, da se tudi vede politično tendenciozno in radikalno. V primerjavi z malodane nepreglednim številom rock skupin v petdesetih letih bi lahko le za malokatere rekli, da jih označuje politični ekstremizem. Politično besedičenje se ne pojavlja nič pogosteje kot oportunistično trobljenje

v isti rog, čeprav zgolj kot komercialno preračunano odrsko mašilo. Radikalno odklanjajoče in demonske geste ansambla The Rolling Stone izpadejo v smislu zabave, katere namen je razgibati zaspano in brezvoljno množico. Kričavo vsiljiv trik je otvoril koncert skupine MC 5 iz Detroita (Album »Kick Out The Jams«, 1969). Prodoren glas napovedovalca:

»Bratje in sestre! Želim vas videti dvignjenih rok, želim videti vaše roke. Želim, da se vsak od vas odpre! Ob tem želim slišati revolucijo, revolucijo želim slišati, bratje. Bratje in sestre, za vsakega izmed vas je napočil čas odločitve... Čas je, da si pridemo na jasno. Bratje, čas za pričevanje je in vedeti želim: Ste pripravljeni biti priče, ste pripravljeni? Ponujam vam razodetje: MC 5!«

Bláf je bil učinkovit, saj so bili mnogi prepričani o revolucionarni usmerjenosti petih članov ansambla, preden so le-ti obogateli in tako pokazali svojo željo po razsipništvu in svojo aroganco.

John Sinclair, njihov menager, ki je bil nekoč zaradi neke malenkosti obsojen na dolgoletno zaporno kazen, se je od članov ansambla kmalu oddaljil. Radikalen ni bil le v show-biznisu, še mnogo bolj zavzeto se je boril za ideje gibanja »White Panther«. Ob prebiranju desetih zapovedi tega gibanja lahko opazimo prepletanje revolucionarnih predstav z absurdnimi zahtevami, nujnost, da hkratnost pomembnega in postranskega, realnih in neizvedljivih akcij že od vsega začetka onemogoča vse skupaj. Programske točke, ki jih je sestavil Sinclair, glasijo (Sinclair, str. 105):

1. Popolno priznanje in podpora vsem desetim točkam programa stranke »White Panther«.
2. Totalni napad na obstoječo kulturo v vseh njenih možnih oblikah, vključujoč tudi javno uporabo rock'n'rolla in mamil.
3. Svobodna menjava blaga in storitev — zahtevamo odpravo denarja.
4. Brezplačna hrana, stanovanje, mamila, obleka, glasba, poleg tega še seksualna svoboda in brezplačno zdravstveno skrbstvo — vse zastonj in za vsakogar.
5. Dostop do informacijskih medijev — tehnologijo uporabljati brez namena izkoriščanja ali prisvajanja.
6. Prosti čas in prostor vsem ljudem — vse nenaravne meje je potrebno odstraniti.
7. Šol naj ne vodijo več korporacije, temveč volja ljudstva.
8. Vse zapornike izpustiti — naši prijatelji so.
9. Vse vojake osvoboditi vojaške službe — vojaške obveznosti ne bo več.

10. Ljudstvo se mora osvoboditi lažnih voditeljev — vsak mora biti voditelj sam sebi. Svoboda pomeni svoboda za slehernega. Nasilje v roke ljudstvu!

V vročih letih vietnamske vojne, gibanja za človekove pravice in tudi brutalnih posegov policije na področjih univerz se je nemalo število rock glasbenikov oklicevalo za revolucionarne. Neformalne glasbene skupine kot sta »Elephant's Memory« in »David Peel & The Lover East Side« so z besedo in glasbo agitirale po cestah New Yorka. John Lennon je izoblikoval podobo »heroja delavskega razreda« — prevzeli so jo potencialni spreminjevalci sveta, ki so spoznali svoj nični položaj v kapitalistični družbi. Na politično najbolj angažiranem albumu ansambla »Jefferson Airplane« (»Volunteers«, 1969) prepeva Grace Silk takole:

»Revolucija je, naj bo revolucija — mi smo ameriški prostovoljci.« Kljub vsemu ni znano, da bi bil kateri izmed rock glasbenikov marksistično izobražen, prav tako pa tudi ne, da bi bil kdo izmed njih član kakšne revolucionarne delavske stranke. Navdušeni poslušalec rocka se bo s tem verjetno strinjal, četudi bo pomislil na ortodoksko poučna besedila nekaterih nemških polit-rock skupin in njihovo banalno glasbeno zunanost (»Lokomotive Kreuzberg«, »Zvok, kamen in črepinje« ...) kot o tej možnosti.

Preveč trdovratno zagovarjati razredni boj pomeni storiti greh napram presenetljivo liberalnih pravil igre v industriji rock glasbe. Se več: nasprotuje osnovnim, čeprav nepisanim kriterijem rock glasbe in s tem subkulture. Zdi se, da ti kriteriji koreninijo v praviloma anarhični, protiavtoritativno naravnani zavesti, prav tako pa tudi v anarhiji življenja in (kot posledica) v estetski anarhiji, v kateri nastajajo »ad hoc« predsodki brez posledic, ki se ne povezujejo v princip.

Iz tega sledi, da predstavlja politična anarhija idealni tip stanja rocka in subkulture, ki priporoča nihilistično priljubljeno obrambno naravnost in, ki je v skladbi »Nothing« ansambla »Fugs« privzel paradigmično podobo »1st National Nothing« (ta naziv si je nadel tudi nek ansambel, ki pa ne obstaja več). Tega stanja ne moremo razumeti kot kaotičnega stanja odnosov, temveč kot smiselno konstruiran položaj, v katerem vsakdo živi kot misli, da je prav, ob tem pa venomer izpostavlja, da ne želi ovirati podobne življenjske poti in načina drugih. Spontanost občutkov, misli in vedenja je lastna rock glasbenikom, ki to v svojih pesmih priporočajo in častijo. Spontanost implicira, da je možno sleherno odločitev preklicati in odložiti prevzete obveznosti takoj, ko se odločitve in obveze izkažejo nasprotujoče spremembi ureditve. V zadnji konsekvenci nobeno dejanje nima posledic v prihodnosti, vse ima le svojo trenutno vrednost. Vsak, ki v srcu nosi geslo »Stranka ima vedno prav!«, se mora znotraj subkulture zdeti sam sebi tujek.

Usmeritev na »sedaj« dobro označuje tako rock besedila kot tudi v glavnem zavest glasbenikov in poslušalcev. To je ameriški pisatelj

George Melly razumljivo pojasnil s stališča, da starostna skupina ljudi okrog dvajsetih let, na katero se rock v prvi vrsti obrača in, ki rock glasbo s svoje strani podpira, črpa iz razslojenosti družbe. Pripadniki te skupine vedno bolj in samozavestneje občutijo samostojnost in postopno osvobajanje od družinskih in sosedskih vezi, ki so jih neprostoovoljno prevzeli od svojih staršev. Nimajo nobene osnove, da bi se ukvarjali s preteklostjo oziroma s tisto preteklostjo, ki so jo doživeli še kot nedorasli, ko so jih še obravnavali bolj kot otroke. Na drugi strani pa čakajo (resda ne nepotrpežljivo) na bližajoči se čas zaposlitve, snovanja družine in na čas urejenih, obvezujočih meščanskih odnosov, ki jih bodo kmalu absorbirali. Jasno jim je, da bo odkrivanja življenjske mikavnosti kmalu konec in da se bodo vsa doživetja zčila v znane kolesnice. Skupina rockerske starosti uživa nekajletno prehodno obdobje, nekakšen umetno lep čas, ki ga družba dopušča in, ki ga velja izkoristiti kot neponovljivo priložnost za svobodo in neizobraženost. Enako velika psihična razdalja tako od preteklosti kot do prihodnosti zahteva izginjanje v sedanjosti. Kot je že bilo poudarjeno v drugih zvezah rock glasba nima zgodovinske zavesti, pozna le spremembe, tendence in modo. »Sedaj« je njena magična, vedno znova in znova ponavljana beseda. Njena izpoved je vselej podaljšana sedanjost.

Če se nek človek lahko šteje med poslušalce rocka le določeno časovno obdobje, velja isto tudi za rock glasbenika, le da je časovni horizont prihodnosti slednjega nekoliko let bolj oddaljen, saj je rock glasbenik lahko uspešen še pri tridesetih. Vendar naleti predstava o rock glasbeniku, ki je dolgo potreboval, da je to postal, na neizbrisno protislovje, če se spomnimo krilatice: »Ne zaupaj nobenemu nad trideset!«. To protislovje je upodobljeno tudi v naslovu velike plošče Jethra Tulla »Too Old To Rock'n'Roll — Too Young To Die«. Zaobljeni in priletni Bill Haley je že v filmu »Rock Around The Clock« deloval mučno, enako smešno pa si je predstavljati Elvisa Presleya, kako je pri svojih štiridesetih letih v Las Vegasu s kroženjem bokov spominjal starejše dame na njihovo mladost. Misel, da tudi rock glasbenika nekoč čaka meščansko življenje s porivanjem otroškega vozička in s kuhanjem kosila, se v svojih konsekvencah zdi še absurdnejša od absurdno zgodnje smrti marsikaterega bleščečega talenta (Brian Jones je umrl s 25 leti, Jimi Hendrix z 28, Jenis Joplin s 27, Jim Morrison z 28 in Duane Allman s 25 leti). Kolikor ne bi zvenelo cinično bi lahko rekli, da so ti ljudje umrli še pravi čas, da jim ni bilo potrebno zadovoljevati vselej v sedanjost usmerjeni rock glasbi — vsekakor pa pravočasno, da so lahko bodočim rodovom zapustili številne legende.

V fragmentarnosti pričujočega sklepanja lahko opazimo tako pomanjkanje smisla za pisanje kot tudi potrebe po usmerjenosti na stvarnost. Če naj drži opažanje, da v subkulturi ni prežemajočih spojev, temveč le lastnosti, pogojene s časom in prostorom, veljavne le za posamezne dele subkulture, potem subkulture ni moč opisati deduktivno, v logično odrejenem zaporedju misli. Možno je opredeliti

le nekatere simptome, ki se zdijo prav bistveni. Simptomi subkulture so preštevilni, da bi jih lahko izčrpno našteli, pa tudi prepogosto si nasprotujejo, da bi jih lahko obravnavali v nekem zaporedju.

Če je posplošitev na osnovi le nekaterih izstopajočih pokazateljev sploh možna, potem bi lahko opredelili subkulturo kot opozicijo prevladujoči ureditvi, kot nerefleksivno, z užitki in občutki obarvano opozicijo, ki pa vselej predstavlja del ureditve in kot taka ureditvi ne more biti nevarna. Poudarja namreč le individualistične in — v določenem smislu — tudi anarhične poteze, ki predstavljajo večinoma prikriti, a vseeno konstitutivne elemente poznomeščanske družbe. Po svojem položaju znotraj subkulture je tudi rock glasba proizvod kapitalistične družbe, ki živi od preobilja in tudi od neizpolnjenosti mnogih mladih v kapitalističnem gospodarskem sistemu.

Pa vendar: morda bodo kasnejše generacije bobneče imenovanega »novega pogumnega sveta« na zahodu in na vzhodu žalovale za našo sedanjostjo — za tem, kar je v rock glasbi bilo možno.

Dodatek:

Marsikatera razprava na to temo tako s poznavalci kot sta moja berlinska prijatelja Peter Holluch in Albert Schweitzer, pa tudi nekatere teze pričujočega razmišljanja potrjuje, drugim spet oporeka. Povedano, v veliki meri velja za šestdeseta leta, čeprav bi lahko bilo vprašljivo že, ali lahko neko rock skupino, ki jo poslušamo na ploščah, sploh še prištevamo k subkulturi, ko pa je njeno glasbo z obelodanjem vendar prevzela industrija. Z ostrino lahko celo poudarimo, da je rock glasba del subkulture le v primeru, da zaobide gramofonske družbe in torej eksistira le v beatniških kletih in amaterskih klubih. Marsikateri rock glasbenik še danes odklanja pogajanja s predstavniki gramofonskih družb, vendar ni znano, da bi kakšna skupina zavrnila ponudbo pogodbenega razmerja s strani gramofonske družbe.

V sedemdesetih letih postaja sam pojem subkulture problematičen, saj spremenjena gospodarska, socialna in duhovna klima niso več ugodna za uspevanje subkulture. Ob tem so se pojavili rock glasbeniki (tudi že v šestdesetih letih), ki so v lastnem interesu pričeli sodelovati v meščanskem koncertnem utripu (npr. spremljava simfoničnega orkestra). Trditev, da je rock glasbenik del subkulture, moramo vsled tega nekoliko relativizirati celo v odnosu do šestdesetih let.

PLOŠČE

- okrajšave: D — Zvezna republika Nemčija
GB — Velika Britanija
HL — Nizozemska
USA — Združene države Amerike

1. Alice Cooper: School's Out, 1972 (USA: BS 2623 Warner Bros).

2. Bruce Lenny: The Law Language and Lenny Bruce, 1975 (GB — Phil Spector 2307 001 Super).
3. Elephant's Memory: 1973 (D: 1 C 062-94081 Electrola).
4. First National Nothing: If you sit real and holding my hand, you will hear absolutely nothing (USA: C 30006 Columbia).
5. The Fugs: First Albums, 1965 (USA: ESP 1018 Esp-disc); The Virgin Fugs, 1966 (USA: ESP 1038 Esp-disc).
6. Jefferson Airplane: Crown of Creation, 1968 (USA: LSP 4058 RCA-Victor); Volunteers, 1969 (USA: LSP 4238 RCA-Victor).
7. Jethro Tull: Too Old To Rock'n'Roll — Too Young To die, 1976 (GB: CHR 111 Chrysalis).
8. Dr. Timothy Lera: L.S.D. (USA: CA 1069 Pixie)
9. Charles Manson: Lie — The Love and Terror Cult, 1970 (USA: ESP-2003 Esp-disc).
10. John Mayall: Empty Rooms, 1969 (GB: 583 580 Polydor).
11. MC 5: Kick Out The Jams, 1969 (USA: EKS 74024 Elektra).
12. Nuggets: The Beginning Of The Psychedelic Rock. Original Artyfacts From The First Psychedelic Era 1965—1968, 1972 (D: ELK 620 16 Elektra).
13. David Peel, David Peel & The Lover East Side: Have a Marijuana, 1969 (USA: EKS 740 32 Elektra).
14. That's Underground (D: SPR 23 CBS).

LITERATURA

1. Diter Backe: Beat — die sprachlose Opposition, München — Juventa 1968.
2. Vincent Bugliosi (in Court Gentry): Helter Skelter — The True story of the Manson murders, Toronto — New York — London — Bentam 1975.
3. Nik Cohn: A WopBopaLooBop ALopBamBoom — Pop from the beginning Aylesbury: Paladin 1973.
4. Hunter Davies: The Beatles — The authorised biography, London-Heinmann 1968.
5. Serge R. Denisoff: Great Day Coming — Folk Music and the American Left, Urbana-Chicago-London — University of Illinois Press 1971.
6. Bob Dylan: Writings & Drawings, Frogmore — Panther 1974.
7. Mark James Estern: A history of underground comics, San Francisco — Straight Arrow Books 1974.
8. Charlie Gillet: The sound of the city, London — Sphere Books 1971.
9. Abbie Hoffman: Woodstock Nation — A Talk-rock Album, New York — Vintage Books 1969.
10. Walter Hollstein: Der Underground — Zur Soziologie jugendlicher Protestbewegung, Neuwied — Luchterhand 1971.
11. Kenneth Keniston: Youth and dissent: The Rise of a New Opposition, New York — Harcourt Brace Jovanovich 1971.
12. Diethart Kerbs: Die hedonistische Linke — Beiträge zur Subkultur-Debate, Dunaj — Bilka-Verlag 1974.
13. Jack Kerouac: On the Road, New York — The Vokong Press 1957.
14. Dave Laing: The sound of our time, Chicago — Quadrangle Books 1970.
15. Jon Landau: It's to late to stop now — A rock and roll journal, San Francisco — Straight Arrow Books 1972.
16. Timothy Leary: Politik der Ekstase, Amsterdam, Kathmandu — God's Press 1976.
17. John Lennon: Lennon Remembers The Rolling Stone Interviews by Jann Werner, London — Talmy, Franklin 1971.
18. Michael Lydon: Rock folk — Portraits from the Rock'n'Roll Pantheon, New York — The Dial Press 1971.
19. George Melly: Revolt into Style — The pop arts in Britain, Penguin Books 1970.
20. Greil Marcus: Mystery Train — Images of America in Rock'n'Roll, New York — E. P. Dutton 1975.

21. The New Musical Express Book Of Rock (ur. Nick Logan), London — A Star Book 1975.
22. Rolling Stone: The Age of Paranoia — How the sixties ended, New York — Pocket Books 1972.
23. Helmut Salzinger: Rock power oder Wie musikalisch ist die Revolution? Esej o pop glasbi in protikulturi, Frankfurt — Fischer 1972.
24. Bob Sarlin: Tur it up! I can't hear the words, London — Coronet Books 1973.
25. Siegfried Schmidt-joos/Barry Graves: Rock-Lexikon, Reinbek pri Hamburgu — Rohwolt 2/1975.
26. Rolf Schwendter: Theorie der Subkultur, Köln — Kieperheuer & Witsch 1971.
27. John Sinclair: Guitar Army — Street writings, prison writings New York — Douglas Book Corporation 1972.
28. Ingeborg Schober: Rocklexikon, München 1973.
29. David Walley: No commercial potential — The saga of Frak Zappa and the Mothers of Invention, New York — E. P. Dutton 1972.
30. Wawy Grawy (= Hugh Romney): The Hog farm and friends, New York, London — Links Books 1974.
31. Tom Wolfe: The electric kool-aid acid test, London — Bentam 1971.

Avtorji v tej številki:

- Andrej Klemenc, absolvent FSPN, Domžale
 Filip Kneif, glasbeni teoretik
 Hans-Georg Gadamer, profesor, ZRN
 Vekoslav Grmič, naslovni škof, Maribor
 Lucijan Vuga, magister strojništva, Nova Gorica
 Tadej Kurzmanić, diplomirani politolog, Vis
 Miro Setinec, diplomirani politolog, Ljubljana
 Tone Remac, diplomirani politolog, Ljubljana
 Peter Jambreč, doktor sociologije, Ljubljana

Leto

Nevredilno naročnik(o) (zvod(ov) časopisa za kritiko znanosti)

Priloga in ime oz. naziv ustanove

Avtorji v tej številki:

Andrej Klemenc, absolvent FSPN, Domžale

Tibor Kneif, glasbeni teoretik

Hans-Georg Gadamer, profesor, ZRN

Vekoslav Grmič, naslovni škof, Maribor

Lucijan Vuga, magister strojništva, Nova Gorica

Tonči Kuzmanič, diplomirani politolog, Vis

Mile Šetinc, diplomirani politolog, Ljubljana

Tone Remc, diplomirani politolog, Ljubljana

Peter Jambrek, doktor sociologije, Ljubljana

...na produkcija in
...izacija socializma
...ko običajno pravo
...stične norme
...se dela / onstran dela
...: urejena, družba
...vina

Begonja Kovač
Biser Ilijani
Slavko Gaber
Tonči Kurmanič

103/104
1987

Naročilnica

Nepreklicno naročam(o) izvod(ov) časopisa za kritiko znanosti

Priimek in ime oz. naziv ustanove

Ulica

Kraj

Poklic

Naročnino bom(o) poravnal(i) po prejetju položnice oz. računa. Na leto izide 12 oz. 6 dvojnih števil.

Naročilnico pošljite na naslov
Časopis za kritiko znanosti, Kersnikova 4, 61000 Ljubljana

